

હિંદુસ્થાનની સૌથી મોટી જનરલ વિમા કંપની

ન્યુ ઇન્ડિયા

સ્થાપના : ૧૯૧૯

સત્તાવાર ચાપણુ

રૂ. ૬,૦૦,૦૦,૦૦૦

ખર્ચાર પડેલી

રૂ. ૩,૫૬,૦૫,૨૭૫

બચાવેલી

રૂ. ૭૧,૨૧,૦૫૫

રેર હોલ્ડરોની જવાબદારી

રૂ. ૨,૮૪,૮૪,૨૨૦

કુલ બડેળ

રૂ. ૪,૧૩,૭૨,૪૭૫

પ્રીમીયમ તથા બ્યાન્જની આવક

(૧૯૪૦)

રૂ. ૧,૬૧,૨૦,૮૧૮

ચુકવેલા દાવા

રૂ. ૮,૫૦,૦૦,૦૦૦ થી વધુ

જાહેશીના ખાતાની અદિતીય પ્રગતિ

| વર્ષ | વર્ષ આગરે કુલેલે ચાલુ વીમા | પ્રીમીયમની આવક | ખર્ચા પ્રમાણ |
|---------|-------------------------------|-------------------|-----------------|
| ૧૯૩૦-૩૧ | રૂ. ૮૬,૦૬,૫૬૭ | રૂ. ૪,૦૭,૦૭૧ | ૬૭.૦૩ |
| ૧૯૩૧-૩૨ | રૂ. ૬,૪૫,૮૬,૭૩૩ | રૂ. ૩૧,૧૮,૮૭૬ | ૩૩.૬ |
| ૧૯૪૧ | રૂ. ૧૦,૬૦,૩૫,૬૮૭ | રૂ. ૫૨,૫૮,૧૬૪ | ૨૫.૬ |

વિમા અગર એજન્સી માટે લખો આ મળે:—

એન. એમ. ફોજદારની કું.

તાર:—NIASURANCE

ફોન { આશીસ ૨૨૨૫
ધર ૭૦૨૩

ચીફ એજન્ટસ: મુજબત
મંધી રોડ, કુવારા સામે,
અમદાવાદ.

સ્ત્રીઓના દરેક દર્દોમાં

સંપૂર્ણ આરામ આપતી દવા



લોધ્રા



સ્ત્રીઓને પ્રદર, લોહીવા, ઋતુદોષ, ગર્ભાશયના રોગો, વાંઝીઆપણું,

સુવારોગ વગેરે રોગો ઉપર અકસીર

આ દવા દરેક પ્રાંતની સ્ત્રીઓએ વાપરી સંતોષ અનુભવ્યે છે.

હજારો સર્ટિફિકેટો દર્દીઓ તરફથી મળ્યાં છે.

લોધ્રા એટલે—

સ્ત્રીઓ માટે દેવની પ્રસાદી

આજે જ વાપરો અને રોગ મૂક્ત બનો.

—: બનાવનાર :—

કેસરી કુટીરામ લી. મદ્રાસ.

મુખર્ષી ધલાકાના સોલ એજન્ટ

ડી. એમ. વોરા

(દરેક જાતના ખટન, લઢીઆળના પદ્મ તથા પાકીલના જથ્થાગત વેપારી)

લક્ષ્મીપુરી, કોલ્હાપુર.

૧૯૪૦/૩ ગાંધીરોડ, અમદાવાદ.

સ્ત્રીજીવન

આ માસિક સાથે 'પત્રિકા' માસિકને જોડી દેવામાં આવ્યું છે.

વર્ષ : ત્રીજું
અંક : ૧૨ મા

: સંપાદક :
મનુભાઈ બેઘાણી

[આસો ૧૯૮૮
ઓક્ટોબર ૧૯૪૨]

આ માસિક વડોદરા રાજ્ય પ્રેક્ષકાલયે માટે નં. ૭૧૫/૧ તા. ૩૧-૧-૪૦થી અને વેસ્ટર્ન ઈન્ડિયા સ્ટેટ્સ એજન્સીમાં નં. ૪૫૭ તા. ૨૦-૨-૩૬થી મંજૂર થયેલ છે. મુબમ્બઈમાં શાળાવાયબેરી માટે એ. એ. ઇ. સ્કા. ના નં. ૧૭૬ તા. ૧૨-૧૨-૩૬ મુજબ શાળાના અધિકારીઓ ખરીદી શકે છે. આ માસિક વડોદરા રાજ્યની શાળાઓ માટે અને લાયબેરીઓ માટે પણ મંજૂર થયેલ છે.

ગરબા અંક

| | | | |
|-------------------------|-----|-------------------------------|-----|
| ૧ આયુષ્યને આરે ... | ... | મહાકવિથી ન્હાનાલાલ દ. કવિ ... | ૬૫૭ |
| ૨ રૂસબાં ... | ... | શ્રી. કેસવ દ. શેઠ ... | ૬૫૮ |
| ૩ આપણું રાસ-સાહિત્ય ... | ... | કે. ઈન્દુમતીબહેન મહેતા ... | ૬૫૯ |
| ૪ અંધો ... | ... | શ્રી. ત્રિજીવન વ્યાસ ... | ૬૬૦ |
| ૫ સરસ્વતી ... | ... | શ્રી. નવલરામ જ. ત્રિવેદી ... | ૬૬૧ |
| ૬ સ્વપ્નસેખા ... | ... | શ્રી. જનાર્દન પ્રભાસ્કર ... | ૬૬૨ |
| ૭ વિયોગિની ... | ... | કે. ધલાનહેન ... | ૬૬૩ |
| ૮ હિંડોળો ... | ... | શ્રીમતી જયમનગોરી પાઠકજી ... | ૬૬૪ |
| ૯ સોણલિયે ... | ... | શ્રી. કરશનદાસ માલોજી ... | ૬૬૫ |
| ૧૦ વર્ષાની વાદળીઓ ... | ... | શ્રી. લલિતજી ... | ૬૬૬ |
| ૧૧ નેનમિલન ... | ... | શ્રી. વેણીભાઈ પુરોહિત ... | ૬૬૭ |
| ૧૨ મોગરાનાં ફૂલ ... | ... | શ્રી. રમણીકલાલ અરાલવાળા ... | ૬૬૮ |
| ૧૩ વાદળીને ઘેરી ... | ... | શ્રી. શાન્તિકુમાર પંડ્યા ... | ૬૬૯ |
| ૧૪ યુનૅર વીરંગના ... | ... | શ્રી. મુળજીભાઈ પી. શાહ ... | ૬૭૦ |
| ૧૫ નેડો ... | ... | શ્રી. બાલકૃષ્ણ દવે ... | ૬૭૧ |
| ૧૬ સંધ્યા ... | ... | શ્રી. હોટાલાલ શેઠડી ... | ૬૭૨ |
| ૧૭ પ્રભાત ... | ... | શ્રીમતી પુષ્પાબહેન શુક્લ ... | ૬૭૩ |
| ૧૮ અગ્નિચું ... | ... | શ્રી. વાડીલાલ દ. શાહ ... | ૬૭૪ |
| ૧૯ નનામો પત્ર ... | ... | શ્રી. પુષ્કર ચંદ્રવાકર ... | ૬૭૫ |
| ૨૦ વાદળી ... | ... | શ્રી. સોમાભાઈ ભાવસાર ... | ૬૭૬ |
| ૨૧ વાલ્મીકિયાને ... | ... | શ્રી. નરવરલાલ જાની ... | ૬૭૭ |
| ૨૨ સહિયર ને આવું ... | ... | સો. ભિમિલા રજનીકાન્ત ભટ્ટ ... | ૬૭૮ |
| ૨૩ રાસ-ગરબી ... | ... | શ્રી. કનૈયાલાલ જ. રાવળ ... | ૬૭૯ |
| ૨૪ પ્રલયકાળ ... | ... | સો. હમુમતી ધીરજલાલ દેસાઈ ... | ૬૮૦ |

| | | | | | |
|----------------------------|-----|-----|-------------------------------|-----|-----|
| ૨૫ સોનાની જાગડી | ... | ... | શ્રી. વસુભતી દિવેટિઆ | ... | ૧૮૧ |
| ૨૬ મદિયર | ... | ... | શ્રી. મુક્તા મંગળજી શાસ્ત્રી | ... | ૧૮૨ |
| ૨૭ વિરવની વીણા | ... | ... | કુ. મંગળાગૌરી દાણી | ... | ૧૮૩ |
| ૨૮ આત્મ મીનારે | ... | ... | શ્રી. જયકુમારી પટેલ | ... | ૧૮૪ |
| ૨૯ સદેશા | ... | ... | શ્રી. મનુભાઈ એમ કનાડીઆ | ... | ૧૮૫ |
| ૩૦ મુંગવણ | ... | ... | શ્રી. મંગાચંદર લઘુરામ પંડ્યા | ... | ૧૮૬ |
| ૩૧ છગો એ ચંદ્ર | ... | ... | શ્રી. દેવાયત સોની | ... | ૧૮૭ |
| ૩૨ મદિયરીયું | ... | ... | શ્રી. વ્રજલાલ ગોરીચંદર પંડ્યા | ... | ૧૮૮ |
| ૩૩ અમારી ખાતરી | ... | ... | શ્રી. મનોરમાબહેન મં. શાસ્ત્રી | ... | ૧૮૯ |
| ૩૪ મિલન | ... | ... | શ્રી. દનુમાનભાઈ પટેલ | ... | ૧૯૦ |
| ૩૫ દિગોલ | ... | ... | શ્રી. નટવરલાલ જાની | ... | ૧૯૧ |
| ૩૬ પિયરના પીંજરેથી | ... | ... | શ્રી. છોટાલાલ થેકડી | ... | ૧૯૨ |
| ૩૭ જગતમાં રમવાને | ... | ... | શ્રી. પોપટલાલ શાહ | ... | ૧૯૪ |
| ૩૮ મોનવ જાડેજી | ... | ... | કુ. બાકુંવરયા | ... | ૧૯૫ |
| ૩૯ પનિદારી | ... | ... | કુ. બાકુંવરયા | ... | ૧૯૬ |
| ૪૦ નારીની સાધના | ... | ... | શ્રી. નગીનદાસ પારેખ | ... | ૧૯૮ |
| ૪૧ વપો | ... | ... | શ્રી. મંગુલ | ... | ૧૯૯ |
| ૪૨ હિંદી પદ | ... | ... | શ્રી. મંગુલાલ મજમુદાર | ... | ૨૦૦ |
| ૪૩ રંગ-રસ | ... | ... | શ્રી. કુમુદ સી. મજમુદાર | ... | ૨૦૧ |
| ૪૪ યુગરણ | ... | ... | શ્રી. બાલચંદ્ર વૈરાટકર | ... | ૨૦૨ |
| ૪૫ બહેન | ... | ... | શ્રી. દિનેશ ત્રિવેદી | ... | ૨૦૩ |
| ૪૬ મુશ્કેલીની ચરીર-સંપત્તિ | ... | ... | શ્રી. રણજીત પટેલ | ... | ૨૦૪ |
| ૪૭ સી-જગત | ... | ... | સમાચાર | ... | ૨૦૫ |
| ૪૮ પુસ્તક-પરિચય | ... | ... | ... | ... | ૨૦૬ |

આ અંકની છૂટક કિંમત : એક રૂપિયા.

સ્રીજીવનના ગ્રાહકોને

જેમનું લવાજમ પૂર્વે થાય છે તેમને આ અંકમાં ખજાર આપવામાં આવેલ છે. તે તેમણે તેમનું લવાજમ રૂ. ૪-૦-૦ મનીઓર્ડરથી તરત જ મોકલી આપવું. નહિં તો આવતો અંક વી. પી. થી આવશે. આજની મોંઘવારીમાં વી. પી. ખર્ચના ૦-૪-૦ વધારે ખર્ચવા એ સલાહભર્યું નથી, માટે તરત જ મનીઓર્ડરથી રૂ. ચાર મોકલવા વિનંતી છે.

* પરદેશના ગ્રાહકોએ આઠ શીવીંગ મોકલવા.

* ગરબા અંકનો લાભ લેવા ઇચ્છના નવા ગ્રાહકો આવણુ હતથી આસો હતના રૂ. પાંચ મોકલે. વૈરાખ હતથી ચૈત્ર હત સુધીના ગ્રાહક યનારને જોનો ખાસ અંક, ગેટ પુસ્તક હત્યાળી અને ગરબાઅંક પણુ એમાં મળશે. ક્યારથી ગ્રાહક થવું છે તે મનીઓર્ડરના કુપનમાં લખવું.

—સંપાદક : સ્રીજીવન

સંસ્કારી કુટુંબોનું સર્વાંગ સુંદર પુસ્તક



પપ્પ પાના
૧૦૦ કપરાત
૧ ગજેરની ચિત્રો

સંસ્કાર લક્ષ્મી

સુંદર સચિત્ર ત્રિરંગી
બાલસમા ભેટ આપી
સહાય તેવા પેણી ગમ્યા
મળશે

[ભાગ ૧-૨ સાથે]

જે બહાર પડતાં ખૂબ જ લોકપ્રીય બન્યું છે

પપ્પ પાનાના આ પુસ્તકમાં શ્રીરૂપયાત્રી ૭૪૦ વર્ષરતિ વિષયે રંગબેરંગી સો ચિત્રો સંલિપિત આપવામાં આવ્યા છે કેશચૂડન, વેણીચૂડન, સીમાચૂડન, શલુચાર, શુદ્ધચાર, રંગબેરંગી ભરતચૂડન, પોલીના પડદા, કપડા બાપવાની કલા, રસોડું, પાકશાસ્ત્ર, પ્રસુતી, સ્ત્રીઓના તથા બાળકોના રોગો ને તેના ઉપચારો, બાલકઉર આપણા તહેવારો ને વસ્ત્રો, કુટુંબ તથા ઘરખર્ચ નોંધ, સ્ત્રીરૂપયાત્રી દુર્ભાગ્યના વિવિધ પ્રકારો, સ્ત્રીઓની હસ્તકલા ગુણી શુદ્ધચારના નિયમો વિશે અનેકવિધ વિષયો સાથેની ભરપૂર સામગ્રી ભેટ આપી સહાય તેવા સુંદર સચિત્ર ત્રિરંગી બાલસમા આપવામાં આવેલ છે. ગુજરાતની શુદ્ધકલ્પના સંસ્કારના અમી સી યત્ન આ પુસ્તક દરેક સંસ્કારી કુટુંબ અવશ્ય વસાવે, તેમજ સ્ત્રીઓને ભેટ આપે એવી અમો ખાસ કલ્પના કરીએ છીએ.

મૂલ્ય રૂપિયા પાંચ, વી. થી ખર્ચ બાર આના જુડ

— આજેજ મળાવી થશે —

લખો:—એ ન. એ મ ઠ ક્ક ર ની કં પ ની.

શુભેલર્સ—પબ્લીસર્સ

૧૪૦ પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨

“ દાળ ખગડી તેનો દિવસ ખગડ્યો ”

અને

“ અથાણું ખગડ્યું તેનું વર્ષ ખગડ્યું ”

એ જગન્નાથેર વાત છે.

તમારો દિવસ પણ ન ખગડે અને વર્ષ પણ ન ખગડે માટે

શ્રી. વન્હિતાબ્દેન દેસાઈ કૃત

આ પુસ્તકનો ઉપયોગ કરી જીઓ.

ક

ર

સો

ધ

નું.

ક



ક

ર

સો

ધ

નું.

ક

*કહેવત છે કે “કાશીનું મરણ ને સુરતનું જન્મણ” એ સુરતનાં આ સંસ્કારી નાગર
ઘડેને સ્વાનુભવ ઉપરથી લખેલું ભાતભાતનાં ભાવતાં લોજનો બનાવતા શીખવતું.
ડો. કાન્તિલાલ પંડ્યાના પ્રવેશક તથા આપણા ખાનપાનની વસ્તુઓનાં
શુભદોષ બતાવી ૪૩ પાનાની પૂરવણી સાથે લગભગ ૪૦૦ પાનાંનું આ
પુસ્તક પરણતી કન્યાઓને લગ્નભેટ તરીકે એક આશીર્વાદ સમાન થઈ પડશે.

સુંદર રૂપરંગ : કળામય સુદણ : કિં. તથા રૂપિયા.

વી. પી. ખર્ચ આઠ આના જુદું.

બધા જાણીતા જુકશેલરો એ વેચે છે.

: અથવા લખો :

એન. એમ. ત્રિપાઠીની કંપની

જુકશેલર પંચીસર : ત્રિંગેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨.

૧૯૪૧-૪૨માં બહાર પાડેલાં નવાં પુસ્તકો

શ્રી. ધૂમકેતુ કૃત :

| | |
|----------------------|--------|
| ચીલાદેવી | ૨-૮-૦૦ |
| રાજસૂન્યાસી | ૩-૦-૦૦ |
| પ્રદીપ (નવી આવૃત્તિ) | ૧ ૧૨ ૦ |
| રજકલ્પ | ૧-૮-૦૦ |
| તણખા મડળ ૧-૨-૩-૪ | ૭-૦-૦૦ |
| પડલા-નાડકો | ૦-૬-૦૦ |

શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી કૃત :

નવી આવૃત્તિઓ

| | |
|---------------|--------|
| વેવિશાળ | ૨-૮-૦૦ |
| બે દેશદીપકો | ૨-૮-૦૦ |
| (અદાનદ લાલાશ) | |

| | |
|------------------------|--------|
| રસધાર-ભાગ ૧ થી ૫ | ૬-૮-૦૦ |
| કંકાવટી-ભાગ પહેલો-ખીજો | ૧ ૧૦ ૦ |
| રઢિયાળી રાત-ભા ૧ થી ૪ | ૪ ૧૪ ૦ |

| | |
|-------------|--------|
| રાણા પ્રતાપ | ૧-૮-૦૦ |
|-------------|--------|

| | |
|-----------------------|--------|
| સોરઠી બહારવટિયા ૧-૨-૩ | ૪-૮-૦૦ |
|-----------------------|--------|

| | |
|--------------|--------|
| નિરજન-નવનકયા | ૨-૦-૦૦ |
|--------------|--------|

| | |
|-----------------------|--------|
| સોરઠ તારા વહેતાં પાણી | ૨-૮-૦૦ |
|-----------------------|--------|

| | |
|------------------|--------|
| જેલઝાંઢિસની બારી | ૧-૮-૦૦ |
|------------------|--------|

| | |
|-------------------------|--------|
| સોરઠી સતો (નવી આવૃત્તિ) | ૧-૦-૦૦ |
|-------------------------|--------|

| | |
|---------|--------|
| હાવરહાં | ૦-૮-૦૦ |
|---------|--------|

| | |
|------------------------|--------|
| પ્રતિભાઓ (નવી આવૃત્તિ) | ૧ ૧૨ ૦ |
|------------------------|--------|

| | |
|---------------------------|--|
| શ્રી કનૈયાલાલ મુનશી કૃત : | |
|---------------------------|--|

| | |
|-----------|--------|
| અઢધ રસ્તે | ૩-૦-૦૦ |
|-----------|--------|

| | |
|-------------------|--|
| નવજીવન કાર્યાલયના | |
|-------------------|--|

| | |
|-----------------|--------|
| હિંદુ જીવનદર્શન | ૦-૧૦ ૦ |
|-----------------|--------|

| | |
|-----------|--------|
| ત્યાગભૂતિ | ૦ ૧૨ ૦ |
|-----------|--------|

| | |
|----------------|--------|
| અપંગની પ્રતિભા | ૦ ૧૨ ૦ |
|----------------|--------|

શ્રી. ચુનીલાલ વ. શાહ કૃત :

| | |
|-------------------|--------|
| વિલોચના | ૩-૦-૦૦ |
| અવતિનાથ | ૨-૦-૦૦ |
| કર્મચોગી રાજેશ્વર | ૦-૦-૦૦ |
| રાજહંત્યા | ૨-૦-૦૦ |

શ્રી નરસિંહભાઈ ઇ. પટેલ કૃત

| | |
|------------------------------|--------|
| ઈશ્વરનો ઈન્કાર (નવી આવૃત્તિ) | ૧-૮-૦૦ |
| લગ્ન પ્રપચ | ૩-૮-૦૦ |

શ્રી. રમણિકલાલ દલાલ કૃત :

| | |
|--------------------------|--------|
| કટયાણી (નવલકથા) | ૨-૦-૦૦ |
| સુનર્ણા | ૨-૦-૦૦ |
| પરિમલ (કાવ્યસમ્રહ) | ૨-૦-૦૦ |
| સુખિદ્રાર (વાર્તા સમ્રહ) | ૧-૪-૦૦ |

શ્રી. મનુભાઈ જોધાણી કૃત :

| | |
|---------------------------|---------|
| ગોર્યાનાં તેજ | ૧-૮-૦૦ |
| કાળિયાર અને ખીજ | |
| પ્રાણીકથાઓ | ૧-૮-૦૦ |
| જનપદ ૧ થી ૩ (નવી આવૃત્તિ) | ૨-૪-૦૦ |
| ખાટામીઠી બાળવાતો | ૦ ૧૨-૦૦ |

શ્રી. તારાચંદ પો. અડાલજી કૃત

| | |
|------------------------|--------|
| ખાડાનાં જેલ (સચિત્ર) | ૩-૦-૦૦ |
| દલી દુનિયા | ૩-૦-૦૦ |
| ચા-ધર ભા ૧-૨ | ૨-૮-૦૦ |
| આરસીના લીતરમા | ૧-૪-૦૦ |
| ભારતના મહાન વૈજ્ઞાનિકો | ૩-૦-૦૦ |
| જીવનપ્રનાહ | ૧-૦-૦૦ |
| ગણા (રાષ્ટ્રીય નવનકયા) | ૧-૪-૦૦ |

ગૂજર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય : ગાંધી રસ્તો : અમદાવાદ.

આ પુસ્તકની ઉત્તમતાનાં પ્રમાણપત્રો :

- ૧ વડોદરા શાળ્યના કેળવણી ખાતાએ શાળાઓમાં ઉનામ અને પુસ્તકાલય માટે અને પુસ્તકાલય-ખાતાએ તમામ પુસ્તકાલયો માટે આ પુસ્તકના પ્રતિ ભાગ મંજૂર કર્યા છે.
- ૨ મુંબઈ ઉચ્ચશાળા સરકારી કેળવણી ખાતાએ પ્રાથમિક અને માધ્યમિક સ્તરોના વિદ્યાર્થીઓની લાભપરીક્ષા માટે આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગને મંજૂર કર્યા છે.
- ૩ આ પુસ્તકના પહેલા અને બીજા ભાગની ૨૫ (પચાસ) નકસી વડોદરાનાં પ્રાથમિક વિદ્યામંદિરો અને ૧૧ (અનીઆર) નકસી અમદાવાદની શુભશાંત વર્નાકુલર સોસાયટીએ ઉત્તેજન માટે ખરીદી છે.
- ૪ આ પુસ્તક માટે 'કચ્છ દુનરઘ્વોત' પ્રસિદ્ધિપ્રાપ્ત પ્રમાણપત્ર (Certificate of Merit) મળ્યું છે.
- ૫ આ પુસ્તકના પહેલા ભાગને આમુદ્રમા મળેલી બીજી શુભશાંત પુસ્તકાલય પરિષદે આરાં પુસ્તકોમાં મુદ્રણ છે.
- ૬ આ પુસ્તકની ઉત્તમતા માટે અનેક સુપ્રસિદ્ધ સામાયિક પત્રોએ સારામાં સારા અભિપ્રાયો આપ્યા છે.

આ પુસ્તકની ઉત્તમતાના ધારક અભિપ્રાયો

...રેક પુસ્તકાલયમાં આ પુસ્તક દોરું જ ભેળ્યો, જેટલું જ નહિ, પરંતુ તે વિશેષ જગ્યાએ એવી પેરની મંત્રીઓએ કરવી ભેળ્યો...

...પરમથુ દુનરોનાં આ ભતનાં દેખાતાં પુસ્તકો આપણે ત્યાં પણ જલદાર પડ્યાં છે, અને હજીયે અમે તેવી ભદેરાતોનાં ચાકાં સાથે જલદાર પડ્યો, પરંતુ આ પુસ્તકની વિશેષતા તેમાં મૂકેલા પ્રયોગો જ માત્ર નથી, પણ જુદાજુદા વિષયોના સારા અને અનુભવી લેખકો પાસે લખાવેલા લેખોને સંત્રહીને આ પુસ્તકને વિવિધતાભર્યું બનાવવામાં આવ્યું છે તે છે... 'રતિવાર' સંસાદિક (મુંબઈ)

...યોદા અર્ધે ભે કોઈ બાઈને આલવિકા મેળવવા માટે પચતો કરવા દોય, તો આ પુસ્તક ભેઈ જવા જેવું છે... હારજીએ યોદા મૂકીએ ભતમદેનત કરીને પેસા કમાઈ રાકાય છે...

'શિદ્ધાન્ત અને સાહિત્ય' માસિક, (અમદાવાદ)

...વર્તમાન યુવનમાં રહીને કેટલાક દુનરો કરીને, માણસ પોતાના પેટ પૂરવું મેળવી શકે-એવા પ્રકારના નુસ્ખા આ ગ્રંથમાં બતાવવામાં આવ્યા છે, છતાં લેખક-સંપ્રદાયે આમાં કેટલીક વ્યવહાર અને બીજાં પુસ્તકોમાં લખે મળે તેની ઉપયોગી દલીલો નોંધી પુસ્તકને ઉપયોગી બનાવ્યું છે. પુસ્તક અવરય વાંચવા જેવું છે; તેમથી સી સીની રૂચિ પ્રમાણે કંઈ ને કંઈ મન્યા વગર રહેશે નહીં.

'શુભશાંત સાહિત્ય સમાજી કાર્યવાહી' (અમદાવાદ)

...આવા પ્રભુ ઉપયોગી પુસ્તકને શાળ્ય અને ઉદ્યોગોના પ્રચાર માટે ઉમી થયેલી સંસ્થાઓએ ઉત્તેજન આપી, મામલોગીને સજીવન કરવામાં સ.વ અને સહકાર આપવો ભેળ્યો.

'આમજીવન' માસિક (વડોદરા)

વધુ ખાતરી માટે બીજા અભિપ્રાયોની પત્રિકા મફત મંગાવો.

ધરણેકાં પેસા કમાવા આજેજ મંગાવો !

કચ્છ લેખકો મંડળના પ્રમુખ,

શ્રી કુંભરશી ધરમશી જી પરે લખેલા

"આમજી" સાથે

નફાકારક હુન્નરો

ભાગ ૧-૨-૩

નિષ્કાતો અને અનુભવીઓએ લખેલા વિવિધ બરોસાપાત્ર હુન્નરોની બરપૂર પુસ્તક ૭૫૦ પાનાં, ઉમદા ભાષા એન્ટિક કાગળ, સામીય શુદ્ધ મુદ્રણ ઉપાઈ અને આકર્ષક ચેટઅપ

કિંમત ૭ (સાત) રૂપિયા

(નો પી. ધી ટપાલખર્ચ ૧૩ આના જુદાં)

મંગાવવા માટે લખે—

મંગાલક : શ્રી લક્ષ્મી પુસ્તકમાળા

નંબર ૫ ચોક બગર,

પોસ્ટ : સિનગુરા (અંબર-૩૨૭)

તમારાં બાળકો માટે પ્રાણુવાન બાલસાહિત્ય

અમારાં દરેક પ્રકાશનોમા નવીજ દૃષ્ટિ, નવા જ વિષયો અને નવું જ આકર્ષણ હોય છે.

બાલશક્તિ ગ્રંથમાળા : બારથી સોળ વર્ષના બાળકોશોરો માટે
(સાત પુસ્તકોનું ગુચ્છ) વાર્ષિક લવાજમ રૂપિયા બે

- ૧ પેકેડ લે કીરતન લઠકારી ૦-૫-૦ ૪ ચોપટની સુસાફરી લે. કીરતન લઠકારી ૦-૫-૦
૨ લોકતાપકો લે કસનજી મ. દેસાઈ ૦-૫-૦ ૫ માંદામામા લે નામરદાસ ક. પટેલ ૦-૬-૦
૩ ઉંદરમામા લે મસ્તકાંતી ૦-૫-૦ ૬ ગુલકંઠ લે ડૉ. મોહનલાલ જી પાઠક ૦-૫-૦

(ભેટ પુસ્તક) પૃથ્વીની કથા (છપાય છે.)

શિરીષ ગ્રંથમાળા : છ થી દસ વર્ષના બાળકો માટે
(છ પુસ્તકોનું ગુચ્છ) વાર્ષિક લવાજમ રૂપિયા એક.

બાલજગત [બાલકોનું માસિક] વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩.
અનુપમ સાહિત્ય મંદિર, ૨૬૦ ગાંધી રોડ-અમદાવાદ.

રત્નાકર
જામ્બી
દેર ઓઇલ

આ તેલ
મગજને ઠંડક આપી
ધાળને સુવાળા કાળા
અને
ચમકદાર બનાવે
છે

રાજરત્ન પરકુમરી વર્ક્સ
મુબઇ અને અમદાવાદ

શ્રીઓ માટે
મુંઢી મરખ

પ્રદ્યુર્ભાસ, વસ્ત્રવ્યવસ્થા, વચ્ચે
અભીસંચના સેત્રો
મરાઠી શક્તિ
આપે છે.

ત્રિભુવન
આયુર્વેદિક
કાર્મસી
ગાંધીરોડ,
અમદાવાદ

ઝવેરીવાડ • અમદાવાદ
એનટ વલ્લભલાલ પ્રેમજી સેવન સામે
શાન્તીલાલ જગજીવન ગાંધી રોડ

છેલ્લા ૫૦ વર્ષથી જનતામાં પ્રચલિત પામેલા

સંગ્રહણીના ખાસ વેદ

માણસવાળા માસ્તર કે. જી. પટેલ એન્ડ સન્સ

માસ્તર એન્ડ સન્સ ડીરપેન્સરી

સંચાલક:-વેદરાજ રસીકલાલ કે. પટેલ

સંગ્રહણી

(ગળતી) મુખર્ષના ઝાડા, મુવારોગ, ધાતુક્ષય, ચાંદી, પ્રમેહ, અતિસાર, કબજિયાત અને ચાંચાના ગર્ભા-શયના રોગો, પ્રદર વગેરેની રામખાણ દવા માટે રૂબરૂ મળેા યા લખો:-

માસ્તર એન્ડ સન્સનું દવાખાનું

કે, કાલુપુર, હાંડીગરાની રોજ નં. ૧૨૭ અમદાવાદ

ટેલીફોન નં.

૩૨૨૧

ટેલીગ્રાફ એડ્રેસ

'માણસવાળા'

તા. ૬-૬-૬૧ સંગ્રહણીનો રોજ નાણુક કરના માટે સવાલપત્ર તથા સંખ્યાબધ સારા થયેલા દર્દીઓના સર્ટીફિકેટ વિના મુલ્યે મંગાવેા

સ્ત્રીઓનાં

પ્રદર, લોહીવા અટકાવ સંબંધી દર્દો, ગર્ભાશયના રોગો વગ્યત્વ [વાંઝીયાપણુ], મુવારોગ વગેરે તમામ રોગો માટે ઊંઝા ફાર્મસીની-હાથી-છાપ

સુંદરી સંજવની

હાથી-છાપ

અકસીર છે-કિં. શીશી ૧ નો રૂ. ૧) શીશી ૩ ના રૂ. ૨ા= સુચના-હાથી છાપ ભેળને ખરીદવી : ફરેક સ્થળે દવાખાના વેપારીઓ તથા ગાંધીઓ વેચે છે

ઊંઝા ફાર્મસી, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ

વધુ વિગતમાટે સુચિપત્ર મફત મંગાવેા.



ઔ લા દે વી



આ લોકગ્રિય નવલકથાની જુજ નકલો
રહી છે. બીજી આવૃત્તિ સુધી રાહ
લેવી ન પડે માટે તમારી નકલ
તરત વસાવી લ્યો.

એના વિનાતું હરેક પુસ્તકાલય અપૂર્ણ ગણાશે.

— અહીં રૂપિયા —

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય : અમદાવાદ

સીને રહારો વાપરે છે તેવી
અને

હાઈકોલેસ ફેમીલીમા વપરાતી

કટકની વેરાયટી

જેવીકે

એરી ગ્લ, ટાપ્સ, હુલ્સ, સાડી પીન, બ્રોમીડ
પેન્ડન્ટસ, વી ટીબી, નેક્સેસ, બેસલેટ વિગેરે

સોલ એજન્ટ

એમ. રમણીકલાલ એન્ડ કું.

રતનપોળ, અમદાવાદ

બ્યક્તિત્વ જળવવા માટે
લેઈસ્ટ રેશનના

ડેક્કન ગોલ્ડના દાગીના

ખરીદો

ફરેક માત્રનું વીગતવાર ગ્રાઈસલીસ્ટ મફત
મંગાવો



સાહિત્યરસિકોને ઘેર ઘેર વંચાતું માસિક

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦ (દીપોત્સવી અંક
સાથે) 'કનક'ના ગમે તે અકથી ગ્રાહક થઈ શકાય છે.
દર અંકે પકાયવા કવિઓના કાવ્યો, જાણીતા લેખકોના
બાવનાપૂર્ણ લેખો, તેમજ ચાનુ વાતો વિગેરે ઘણું ઘણું
નજીવા લનાજને આવે છે રમકવિ રઘુનાથ શ્રદ્ધાભટ્ટનું દર
અંકે કાવ્ય. આપ આજે જ 'કનક'ના ગ્રાહક બનો.

કનક કાર્યાલય,

શાહપુર, ગોહવાડાની પોળ, અમદાવાદ

ક્રાંતિ સમા યુદ્ધારે

યુદ્ધકર્તા ગુજરાતગોત્ર

રાસ-નૃત્ય



એટલે જ

આપણા આંગણાનું

ગરબા સાહિત્ય

યંગ ઇન્ડિયા રેકર્ડ્ઝ

ના સંચાલકો

રબુ કરે છે

નવ ગરબા રેકર્ડ્ઝ

| | |
|--------------------------|-------------|
| પુખ્ત પહેન સંપત | ડી. એ. ૫૭૯૧ |
| પુખ્ત પહેન સંપત | ડી. એ. ૫૫૨૪ |
| શ્રીમતી મધુરિકા મનુમદાર | ડી. એ. ૫૭૯૭ |
| શ્રીમતી જ્યોત્સ્ના મહેતા | ડી. એ. ૫૫૫૫ |
| શ્રીમતી સુમતી દે | ડી. એ. ૫૫૨૭ |
| મણીબાઈ ગરબા પાટી | ડી. એ. |
| મણીબાઈ ગરબા પાટી | ડી. એ. ૬૧૦૦ |
| શ્રીમતી મલિકા રાયલ | ડી. એ. ૬૫૧૩ |
| ગુજરાત મ્યુઝિકલ સોસાયટી | ડી. એ. ૫૭૭૧ |

સીન્ડિકેટ

[વધુ વિગત માટે અમારું સચિત્ર કેટલોગ જુઓ]

ગરબા રેકર્ડ્ઝ માટે અમારા ઓથોરાઇઝડ ડીલર્સ પાસે ઓર્ડર નોંધાવો:—

ધી નેશનલ આર્મોફોન રેકર્ડ્ઝ મેન્યુ. કંપની લિમિટેડ

૧૧૦, મેડાલ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૧

શ્રી હવનમા, ગૃહલક્ષ્મીના સરકાર પૂરતુ શ્રીઆતુ મામિક



[વજ્રાદિપિ કુડોરાણિ, મૃત્તિકામૃતસુમારપિ]

વર્ષ ૩ શુ ૧૧

આસો ૧૯૯૮

અંક ૫૨૫૦

આયુધને આરે

મહાકવિશ્રી
જ્ઞાનાપાલ દ કવિ



આવી ! પેવો ગેળની શુક્રમા ઉભેયો,
ને નેલલાની પાળે છ-યો ર લોલ
આજ રમે આનંદ છોળ મલમેલો
બાલવગય નયલે ઝી-યો ર લોલ
હો ! આજ રહે તો મનના મનોરથને દીઠા,
ને ભાવે માગ લખને ભયાં કે લોલ
આવી ! મે તો નિરખ્યા તમેશ નયન મીઠા,
ને અતરના ઓગતા પૂયાં ર લોલ
એકવેળા જગ જગના રહે ધારે,
પ્રિલોકની તાગી પડી ર લોલ
ત્યારે ! હરિની વેળા વૃદાવનની શરે,
જનત ધૂમી જાને ચડી ર
ભયે ભયે માગને નોયલે
અગાજ એના માગરો ગમે
આવી ! મુદ્રા ન્યાત્રીના એ માગ
મમા નિત્ય વીલો
છે-લે છે-લે પૃથ્વીવાકની
મનન ઉભે વેરો વા- લોલ
એ આયુધને આરે કિનારે,
હો હરિ ત્યારે ર લોલ



રૂસણાં

શ્રી. કેશવ દ. ગેઠ

*

આવાં તે રૂસણાં શાને,
હો મોરલા ! આવા તે રૂસણાં શાને ?
થ ન ગ ન—થ ન ગ ન થાને,
હો મોરલા ! આવા તે રૂસણાં શાને ?
—આવા તે

ઠિરીટે ગૂંથાય ત્હારાં નવરંગ પિંછડાં;
વિસારે શીદ પ્રભુતાને !
હો મોરલા ! આવાં તે રૂસણાં શાને ?
—આવાં તે

સન્ધ્યાને ડાંઠે અમઠે છે વાદલો,
રજનીના રૂપલા તાને :
હો મોરલા ! આવા તે રૂસણાં શાને ?
—આવા તે

રૂની લાગે છે, વીર ! વનવનની વાટડી;
ચેતન જગાડ નૃત્ય-ગાને :
હો મોરલા ! આવાં તે રૂસણાં શાને ?
—આવા તે

કુંજે જોલાવે, તને મેરૂ મનાવતા;
મોઘેશ ! ઢોઈનું ન માને !
હો મોરલા ! આવા તે રૂસણાં શાને ?
—આવાં તે

માને તો વિનવું, માણીગર મોરલા !
ખીચૂં શારદાનાં પાને :
કલાધર ! આવા તે રૂસણાં શાને ?
—આવાં તે

રીઝે નાં રઢિયાળી કલગીના કિરણે
લીલે ના વાદળીનાં દાને .
હો મોરલા ! આવા તે રૂસણાં શાને ?
—આવા તે

“લીધાં ના રૂસણાં, ને ફોકટ શાં દૂપણો !
તડપું છૂ ઢેલના તુફાને !
હો મેહુલા ! ઢેલક મનાવવાને જાને ”

આપણું રાસ-સાહિત્ય

કુમારી ઈન્દુમતીબહેન મહેતા

અત્યારના યુગમાં રાસ શબ્દ બહુજ પ્રચલિત થયો છે. કવિશ્રી ન્હાનાનાલનું આજની લગભગ ૩૦ વર્ષ પહેલાં “ન્હાના ન્હાના ગસ” બહાર પડ્યું ત્યારથી રાસ શબ્દ આ અર્થમાં શરૂ થયો. તે પહેલાં ગરમા કે ગરખી નામ વધારે પ્રચલિત હતું. તેનું રચાન હવે રાસ શબ્દે લીધું છે. મહે પણ આ પ્રચલિત અર્થજ વાપર્યો છે—ગરખાગરખી, પદ એ રીતે ગાઈ શકાય એવાં બધાં જ કાવ્યોનાં અર્થમાં.

ગરખી વિષે સ્વ. નરસિંહરાવભાઈ ‘મનો-મુકુર ભાગ ત્રીજા’માં લખે છે કે “મ્હારી માન્યતા પ્રમાણે તો ગરખીનો પિતા દયારામજી હતો. ગરખીનું સાહિત્ય દયારામ કવિશ્રી જ શરૂ થયેલું માનવામાં હું જુદું કરતો હોઉં એમ લાગતું નથી.” સ્વ. નરસિંહરાવભાઈ જેવા યોગ્ય વિદ્વાન આવો અભિપ્રાય દર્શાવે એની અવગણના કરતાં પહેલાં ધણે વિચાર કરવો ધટે છે આ અભિપ્રાય સ્વીકારતા ધણે સાહિત્ય બાદ કરતું જોઈએ. નરસિંહ, મીર્ગના પદો જે ગરખી તરીકે ગવાય છે તેને શ્રી નરસિંહરાવભાઈ ગરખી તરીકે ગણવાની ના પાડે છે. પણ નરસિંહ મીરા પછી બાણ દાસની ગરખીઓ મળી આવી છે. એમાં તો ગરખી શબ્દ જ વાપર્યો છે. એટલે તે વિષે તો શંકા દર્શાવી શકાય તેમ નથી. વળી યોગ્ય સાહિત્યમાં પણ ફેટલીક ગરખીઓ છે જે દયારામ કરતાં તો જૂની છે. એટલું જ નહિ, પણ ફેટલેક અંગે દયારામ પણ એના પુરા-ગામીઓનો ઝણી છે એવું એ બધા કવિ-ઓની કૃતિઓ જોતાં પુરવાર થાય છે સ્વ. મણિલાલ નમ્હાઈ ‘સુદર્શન ગદ્યાવલી’માં લખે છે કે “પ્રમાનદે એમ જૂના આખ્યાનોમાંથી



યથેચ્છ બાણે લઈ પોતાનાં કાવ્યો રચ્યાં એવું દયારામે પણ દર્શુ છે. બાણણ, થોભણ, ગને, નરસિંહ મહેતા એના કેટલાક કવિની કવિતાઓ મારગે, કે ઘણીવાર તો આખી ને આખી આ કવિ પોતાની કરી બેઠેલા છે. તેથી જ એવી જાની બાબત જાનસ દરતાં એમનું પોતાનું જે અનુભવ રહે તેને દિસામે તેઓ દ્વિતીય વર્ગમાં આવડાને યોગ્ય કરે છે ”

આ ચર્ચામાં અત્યારે ઉત્તરનાનો અવગણ નથી એટલે માત્ર અનુલિનિર્દેષ કરીને જ આગળ ચાલીશ.

અત્યારે અતિ પ્રચલિત થયેલા રાસ શબ્દની ઉત્પત્તિ નેત્રી જોઈએ. પર્યેનાં તે ગોળ કરીને ગવાય એ રામ કહેવતો. અત્યારે તો ગોળ કરવાની પણ આવશ્યકતા નથી કવાવતના સ્વરૂપમાં પણ ગવાય છે. અત્યારે ગરખામાંથી

સ્વપ્નેષા



દીઠી મેં આજ સખી, એક સ્વપ્નસુંદરી !
અધઉધડી ડોલરની કલિકાશી દેહલતા,
અજળ સૌન્દર્યતણી વેલ :
સ્પર્શે શણગાર જ્યાર એના એ દેહને,
ખીલી ઉઠે પ્રતિભાની હેલ !

દીઠી મેં—

નાનીશી વાટિકામાં પછે છપાયલું,
જાણે કોઈ નાણુકડું કુંલ :
કાવ્યતણી કંડિકાશી રમ્ય રૂપલેખા,
પ્રતિભા એ સ્વપ્નની અતુલ !

દીઠી મેં—

નજરે અઢે ત્યાં અઢે સ્મરણે ફરી ફરી,
પ્રગટયા કરે એ હંમેશ :
જન્મે છે કલ્પનામાં એ તો ફરી ફરી,
નિતનિત અવનવે વેશ !

દીઠી મેં—

જાગે છે શુભ આનન્દની અધીરતા,
મુજ સ્વપ્નદૃષ્ટાને ઉર :
પાલવ ઢાળીને કહું એને હું વન્દના,
ભાવનાની સૃષ્ટિ મધુર !

દીઠી મેં—

જનાર્દન પ્રભાસ્કર

ગાઝી ” “ ચાનુરી છત્રીમી ” અને “ શંગાર
માળા ” માં ધણા રાસ છે.

ત્યારપછી જનસમાજને મીરાંબાઈએ ઘેલો
ક્યો. એનાં રાસ ધણાં પ્રચલિત છે.

“ ક્યાં ગયો રે પેલો મોરલીવાળો ”
વગેરે. નરસિંહે બકત હોવા છતાં સંસાર કેવળ
ત્યાગ્યો ન્હોતો. એણે તો કુંવરપાર્શ્વનું મામેરું
ને શામળશાનો વિવાદ ક્યો. બલે અલિપ્ત
ભાવે, પણ સંસારની અર્ધાંયે રૂઢિઓ પાળી;
જ્યારે મીરાંબાઈએ સંસારનો કેવળ ત્યાગ
ક્યો. એણે તો મિરધર સાથે સાચાં લમ ક્યાં.
એ રીતે મીરાંબાઈ પહેલી ક્રાન્તિકારી સ્ત્રી
મણાય. પ્રજાનો દોલ આવનાં સંસાર છોડ્યો.



મીરાં વિષે ઈન્દિયોને જે શોધખોળ કરી
છે તેને લીધે દંતકથાએ જે Romance
ઉભો કર્યો હતો તેનું કેટલુંક આકર્ષણ જતું
રહ્યું. પણ એ તો થોડા અભ્યાસીઓનાં મનમાં.
બાકી લોકો તો એ Romance બૂલશે નહિ.
એણે તો મસ્ત બની ગાયું કે—

“ વરવું ગઢારે. વિકલવરની સાથ,
ખીજનાં મીંદળ નહિ ખાંધું.”

મીરાં સ્ત્રી હોવાથી સ્ત્રીના દૈયાભાવ એણે
બરાબર આલેખ્યા છે. અને એના અલંકારો-
રૂપકો, ઉપમાઓ વગેરે સ્ત્રીયોચિત છે. એટલે-
જ સ્ત્રીઓએ સારી રીતે સત્કામી. “ મુજ
અખળાને મ્હોટી મીરાંત બાઈ.” એ મીરાંનું
પદ સ્ત્રી વર્ગમાં જાણે જ પ્રચલિત છે.

મીરાંનાં કાવ્યોમાં શૃંગાર પણ સંયમી છે અને એમાં પ્રાસ અનુપ્રાસ આપોઆપ આવતા લાગે છે.

“ત્રેમની, ત્રેમની, ત્રેમની, મને લાગી કટારી ત્રેમની.” એટલુંજ નહિ પણ એના રાસમાં એક જ પ્રાસ દેઠ સુધી ચાલી આવે છે.

નરસિંહ અને મીરાંના કાવ્યો સરખાવીએ તો નરસિંહનું “ભોળી રે ભરવાડણુ હરિને વેચવા ચાલી.” એ કાવ્ય વર્ણનાત્મક લાગે છે અને એ જ ભાવનું મીરાંનું કાવ્ય “હાં રે કાઈ માધવ ત્યો માધવ ત્યો” dramatic છે. એથી એની ખૂબી વધે છે - જનતાના હૃદયને એકદમ અસર કરે છે. મીરાંની ત્રેમની અને વૈરાગ્યની તમન્ના બહુ સરળ રીતે વર્ણવી છે. એમાં પ્રયત્નપૂર્વક નહિ, પણ સ્વાભાવિક રીતે કલા આવેશી દેખાય છે. “મુખડાંની માયા લાગી રે” એ વૈરાગ્યના કાવ્યમાં પણ શુષ્કતા દેખાતી નથી.

ત્યાં સુધી ગૂજરાતી કવિતા જ્યારે ત્યાં સુધી મીરાંનાં કાવ્યો જીવરો.

નરસિંહ મીરાં પછી ગૂજરાતમાં આખ્યાન



યુગ શરૂ થાય છે. ત્રેમાનંદે મોટે ભાગે આખ્યાનોજ લખ્યાં છે. ત્રેમાનંદનાં આખ્યાનોમાં રાસ તરીકે ગવાય એવી દેશીઓ છે. પણ એ છુટક ગવાતાં નથી. એની “જમર પચ્ચીથી” માં ગવાય એવાં ગીતાં છે.

ત્યારપછી રાસ એક નવું જ વલણ લે છે, અને તે માનાનાં ગરબા. વ્યથા માળામાં રામ

વિયોગિની



જાળે મગને મીઠા મેહુલો રે,
ઝીલે ધરણી બહાલમ સાહ,
ભીંજે ભીંજે મુહાગી ચુંદડી રે.
નાથે કુંજે થનગન મોરલો રે
રાથે ઢેલડ પ્રીતમ પાદ-ભીંજે ભીંજે.
ડોલે વનમાં રસભર આંખલો રે
ખૂંકે વેલડ એને ઉર-ભીંજે ભીંજે.
ધૂમે આલને તોરણ મેહુલો રે,
રેલે વીજળી તેજલપૂર-ભીંજે ભીંજે
વીંટિ આલલાં પૂનમ ચાંદલો રે
ખૂંદે પોચણી સરવર નીર-ભીંજે ભીંજે.
ખૂંલે હીંચકે મહલર કામિની રે
ઉઠે વાયરે આછાં ચીર-ભીંજે ભીંજે.
વરસે વાદળી મોંઘાં મોતીડાં રે
હરખે ધરધર રસિયાં જન-ભીંજે ભીંજે.
ઝીલે સરવર સારસ બેલડી રે
થાપે પરવશ પ્રાણુ ને તન-ભીંજે ભીંજે
મુઝવે મનને ઘેરાં વાદળાં રે
પળવે વીજળીના ચમકાર-ભીંજે ભીંજે.
બહેલા બહેલા તે આવો બહાલમા રે
મુજને મેહુલો મારે મારે
ભીંજે ભીંજે મુહાગી ચુંદડી રે.

ક. ઈસા

હિંડોળો



(રાજ : શાને લીધા મારા રથામ,
અમોખડા શાને લીધા રે)

પગની જરાક ઠેસ
લાગી ન લાગી ત્યાં,
હિંડોળો આલેલાં વિંધાયઃ
હિંડોળો મારો ગગને ચઢે છે.

નીચે જમીન જરા
દીઠી ન દીઠી ત્યાં,
આંખડીએ ઝાંઝું પુરાયઃ
હિંડોળો મારો ગગને ચઢે છે.

ધરતી ને આલ ભલે
જૂઠા જણાય તોય
આંખોમા એકઠાં સમાય
હિંડોળો મારો ગગને ચઢે છે.
જયમનગૌરી પાઠકલ

જન્મ દત્તા એમ માનનાનું કાળજી નથી મૂલ-
ગનની આમગનનામા સોઝીતો તરીકે ગવાનાં
દત્તાં એટલુંજ નહિ પણ માતાના રાસ પણ
વદલન પદેનાં દત્તા.

બાણુદામે (મંવન ૧૭૮૭) માતાના
ગરબા જાખ્યા દત્તા. જોગાંનાં ૧૭૦ અપાદે
મળી આવ્યા છે, જે અપ્રમિદ છે એ ઉપ-
રથી લાગે છે કે વદનને નથી શરૂઆત નથી
હી બાણુદાસના ગગમાં કવિત્વ દેખાય છે.
એનો “ગગમંડળની ગાગરી” એ ગસ
તો બદલ મુદર છે. વદનને “ગગરનો
ગગો” બદલ વખણાયો છે પણ એની પદેલાં
બાણુદામે જે કંપના કરેલી એ આમેદુબ-
બદલ જ જૂજ ફેરફાર આવે-વદનના ગરબામાં
ઉતરેલી દેખાય છે.

વદનના ગરબાઓમાં એક વિશિષ્ટતા દેખાય
છે અને તે એ કે, એના ગરબાઓ શ્રીપુરુષો
બનેમાં ગવાતા કેટલાક શ્રીયોચિત છે અને
કેટલાક પુરુષોચિત છે. દાખલા તરીકે “ધનુષ-
ધારી”નો ગગો. એ પુરુષોનો જ ગવાય છે.
બીજી વિશિષ્ટતા એ છે કે, માતાના ગરબામાં
એ એક જ છે. જેમ વાતાંમા શામળ, આ-
ખ્યાનમાં પ્રેમાનંદ, ગરબીમાં દયારામ તેમ
શક્તિના ગરબામા વલ્લભનુ ગ્યાન કે.



પછી આવ્યો ગગમીનો સાચો દયાદા
દયારામ એજે વલ્લભના ગરબામાં સુકુમારના
આણી માતાની ભક્તિને બદલે નરસિંહની

જૂની પ્રણવી પ્રેમવક્ષણા રૂઢ કરી. મંગીનનું માઝ જ્ઞાન અને ભાષાનું અમાધારણ પ્રભુત્વ એનામાં હતુ એને ગૂજરાતી, મરાઠી, સંસ્કૃત, મગ વગેરે ભાષાઓ આવડતી વળી એણે ઘણી યાત્રાઓ કરેલી એટલે કુદરત અને મનુષ્ય જીવનનું અવ્યોચન માઝ હતુ. પરિણામે એમની ગરબીઓ અત્યંત બની.

એમની ગરબીમાં ચાતુરી, અનુપ્રાસ, પ્રાસ, ભાન વગેરે દાખલ કર્યા. કટાક્ષ પણ દેખાય છે. એટલું જ નહિ, પણ એમના કાવ્યોમાં જુદા જુદા પ્રકારની નાયિકાનાં વર્ણન પણ ભેઈ ગયાય છે. એ ઉપરથી જ એમને નારીહૃદયના સાચા જાણુદાર નરીકે પિછાનીએ છીએ. સ્ત્રી-હૃદયના વિવિધ-ભાવો આબેદુખ આબેખ્યા છે એમનું “સ્વામ રંગ સમીપે ન જાણુ” એ કાવ્ય તો ઉત્તમ ગમિકતા દાખવતું કાવ્ય છે. એમની કૃતિઓમાંનું એ તો એક મહામુલુ રત્ન છે.



સ્વિશ્રી ન્હાનાલાલ કહે છે એમ “આપણા દેશે તો રામ ને રમરાજવી છે એક ને અણેકઃ વૈષ્ણવ સ્વિનર દ્યારામ” ગરબીના પિતા કરતાં પણ દ્યારામ સ્વાત્મક અને બાવબરી ગરબીના

સોણલિયે !



એક ગૂજરાતણુ મીઠી,
સુહાગણુ દીઠી સોણલિયે !
પ્રલયવટોળને મૂંઢ્યો અંબોડલે,
વદને વિશ્લવકેરી બ્યેાતિ !
સુહાગણુ દીઠી સોણલિયે !
સ્મિતહિંડોળ જગતભાવ્યને ઝુલાવતી,
નેણુલે ગગનગંગ વહેતી !
સુહાગણુ દીઠી સોણલિયે !
કલા-કલાપ સાઠી સાડીએ સંકેલતી,
આંદલિયે થોદ લોક પ્રોતી !
સુહાગણુ દીઠી સોણલિયે !
પ્રભુતા પ્રેગતી, વીરતા ઉછેરતી,
પાવન પગલે પનોતી !
સુહાગણુ દીઠી સોણલિયે !
સુરે સંજીવની, ઉરે છે કાન્તિ-આળ,
સુદના આમંત્રણ દેતી !
સુહાગણુ દીઠી સોણલિયે !
નવીન વિધાનળી વિમળ વિધાત્રી,
પૂર્વે પૃથ્વીમાં ભેઈ ન્હોતી !
સુહાગણુ દીઠી સોણલિયે !
કંરસનદાસ માણેક

વર્ષાની વાદળીઓ



વર્ષાની વાદળીઓ ધૂમે, ઘેરે ને જો
કરે નિશદિન, કૃષ્ણાકારઃ
ઠંડાલમાની વાગે જો વાંસળી !

રવિશશી તારા વિષ્ણુ, ધનસ્થામ ગજો-
નાથે વાયુ ને જળ ધાર-
કાને ગોતે ઝખૂક વીજળી ?

રંજને વસુન્ધરાને, રીઝવે રસેશ કઈ
પ્રાણી વનસ્પતિને અપાગઃ
ઋતુરાજની રીત રળીયામણી !

સુન્દર વરની કરે સુન્દરી આરાધનાઃ
શૃંગારે, સ્નેહે, મંસારઃ
વત્સલ હૈયે ધરે વધામણી !

આતુર્માંસને સયોગે, દમ્પતી-
પાળે મતતપ ણની એકતારઃ
માનવ કરે વિભૂતિ-વાવણી !

લલિત

પિતા વધુ કદી નમય. એને મધુગ સ્વાંગ તો
એણે જ પહેગયા.

ત્યારપછી આપણે ત્યા નવીનયુગ એટલે
મુધારાનો યુગ બેઠો. જેમાં લાગણીનું તત્વ ઓછું
થયું અને નવી ડેઝાઈના પ્રતાપે બુદ્ધિનું તત્વ
વધ્યું અને બોધનું તત્વ આવી ગયું. ખરી રીતે
વિતામા (information) માહિતી. (Advi-
ce) સલાહકે (advertisement) જાહેરખબર
અથવા પ્રચાર ન હોવા જોઈએ, પણ ગોગે
વીંટીને બોલ આપવો જોઈએ. ગસ એટલે
રમની વૃદ્ધિ એટલે એમા બાનને પ્રાધાન્ય મળવું
જોઈએ. આ યુગમા કાવ્યોમાં આ બોધનું ને
પ્રચારનું તત્વ આવી ગયું. સ્વ. નવવગમનું
“મા મ્હને નિશાગે મૂંને પાપ લાગ્યું મા” એમાં
મીઠું પ્રચાર કાર્ય અને બોધનું તત્વ આગળ
પડતું દેખાય છે. બીજું એમની ગરબી “છોડી-
ઓતી ઉમણી” એમા બધી ખાવાની વસ્તુની
એવ યાગી આપી છે. તેમજ એમની “શુન્દરાનનો
વનસ્પતિ વૈભવ”માં બધી પ્રકારના અનાજની
માહિતી છે.



સ્વ. દત્તપતરામનું “કેરી સૈયર જેનો કંથડો
તેના પૂરણ પાપ” આ પ્રચારલક્ષી બની ગયું
છે. આ રાસમા અગ્રથાને મણાય, અત્યાદે પણ
આ તત્વ ધુસી ગયું છે ખરું. નવા સ્વાંગ ધરીને
એ તત્વ આપણી મમક્ષ ખડું થાય છે. દલપત-
રામના ‘સીનાહના ધોળ’ અહીં પ્રચલિત છે, અને
“સાથે ગખો સ્નેહથી” એમા લાગણીનું તત્વ

મુદર રીતે આલેખાયું છે, માટે એ બહુ પ્રચલિત થયું. એ જ રાગનો બીજો ગરબો.

“સતી સીતા સીધાવતાં સાસરે
આવ્યાં જનક રાજ તણી પાસ
રાખી મન આશ, લેવા શિખવેણુરે”

એમાં વિષય, રાગ, ગ્રાસ, વ્યક્તિ એક જ હોવા છતાં હિપ્ત આના કરતાં વધુ પ્રચલિત થયું, કારણ કે એમાં ભાવ છે અને રાસમા ભાવનું જ આશ્પંથુ છે.



નર્મદાશંકરનું “માંબની શોભા તે રજિયામણી” એમાં કુદરત દાખલ કરવામાં આવી છે. નવલરામનું “શુભરાત”નું કાવ્ય, એમાં પણ કુદરતનાં દર્શન થાય છે.

આપાલાલ ભાઈશંકર ભટ્ટની “ગાન્ધે પાટણકરમાં” એ બહુ પ્રચલિત થયું. એ વર્ણનાત્મક હોવા છતાં ભાવ ધણો છે. અને એમા ઇતિહાસ શીખવવાનો ઉદ્દેશ નથી.

સારપંથી નરસિંહરાવ આદિ પંડિતયુગનાં કવિઓએ રાસ લખ્યા. નર્મદે શરૂ કરેલ કુદરતનું વર્ણન નરસિંહરાવે આગળ ધપાવ્યું. એની પહેલાંના કવિઓ કરતાં એમની ગરબીઓ કંઈક સફળ થઈ ગણાય. એમણે કુદરત ચીતરી. પણ કેવળ પ્રકૃતિ વર્ણન જનતાથી બહુ ઝીલી ન શકાયું. વળી એમનામાં સુધારાનું દષ્ટિબિન્દુ દેખાય છે અને એમા પણ એમનો કરુણ રસ ઘેરા લાગે છે. એમનામાં કવિત્વ છે, ભાષા, વિચાર અને ભીર્મિનું તત્ત્વ પણ બોધ ગણાય છે, છતાં જુના કવિઓ જેટલા લોકપ્રિય ન થઈ

નેનમિલન



લાખ લાખ આખોથી આલ મને ચૂમતું,
લાખ લાખ સોણાની રાતઃ
કેને કહું મારા હૈયાની વાત ?

ફર ફર ડુગરિયે વાતી'તી વાસળી,
ગાતી'તી અલબેલાં ગીતઃ
કેને કહું મારા હૈયાની પ્રીત ?

બોગી જલંત મારી પાંપણને પાંદડે,
છોડીને જુની. જમાતાઃ
કેને કહું મારા હૈયાની વાત ?

રમતી'તી બેળનની જમનાને કાંઠડે,
આવી બિલો એ અતીતઃ
કેને કહું મારા હૈયાની પ્રીત ?

આ કાઠે સોણલાં ને ઓલે અલબેલડો,
વચ્ચે વિમારાણુને ઘાટઃ
કેને કહું મારા હૈયાની વાત ?

લાખ લાખ ધગકારે હૈયું આ કંપતું,
મારી મૂંઝાણી'તી મીટઃ
કેને કહું મારા હૈયાની પ્રીત ?

વેણીભાઈ જ. પુરોહિત

મોગરાનાં ફૂલ



કેવાં મહે'કે છે આજ મહારા મોગરાનાં ફૂલ !

હાંરે મોગરાનાં ફૂલ એવાં યોવન અમૂલ;

મહે'કે છે આજ મહારા મોગરાનાં ફૂલ !

ગાલ કરી લાલ પેલાં બેઠાં શુભાળ !

અહો ! સપ્તિની આજ કેવી સોહંતી છાળ !

કુંજ શું રહંત, ભ્રમર ભમતાં આકુલ !

મહે'કે છે આજ મહારા મોગરાનાં ફૂલ !

બોલે બાપેયા મોર કુંજ કોયલ ટહુકંત

આજ આવલકું વારી જાય કોને વસંત ?

બૂલવે હૈયાનો હાથી આજ જોબનની બૂલ !

મહે'કે છે આજ મહારા મોગરાનાં ફૂલ !

આજ નવલા પવન, આજ નવલાં ગગન,

આજ હૈયે ચગી છે કોઈ મિઠી અગન :

કોઈ આવો સુહાગી ! મહારે કરવું કંઈ ફૂલ,

મહે'કે છે આજ મહારા મોગરાનાં ફૂલ !

રમણિકલાલ અરાલવાળા



શક્યા એનું કારણ ગરબીઓ વગેરે સ્ત્રીઓ માટે લખાય છે અને સ્ત્રીઓ મુધારો નહિ પણ ભાવ માંગે છે. દૈનિક જીવનના બાવો રદમજી શકે. સામાન્ય સ્ત્રી વર્ગને જીવનના પ્રશ્નો રદ-મગવા અથવા પડે; એ પંડિત યુગના કવિ-ઓનાં કાવ્યો મુશ્કિલ વર્ગ માટે છે તેઓ એ વાંચના નથી. મનુષ્યને તો રોગના સર્વ સામાન્ય બાવોમાં રસ છે, કારણ કે એ બાવો સર્વ રચણે ને સર્વ કાળે સનાતન છે. નાંપત્ય પ્રેમ, કુટુંબ પ્રેમ કે કુટુંબ કલેશ-એમાં વધુ રસ લઈ શકાય.

એ યુગના બીજા કવિઓના કેટલાક રાસ પ્રચલિત થયા છે ખરા. સ્વ. કાન્તનું “મહે-માનો ઓ વહાલાં” ને “ચાલોને સૈયર ઉભવ જીવન જળી ઝીલવાને વત્થએ રે” આ બે ગરબીઓ સ્ત્રીઓએ જાણી જીતી છે. મણિલાલ નબુભાઈનું “ગગને આજ પ્રેમની ઝલક” કાવ્ય ગરબા મમારંભમાં જાણીતું થયું છે.

આપણા રાસ મંત્રદકોએ થી ગોવર્ધન-રામભાઈના પણ એક બે રાસ નોંધ્યા છે. “મા ! મુંદરગિરિથી ઉતર્યા બીરદાળી મા” એ થોડી ધણી પ્રસિદ્ધિ પામ્યો છે, એટલું જ નહિ, પણ રાસ સંમહકોની ચકોર દષ્ટિએ “એહે મહાસતી”નો રાસ કવિ કલાપીને નામે પણ નોંધ્યો છે.

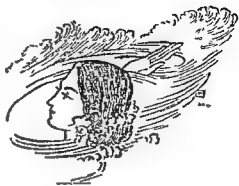
આ પંડિત યુગનાં કવિઓનાં રાસ લોક જીવાના નથી થયા. જેમ સાક્ષરોનાં નાટકો શાળા કોલેજમાં જ બજવાય છે, એમ રાસનું પણ થયું છે. એ પ્રગતો વારસો નથી થઈ શક્યો. એનું એક કારણ બાપા પણ છે. સ્વ. નરસિંહરાવભાઈએ કાળ તો જૂના લેવાનો પ્રયાસ કેયો છે પણ “કામણ દીસે છે” ને “શીખ સાસુજી દે છે રે” એ દયારામના પ્રચલિત કાળો પસંદ કર્યા છતાં નરસિંહરાવભાઈની ગરબીઓ જનસમાજનું મન રીઝવી શકી નહિ એ બધા કવિઓ કરતાં તો નાટકકારોએ ગરબ

વધારે પ્રસિદ્ધ ક્યાં ગુણોભાઈ ઉત્તરામ,
વાલજી આશાગમ, ડાહ્યાભાઈ ધોળગાજી,
મૂળશર મુલાણી વગેરેએ.

“હોયો સખી સૃષ્ટિનો શણગાર” અને
“પનમ ચાંદની ખીલી પૂરી અહિં રે” એ
ગરબાઓ તો સ્ત્રીઓને જીવંત રાખે છે. આ
નાટકકારોના જ ગરબાઓ સ્ત્રીઓએ વારે
ગાયા.

અર્વાચીન સાહિત્યમાં ખરો રસબુગ તો
કવિ શ્રી ન્હાનાલાલથી બેઠો. જેમ દયારામે
જન સમાજને લગતી લગાડી, તેમ ન્હાનાલાલે
ભાવની ભરતી આણી. ન્હાનાલાલની વિશિષ્ટતા
એ કે, એમણે કાવ્યમાંથી મીઠા બોધાત્મક
તત્ત્વને એક અપવાદ “શિયળને મંબાળો”
સિવાય—કાંઈ નાખ્યું એમણે મનુષ્ય હૃદયના
સાક્ષત ભાવોને આપેખ્યા છે. બાપાની દૃષ્ટિએ
તો મ્હેંટ બાગે માક્ષરી લેખાય, જ્યાં માન
પરિચિત અને ઢાળ લોહ કીલાતા ને વિવિધ
પસંદ ક્યાં. એમાં જે ખાસ કરીને આપણા
કંઠસ્થ લોક સાહિત્યના ઢાળ પ્રચલિત ક્યાં છે.
દયારામે રાધાકૃષ્ણને નામે ગાયો તે એમણે
ચોક્કસ શબ્દોમા દાંપત્ય પ્રેમ ગાયો. ઢાળ,
ભાવ, બાપા, અનંદ એ બધી દૃષ્ટિએ એમણે
મુધારો કર્યો અને રાસને ક્લાત્મક બનાવ્યા.
કુદરતનું વર્ણન પણ મનુષ્ય હૃદયના ભાવની
પીઠિકા માટે જ છે, એટલે કુદરત ને મનુષ્યનો
યોગ્ય મનન્ય લોવાર્થી એમના ગસહૃદયગમ
બન્યા. નરસિંહરાવભાઈના કેવળ કુદરતના વર્ણનો
લોકો ન કીલી રાખ્યા તે કવિ શ્રી ન્હાના-
લાલના મનુષ્યના હવા બાનથી રંગાયેન કુદ-
રતને અપનાવી શક્યા, છતાં પણ એકંદરે જોતાં
જનસમાજને આ રાસો પણ બારે પડ્યાં. એનું
કારણ શું? એ રાસોમા સ્ફુર્તિગત આલેખો
છે અને એ સ્ફુર્તિગત રસમતા બલુઓજાને
વરેલી હોવાથી એ ગિહિત કરતાં પણ ગસિ-
વર્ગમાં જ ધણી કીતાયા. દયારામની ગ-

‘વાદળીને ઘેરી’



વાએ તે વાદળીને ઘેરી એલી પાદડી!

વાએ તે વાદળીને ઘેરી રે લોલ:

વીજળી તે આલે ખૂળ એલી એલી પાંદડી!

વીજળી આલે ખૂળ એલી રે લોલ.

અપાડે કીધી હેલી એલી પાદડી!

અપાડે કીધી હેલી રે લોલ.

મોરલે કરી છે કેલી એલી પાંદડી!

મોરલે કરી છે કેલી રે લોલ.

ખીલ્યા છે વૃક્ષ વન વેલી એલી પાદડી!

ખીલ્યાં છે વૃક્ષ વન-વેલી રે લોલ.

આવી શરદ અલખેલી એલી પાંદડી!

આવી શરદ અલખેલી રે લોલ.

ચાંદની રહી રસ રેલી એલી પાંદડી!

ચાંદની રહી રસ રેલી રે લોલ.

સખીઓ બની છે ઘેલી એલી પાંદડી!

સખીઓ બની છે ઘેલી રે લોલ.

ધૂમી ધૂમી રાસ લે નવેલી એલી પાંદડી!

ધૂમી ધૂમી રાસ લે નવેલી રે લોલ.

શાન્તિકુમાર પંડ્યા



ગુર્જર વીરાંગના

સ્પુર્તિ અંગમાં રે !

રંગમાં રે ! ન્હાતી શૌર્ય-ગંગમાં :
ગુર્જરી વીરાંગના.

મુકિત જંગમાં રે !

રંગમાં રે ! ખેલતી ઉમંગમાં :
ગુર્જરી વીરાંગના.

એને કોણ હઠાવે જેને, શકિતનું વરદાન,
સ્વતંત્રતાને લેવા નીસરી, દેવાને બલિદાન:
ભારતમાની સાચી પૂજારણ,
સેવા જેનો શ્વાસ;

ધન્ય જીવનિયુ કરવા કાળે,
ભગ્યા છે અભિલાષ.

મા-ઉછરંગમાં રે !

રંગમાં રે ! મહાલયે-સુરંગમાં :
ગુર્જરી વીરાંગના.

મુકિત જંગમાં રે !

રંગમાં રે ! ખેલતી ઉમંગમાં :
ગુર્જરી વીરાંગના.

બૂકે જંગમાં રે !

રંગમાં રે ! ઉરના ઉમંગમાં :
ગુર્જરી વીરાંગના.

સહુ સંગમાં રે !

રંગમાં રે ! ક્રાંતિના પ્રસંગમાં :
ગુર્જરી વીરાંગના.

નિમંળી નીતરે નેણુ મહીથી,
શ્રદ્ધાનો અવતાર;

રણચંડી શાં લોચન ખોલે,
ઝરતા ત્યાં અંગાર.

થર થર કંપે એને દીખી,
સત્તાના ગુલામ;

ધ્વજ ત્રિરંગી હાથે સોઢે,
અદ્ભૂત એનું કામ.

મૂળજીભાઈ પી. શાહ

ખીઓ જોટલી જીવનમાં યોતપ્રોત થઈ ગઈ
હતી તેટલી ન્હાનાલાલની કેમ ન થઈ? એમાં
આપણી સામાજિક સ્થિતિ કેટલેક અંગે જવા-
બદાર છે.

એમના ભાવનાવાદ માટે બહુ ટીકા થાય
છે; પણ ગોવર્ધનરામભાઈ કહે છે કે

What is a Vision today,
may be a reality to-morrow.

એમ “ સખી કાવનાં સ્વપ્નાં રે આજ
મ્હારે સાચા પાડ્યાં. ” જગત્ પણ ભાવનાને

મૂર્તિમંત થતી જોશે: કેટલીક એવી સૂક્ષ્મ
લેખાતી ભાવનાને સ્થૂલ સ્વરૂપ લેતી જોઈએ
પણ છે.

કવિ શ્રી ન્હાનાલાલ પછી લોકસાહિત્યનો
જીવણ આપ્યો. શ્રી. મેઘાણીએ લોક હૃદયનો
અણમૂલ ખખડો પ્રગ્લ સમક્ષ મુક્યો. “ રંદિ-
યાગી રાત ” ના ચારે ભાગે ગૂજરાતની જનતાને
જાંડી કરી. શ્રી મેઘાણીનાં કંઠમાધુર્યે લોકગીતોને
વધુ લોકપ્રિય બનાવ્યાં.

શ્રી. રાયચુરાએ પણ એ દિશામાં સારો
પ્રયાસ કર્યો છે.

નેડો

*



તારે ને મારે નેડો હો લોલણી !
 તારે ને મારે નેડો રે લોલ :
 ગમ્યો ગવનનો છેડો હો લોલણી !
 તારા ગવનનો છેડો રે લોલ. ૧

વે'લા પરાંદની વાતો હો લોલણી !
 ઝાંખા પરાંદની વાતો રે લોલ :
 મીઠો મીઠો વાયરો વાતો હો લોલણી !
 ધીરો ધીરો વાયરો વાતો રે લોલ. ૨

ધરતીની ફારમ મોંઘી હો લોલણી !
 ધરતીની ફારમ મોંઘી રે લોલ :
 કેવડો ને કસ્તૂરી સોંધી હો લોલણી !
 કેવડો ને કસ્તૂરી સોંધી રે લોલ. ૩

સૂડલા ટોવા જતા હો લોલણી !
 સૂડલા ટોવા જતાં રે લોલ :
 માળે ચડીને ગીત ગાતાં હો લોલણી !
 ઝાટે ચડીને ગીત ગાતાં રે લોલ. ૪

ગાંધીને ગીતનો હિ ડાળો હો લોલણી !
 ગાંધીને ગીતનો હિ ડાળો રે લોલ :
 આઘેલો આપડે ઝોલો હો લોલણી !
 આઘેલો જીવનઝોલો રે લોલ : ૫

'કંઠમાં કોયલનો માળો હો લોલણી !
 કંઠમાં કોયલનો માળો રે લોલ :
 ટોંકે ગજવતી સીમાડો હો લોલણી !
 ટોંકે ગજવતી નીમાડો રે લોલ. ૬

મેલીને માળાની માયા હો લોલણી !
 ઠેલીને માળાની માયા રે લોલ :
 ગોતી તે' આળાની છાયા હો લોલણી !
 આઘેના આંખાની છાયા રે લોલ. ૭

હર હર હરકે છે છેડો હો લોલણી !
 તારા ગવનનો છેડો રે લોલ :
 છેડે ગાંઠ્યો છે મારો નેડો હો લોલણી !
 ગાંઠ્યો છે છેડે મે' નેડો રે લોલ. ૮

બાલમુકુન્દ દવે

પછી કવિ બેટાદકરના રાસે જનસમાજને આકર્ષ્યો. એમનામાં પ્રાસ, અનુપ્રાસ, અને પ્રાસાદિકતા છે. એમણે સયુક્ત કુટુંબનાં ગીત ગાયાં. એમના ઉપર લોકગીતની અસર ખૂબ દેખાય છે. ન્હાનાલાલની સ્વદેશ સંસ્કૃતિને બદલે એમણે કુટુંબના સામાન્ય બાવોજ આલેખ્યા. બેટાદકરે આર્યકુટુંબની ઉજ્જવલ બાજુ બતાવી. " સખી સાસુ તણા સુખ શાં કહુ રે ? " લોકસાહિત્યમાં ઉજ્જવલ ને કરુણ બન્ને બાજુ

દેખાય છે. " કપરા સાસરીઆમાં જીવુ " " વીજ બાંધવને વખડાં પાયા " અને " આજરે સપનામા " જેવા પ્રસન્ન સંસ્કારને પણ ચીતર્યો છે. કવિશ્રી. ન્હાનાલાલે બહુજ સચ્ચ માર્ગ મહણ કર્યો. એમણે બેટાદકરની જેમ કુટુંબને અતિ મીઠું ચે ન બનાવ્યું, તેમ લોકસાહિત્યની જેમ વડિલોને કપરાં ને કહુ પણ ન બનાવ્યાં, પણ એમણે તો સાંપત્યની મસ્તીથી વડિલ વર્ગને વેગળો રાખીને કસુમવ રંગ જ ગાયો. એટલે

સંધ્યા



પચરંગી ચુન્દડીને ઓઢી ઉમંગથી
 સંધ્યારાણી પાણી સંચર્યા જ રે!
 બીચેરા આલ કેરી નીચી અટારીએ
 પૃથ્વીના ચોક કેરી પાળે જ રે!
 ગગરી સોનેરી એક માથે હીસે છે
 રૂપલા ઇંટાણી રંગ રાખે જ રે!
 પગમાં ઝાંઝરિયાં ને હાથે કંકણ કે
 રૂમઝુમ કરત પંથ કાપે જ રે!
 મલકંતુ મુળકું ને સોનેરી અંગ એ
 પ્રભા પૂનિત એની લાગે જ રે!
 રજની સાહેલી એની ધીરેથી આવતી
 પંથે કુંકુમ રંગ લાળે જ રે!
 થંભે સૂરજદેવ જોવા ઘડીકે તો
 ચાંદો ચંચળ થઈ આવે જ રે!
 સૂરજનું રાજ દેખી છપેલા તારલા
 સંધ્યાને મીટ માંડી લાળે જ રે!
 છાટાલાલ થકી

એમના ગસોમાં દંપતીની રસિક અને નિરંકુશ
 મસ્તી દેખાય છે.

અચરજ પારસી હોવા છતાં લોકહૃદયના
 બાવો સુંદર રીતે આરેખી ગકે છે. જો કે
 એમનામાં મૌલિકતા બહુ નથી નજરે પડતી,
 છતાં એમના રામોએ સમાજોમાં સ્થાન
 લીધું છે.

કેશવ દ. ગેઠ ઉપર ન્દાનાલાલની તેમજ
 અત્યારની રાષ્ટ્રીય ભાવનાની અસર ખૂબ દેખાય
 છે. એમના રાસ જીવનસુદાયે કીક સંકષ્ટો છે.

અત્યારના યુગના કવિઓએ પણ રાસસા-
 હિત્યને સારી રીતે સમૃદ્ધ કર્યું છે. શ્રી. સુંદર-
 મનું “રંગ રંગ વાદળીયાં” શ્રી. ઉમાશંકરનું
 “ભોમિયા વિના” વગેરે રાસો ઉચ્ચ કોટિનાં
 છે. સ્નેહરશ્મિ, દેશજી પરમાર, ત્રિભૂવન વ્યાસ
 એનાં “સનાં મંદિરીયા મ્હાંય.” ને “જોયા
 સમોવડી” રામો બહુ પ્રચલિત છે. શ્રી. મેઘાળી,
 ઉપેન્દ્રાચાર્ય, રાયચુરા, જનાર્દન પ્રભાસ્કર,
 કુર્લભજી જોષી, અંબાલાલ પટેલ વગેરે અનેક
 રાસ લેખકો છે.

આ બધા સમકાલીન હોવાથી એનાં મુદ્દ
 ઓળખ છે એમ નથી, પણ એક દશાવમાં બાળણ
 પુરું કરવાની મર્યાદા એમની કૃતિઓની પુરી
 તપાસ કરતાં અટકાવે છે. એટલે પુસ્તકમાં જ
 એમનો વધુ પરિચય આપવા ધારું છું.

આ કુંકુમનિદાસ આર્યા પછી અત્યારની
 રાસ ગાવાની પદ્ધતિ ઉપર બે ભાવ બોલવા
 ઇચ્છા થાય છે. શ્રી. રામનારાયણભાઈએ રાસમાં
 પ્રવેશેલા સંગીતના તત્ત્વ ઉપર બહુ ચર્ચા કરી
 છે. એ સંગીતના તત્ત્વને લીધે ગસ ગાનામાં
 મંદતા આવી ગઈ છે. એ એમનાં મનન્ય
 સાથે હું સંપૂર્ણપણે સંમત થાઉં છું. રાસમાં
 આવાપને જરાપણ અવકાશ નથી. રાષ્ટ્રીય
 સંગીતની વિવિધ રાગ રાગભીઓ રાસના આ-
 ત્માને હમી નાંખે છે. તેમાં વળી જુદી જુદી



ભતની સ્ટાઈલ (style) પેસી ગઈ છે. એથી આપણા રાસો ભાનને અનુરૂપ અભિનય નહિ, પણ માત્ર વ્યાયામના પ્રયોગો બની ગયા છે. ભાનને અનુરૂપ ઢાળ હોનાથી રાસમાં જેમ જેમ અને ઉદાસ દેખાય છે તે રાજરાગણીઓમાં નથી દેખાતા. શાસ્ત્રીય સંગીત ખતાવના મારે સંગીતના જનસાચો યોજના એ વ્યાખ્યા છે, પણ લોકહૃદયના ભાવો પ્રદર્શિત કરનામાં અનુગતુ હાથે છે એને પરિણામે રામ ગાનાર ને ઝીલનાર ઉભય અભિનયભાવે ગાય છે નાચના ભાવ સાથે એાતપ્રેાત થઈ ગયા નથી આને યનનમાં ગાનાની જરૂરીયાત કરના મનાનનાની આનસ્થકતા વધારે જણાય છે, એટલે સંસ્થાના મમારભોમાં ગનાય છે પ્રવેને નિમ્ને નહિ.

નગી એથી ગરબાનું વાતાવરણ ઉત્પન્ન થઈ શકતું નથી નાચક કે નાચક પ્રમાણેના ગરબા નથી થતા વસંતના મગના શરદમાં ગનાય ને શરદના ઝીખમાં એટલે જે ભાવને અનુરૂપ વાતાવરણ ઉત્પન્ન થતું હોય તે નથી થતું કરતનો સહકાર નથી મેળવી શકતો હૃદયનો ભાવ બારાનું જેમ, કુદરતનો મદમર, જીવનનો ઉદાસ આ મધ્ય તત્વોનો મુમેળ સાધી શકાય તો જ આ રાસો જગતનું અનુરૂપ અને માનવીનું જીવન મદધી રહે.

મુગનમાં શ્રી ઈન્દુબેને આ વ્યાખ્યાન આપ્યું ત્યારે હાજર રહેલ એક સુરતના મિત્રે કરેન નોંધ ઉપરથી.

પ્રભાત



અનેરાં જગવે ઉર અલિલાય

સુખદા પ્રભાતની રસદહાણુ.

પિલસે વસુધરાના હાસ,

સુખદા પ્રભાતની રસદહાણુ મુવ.

અરણના મધુર નિનાદો,

પખીના મંજુલ સાદો,

કુમકુમ છંટણાં છંટાયઃ સુખદાં

સમિર મુગન્ધિ વાયે,

ચેતન વિશ્વે પથરાયે,

રમ્યા લીલાવલી વિલસાયઃ સુખદાં

સોનલ રવિરશ્મિ છટે,

નિશા ક્ષિતિજ દારે છપે,

રોતી કુમુદિની વિલાયઃ સુખદાં

નીલમનીલી કુન્ને,

પમરે રૂપલા પુષ્પધુન્ને,

સુરભાલા સ્મિતસાં સુહાયઃ સુખદાં

પ્રેતસાહક અમલા હાસે,

અમીમય સૃષ્ટિ ઉદલાસે,

પ્રેરક નવજ્યોતિ ઝંજકાયઃ સુખદાં

પુખ્યા મુક્ત



આંઝરિયું

શ્રી. વાડીલાલ શાહ

આંઝરિયું રે આંઝરિયું,
ઝમકે ઝમકે બાળે,
ઝમઝમ રૂપલા આંઝરિયું.

ધૂધરિયું રે ધૂધરિયું,
ધમકે ધમકે ગાળે,
ધમધમ ઘેરી ધૂધરિયું.

બાબલડી કહેતી બાબુ' છે,
મ્હારે સાસરિયેથી આવ્યું છે,
ચિત્ત મ્હારું ચમકાવ્યું છે :
મન મ્હારું નાચે,
ઝમકે ઝમકે બાળે,
ઝમઝમ રૂપલા આંઝરિયું.

મુજ આંઝરનો ઝમકાર ધણો,
પગલે પગલે ચમકાર ધણો,
ઘેરી ધૂધરીનો ધમકાર ધણો :
રસભર ઉર રાચે,
ઝમકે ઝમકે બાળે,
ઝમઝમ રૂપલા આંઝરિયું.

હું પહેરું ત્યાં સહિયર આવે,
ક્યાંથી આવ્યું કહી શરમાવે,
મીઠલડું પણ પળ આકળાવે :
બાબુ' કહેતાં મુખ લાળે,
ઝમકે ઝમકે બાળે,
ઝમઝમ રૂપલા આંઝરિયું.

આંઝર ઝમકે ને ઉર ચમકે,
એની યાદ મીઠી મુખડું મલકે,
સખી શરમાવે, પાંપણ પલકે :
હું મીઠલડી કાળે,
ઝમકે ઝમકે બાળે,
ઝમઝમ રૂપલા આંઝરિયું.

ઘેરી ધૂધરડીમાં ઘેન ભયાં,
એના ધમકારે મુખચેન જડયાં,
સૂર મીઠલડાં સુદૂર સયાં :
ચનકે ચનકે ગાળે,
ઝમકે ઝમકે બાળે,
ઝમઝમ રૂપલા આંઝરિયું.

એની કડી કડીમાં પ્રીત જડી,
પ્રીતમની 'મોંધી પ્રીતલડી;
મ્હારી ઉરવાડી સંગીત ભરી :
ઘેલી ઘેલી આવે,
ઝમકે ઝમકે ગાળે,
ઝમઝમ રૂપલા આંઝરિયું.

શું બોલે આંઝર ઝમકારે,
કાં હું જાણું કે એ જાણે,
જીવન ચમકે એ ચમકારે :
ચમકે ચમકે થાળે,
ઝમકે ઝમકે ગાળે,
ઝમઝમ રૂપલા આંઝરિયું.

જા, પાની સુવક સુવતી ન્યારે પ્રેમમાં પડે છે ત્યારે તેઓ પરણવાની ઈચ્છા પોતાના વડીલો આગળ વ્યક્ત કરે છે અને લગ્નબેઠ તરીકે દંપતી એક બીજાને સુવર્ણની રતનચડીત વીંટીઓની આપ લે કરે છે. કોઈ વળી શણગારેલી, ઝીણી નકશીવાળી પેટી બેઠ આપે છે.

એવી જ આ વાત છે. ટાંકિયોમાં એક સદ્ગૃહસ્થ રહેતા હતા. તેને એક પુત્ર હતો. તે પુસ્તકોની દુનિયામાં રચ્યો પડ્યો રહેતો હતો. પુસ્તકો સિવાય કશું જ તેના ખંડમાં દેખાતું નહીં. તે રાત દિવસ તેમાં જ મગ રહેતો હતો.

એક દિવસે તેના પિતાને લખનારના નામ વિનાનો પત્ર મળ્યો. તેમાં લખ્યું હતું: “તમારો પુત્ર તમારી પાઠોશીની પુત્રી સાથે પ્રેમમાં પાગલ બન્યો છે. આ પ્રેમીઓ છૂપી રીતે એક બીજાને મળે છે. તેઓ લગ્ન કરવાનો વિચાર પશુ કરી રહ્યાં છે. તો તમે સાવધાન રહેજો. તમારા ઉચ્ચ કુળમાં ચંદ્રની જેમ કલંકનો ડાઘ ન લાગી જાય.”

આ પત્ર વાંચી પિતા ચક્રિત થઈ ગયા. તેનો પુત્ર શું પ્રેમમાં મત્ત બની ગયો છે? આથી બીજા આશ્ચર્યની વાત શું હોઈ શકે? રાત દિવસ ચોપડામાં જ દટાઈ રહેનાર પુત્રે તે પુત્રીના મોં સામે જોવાની ક્યારે તક લીધી ને ક્યારે તે છોકરી પાછળ ગાંડો બની ગયો?

પિતાને શોક થયો. તેને લાગ્યું કે વાત બગડતી હોય તો તેણે પુત્ર ઉપર ખ્યાન આપવું જોઈએ. તેણે તેની પત્નીની સલાહ લીધી.

“એમાં આશ્ચર્ય શા માટે પામવું? બધા યુવાનો પ્રથમ તો છૂપી રીતે જ પ્રેમ કરે છે. તમે આપણી વાત જૂલી ગયા? આપણાં પ્રેમની વાત આપણાં લગ્ન પહેલાં કાણુ જાણતું હતું?”

માથું ખંજવાળતાં ખંજવાળતાં ગૃહસ્થે

નનામો પત્ર

(જાપાની વાર્તા)

મુજર યદ્યકરે

જાપાન આપ્યો. “દં. વાત તો સાચી છે.”

“તો પછી આપણાં પુત્રનું લગ્ન કરવાનું તો છે જ, એટલે છોકરીના માથાપને પછીને વાત પાકા પાયે કરીએ.”

છોકરાનો પિતા છોકરીનાં માતાપિતા પાસે ગયો. તેણે બધી વાત છોકરીના આપને કરી. છોકરીના બાપ ખૂબ આશ્ચર્ય પામ્યો. તેની છોકરી જેવી શરમાળ છોકરી આખા જાપાનમાં કોઈ નહિ હોય એમ તે માનતો. છતાં એ છોકરી આ છોકરા બોડે પ્રેમમાં શી રીતે પડી એ તેને નવાઈ લાગી; છતાં ભાગ્યવશાત આવો પિસાદાર જમાઈ મળતો હોય તો ન જવા દેવો એમ તેને થયું. એટલે કન્યાના પિતાએ લગ્ન માટે સંમતી આપી.

આ વાત સાંભળી કન્યાની મા પશુ વિસ્મય પામી બોલી: “છાની છાની આપણી છોકરી પ્રેમ કરે છે તેનો મને સ્વપ્નેય ખ્યાલ ન હતો. દીક છે સુખી ઘર અને હોશિયાર. વર મળે છે એટલે છોકરી સુખી થશે.”

ધામે ધામે લગ્નની તૈયારી થવા લાગી. એક દિવસ જો છોકરો પુસ્તકમાં આંખો ફેરવતો હતો ત્યારે તેના કાને રાજ્ઞો આંખ્યા: “પેલા પાઠોશીની છોકરી સાથે છૂપી રીતે પ્રેમમાં પડ્યો છે તે આ જુવાન છોકરો? બલે ને વાત છૂપી રાખવા મથે, પણ સૂરજ છાપડે ઢાંક્યો રહે છે ક્યારે?”

પેલો યુવાનને આશ્ચર્ય થયું. તે બોલી બોલ્યો: “કઈ છોકરી? કોની છોકરી છે?”

વાદળી



વાદળી ! કિયા મલકથી આવી !
 વાદળી ! શા શા સ'દેશડા લાવી !
 વાદળી ! સર સર જે વાય છે વાયુ
 વાદળી ! વાલમજીએ શું કહાવ્યું ?
 વાદળી ! ચમચમ જે વીજળી ચમકે !
 વાદળી ! અંતરમાં કોણ મારે ઠમકે !
 વાદળી ! ગડગડ જે મેહુલો ગાળે !
 વાદળી ! હેયું હિલોળે ચડે આળે !
 વાદળી ! આપાઢી રાત ભમી !
 વાદળી ! સપને આવે મને સ્વામી !

સોમાભાઈ ભાવસાર

તેના મિત્રો તેની આસપાસ ફરી વળ્યા.
 તેઓ યુવાનને પેલી છોકરી પામે મળક હિડાવતા
 હિડાવતા હર્ષ ગયા અને છોકરી મામે આંગળી
 આંધી એકે તેને સીધો પ્રશ્ન પૂછ્યો. “ આને
 તુ ઝાળજે છે ? ”

“ ના, મેં તેને કદી જોઈ પણ નથી. ”

હવે યુવાન તે છોકરી સામે ધ્યાન દબાવે
 નેવા લાગ્યો. તેણે રોમાંચ અનુભવ્યો. પુસ્ત-
 કોમાં જે તેણે કદી નહોતું જોયું, નકાતું અનુભવ્યું
 તે તેણે આ છોકરીના મોં પર જોયું. તે
 ચમક્યો. મન અસ્વસ્થ થયું. પાછું સ્વાસ્થ્ય
 તેણે મેળવી લીધું અને નજર ફેરવી લીધી.

મિત્રો પડખે જ ઊભા હતા તેની તેને જીક
 લાગી કે, ક્યાય તે લોક તેની મસ્કરી કરને,
 પણ તેમનું ધ્યાન પણ પેલી યુવતી તરફ જ હતું.

આ યુવતીએ કદી ય ધરતી માથેથી ઊંચી
 આંખે જોયું ન હતું, પણ તેને પણ કુતૂહલ
 થયું. તેને વિચાર આવ્યો : “ જેની સાથે તે
 યુગ પ્રેમ કરે છે એવી વાતો ઊડે છે તે યુવાન
 કોણ છે ? ” તેણે જગાડ નજર જાંચે લીધી.
 તેની નજર પેલા યુવાન પર પડી, ન પડી ત્યાં
 તો તેણે નજરને જમીન સાથે જડી દીધી.

પેલા યુવાન અફમોસ કરવા લાગ્યો. તેને
 લાગ્યું કે, અફવા શું સત્યમાં પરિણમશે ? તો
 તો ખરાય નહીં કહેવાય ? યુવતીનું મન પણ
 ગોઠમાં ગરદાવ બન્યું હતું. પણ મિત્રવર્ગ
 ઘોંઘાટથી જૂનો પાડતો હતો : “ હવે પાણી-
 ગ્રહણ કરી લો. ”

યુવક ખૂબ શરમાયો. તે ખોલી જિજ્ઞાસુ
 “ વાત સાચી લેખ તો પાણીગ્રહણ કં ને !
 હુ સાચું જ વદું તું કે એ યુવતીને મેં કદી
 જોઈ જ નથી. હુ એને ચાહતો નથી. ”

યુવાનની આ વાત પર કોઈને વિશ્વાસ
 બેઠો નહોતો. કેટલાકે તો તેને મજાકમાં હિડાવ્યો.
 પણ યુવક મક્કમ રહ્યો ને લગ્ન અટક્યું. ધરે
 ધરે, શેરીએ શેરીએ, તેની ખૂબ નિંદા થવા
 લાગી. છેવટે તે યુવતીનું લગ્ન ખીજે નક્કી થશે
 એવું સાંભળી પેલા યુવાન ખુશ થયો, પણ
 માણસો કંઈ ફરી બેસે તેમ છે ? હવે તેઓ પેલા
 યુવાનની વાતો કરવા લાગ્યા : “ આનું કરવું
 હતું તો પહેલેથી જ વિચાર કરી પગ મૂકવો તો
 ને ! કોણે તેને જીંડા કૂવામાં ઉતરવાનું નોતક
 આપ્યું તું ! ”

આ સાંભળી પેલા યુવાનને ખૂબ દુઃખ થયું.
 તેણે નિશ્ચય કર્યો કે, મારે આશ્વન કુંવારા
 રહેવું. ને લોકો જ્યારે તેને લગ્ન માટે પૂછતા
 ત્યારે જવાબ આપતો, “ હું લગ્ન નથી જ કરવાનો. ”

પ્રથમ તો લોકોને આશ્ચર્ય થયું. પછી

અંદરોઅંદર વાતો કરવા લાગ્યા: “જરૂર, દાળમાં કંઈક છે, કોકમ હોય કે કોયલા હોય.” વળી યુવાન મળતો ત્યારે લાગ મળતાં તેને ય પૂછી લેતા: “કેમ સાહેમનદા, હવે પરણવું છે ?”

તે જવાબ આપતો: “ને મને ન સમજી શકે, તેની સાથે પરણીને હું શું કરું ?”

પેલા મસ્કરીમાં ઉડાવતા, ‘વાહ છ વાહ.’

મામયો ખૂબ બમડતો ચાલ્યો, ત્યારે ખચર પડી કે પેલો નામ બગરનો પત્ર કોઈક મસ્કરા માણુમે લખ્યો હતો. તેમાંનું કશું ય સાચું ન હતું.

આ સાંભળી પેલો યુવાન ખૂબ ખુશ થયો. પણ સમાજ આ વાત માનવાને તૈયાર ન હતાં. તેઓ તો હાથતાળી દેતાં બોલતા: “આવું કદી બને ખરું ?”

યુવાન ખૂબ વિમાસણમાં પડી ગયો. તેણે વડીયોને, ચાંતિજનોને બોલાવ્યા, “ને આપ કોઈની વાત સાચી માનવા તૈયાર ન હો તો હું તમારી સમક્ષ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કહું છું કે હું લગ્ન કરીશ નહિ. આ સંબંધને તોડી નાખો.”

છેવટે આ અંબધ તોડી નાખવો પડ્યો. સર્વે રમણે વાયુવેગે સમાચાર કેલાઈ ગયા કે, હવે લગ્ન નહીં થાય, અને ત્યારે જ માણુમોની શંકા પાર પડી. છેવટે વાત જૂલાણી.

પણ યુવાને તે દિવસે પેલી યુવતીના મુખ ઉપર જે જોયું હતું તે તેના હૈયા ઉપરથી ખસતું ન હતું. પ્રેમની એ ચીનગારી પ્રજ્વળણા ઉઠી અને તેણે પેલી યુવતીને તેની વીંટી મોઢલી, આગંક હૃદયે પત્ર લખ્યો. અને તે પત્રમાં તેના પ્રેમની માગણી કરી.

થોડાક દિવસ પછી એક માણુસે આવી પેલા જુવાનના હાથમાં એક નકશીદાર હાથી-દાંતની દાળડી મૂકી. પેલા યુવાને તે ખોલી. તેમાં હીરાજડિત હૃદયરંગ શી મુદ્રિકા જ હતી.

યુવાન અનિમિષ નખે મુદ્રિકા સામે જોઈ રહ્યો. ને...ને...ને તે મુદ્રિકાને ચૂંખ્યો.

વાલમિયાને



(છેડો ઢળકતો મેલ્ય, અસી પાંદડી 'એ ઢાળ)

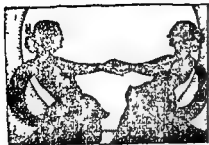
આ તે તારા શા ઢંગ,
અલ્યા વાલ્યમા, આ તે શા તારા ઢંગ !

આયખાના ગાણામાં લંગ,
અલ્યા વાલ્યમા, ગાણામાં આયખાનાલંગ !

તેં તો પાવે મઢેલા મોતી,
'લ્યા વાલ્યમા, પાવે મઢયાં તેં મોતી;
ગોંદરે આવી મને તેં ગોતી,
'લ્યા વાલ્યમા, લાળમાંથી એકલી ગોતી.

તારા પાવાના સૂર આજ નોખા,
'લ્યા વાલ્યમા, સૂર આજ પાવાના નોખા;
અન્તરમા રડુએ અબોખા,
'લ્યા વાલ્યમા, જોજો નોં રેં એ અબોખા.

ગાતો'તો એવું તું ગાજે,
'લ્યા વાલ્યમા, ગાતો'તો એનું એ ગાજે,
ઉઠ્યા ઢાળજાને અમરત પાજે,
'લ્યા વાલ્યમા, અમરતના ઘુંટકા પાજે
નટવરલાલ જાની



‘ સહિયર ને આણું.’

સૌ ભરિલા રજનીકાન્ત ભટ્ટ.

અલી આવી કે? વાર હજુ શાની? “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી ઠરસો કરે છે કા શુમાની? “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી જોને આ અન્ન અગ્યો ફાગે “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી ઘેલુ છે વૃન્દ ત્હારે રાગે. “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી ચાલ ને સાહેલી બધી આવી. “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી જોને આ દીવડી ચેતાવી. “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી જોવાતી એક રાહ ત્હારી. “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી શેનાં ભાગે છે માન ભારી? “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી જ્યારે ને ત્યારે તું તોળ્યાડી. “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી થાકી ત્હારાથી હવે માડી “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી પહેલુ તે ગીત કોણુ ગાયે? “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી કયાથી તો રાસ શરૂ થાયે? “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી સાળુ નવો નથી, શુ આણું? “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી રીસાઈ કેમ, કહેને બાણુ? “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી છેલ્લી વિનંતી કડ હાથે. “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી આ ફેર આમ કા સતાવે? “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી મટકી માથે ય સોજે લીધી. “હું સહિયર ને આણું.”
 અલી મારું કે કહે છે વાત સીધી? “હું સહિયર ને આણું.”
 “મ્હારો કોડીલો કંથ ઘેર આવ્યો છે સહિયર ને આણું.”
 કે’તો લૈ, આણું.”

રાસગરબા એ ગુજરાતનો બાપિકો વારસો છે; ગુજરાતને ધરતી જ સદી ગયા છે; ગુજરાતી સાહિત્યની એ વિશિષ્ટતા છે. આ કલાસંપત્તિના પડછાયા પણ અન્ય દેશે જોત્યા નહિ જડે. પંડિત ઓંકારનાથ આ ગરબાઓ ભેઈ છક થઈ ગયા; ટાંગાર તો મંત્રમુગ્ધ થઈ ગયેલા અને આ નવીનનાનો ટોપ બંગાળમાં ફાઈ જવા માટે ચિતવણી કરી હતી અને ગુર્જર-સ્ત્રીઓને ભાવભીનું આમંત્રણ આપીને આ કલાની ચિનગારીઓ ત્યાં ચાપી. પરબોમમાં જેની ખેમેઢે પ્રશસ્તિ થાય અને જેના ઉપર પરપ્રાંતો વારી જાય એવા આપણા રાસગરબા છે.

રાસગરબાની પ્રથા સાચવવાનું બહુમાન સ્ત્રીઓને ધટે છે. કંઠોપકંઠ ઝીલી પચાવી તે ઊતારતી આવી છે. ગુજરાતમાં સાહિત્ય ફક્ત કંઠસ્થ હતું અને લેખન સગવડો જૂજ હતી ત્યારથી રાસ સ્ત્રીઓના કામળ કંઠમાં પુરાર્ધ, ઘૂંટાર્ધ, ગળાછતે પેઢાનપેઢી પરંપરાએ જળવાતા આવ્યા છે. મૂળ રાસઘડવૈયાઓ પુરુષો હશે, પણ સ્ત્રીઓએ આ ઘાટને મહારી, રૂપ આપી, હૃદય આપી, લય આપી તેમાં પ્રાણ નીચોવ્યા છે. રાસમાં કંપના ચિત્રો, મનોભાવો ને કવિત્વ ચમકારા ઝળહળાવવામાં તેમનો હિસ્સો છે જ; પુરુષરચિત રાસગરબીમાં સ્ત્રીસુલભ સાહજિકતાનો રંગ તેમણે મેળવ્યો છે; ને રાસદીવડામાં દીવેલ મીઝી, જ્યોતને જલતી રાખી, સૌને મનરાવ્યા રાસનૃત્યોની રસસ્તાષ ભૂટવી છે.

રાસનું મૂળ પ્રભવસ્થાન સંઘમાં. સંઘ એ શક્તિ છે. લોકગીતા લોકસમૂહ રચેલા, એનો અર્થ એ કે, કોઈ પ્રતિભાશાળી અનામી કવિ-એએ જોડી કાઢ્યા. પછી તેમાં લોકજીવિત્વે પગપેસારો ક્યો અને એ ગીતોને અનુકૂળ બનાવી લીધા. જેવો આ લોકગીતોનો વિકાસ છે તેવો જ જૂના રાસનો.

રાસ-ગરબી



શ્રી. કનૈયાલાલ જ. રાવળ

રાસના બીજાં કુંગે નૃત્યના અભિનયમાં, સંગીતના સરોદમાં, લયની મસ્તીમાં ને કવિતાના લખત્વમાં મૂળી આવે છે.

નૃત્ય એ કુદરતી ભૂમિ છે. માનવ શૈશવથી નાચવા પ્રેરાયો છે. આનંદઉભરો એનું પ્રેરણા-બળ છે. ક્યોનો અતિરેક થતાં માથુસની ભૂમિએ ભૂમિ બિછળી રહે છે, અંગેઅંગ હલી ઉઠે છે; તેમાં ડોલન, લાલિત્ય ને મરોડ આપોઆપ તરવરી રહે છે. ‘શાકુન્તલ’નું ફેંચ ભાવોત્તર વાંચી જર્મન કવિ ગેટે માથે પુસ્તક મૂકી નાચવા મંડેશે. પોતાનું પ્રથમ કાવ્ય પ્રગટ થતાં ઉગતો કવિ ક્યાં નથી નાચવા લાગતો? બાળકો પણ નૃત્યને હેલારે ચડે છે, મોર પ્રસન્નતાથી નાચે છે. ડમર સાથે તાંડવ ખેલતા શિવ કે બીજા દેવો નાચે છે. ઇન્દ્રસભામાં અશ્વત્થાઓ નાચે છે. અરે, આખા વિશ્વનું જીવ્ય રાસનૃત્ય જગતપ્રસિદ્ધ છે. નૃત્યમાં અંગોપાંગો યનગતી રહે, રેલંછેલ જળની ધારાઓ વહી રહે, એ ભિગરાની સ્ફુર્તિ અભિનય વાટે, ને સ્વર વાટે પ્રગટે.

સંગીત અચરવેદકાલીન જુનું છે.

ઉદાસ નિર્જરતા માનવકંઠમાંથી સંગીતની મુરાવણ સરી પડે છે. એ લલકારમાં, મનોરમ આકર્ષણ ને કુદરતી તાજગી છે. મોરલીનો નાદ

પ્રલયકાળ



હકાવે ઘોર ગગન અંધાર,
ઘડીપળ વિઘ્નતની તલવાર;
નલમાં તિમીર જ્યોત ઝળકાર.

ગરજન ઘનરાજે શે' માંડયા ?
બધીર હશે સંસાર;
નલજળ પૃથ્વીએ જ્યાં માંડયા,
કુદ્ધ લેરી સ્વર સાર;
નલમાં તિમીર જ્યોત ઝળકાર.

આલે ગોળા ગડગડતા હા,
કાળ કરે પડકાર;
અંઝાવાતે અવનિ ધ્રુજતા,
પ્રચંડ વીજ કંડકાર;
નલમાં તિમીર જ્યોત ઝળકાર.

પ્રલય પ્રલય સૂર ગરજે શે' હા,
ભી પ છુ હા હા કા ર;
અનાથ અપંગ અબળા બાળક,
હા અ ટ વા શે અવતાર;
નલમાં તિમીર જ્યોત ઝળકાર.

સળગે દિશે દિશ, કંપે વાયુ,
દાનવ હાસ્ય ભયકાર;
પ્રલય પૂરમાં ડુબશે આયુ,
ઘોર શોર ધ બ કા ર;
નલમાં તિમીર જ્યોત ઝળકાર.

સી. હસુભતી ધીરજલાલ દેસાઈ

સાંભળી કાળોનરો નાગેય ડોલવા લાગે, ને
કેંપળો ચરના દરણાઓ પશુ દાન માંડી ચંબી
જાય, એવી જ રીતે મનુષ્યની સાથે કવિતા
જન્મી, વાલ્મીકીએ કૌંચવધ કર્યો ને કાવ્ય
જાલવી અવતરી.

આ ત્રિવેણી-ગંગાનો સંગમ લોકોના
હિતમવમાં થયો. દાલિદાસ કહે છે: ઉત્સવપ્રિયા
સહુ માનવા: । લોકોને અંતરંગિમિંઓ દાસવવાનું,
રસઝરણાઓ વહાવવાનું, જીવનસંક્રામ જીવવાનું,
નિર્વેદ નીવારવાનું, કુઃખ બૂલાવે પાડવાનું આ
જિતન સાધન મણુવું આવડું છે. હિતસે
માનવવંશ જૂના છે. આફ્રિકાની જંગલી પ્રજાના
હિતસે જોનાં જણાય છે કે, હિતસે જીવનમાં
પારોતાર વણાઈ ગયેલા છે. હિતસવ વગર જીવ-
નનો આનંદ, વિકાસ કે ઉત્કર્ષ નથી. અને
હિંદમાં છે એટલા હિતસેવાની હેક્ષી બીજે કયે
દેશે દેખા કે છે ? એનાથી પ્રજામાં જેમ,
ભક્તિની પરિશુદ્ધિ ને ભાવનાની સાત્વિકતા
વધે છે. હિતસેવા સંસ્કારિતાનું રખોપું કરે છે,
એટલે તે માનવપ્રગતિની પારાશિશી છે. હિતસેવા
એટલા વિશુદ્ધ, ભવ્ય, ઉન્નતલક્ષી, તેટલાં
પ્રમથિયાં માનવ મનોદશાજીવી. આમ હિતસેવામાં
કલા, રસ, ને તત્ત્વની દૃષ્ટિ જડીને સૂક્ષ્મ થતી
જાય છે.

પ્રાચીનકાળના યરમાં કાવ્ય, ગેયતા ને
નર્તનની જડ જામી રહેલી છે. અને લલકાર,
નૃત્ય ને તાલની મિલાવટથી લયની જમાવટ
થતી આતી છે. આપણા અસારના ગીતો જીવના
ગીતોના દાળમાં દાળેલા, પૈણ મંરકાર શુદ્ધ
શ્લેષાં છે; તેવીજ રીતે આજના નૃત્યો સંસ્કાર-
કલાથી પ્રસર્પી છે. ઉત્પશંકર વગેરેનાં પૌરુષ્ય
નૃત્યો કલા, સુરંગિ, ભાવના, ને આધ્યાત્મિકતાની
ગજરે કોઈપણ દેશના નૃત્યો કરતાં મુઠ્ઠી વા
જીયાં છે. ભારત નૃત્યો પુનર્જન્મ પામે છે;
એનાપાવલોવા, સિમ્પી, રાગિનીદેવી, કનકલતા
કે રૂકમિણી દેવીના નૃત્યો ઉચ્ચ ભાવનાના પ્રતિક

છે. જંગલી લોકો ઉત્સવનૃત્યોમાં “વાધુ” લેખી પીઓ” એવાં ગીતો ગાઈ દેહધર્મને પ્રાધન્ય આપે; પરંતુ સંસ્કારનો, સંસ્કૃતિનો, કલાનો ધર્મડ માયામાં રાખી બીજાને તુચ્છકારનાર અત્યારનાં પશ્ચિમના નમ્ર નૃત્યો કેવળ છદીધગમ્ય, કામોદ્વિપક ને રચૂળશ્રૂંગારની માઝા મૂકનારાં છે ! તેમાં ભતીય વૃત્તિ બહેકાવવાના અને વહેલી નીતિની અધોગતિના નખરાવેડાં છે !

આવી રીતે આપણું ઉત્સવ પ્રસંગે ભક્તિ-ભાવ દર્શાવવાના મુખ્ય આસયથી સાદજિનકૃતિને નૃત્ય, લલકાર, ને કાવ્યત્વની નીકા દારા બદલાવવામાં, આંતરમૂઠ ભાવોને વ્યક્ત કરવાની મનોવૃત્તિમાં, જીવનની ઉત્સાસમજ્જરીઓ મ્હો-રાવવામાં, લોકપ્રેમ પોષવામાં, જીવનધર્મણુ ટાળવામાં આ રાસ અગત્યનો ભાગ ભજવતા આવ્યા છે. દુઃખભાર હળવો કરવામાં, વેદના વિસારે પાડવામાં, નિરાશા ઉમેડવામાં, ધરવ ચાપ એટલો પ્રાણુ જોખવે જોખવે પાવામાં રાસમેલન કામણુ કરી જાય જ.

નૃત્ય એકાદ વ્યક્તિનું હોય છે; ગમ એ સમુદાય છે, સમુદગીત છે, સમુદવાદન છે. જેમ ચારણી સાહિત્યમાં ‘કંઠ કવિતા ને કહેણી’નો સમન્વય છે, તેમ ગંગીમાં ગીત, નૃત્ય, અને વાદનો અથવા નાચ, નાસ ને સરનો સમન્વય છે. આ ચારણી સાહિત્ય પણ રાસની જેમ કંઠાપકંઠ ઉતરતું આવ્યું છે. ક્રાંડિયાવાડની બીજી વિશિષ્ટતા તે આ ચારણી સાહિત્ય.

ચારણી સાહિત્ય ને રાસ સાહિત્ય બંને સરસ છે, લોકપ્રિય છે, લોકો ઝીવેલાં ને રેલા-વેલાં છે; કવિતા સાહિત્યના બીજા અંગમાં અર્થધનતા, વિદ્વદ્ભોગ્યતા, નરી વાચ્યતા, ને ત્રિનનશીલતાની કાંકરીઓ. વધુ કહતી લાગે છે, જ્યારે આ બે કાવ્યપ્રકાર લોકજીભે રમે તેવા, લોકકંઠેથી ઝરે એવા, લોકહૃદયને સોંસરા વીંધી નીકળે તેવા, ને લોકકંઠે વિનાવિલખે ચડે તેવા છે, એની ના કોણુ કહેશે ? પૂ.

સોનાની બંગડી



સોનાની સુંદર બંગડી રે લોલ,
બંગડી રે લોલ:
હીરે જડેલ એની હાર ને,
વળી મોતી અખંડ એમાં સોભતાં રે લોલ.
સોનાનીં

સોનીએ ઘડેલ એવી બંગડી રે લોલ,
ઝખડે માણેક રત્ન જડાવળે;
એમાં કારીગરી અણુમોલ છે રે લોલ.
સોનાનીં

ધુધરીઆળ એવી બંગડી રે લોલ,
મધુર નાદ સુજાવતી ને;
કણે સદા રણકારતી રે, લોલ.
સોનાનીં

ધન્ય સોનીડા તને ધન્ય છે રે લોલ,
સુંદર ઘડયો છે એનો ઘાટ ને;
મોલાગ્ય તો એ સુચવતી રે લોલ.
સોનાનીં

સૌ. વસુમતી દિવેદિયા

મહિયર



(નાગર વેશીઓ રોપાવ એ ઢાળ)

ફૂલની કુંજ શી રળિયાત,
શીળી છાંયા મહિયરની;

નાનપણની મોંઘી, મિરાંત,
મીઠી માયા સહિયરની.

જ્યાં છે પ્રેમામૃતની વૃષ્ટિ,
સદૃશી સ્નેહની છે સૃષ્ટિ;

દૃષ્ટિ બહાલભરી ભલિભાત,
શીળી છાંયા મહિયરની.

જ્યાં આનંદ તણા કટલોલો,
જ્યાં સંતોષ તણી છતછોળો;

ગિછાલી છે જ્યાં નેહ ગિછાત,
'શીળી છાંયા મહિયરની.

માન સરોવર જેવું મીઠું,
જગમાં પિયર બીજું ન ફીકું;

જય જય એનો હો દિનરાત,
શીળી છાંયા મહિયરની.

સુસ્તા મંગળજી શાસ્ત્રી

ગાંધીજી સાહિત્યમાં જે નિખાલસતા, સરળતા ને વેધકતા માગે છે તે અહીંજ ડેરી રણાં છે. ગાંધીજી કહે છે કે લોકપ્રિયે તે સાહિત્ય; અને તે લોકપ્રિય હોયજ. લોકપ્રિયતા મેળવવા માટે કાવ્યનો એકગુણુ ગેયતા છે. અને લોકગીત જેવી કે રાસ જેવી ગેયતા ખીન્ને ક્યાં છે ? ગસની ગેયતા વાળાં ગીતકાવ્યો વખણાઈ ચૂક્યા છે—પરિ મુશાયરામાં કે રડિઓપર કે જલસામાં: એ સત્યની નામકર કોઈ જશે નહિ. જ્યાં જ્યાં હૃદયના સાચા, સરલ ને સહેલ્ય ભાવો જાગ્યા છે ત્યાં ત્યાં લોકોએ એ ભાવ ઉપાડી લેવામાં પાછા ડગ નથી ખપી, પણ તેની પાછળ ગાંડા બન્યા છે.

ગ્રા. બ. ક. ઠાકોર રાસને 'દળવું સાહિત્ય'નો સરપાવ આપે છે. છંદો એ દળવું રહ્યું; નાનો તોય રાઈનો દાણો ! એ ગુજરનારીના નાકના ન્હાનકડા મોતી સમુ છે. એ દળવું છે તોય જનહેયું હલાવે તેવું છે. સાહિત્યમાં એ ગૌરવ રૂપ છે. ગુજરાતી સાહિત્ય એનાથી જિંચું માયું રાખી રાક્યું છે. કેટલાક ખ્યાલના ખીલાઓ ગુજરાતમાં જિંડા માયાફૂળ ધરખાઈ ગયા છે: જેટલું ચિંતન ખચિત તેટલું કાવ્ય ! અર્થઘન એ સાફ કાવ્ય ! ને અગેય એટલું સરસ કાવ્ય ! ! ! પૃથ્વીમાં અવતારેલ એટલું અનુપમ ! ને એય મોનેટ દોગ તો સર્વોપરિ ! ! ને હુબોધ હોય તો ? ખસ દહ થઈ !

રામ વિચારનું બાગ્ય છરવી ન શકે, મહન ફિલસૂફી કે ચિંતન લાદનાં તેની કેડ ખાંચી પડે; અને ગંભીર ભવ્ય વિષયો પણ રાસની ખૂબીને વણસારે છે. એટલું કશુલ કરવું જોઈએ કે એ ફક્ત શ્રી ન્હાનાવાલ જેવાની કલમને કોડે પડ્યાં હોય છે.

સકેર કરતાં ગામડામાં આ સંઘગીતાએ—રામોએ પ્રજા પથગવ પાયર્થો છે. હિન્દ ગામડામાં વમે છે, ને ગામડામાં સમદૃષ્ટિ જોરગ દોય છે: વાનખી વખતે, લાખી ટાણે,

કાલા ફેલવાના, શેરડી પીવવાના કે ઘાળો ડીપતાં પ્રસંગોએ સંઘકાર્યો સારા ઉપાડ વે છે. એટલે આ રાસ પણ સંઘગીતો છે. અને આર્યાવર્તની ભક્તિપ્રિયતાએ રાસમાં બાવુકના મેરવી દીધી છે.

રાસ શું છે તે જોઈએ : રસની ઝડીઓ વરસાવે તે રાસ; રસભર્યું નૃત્ય તે ગસ. મૌરાહટના ગસ ને રાસડા; અને ગુજરાતના ગરબી-ગરબા. રાસ કૃષ્ણના ને ગરબો માતાનો. રાસડા ધમકભર્યા, રામ ઉછળતા; અને ગરબી ગરબા સૌમ્ય. જીઓ રાસડા લે ને પુરુષો ગસ લે. ગરબી બેઠાં બેઠાંય લંવાય, પણ ગરબો તો ગોળ ફરીને જ. કાઠિયાવાડમાં પણ પુરુષો ગોળ ફરતાં ફરતાં ગરબી હિંચમાં લે છે ને તેમાં જોસ આવે છે. પુરુષો નાડિયા લઈને રમે, ને જીઓ હાથતાળાથી રમે. જીઓ પાછી ફરીને એક તાગીનો કે સાગી તાગીનો રાસડો લે તે ગરબા ફરતાં જોસિયો તો ખરો પણ થોડો કલામય લાગે. પરંતુ ત્રણ તાગીના ગસડામાં તો અંગમરોડ એટલો વધે છે કે આ ધમધમાડી લાખો વખત પરોંચી ગકતી નથી. ગરબો 'ચંગે' છે અને રાસડો 'ચકે' છે. રાસ ને ગરબી ટૂંકા ગીર્મિશથી Lyric જેવાં છે; તેમાં એકજ ભાવ આવે. જ્યારે રાસડામાં ને ગરબામાં અનેક ભાવ આવે છે તેથી તે લાંબા, વર્ણનાત્મક, કે વ્યાત્મક હોય છે. આ સૌમાં ઝાંઝરની ધુપરીના ધમકારા ધારી અસર ઉપજાવે છે.

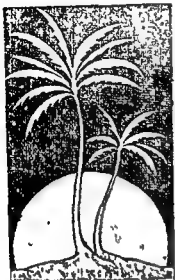
શ્રી ન્હાનાલાલ કહે છે : “રાસ એટલે ફુલડું ન્હાનકડું, સૌંદર્ય સુગંધવાળું, ગસનો છોડ કૃષ્ણે ગુર્જર જમિમાં રોપ્યો છે, ગમ એ કૃષ્ણ દીધો વારમો છે.” સાદિત્યમાં નાચ્યો ઉત્તમ; તેમાં જીર્મિશાવ્ય; અને ગિર્મિશાવ્યમાં ગેયકાવ્ય ઉત્તમ, અને તેમાંય રાસ. નાચ્ય એટલે માનવવાણીનો સ્વર્ણબૂ ઉડે. આમ ગસમાં કાવ્યત્વનું અકૃત્રિમ ને જળકા કરે

વિશ્વની વીણા



વાગે વિશ્વની વીણા,
સુંદર ગુજરાતી ઝીણા,
મીઠા હૃદયથી ગાન
ક્યાંથી જરતા હશે ?
શરદ આહલો શીળો,
ઉગે નિર્મળો, ધીરો,
એના તેજનાં નિશાન
ક્યાંથી સરતા હશે ?
સાગર આ સંસારનો કાષ્ઠ સમાં મનુષાળ,
યોગાનુયોગે મળે, છૂટાં પડે તત્કાળ :
પૂર્વજન્મનાં ઋણે
પ્રાણી વિશ્વમાં ધૂમે;
એવાં યોગનાં નિદાન
ક્યાંથી જડતાં હશે ?
સૂર્ય ચંદ્ર ને તારલા મંડળ વ્યોમ અનેક
બ્રહ્માંડે ઘટમાળની ગતિ તણા અતિરેક
પાપ પુણ્યનાં ફળો,
જીવ ખેંચતાં બળો,
લેદ એના અગાધ
ક્યા ઉકલતા હશે ?
કિરનારની કલા,
પાપ પામવા, લલા,
કેઈ તપનીનાં તેજ
ક્યાં ઉતરતાં
ક. મંગળાગારી તાણી

આલ મીનારે



ખીલે આલ મીનારે,

પૂરવને પગથારે;

અડધા આલ મીનારે:

ઉપા ઉધડે કુંકુમ પગલે,

કંચન ઢાળે અઢળક ઢગલે....ખીલેં

કળીએ કળીએ દિરણો વરસે,

કુમુદ શાને ટવળે તરસે....ખીલેં

સંધ્યા થાશે, ગન્ધ અમકશે,

પોયણીની પાંખે ટમકશે;

અમૃતની રસધારે.....ખીલેં

જયકુમારી પટેલ.



છે. “રાસંગરળી એ રસ, વિચાર, ભાવ, રચનાક્ષ્મા ને ભર્મિની દષ્ટિએ સંપૂર્ણ કાવ્ય છે.” (રા. વિ. પાકક). ગોપીના કે પ્રેયશીના લાડ, મનીષા, વ્દાવમને સંબોધન, ઉદઉછંગ, મનોમંથન વગેરે વિષયો રાસક્ષમ છે, મદદગે તેમાં શૃંગારનો ભાવ દ્રશ્ય રહે છે. એનું ક્રુવપદ એટલું તરલ, શ્રવણ મધુર ને સ્પર્શ્ય શું છે તેવું હોય છે કે તે ચિત્તને હલાવી નાખે છે. આમ ગસની લયમધુરિમા સારાવ મનપર એટલી ચોટ જમાવે છે કે પ્રાં રાવળ રહે છે તેમ તે વિવેચકોની કલમને ફેંટે મૂકાવી તેમને પોતાને નાદે ડાલતા કરી મૂકે છે. કથીર છે કે સાયું ખમીર છે તે અક્ષી જણાઈ આવે છે.

“નવાયુગના રાસ ‘રાસડાઓ’ મરી રાસ જન્યાં. નવા રાસ આંગણું છોડી અગાશીએ ચડ્યા; તાળીઓના તાલ તથ તખતાની પામે ગયા, સંજ્ઞાઈનો મગ ત્યજી ઈસરાગ અગર દારમોનિયમની સાથે હજ્યા. ધરતીના રાસ રાસ મટ્યા.” એ શ્રી. મેઘાણીની ટકોર હતે ક્ષેત્રે સાંભળી રહેવાથી કાંઈ વળે તેમ નથી. મૂળની ખૂબીઓ, ગુરુસો ને ઉછળાટની કાયાપલટ કરાવવાથી નૈસર્ગિકતા હણાઈ જાય છે.

છતાંય કોરેસો ઘટ વચ્ચે મટી ગોળ કુંડાળે ફરતી, તાળીઓ ઝીલતી, અંગમરોડ દાખવતી, ગમખીઓનું રાસરમણનું દક્ષ દિલ-ચક્ષ છે એ નકારાય એમ નથી. શેરીઓ મળતી, ગદિયાળી ગતો ભરી દેતી, દિગંતો ડોલાવતી, ધરા કુમળવની અને પાતાવરણને ધૂમરીએ ચડાવતી સુન્દરીઓનો મદભર્યો દેહદિહોલ જોવો એ પણ જિન્દગીનો એક દવાવો છે. પિંગર છોડી, ક્ષેત્રોલતી પંખિણીઓ જેની ને કાયાના કટકા કરતી જીઓના મુઠ-ધેથી પાકવ સરી જાય તેનો પણ ખ્યાલ નથી રહેતો. પગના હમકારા, ઝાંઝના ઝણકારા, કંકણના રણકારા, તાળીઓના તાનભર્યો ઝીલન,

હંની મીઠાશ ને અંગમરોડથી પૂનમનો ચંદ્ર
પણ આકાશે અટકી પડે છે. સ્ત્રીઓનું સલ્ક
ડાલન રાસરમણમાં આદોલનની દલકે ચડે છે.
છવન, રસ, દલા, જોમ, સૌંદર્ય અને અંતરને
અજવાળતી તે અનતને આરાધે છે. દરપનાની
કુમાશ કમનીય પદાવલિ, પ્રાગનું સૌંદર્ય અને
મનોરમ શબ્દરચનાની ફલગુંથણી વાળા, તથા
ઊડી ઊડી જતા છવનરંગોને ચૂંથી લેતા ને
છવનમુઠા રેલવતા રાસકીલનમાં વાણીની દલક
તથા અંગમરોડનું નીતગ્ન સૌંદર્ય મવંત્ર
વિલમી રહે છે. શબ્દ કંઈ ને અંગનાં માધુર્ય
સૌંદર્ય અને ડોલનનો મંથોગ શોભચૂંબકીય
શક્તિ ધરાવે છે. સ્ત્રીઓના રાસ એટલે
સૌંદર્યને એવારે ચીનનનો સનાતન સાદ;
રમણીઓનાં કંઈ કેળવે, સ્વગ સળવળતો કરે,
વાણીમાં માધુર્ય રેડે, અંગોપાંગને ખીલવે, ચિત્ત
પ્રસન્ન કરે, હૃદયે લામ પૂરે, અને રોમેરોમ
ચેતન પ્રગટાવે છે.

ગુજરાતણે હોમે હોસે ગાય એવા જૂનાં
દયારામના ન્હાનાલાલના અને ખોટાદરના
દેંક માદલા, ગિચિક અને નિષ્રાણ અનુકરણો
થયાં; અને પછી રાસનું ઘોડાપર ઉમટયુ. જેમ
ઉગતો વેખક વાની લેખન અજમાવે છે તેમ
ઉગતો કવિ રાસ પર દાય એસારવા યતન
કરશે જ. સ્ત્રીલાઙ્ક દાળમાં, અમુક જ દખના,
કવિત્વ વગરના બ્રેણુ, પ્રીતસા ગસલીન, દરપના,
બાવ, દાળ કે શબ્દ રચનાના ખીયાં દાળ
અનુસરણો ને શુદ્ધ જોડકાં થયાં છે; તેમ જ
દાળોનું વૈવિધ્ય તથા મિત્રણ થયાં છે. પદ
વિશાળ છતાં પ્રવાહ કૃશાય થયેલો જણાય છે.
રાસ જેટલા દેખાવે ને જીલવામાં સરલ છે
એટલા રચવામાં નથી. એ માટે પ્રતિભા જરૂરી
છે. કેવળ દરપનાના રાદાઓ ઊભા કરવાથી,
વિચાર હોડકાં તરતા મૂકવાથી, શબ્દ સાંદિ-
યાઓ દલદારવાથી, અથવા અકેચી બાળા
બબકથી રાસ ચર્ચ જતા નથી.

સંદેશો



નાની નાની મારી રૂડી સાહેલીઓ,
આવજો ગાવા ગીત;
રૂડી ! આવજો ગાવા ગીત.
નાનાશાં રૂડાં પગલાં ભરીને,
ધૂમશું ચાંદની રાત;
ગીતો ગાશું કાંઈ રૂડાં ને મીઠકાં,
રાસોની રમજટ સાથ.
આવજો....

ઓઢણી સંકેરીને કમ્મરે વાળશું,
દેશું તાલીએ તાલ;
ધમ્મર ધમ્મર દરશું સંગાથે,
કસુંબલ ઓઢી ભાત.
આવજો....

ચાંદા વાદળ ને તારલીઆ સાથે,
કરશું રૂડેરી પ્રીત;
ઘનનન કરતી ધુધરીઓ ધૂમતી,
પડઘા પાડશે નીત.
આવજો....

મનુભાર્ગ એમ. કનાડીઆ

મુંઝવણ

મારી ગર્ભ છે પિયરમાં પાણિઆરી,
કેમ પાણીમાં મુજથી ભરાય રે ?
ગર્ભ છે

એણે આખ્યા'તા વાયદા એ દિનના,
આજ દિવસ થયા છે ચાર રે:
ગર્ભ છે

થયા ખાલી તે ખેડલાં છલકાતાં,
નીર ટાંકીનાં ખૂટી જાય રે:
ગર્ભ છે

ખૂટયાં પીવાનાં પાણી પણ જ્યારે,
મન મારું અતિ મુંઝવાય રે.
ગર્ભ છે

પછી થાકી હું ચાલી જળ ભરવા,
લઈ ફરે તે ખેડણું ને રાશ રે:
ગર્ભ છે

રાશ ખાંધી ધૂલો લટકાવ્યો,
પછી જોયું ફૂવાની માંદા રે:
ગર્ભ છે

મને આંખે અંધારાં આવી ગયાં,
ચઢયાં ચક્કર ને ખેસી જવાય રે:
ગર્ભ છે

રાશ ગાલેલી હાથથી છૂટી ગઈ,
ઘડો ઘેઠો જઈ નીર માંદા રે:
ગર્ભ છે

હું તો હારી-ફૂલેથી ઘેર આવી,
મારી મુંઝવણ ટળી ટળી જાય રે.
આવી પિયરથી પાણિયારી.

ગંગાશંકર લલ્લુરામ પંડ્યા

ગીતોને, ઉસ્તાદી ગાયનોને રાસમાં ખપાવી
દેવા, કે રાસોને ગાત્રીય સંગીતના સાળ
પકેરાવવા, નૂતન વાજાંત્રોને વણ કરવા, તેની
બાબ દલા દેડ પરથી નગર ન ટટાવતી, તેને
નાટકી દમ આપવી, મળંગ રાતો ખેંચવી,
અને તે પણ અમુક નક્કુ પૂરનાં જ રાસ ખેડન
ગોઠવવાં એ હીક નથી. દિવસ ન ઉગે ત્યાં
ક્રાંસમા ફેંચન ફરે; તેમ કહેરમાં નવા રાસોનો
મોદ વધે છે; જ્યારે ગામડામાં હજુ જુનાની
બદ્ધ અસર ઓસરી નથી

આજના પ્રાચીનતાના, સમાજવાદના,
'Back to Nature'ના યુગમાં 'ગામડા
પ્રતિ આપણી જિંદગીની નગર લંબાઈ છે. તેનાં
ખમ્બોને ઓળખતાં ગામડાંએ હોએ (પણ તે
શહેરી ચરમામાથી) તેમના ગોપગીતો, રાસ-
ડાઓ, રાસક્રિડોએ આંખો આંજી. જૂનું કાંડ
કાઢી નાખવા જેવું રહી નથી એમ હૃદયમાં
જગી નીકળ્યાથી, તેમ જ કેટલાક નગરા પર
પડતી દાંડીઓએ હસાઆથી ગણ્યાં માંદ્યા
વિરલાઓ સંશોધકની ધગશથી તેમ જ શુદ્ધ
સુદ્ધિથી તે તરફ વળ્યા. પ્રથમ કેડી પાડનાર
શ્રી મેઘાણી છે. તેમણે એ જૂના, ઉપડી જતા,
પિત્તળ મનચેલા ને વજ્રપ્રિધ્યા વાતાવરણને
મનાવી પડાવી ચોટામાં લાવી ખડું કર્યું,
સોનાને અમિથી દર્યુ, અને સાચું હીર પારખ્યું.
આમ વાંસો ફેરવી ઊભા રહેલા શહેર તથા
ગામડાને સન્મુખ કરી 'મૌનના સેતુ'થી
સાંધ્યાં છે. ગામડાની દષ્ટિવાટ સંકેતો ને
જગનની પ્રગતિ-શીલતાનો પ્રાણ તથા નવી-
નના છાંટયાં.

હવે રાસ થોડાં જ રચાયા, તેથી અવો-
ચીનોએ તે તરફ મૂળ જતાવી; કારણ કે તેમને
રાસના મંદતા, અતિમૃદુતા, લાગણી ધેસળા,
તથા ભણ વેડાં ન રુઆં. રાસ સ્નેહનમાં દિણ-
પન મનાવા લાગી; તેથી તેઓએ રાસના
ગીત પ્રકારો ખેડ્યા. પુરુષોચિત જુસ્સો,

વિચાર, કલ્પનોદ્ભૂત તથા ભવ્યતા પસંદ કર્યા. આની રાસ લખાવટ ઉપર અસર થઈ ને કે તેથી રામવેલ કુમાર્જી નથી, પણ તેનું વિષય વર્તુલ અલગત નિર્માણ. શૂદ્ધ મંસાગ, ધર્મ, રાષ્ટ્રપ્રેમ, સૃષ્ટિ સૌંદર્ય વગેરે વિષય વધ્યાં અને શ્રી ન્દાનાયાવના રામયુગની વસત પાંગરી. આમ ચોખ્ખા એ મર્જો કંટાઈ ગયા એક ગેયનો, બીજો અગેયનો. અંટસ વધનાં પરિણામે બેઉ વચ્ચે અંતર વધ્યું. એટ બાળુ સાડવેડા નગમારા ને જ્યેષ્ઠ ભાવોની કતારે પેસી જઈને નિર્માણતા નીપજવી, બીજી બાળુ કલ્પતા, ધૌરુષ ને ભારેખમપણાની ટોળકીએ સંપકટી અર્થગરીમા ઉપજાવી.

હવે આપણે થોડા રાસદારોની બાની નીરખીએ.

આદિ કવિ નરસિંહના મુખેથી ભક્તિની ધૂનમાં, “નાગર નંદજના લાલ” કે “આશાલયા તે અમે આવિયાં” વગેરે ટપકી પડ્યાં. ત્યાર કેડે ગરબી સાહિત્યના ચક્રવર્તી, પ્રણય કવિ, હૃદયગત્વી શૃંગાર રસિયા હ્યારામે તેમાં ગેયતાનો સંચાર કર્યો, ને ગરબીને ફ્રંચ જેવી હળની બનારી તેમા હલકતું તત્ત્વ પૂર્યું; કૃષ્ણની બંસરીની મીઠાશ રેડી. “ગરબીની હાક વગાડનાર હ્યારામે પ્રાચીન રાસ સાહિત્યમાં રસ ડાકે વગાડ્યો. સમસ્ત સાહિત્યને ઘડીબર જુલાવી દે એવી રસઝડી વર્ધાની.” (ગ્રા. ચતુરભાઈ પટેલ)

“ચાલ બહેલી અવમેલી ખારી રાધે,”

“માભળ તુ સળની મારી, રળની ક્યાં રમી આરી છ,”

“ત્રેમની પીડા તે કોને કહિએ, કે હો મધુકર,”

“ગરબે રમના તે ગોરી નીસયાં રે લોલ,”

“મોહોલ પધારો મહારાજ, મણિધર મોહોલ પધારો,”

“દામણ દીસે છે અવબેલા તારી

ઉગ્યો એ ચંદ્ર



ઉગ્યો એ ચંદ્ર ઉંચા આલમા રે લોલ;

રેલાવે અમૃતની ધાર ને:

હૈયામાં સ્નેહરસ ઉછળે રે લોલ !

પૃથ્વી પર ચાંદની અમકતી રે લોલ;

ચોભા એ સ્વર્ગની સમાન ને:

હૈયામાં સ્નેહરસ ઉછળે રે લોલ !

સ્નેહ-વિણા તાર કોણુ છેડતું રે લોલ;

કયાથી સુણાય દીવ્ય ગાન ને:

હૈયામાં સ્નેહરસ ઉછળે રે લોલ !

સ્નેહને હિંડોળે કોણુ મૂલવે રે લોલ;

પ્રિયતમની નેઉં હું તો વાટ ને:

હૈયામાં સ્નેહરસ ઉછળે રે લોલ !

બહાલા આ ચંદ્ર તને વિનવું રે લોલ;

કેજે આટલડો સંદેશ ને:

હૈયામાં સ્નેહરસ ઉછળે રે લોલ !

ઉંચી અટારીયે હું બેસતી રે લોલ;

ઝીલતી એ ચાંદનીની ધાર ને:

હૈયામાં સ્નેહરસ ઉછળે રે લોલ !

દેવાયત સોની

મહિયરીયું



(આવેન આગા બયો રે)

સ્વમુરગૃહે મને મહિયર સાંભરે ને,
 સાંભરે માતૃ-પ્રેમ રે;
 મહિયરીયું મોંઘા મૂઠું રે.
 સહિયર સંગ મળી, મહાલતી,
 અને ફરતી કુશળ-ક્ષેમ રે;
 સહિયરને વિસદ્ કેમ રે!
 મહિયરીયું મોંઘા મૂઠું રે.
 માસરિયે સુખ અતિ ધણું કિંતુ-
 આવે ન મહિયર તોલ રે,
 કેવા ગમીઓના મીઠા બોલ રે;
 મહિયરીયું મોંઘા મૂઠું રે.
 માસરિયે ફરું નણુદી સંગે તોય-
 બૂઠું ના લાલીનો ભાવ રે,
 સુજ વીરનું દીલ ફરિયાવરે;
 મહિયરીયું મોંઘા મૂઠું રે.
 રનેહ થકી જોતી વાટડી, કયા રે
 આવે માડી બયો વીર રે,
 હું તો હૈયે ધરતી ધીર રે;
 મહિયરીયું મોંઘા મૂઠું રે.
 માતાએ તેડવા કાળે મોકલ્યા,
 આંખો બાહુડો વીર રે,
 ચાલી વીરની સાથે પીર રે;
 મહિયરીયું કેમ બૂઠું રે.
 મજલાલ ગોરીશંકર પડયા

આંખમાં રે મોણું બાખમાં રે,"

"નેદ નચાવના નંદના કુંવર પાધરે

પથે જા"

આમ તેણે સંગીતની માધુરી રેલાવી,
 પાડેલી વાર સ્ત્રીઓના ચિત્ત સર કર્યાં. સ્ત્રીઓના
 ધીજન કવિ શ્રી ન્દનાજાલ. મીંગં દયારામ
 પછી નવયુગમાં શ્રી. ન્દનાજાલના સો ટચ
 મોનાના કવિત્વે પ્રથમ ટંકા કર્યો. દયારામ
 ગૃંગારપ્રેમી, ખમરદાર રાષ્ટ્રપ્રેમી, બોટાદકર
 શુદ્ધપ્રેમી, ન્દનાજાલ નિસર્ગપ્રેમી છે. રાષ્ટ્ર
 સૌખ્ય, પ્રજાના સુરીલા નિનાદ શુન્નનતું
 લાલિત્ય, ને નરંગમયનાવાળી દલક, શ્રી ન્દના-
 લાલમાં છે. તેમના રાષ્ટ્ર 'તેને ધર્યા' છે.
 રસ, ભાવ કે ગેયનામાં કવિના કાવ્યો અગ્રેક
 છે. જૂના રાસમાં જે ફિલસૂફી ન હતી તે
 કવિએ જમિમાં લખેલી લઈ વ્યંગનાથી સૂચવી
 છે. "કવિની કવિનાએ ફૂલ જેવા સુકુમાર
 સૌરભ બધાં રાસની પરખ માંડી છે... 'મંત્રી
 કમકે છે' જેવા રાસમાંનો લલિત ને બન્ધ
 કરપના વૈભવ; 'દોળાતી સર'ની મીઠી અન-
 વધ રાષ્ટ્રરચના, હૃદયના કામળ સારિત્ક
 ભાવ-ઝરણાં, રસ અને સૌંદર્યના અગોચર
 પ્રદેશમાંથી વીણી લાવેલી મોદક ઉપમાઓ,...
 'દેવ મે' તો દીઠા 'માંથી મુકુટ અરકુટપણે
 સુરતું ધ્વનિ ઓઢ્ય—આ શુભ સમૃદ્ધિ ધણું
 રાસમાં, કવિની મેવામાં લાગર છે" (પ્રો.
 અનંતરામ રાવળ)

"વિજયલી હો! હોમા રહો તો

હરતી પૃથ્વું એક વાતલડી "નું સુચ-
 નાતમક કથન મરસ છે.

"ગોમ્લે લેઈ લેઈ પીળે હો"—

"હળવે લાયે તે નાય મદિડાં વયોવળે"—

"સરોવર ઝીલના મધ'તી સજનરા"—

"વિરાટનો હિરોલો ઝાકમજોળ"ની ડોલતી
 પંક્તિઓ, ચિત્તવેદક છે.

'વેળી ગૂંથી ને મહી ફૂલ હું તોજૂલી"—

“ આ શરદ ખાલી શત પાંદડી દેરિ
આવેને !” નો અદ્ભુત ઉત્તર ઉછળતો ઉપાસ
સન મોહક છે.

“ ઝીણા ઝરમર વરસે મેઢ ” —

“ એક જવાબી જલે ” —

“ તારીએ અમૃત મોહક્યાં રે જાદેન ” —

“ અજગ વરસે વસંત ” —

“ જરા બાળાને બળતી જાઓ ” વગે-
રેનાં માર્દવ, યુગ્મને ને સ્વયન આપક છે.

“ આંખાની ડાળીએ લેલડી ઝૂંપી હતી,

એવી મને હાથમાં બેઠાળાં હો રાજ !” માં
સૂક્ષ્મ શૃંગાર તથા વ્યંગ્યાર્થનો રણકો છે. “ રાસે
રમે રંગધેલી ” માં રાસ રમતી સ્ત્રીનું સુંદર-
ચિત્ર છે:—

“ બ્રહ્મદિ નમેલી કંઈ કળાએ નમેલી
નમણી નમેલી દેહ વેલી,

સાહેલડી રાસે રમે રે

મહેબરી ચાલમાં, મોહકામ ભયો બાલમાં
કામિનીની કવિતા, ઝૂંપેલી ”

શ્રી નર્મદાશંકર ત્રિવેદી કહે છે: “ જૂના
રાસ વાત્યમ ના હતા. બોટાદકરે આખા
કુટુંબ પરિવારની હેવાકુંળે ગંગવી, એમને
વિશાળ સ્વરૂપ આપી સુંદર ને મોહક જીવન
રચ્યું. ” બોટાદકરે સ્ત્રીહૃદયના દરેક બાવને
સ્પર્શી બાવનામય જીવનની ઉચ્ચતા, ગાર્હ,
ગૃહજીવનની મીઠાશ, વેરી અને ઉદ્ગમણના કલ-
રવો ફેલાવતું સુખી કુટુંબનું જીવન ચીતર્યું.

બીજા રાસકારોમાં શ્રી. ખમરદાર, કેશવ દ.,
ગેઠ મૂળજીભાઈ શાહ, સ્નેહકરિય અને દેશગજી
પરમાજી સફળ થયા છે એમના સિવાયના
કોઈ કોઈના રાસ નામને યોગ્ય તો છે જ.
શ્રી. ન્દાનાલાલ અને બોટાદકરના શબ્દસૌષ્ઠવની
માધુરીના અનુકરણો થતાં આ કાવ્ય પ્રકાર
ધોળા થયો, પણ ઉપરોક્ત કવિઓની માધુરી
આગળ નર્ત શકે અરે, એને આંખી શકે એવા
તો વીરલા જ છે એટલે આ માર્ગ એક રીતે

અમારી ભારતી



(મળવા આવો સુંદર વર શામળીઆ રે.)

મીઠી મીઠી અમારી ભારતી રે,

મીઠી મોઢિરી ગુજરાત:

મીઠી મીઠી અમારી ભારતી રે.

જ્યાં જ્યાં ગુજરાતી વસી રહ્યાં રે,

ત્યાં ત્યાં ગુજરાતી પ્રખ્યાત:

મીઠી મીઠી અમારી ભારતી રે.

સાદી, પ્રસાદ પૂરિત, મોહિણી રે,

એની મહામૂલી જ મિરાત:

મીઠી મીઠી અમારી ભારતી રે.

સુભગ ને મંગલ, મોહક, મંજુલા રે,

રસથી સદાય છે રમિયાત:

મીઠી મીઠી અમારી ભારતી રે.

ચાંદની શીતળ, અંદન, અચિંતા રે,

બહાવ બરેલી છે વિખ્યાત:

મીઠી મીઠી અમારી ભારતી રે.

રાસને ગરબે શુષિચલ દીપતી રે,

લજએ, લલકારી ભલીભાત:

મીઠી મીઠી અમારી ભારતી રે.

સૌ. મનોરમા મગળજી શાસ્ત્રી.

મિલન



(લાગી બાળપણની પ્રીત—એ ગગ.)

મારી હૈયા કેરી હેલ આજે હેતે છલકે,
મળતાં સ્નેહી જનનો સાથ મુખડાં પ્રેમે મલકે.

અંગ ઉમંગ થકી ઉભરાયે
હૃદયશ્રુએ ગાલ ભિન્નયે,
મુખ-સાગર સ્નેહે છલકાયે,
જીવન-નોકા સરસર જાયે.

નિરખ્યે સ્નેહીનો સમુદાય નયનો તેજે અમકે,
મારી હૈયા કેરી હેલ આજે હેતે છલકે,

અંતર અમીરસ ધારા વરસે,
ઉર વેલે અંકુરો વિકસે;
વાડી અંતરની મહોરાયે,
કુસુમોની ફારમ ફારાયે:

પ્રેમ અમીરસ કેરી ધાર હૃદયે ટપ ટપ ટપકે,
મારી હૈયા કેરી હેલ આજે હેતે છલકે.

નવલો નેહનો મહુલો ગાજે,
મોરલો મનનો થનથન નાચે;
દેલ તરંગ તણી જોઈ રાચે,
'ભાવ સદાય ટકે' ઉર જાયે:

પગનાં તુપૂર પૂરતા તાલ, રમજીમરમજીમરણકે
મારી હૈયા કેરી હેલ આજે હેતે છલકે

હૃદયમાનસાઈ વેણીસાઈ પટેલ

તો વેરાન જેવો લાગે છે અને અત્યારે તો
જેય અજેય બને પ્રકારો કાલ્યા કૃદ્યામાં યુગ-
રાત જેયવિહીન થતું જાય છે એ થી. ન્દાના-
વાલનો પોકાર અત્યથી વેગજો નથી.

રામપ્રણેતા થી. ન્દાનાવાલના અનુકરણો
મેટિબાગે મુદ્ધ જોડકણાં, માંદલાં ને ખોટાં થયા.
આજની રાસ લેનારી પણ ખઈ દહેતાં નવા
ગસની પ્રતિભૂતિ જનની જાય છે જેવા રાસ
તેથી ગમરસિયણ ગસ લેનારીના પગમાં
ધમધમાટી નથી, હાથમાં વેગ નથી, અંગમાં
મુનિંદો વગોટ નથી કે એટલી હલકથી ગાઇ
ગકાય ને ઝમકથી જેલી શકાય. નરમાસ વધી
ગઈ; પણ ગરબે તો ધૂમવું જોઈએ. એક
માઈલિ સુધી ગાજી રહે તે રાસગરબા. એક
વિદ્વાન કેતા કે "જેનો અવાજ એક માઈ-
લનો પ્રદેશ ખૂંદી વગે તે આર્ષ; દસ હજારની
સભા ગજવે તે આર્ષ." પરંતુ આજની નૂતન
નારીને કંઈ કુમાર આવી છે, ને અવાજ પોચો
થયો છે, પગમાં ચરચરાટ છે ને હાથમાં ફોળ
છે; અંતરમાં સકાય ને અંગમાં અસ્ફુટતા છે.
શરમનો અંચળો આજો તોય ચીરાતો નથી
જોયે રાજે ગવાય નહિ, એવો ખ્યાલ ખંધાઈ
ગયો છે. પણ રાસમાં તો અંગને મોકળું મૂકવું
જોઈએ, સારેજ તે, ખરેખર ખીલી જાયે. લગ્નમાં
કંઈને ખીલાદોરીથી વણ્ટો મૂકવામાં આવે છે ને.
અને રાસમાં સમસ્ત અંગનો વ્યાપામ આવી
જાય છે. "કાઠિયાવાડના રાસડા એ ગરબાનું
વધારે ધમકભર્યું વધારે જિજ્ઞાસુ સ્વરૂપનાં"
(થી. રમણલાલ દેસાઈ)

સાચા ને મૂળજાત સ્વરૂપમાં લેવાતા રાસ
જેના હોય તો ગામડાં ખૂંદો ને આંખનો
ઉપયોગ કરો. છૂટા દેહે ને ખુદે કંઈ ગાતી
ધૂમતી ગામડાની ગોરીઓની ધમધમાટી ને
તલ્લીનતા શહેરની સુન્દરીઓને મોંમાં આંગળા
નખાવે છે. આજે ગરબા વાંચવામાં મુદ્દલે
મજા નથી પડતી. વાચક બ્રમણમાં પડે છે.

ઢાળ બેસતો નથી, આડફેટ સંગીતને રવડે ચડે છે, અને આમ રામની મૂળ ખૂબી જાય છે. શ્રી. વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદીનો મત હિચાપી મારે અહીં કહેવું જોઈએ કે, રાસની પારખ તેને ગાતાં સાબળવામાં છે.

શ્રી. રામનારાયણ પાઠક કહે છે કે, જૂની ગાવાની હબમાં અને આજની હબમાં ફેર પડી ગયો છે એ સાચું છે. રાગરાગણીઓએ, બંગાળી ગીતોએ, રેકૉર્ડોએ અને અન્ય મિશ્રણોએ નવા ચીલાઓ ચલાવ્યા છે. રાષ્ટ્રો સંગીતને અનુકૂળ નથી હોતા. તેથી શ્રી. પાઠક સૂચવે છે કે, "આ ગીતને અનુરૂપ રાષ્ટ્રદેહ કેમ ઘડવો એ સમજવા જૂની હબે ગવાનાં સાંભળવાં જોઈએ. એ જૂના ઢાળો પ્રાકૃત વર્ગોમાં જળવાઈ રહ્યા છે."

નવા રાસનું જૂદા પડવાનું કારણ તો એ કે શહેરના રાસમાં કલા સંયમ, સૌમ્યતા, રંગ વૈવિધ્ય, આકારવૈવિધ્ય પેદા. વિવિધ વસ્ત્રાલંકારો, વાજાંત્રોનો માજ, ફૂદીઓ ફરવી, થોડી ઊભી રહે થોડી અગધી ઊભી રહે થોડી બેસી જાય વગેરે ગયનારલા સાચિયા આકૃતિ એવી એવી ટકાનો દાઢ વધ્યો. અંગમરોડ દળનમરોડ, ડોલ મરોડ, પૂજનનો સામાન, ફૂલો, ફૂલમાળાઓ, દીવીઓ, મંજારો, ભોટા વગેરે ચોખ્ખાં. પાર-મણ્યનો બંગાળીઓનો મિંઘણનો જનનવર્તમા એનાપાવશેવાનો દેહદીપાવતી ગુજગતની સજ્જા સાડી અને તેના સજ્જે લાવ ચીલા પીળા લોલા વગેરે ગંગબેટો, તથા વજ્રપરિધાન કળા જો કે રંગમય પર વખણાઈ મયાં છે જ.

યુવાનો પણ દાડિયા ગમ લેતા ચલા છે ચારણો ને કડિયુ પહેગીને આમા મસ્તીની અમક આવે છે. સાગવતી મંદિરોએ આ પ્રયા નૃપતમાં માન્યા વગર અપનાવી લીધી છે

એ વાત કહેવાનું મન થઈ જાય છે. આજની ગરબો લેતી તરણી સાન અડવી જ વાગે છે, કેકે ખૂદતુ જણાય છે. હામવોણ

હિન્ડોલ



જૂલે હિન્ડોલ, રાજ ! જૂલે હિન્ડોલ,
હેયાનો રાજ ! મારે જૂલે હિન્ડોલ !
સોણલામા સૂણવતી પ્રીતમના ભોલ,
હેયાનો રાજ !....ધ્રુવ

આવી વસન્ત,
વિદેશ કન્ય;
અન્તરની આહ જાગે કેાકિલને ડોલ,
હેયાનો રાજ !....

જોતી હું વાટ,
પ્રીતમને કાજ;
કચારે આવે એ મારા કાળજની કોર ?
હેયાનો રાજ !....

હુકી આ રાતના,
જીવનની વાટના;
લાળા જણાય પન્ય, લાંબા એ દોર,
હેયાનો રાજ !....

એક દિન આવશે,
પિયૂને લાવશે;
અર્પે સતોષલેટ આતમનો લોલ,
હેયાનો રાજ !....
નટનરલાલ જાની

પિયરનાં પીંજરેથી



‘પિયર પાંજરડે જીપી જીપી હું’ તો
અંતરના આગેળા ઉઘાડું ‘હું’ રે !
‘પ્યારા, પિયુછને સન્મુખ નિહાળી
હૈયામાં, ખૂબ હરણાઉ છું રે !
એકા પિયુછ બાણે આવીને ખાટલે
મંદ મંદ વિંઝણો ઢાળું છું રે !
જીપી જીપી તે કે’ આલે વાતલડી
હૈયામાં હૈયું - ઝળાળું છું રે !
નયનાભિરામ બની નેહળાણુ જટે
અંતરનાં દાર કટ તૂટે છું રે !
ઓચિન્તું યાદ આવે પિયરનું પાંજર
લગ્નના શેરડા કૂટે છું રે !
હૈયે પ્રકાશે ત્હારું પ્રેમપોત ‘પ્યારું’
મીઠાં સંભારણાંની યાદી છું રે !
બંહેરો આવજો હો સાંતરિયા મોરલા !
રાતદિન એક ત્હારી યાદી છું રે !

બાલાલાલ શેકડી

ધૂમનવી, કૃવે પાણી નીચતી વખતનું મસ્ત-
કાલન આજે દેખાતું નવી આજના દયાયુગમાં
તો લાલસામાં, ખોલસામાં, ખાવાપીનામાં, બિલા
ગદેયામાં, ગાવાંબો દલા મર્યાદા દેખાય છે,
અતિશયતા નહિ પણ બિર્મિનો સંયમ છે. પરંતુ
અંતરના કાવનને, ઉમંગદાને, અભિનયવૃત્તિને
રોટલી ઘટારત નથી દલાના વૈવિધ્યવેશ પણ
રાસમાં મૂંઝવણુ નાખે છે.

આજના રાસમાં ગીતા પેઠા, હાસ્યગંસના
નેહકણુને ફટાણું બળ્યા. પદ્મનેય રાસનું સેખલ
લગાવાય છે. ગહન કલ્પનાઓ, અલ્પના બેદો,
અલ્પાંકની કચનીઓ ‘ને’ ગંગાના કોયડાઓ
શ્રીપરિચિત્ર ઢાળમાં બિનામાં એટલે રાસ નથી
બનતા. એથી શ્રીઓને વ્યાયામનો થાક લાગે
એવી જ મજ્જાની સંસ્કૃતમયતા ખૂંચે છે. શ્રી-
હૃદયને પીછાણી એનો ઉકેલ આપે, દૈયાના
સનાતન ભાવોના ‘પ્રમદારા’ કીચે, સ્ત્રીહૃદયની
વીણાના તાર ગળુગળાવા દે, તેના મનોભાવોને
વાચા આપે એ માયા રાસ છે. દારણુ, રાસ
શ્રીઓના છે એ ભૂલણુ ન જાઈએ. શ્રીઓને
નામે ચઢાવેલા રાસમાં સહૃદયતાનો ગળુકો કેટલો
હરો? ખરી રીતે તો શ્રીઓએ જ બહાર પડવું
જોઈએ. તેમનો પ્રદેશ તો તેમણે ચ્હાવે જોઈએ
કે પછી સદાય એ જોખમદારી વેંટારીને પુરુ-
ષોને એ વૈતરૂં કરવાનું ગ્યું? આ તેમના
પ્રદેશમાં તેમણે શ્રીધારાગત્ય જમાવણું જોઈએ.
શ્રી. કીપજ્યા દેસાઈ, શ્રી જ્યોત્સના બટેલ અને
જયમનગડેન પાદચ્છ સિવાય મધુના નામ જ
લોકે આવના નથી.

આજે જરૂરી છે રાસમાં હલદ, ગમને
બધે બેસતી આવે એવી શાપાનું લાક્ષિત્ય,
મનુચિત સજ્જોગના. ગજ્જનો ઘોર, ગેયતન
યંજન, રાસકથેયનું સૌંદર્ય ને દવિતનો ગમ
કાર. “વેળીના ફલ” “ગુગવંદના” જેવા
સંપ્રદેશના ગીતોમાં શ્રી. મેવાળી જેવી મૌલિ-
કતા, પ્રાસાદિકતા, નૈસર્ગિકતા અને મધુરતા

થોડાજ દિવસોમાં દેખાય છે. દુર્બોધના ન નડે એ માટે તો તેમને ખાસ ખટકો છે. શબ્દચીત્રા, સમાસખંડો ને વાક્ય અન્વયની તેમને ખૂબ કાળજી છે. ગાતી વખતની તેમનામાં છે એવી વાનાવરણ જમાવતી, ચિત્ર ચંભાવતી શક્તિ અને હૈયાં તરબોળ કરતી રમઝટ બીજે શોધવા જતાં નિરાશા ન સાંપડે તો બીજી શું થાય ?

રાસને કલાના વધુ દહ બંધનોથી જકડશે નહિ, તેને મુક્તપણે વિહરવા દેજો. એવું કાળે સૌંદર્ય વિલાસની ચીજ ગણાતી, સંગીત રૂપ-જીવીને ડાઠે શોભતું મનાતું, વૃત્ત નાયકાનું સ્વચ્છંદ ક્ષેત્ર પહેલાતું, નાટક દલકા વર્ગને બોળ્ય જોવાતું. પરંતુ રાસે કદા આવી ઝાંખી છાયા લીધી નથી. ઉલટું પહેલાં જે રાસ

ગામડાના જ ગણાતો તે આજે શિક્ષિતોની-શહેરની મગની મીલકત થઈ પડી છે. બીજી કલાની જેમજ જીવનના ઊંચીંદરણ (Sublimation) માં રાસ ખૂબ અસરકારક છે.

જેમ દિલ્લિમાં નૃત્ય વરસી ગયું છે તેમ નાટકોમાં પણ રાસ પ્રવેશી ચૂક્યા છે. રાસમાં દ્રુતકાણુનો આગ્રહ આવરણ છે. શબ્દ સૌંદર્ય જ લયના આકર્ષણથી અરધીપરધી સદ્ગુણના મેળવે છે; તેટલી જ સદ્ગુણતા દ્રુતકાણુથી મળે છે. મીરા દયારામ ને ન્હાનાલાલના રાસ દ્રુત છે. હવે છેલ્લું : "કેન્દરથભાવતું" આવર્તન કરવા યોગ્યવેલું. મુવપદ "કામ્ય રાખવા માટે શ્રી. મંગુલાલ મળમુદાર કહે છે એ મુદ્દાની વાત લક્ષ્ય બહાર ન ગળ્ય એ અતિ અગત્યનું છે.

આ' ઝાંકની અગત્યની જાહેર ખબર

આ એ'કમાં ૬૯૮ મા પાને જન્મભૂમિ ગૃંન્દાની શબ્દમેયના હરીકાઈની એક જાહેર ખબર પ્રગટ થઈ છે. ગુજરાતી ભાષાની આ અદિતીય હરીકાઈ એ છેલ્લા ૬૫ વર્ષ દરમિયાન ગુજરાતી જનતાને શ. ૧,૭૫,૦૦૦ (પોણા બે લાખ)ના ઈનામો વહેંચ્યા છે. કુરસદના સમયમાં, જ્ઞાન મગ્ન અને અર્થલાભની વિવિધ પ્રાપ્તિ માટે જન્મભૂમિ હરિકાઈના વ્યૂહો અત્યુત્તમ પુરવાર થયા છે. આ હરિકાઈનું ૬૨ રવીએ પ્રગટ થતુ એક અદ્વારીક મુખપત્ર છે. એનું નામ પણ "હરીકાઈ" છે.

—વ્યવસ્થાપક

વાળની દિકા-૧ માટે

નેરોલનું આમળા નં. ૧

૨૨ ઓર્થો વાપરો.

હવાદો પ્રતિષ્ઠિત કુટુંબોમાં

દાયગ વપરાય છે

વી નેરોલ એજન્સી

મધુ દરવાજા ન્યમદાનાદ.



જગતમાં રમવાને

શ્રી. ધાપટલાલ પુનભાઈ શાહ.



(" ગુલામે ગમતી"તી "—એ ગમ.)

માટે આંગણીએ ચાલેલો ઉગ્યો—જગતમાં રમવાને,
 લોભ દૂધે નવરાવતો ઉગ્યો—જગતમાં રમવાને;
 ધરા ધીકી છે ધોમ ધખારે—જગતમાં રમવાને,
 એને ચાદાની પગલી ફેરવે—જગતમાં રમવાને.
 એ તો રૂપલા સેરુડીએ ઉગ્યો—જગતમાં રમવાને,
 એ તો દૂધલે સરોવર ઉગ્યો—જગતમાં રમવાને,
 એનાં શીળાં વહન અમી વેરે—જગતમાં રમવાને,
 એના હમતાં હૈયાં ચાત લહેરે—જગતમાં રમવાને.
 મારા બોળાનો ખૂંદનાર ઉગ્યો—જગતમાં રમવાને,
 મારા દેધાનો કારનાર પૂગ્યો—જગતમાં રમવાને.
 મનમોહન મળ્યો મન માન્યો—જગતમાં રમવાને,
 ભેઈ જગને ચઢે મત પાનો—જગતમાં રમવાને.
 મારો મોહન મહુલીનો દીવો—જગતમાં રમવાને,
 એતો જુગ જુગ જગમાં જીવો—જગતમાં રમવાને.
 મારો મોહન જગદીવડો માચો—જગતમાં રમવાને,
 સંતસેવામાં જુગજુગ ગચો—જગતમાં રમવાને.

શ્રી-જીવનનું વાર્ષિક લવાજમ

 રૂગમાં
 ૪-૦-૦

 શ્રીજીવન કાર્યાલય
 અવેરીવાડ અમદાવાદ.

 પરદેશ
 ૫-૪-૦ (આઠ શિલિંગ)

સોનલ જાડેજી

સંપાદિકા : ડૉ. બાકુંવરબા

[આસો માસની પુનમ આવે ને વણજારા વણીજ વેપાર માટે દેશ પરદેશ જવા નીકળી પડે છે એમ મારવાડનાં વેપારી સોદાગરો-વણજારાઓ દેશ-પરદેશ જવા માટે માલ-મિલકત લઈ વેપાર માટે નીકળી પડ્યા. મારવાડના એડ નાના ગામનો ગરીબ ઠાકોર વણજારો ફક્ત એકથો ધરે છે. તેની સ્ત્રી સોનલ જાડેજી તેને કહે છે કે, 'તમે કેમ ધરે છો ? બધા સાથે ચાલ્યો જાય છે. બાર મહિના સુધી ખાશું શું ?' વણજારો જવાન આવે છે : 'બધાં પાસે હાંડ, ઘોડાં અને નાણાં છે. મારી પાસે કુટી બદામ પણુ નથી : તેમ ચડવા ઘોડું પણુ નથી.' સોનલે તુરંતજ પોતાના દેયા પરથી હાર કાઢી આપીને કહ્યું : 'લ્યો ! આ વેચી જોઈતો માલ તથા ઘોડો લઈ આવો.' તે સાંભળી વણજારે હર્ષમાં આવી જઈ ધન્યવાદ આપ્યો જોઈતી ચીજો નથા રોઝી ઘોડો લઈ આવી જવા માટે સર્વ તૈયારી કરી. એટલે તેની સ્ત્રીએ કહ્યું કે, 'તમે તો ચાલ્યા, પણુ મને રોઝે બળાવી જવ છો ?' વણજારે રંગત રેંટીયો તથા ત્રાક કરાવી આપી ને કહ્યું કે 'હું ચાલું ત્યાં સુધી રેંટીયો કાંતજી ને દહાડા વિતાવજી.' એમ કહી પોતે પોતાના સંઘમાં બળી ગયા. આજે સોનલ રેંટીયો કાંતે છે ને દિવસ ગણે છે. એટલામાં વર્ષ પુરું થયું. સૌ વણજારા મલકાતા ધરે પાછા ફરે છે. સોનલ પાદર હબી રહી પોતાના સ્વામીની વાટ જુએ છે. બધા વણજારા આવી મયા પણુ તેનો પતિ ન દેખાયો. પૂછતાં ખબર પડી કે તે તો રસ્તામાં જ મરી ગયો. સોનલના બારે જૂડ્યા. નિરાશ થઈ ધરે આવે છે ને કહે છે કે 'હવે જીવીને મારે શું કરવું છે. હમણાં આમીને આંખી જઈ' એમ કહી પોતે દહાર ખાય પ્રાણુ કાઢી નાખે છે.

[લોકગીત]

- સૌ તે ચાલ્યાં વેપારે, વણજારા વાલમ લોલ
તમે કેમ ધરે દાંડાના ઠાકોર, વણજારા વાલમ લોલ ૧
- સૌને ગાંઠે ગ્રથ છે, સોનલ જાડેજી રે
અમે નિર્ધનીયાં ન પૂગીએ, સોનલ જાડેજી રે ૨
- સૌને ચડણુ ઘોડલાં, સોનલ જાડેજી રે
અમે પાળાં ન પૂગીએ, સોનલ જાડેજી રે ૩
- રોઝી ઘોડી આહુ રાંગમાં, વણજારા વાલમ લોલ
આપું કેચડાનો હાર રે, વણજારા વાલમ લોલ ૪
- તમે ચાલ્યાં વેપારમાં, દાંડાના ઠાકોર લોલ
અમને તિ કેને બળાવીયાં; વણજારા વાલમ લોલ ૫

ઘડાવું ગંગત રેડીયો, સોનલ બહેન રે
 વળાવું ખાડાની ત્રાક, મોનલ બહેન રે ૬
 મો તે આવ્યાં ઘરડે, વણુઝારા વાલમ લોલ
 કળુ નાચ્યો વણુઝારો, ટાડાનો નાયક લોલ ૭
 બાળુ ગંગત રેડીયો, વણુઝારા વાલમ લોલ
 બાળુ ખુણાની ખાટય રે, ટાડાના ઠાકોર લોલ ૮
 સામરીયામા સુખ નહિ, વણુઝારા વાલમ લોલ
 પિયરીયે નહિ મા ને ખાપ રે, વણુઝારા વાલમ લોલ ૯
 આણુ છુ વાલમ આળવા, વણુઝારા વાલમ લોલ
 હુલ્લાવી કમરમા કટાર રે, વણુઝારા વાલમ લોલ ૧૦

પનિહારી

[અલિનય 'ગીત']

હારે સીચો સીચો કુવાનાં પાણી રે
 પાણી ભરે પાણીયારી—ટેક
 હારે દોરી નાખો રસીલી હાથ સજની (૨)
 હારે હવે મીચો કુવાના પાણી રે
 પાણી ભરે પાણીયારી
 હારે માથે મરખા ધઇ ઇંદાણી ચેલાયે (૨)
 હારે જોતો ગાગર કમર ધર ધારી રે
 પાણી ભરે પાણીયારી
 હારે ભેડું શીઠ ચડાવી, સુન્દરીઓ ચોભતી (૨)
 હારે જોવો વિવેક ધુધટ તાણી રે
 પાણી ભરે પાણીયારી.
 હારે પાપ ઝાઝરનો ઝમકાર સજની (૨)
 હારે જોવી ચંચળ ચતુરા ચાલી રે
 પાણી ભરે પાણીયારી.

કું. બાકુંવરબા.

જ્યાં શરીરની સાચી સુખાકારી
ત્યાં સૌંદર્યની સહીસલામતી

ઝંડુ

અશોકારિષ્ટ

શરીરની સુખાકારી સાચવનાર
પ્રદરાદિ રોગોને નાબૂદ કરનાર
અનુપમ ઔષધ આજેજ અજમાવો

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લી.

ચુંબઈ-૧૪

અમદાવાદના એજન્ટ : ભોગીલાલ પ્રધર્મ, ગાંધી રોડ—અમદાવાદ



ડોંગોરેનું બાલામૃત

છોકરાંઓ માટે પુષ્ટીકારક દવા છે. તે નળળા અને સુકાઈ ગયેલાં
છોકરાંઓને સાજાં કરે છે. આ બાલામૃતમાં છોકરાંઓનાં હાડકાં
મજબુત કરવાની ચીજો સમાયેલી છે.

પહેલું ઇનામ...
રૂ. ૧,૫૦૦
(૧૨ હપ્તાથી)
રેડીડ રૂ. ૧,૦૦૦

એકામ આજ ૪ લુલ
સુધી ઇનામ મળવાની ખાત્રી

બીજા ઇનામો...
રૂ. ૧,૦૦૦

જન્મભૂમિ ગુજરાતી શબ્દરચના હારફાઈ

વ્યુહ પદ : રૂ. ૩,૦૦૦
અથ તારીખ ૨૭ ઓક્ટોબર
પહેલાં નીચેનું પ્રવેશપત્ર નવ આનાની
શી સાથે મોકલી આપો.

વધુ વિગત માટે...
" હરિકાઈ " જુઓ.

બીનસ વધુ પ્ર.પત્રો
રૂ. ૪૨૫ રૂ. ૭૫

પુસ્તકો અને ધાતુના
કલેન્ડરોની મુદ્ર
લેટો -

સોળ પ્રમાણપત્રો
ભરનારને રૂ. છ ના
ઇનામની ગેરન્ટી

આડી ચાવીઓ

૧. જેને કદાચ પછી કહી શકાય તેવો. ..મહાઈ ગયો છે.
૩. ..હીરક વ્યુહની નહેરાત તમારી ક્ષેત્રનીને ધરીભર ફાપી શખતો.
૬. અંબાર પુસ્તકના પ્રખાલિલાવિરોધી વિધાનો. રૂઢીચુસ્ત માનવી ભારે .. પછી પછ પચાવી શકે કે કેમ તે શંકાસ્પદ છે.
૭. આવી નારીઓના કામ માટે હવે ઘણે જગ્યાએ અંબાર ચલેના યર્થ રહ્યા છે.
૧૧. મોઢા માણસના વિનાશકારી...અન-નાર પ્રત્યે ચોઢા શંકાની નજરે જાય છે.
૧૪. વડીલોની વધુ પડતી...બાળકોના વિકાસને રૂધિ છે.
૧૬. વિખ્યાત સોનેમા નટનું વિરોધ નામ
૧૭. આજના સંયોગમાં મહાસલાહ લડત ઉપાડવાનું પગલું વાળખી છે કે ? એવા પ્રશ્નો ઉત્તર સ્વાતંત્ર્યપ્રેમી અને વારસદારો માનવી ..મા આપનાં અવકાશે
૧૮. અર્થહીન અક્ષરો.
૨૦. અવિચારી પ છે અને કતાવળગા... ને મહત્વ આપ્યાથી પાછળથી ખૂબ ચોપણું પડે છે
૨૨. આ શબ્દનો ઉચ્ચાર નિરંકુશ લહેરની કલ્પના ખડી કરે છે.
૨૪. આ 'ગોફુ' જુવવાઈ ગઈ છે. :
૨૬. સામાન્યલોકોના પ્રબળ વિનાશનું મુખ્ય કારણ અતિ વૈભવને લીધે ઉદ્ભવતો...દોષ છે એમ ઇતિહાસ કહે છે.

| | | | | | | | |
|-----|----|----|----|---|----|----|----|
| મુ | કિ | વ | શ | | | ચા | મી |
| | | | | | | | |
| મ | | ન | | પ | | ત | |
| | | | | | લ | | |
| પ્ર | | | ક | | ક | ક | ઈ |
| પં | ક | જ | | | | છ | |
| | ર | ની | હી | | | | |
| | | | જા | | ણ | ગી | |
| પ્ર | | દ | | | કા | | |

જ. ક. મ. હરિકાઈ સર્વ 'હરિકાઈ' ના લેખક છે તે નીચેના પદો છે.

મહી સરનામું
[મુખ્યધના કલેક્ટરે મંજૂર કરેલી] ગામ
મ. ઓ. રોકડ પોસ્ટલ : મે મારી
રસીદ પાવતી ઓર્ડર : પ્રવેશ શી
નં. નં. નં. :
..... થી મોકલી છે

પત્ર વહેવારનું સંસ્થાન
જન્મભૂમિ હરિકાઈ વ્યુહ પદ.
૧૩૮, ગેડોલ રફીટ, પો. બો. ૬૨ કોટ સુંબઈ-૧.

ઉભી ચાવીઓ

૧. પ્રાસ દગ્ગન શ્રીમતોની સમવડ સાચવવા યારા... ની જરૂર પડે છે
૨. રહેતો
૩. અલ્પધારિ...નર, કરતા નારીનેવધારે, ગમરાવી મૂકે છે
૪. આ પ્રાણીની રમતને નીરખવાનું બાળકોને બહુ ગમે છે
૫. ગરીબોની આંતરડી કળાવી ભારે ...નેવહોડી લેનાર માનવીના ઇવનનું કલ્યાણ યર્થ નથી.
૮. હાંલી માણસો સવારમાં ઉઠીને માત્ર...થી મુખ ઉજળું દેખાડતાં બહાર નીકળીપડે છે.
૯. ...દોષ ત્યારે ગમે તેવો માનવી દીધો બની નબ ઇ.
૧૦. ગામડામાં હજી પણ તેની ઉપચો-ગિતા ધણી છે
૧૧. ભોળા માણસો ...થી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરે છે.
૧૨. ...ની અપૂર્વ
૧૩. વિરહી વનિતાની ઉમિંઓ રંગીલી .. ના આગમને મુખ્ય બને છે
૧૪. દમનનાં પગલા રાજ્યદારી ...નું દિવાળુ દેખાડે છે.
૧૮. થી શોષતા માનવી પ્રત્યે કાળો આશ્ચર્ય અને તિરસ્કારથી ભેઈરદે છે
૨૧. ...વાળા માનવીની સ્થિતિ ધણીવાર નિઃસહાય બની નબ ઇ.
૨૩. અતિશય ..રાજ્યશાસન પ્રત્યે બેદિહી છબી કરે છે.
૨૪. રોમાચક નવલકથા . વિના અપૂરી જણાય છે

સંત દાદુ દયાળને નાનીબાઈ અને માતા-
બાઈ નામે બે કન્યાઓ હતી. જ્યારે તેઓ
પરણવાલાયક ઉમરની થઈ ત્યારે માતાપિતા
તેમનાં લગ્નનો વિચાર કરવા લાગ્યાં. આને
પણ જો છોકરી મોટી થાય છે, તો માબાપને
ચિંતા થવા માંડે છે, તો તે પ્રાચીન જમા-
નામાં તો પૂછવું જ શું? પણ આ સંસારી
સાધુની બંને દીકરીઓએ તો કુંવારી રહેવાનો
નિશ્ચય કરેલો હતો. આને પણ છોકરીઓને
કુંવારી રાખવાની માબાપોની હિંમત ચાલતી
નથી, તો તે જમાનામાં તો ક્યાંથી જ ચાલે!
વળા કુંવારી રહેવામાં છોકરીઓમાં પણ
આજના કરતાં તે જમાનામાં વધારે હિંમત
જોઈતી જ હશે તો.

આ બંને બહેનોને લગ્ન કરવાને સમગ્ર-
વવાના અનેક પ્રયત્નો થયા પહેલાં તો એમના
પિતાએ જ એમને કહ્યું: 'બેટા, હવે તમે
મોટી થઈ છો. તમારે હવે લગ્નનો વિચાર
કરવો જોઈએ.' ત્યારે આ પુત્રીઓએ જવાબ
આપ્યો: 'પિતાશ, તમારી સાધનાધારા અને
વંશધારા બંને સાચવવાં અમારે માટે શક્ય
નથી. ગમે તે એક જ અમારાથી સચવાય એમ
છે. તો બેમાં કયું શ્રેષ્ઠ? અમે તો તમારી વંશ-
ધારા આગળ ચલાવવાને બદલે સાધનાધારા જ
આગળ ચલાવીશું.'

પછી પિતા શું બોલે?

આ પછી માતાએ એમને સમગ્રવવાનો
પ્રયત્ન કર્યો અને કહ્યું: 'બેટા, આપણે સ્ત્રી-
ઓને વળા સાધના શી? એ તો પુરુષોને
જોએ. આપણે તો આપણો સંસાર ભંડો. તમે
હવે જટ સંસાર માંડો.'

પુત્રીઓએ જવાબ દીધો: 'માતા, અમારે
જો માંડવો હોય તો અંસારમાં મન જોઈએ.
'અમારું' મન તો તપસ્યામાં-સાધનામાં છે.

નારીની સાધના

શ્રી ક્ષિતિમોહન સેન

અનુવાદક :

શ્રી નર્મીનદ્રાજ પારેખ

મનવિનાનો વિવાદ એ તો અભિચાર જ
કહેવાય.'

માતા પણ પાછી પડી. આ બંને બહેનો
ઉપર એમના ભાઈની ખૂબ અસર હતી; તેના
પ્રેરસાદનથી જ બંને સાધનાને માર્ગે ચડી
હતી. માતાપિતાએ એ ભાઈને પણ કપકો
આપ્યો કે, હે હવે, બહુ ચડતી મૂકી છે તે
જો. ભાઈને પણ થયું કે, લાવને હું પ્રયત્ન
કરી જોઈં.

તેણે ભાઈને બંને બહેનોને કહ્યું: 'બહેન,
તમે સાધનામય જીવન ગાળવા માંગો છો એમાં
તો કંઈ ખોટું નથી, પણ મારે માત્ર એક જ
વસ્તુ વિશે તમને પૂછવું છે. માણસની દેહની
ખૂબ કંઈ જની તેની નથી હોતી. એ કુધા
ખૂબ પ્રયત્ન હોય છે અને એને છતવી એ
અતિ મુશ્કેલ વાત છે. માણસનો સ્વભાવ જ
અધોગામી છે. તો એ અધોગામી સ્વભાવને
જીતી શી રીતે?'

ત્યારે આ બહેનોએ જવાબ આપ્યો:
'ભાઈ, તું અમને એમ પૂછે છે કે અમા-
ગમાં રહેલો શિવ (દેવી અંગ) અમારા જીવ
(પાશવી અંગ)ને શી રીતે છતી શકશે?—
માનવની રાસભાવિત ગતિ જ અધોગામી છે,
તેને અમે બિપ્નગામી શી રીતે કરીશું? એ
તો ખૂબ મહેલુ છે. 'દીપ લમાય નેલ જસ
ચડિ દે.' તેવની રાસભાવિત ગતિ અધોગામી
જ છે. કોઈ પણ પ્રવાહી નીચે જ વહેવાનું.
પણ જ્યાં વાટને મોટે દીવો પેટાઓ કે તાર

વર્ષા



હેરે અનંતની આખડી,
કાંઈ હહેરે અનંતના હાસ;
આશ વર્ષાએ પૂરી.

કેમળ કેમળ કલ્પના,
કાંઈ ઊતરી જગમાં ખાસ;
આશ વર્ષાએ પૂરી.

પૃથ્વીએ પાલવ પાથર્યો,
એની પૂરી પૂરણ ખાસ;
આશ વર્ષાએ પૂરી.

અળાડી ભગી એતના,
ઊઠી આનંદનો લે રાસ;
આશ વર્ષાએ પૂરી.

ઓ! રે અનંતના તાંતણા,
ઊઠ માનવ! કાં બેઠો નિરાશ?
આશ વર્ષાએ પૂરી.

હહનાશ હાહ હરિ ઠારશે,
હજી દૂર દૂર જગનો નાશ;
આશ વર્ષાએ પૂરી.

‘મંજુલ’

જ તોલની ગતિ ત્રિલકી થઈ જવાની—જીર્ણ
ગતિ થઈ જવાની. તે નીચે જવાને ગયે છે
ચડવા માંડવાનું. એમાં મુશ્કેલી શી?”

બાઈ તો જવાળ આપે ?

આમ બાઈ પણ સમજાવી ન શક્યો,
એટલે પછી સખીઓને માથે એ કામ આવી
પડ્યું. તેમણે જઈને કહ્યું: ‘બહેન, સ્ત્રીઓએ
તે કદી સાધના કરી છે? આપણાથી ને વળી
સાધના થતી હશે? માટે તમે એ વાત પડતી
મૂકા અને પરણી જાઓ.’

બહેનોએ જવાળ દીધો, ‘બહેન, સ્ત્રીઓને
મારનાર સ્ત્રીઓ જ હોય છે. સ્ત્રીથી કશું થાય
નહિ, સ્ત્રી તો નમાશી, એવું કહેતાં તમને શરમ
નથી આવતી? અમે તો પછીએ છીએ કે
જગતે સ્ત્રી પાસે માંગ્યું છે ક્યારે? જગતે
ક્યારે સ્ત્રી પાસે ઉચ્ચ વસ્તુનો દાવો કર્યો છે
કે સ્ત્રી તે આપે? સ્ત્રી પાસે એવી માગણી
થઈ હોય અને છતાં તેણે તે પૂરી ન કરી હોય
તો ખરું કે સ્ત્રીથી કશું થતું નથી અને થવાનું
નથી. પણ એમને એમ શા માટે સ્ત્રીને વગાવો
છો? ‘નાગસે કહ્યું હોત નહીં; અસ દાવા કહ્યું
આવી?’ એ તો જેમ ગોરખે જઈને મત્સ્યે-
ન્દ્ર પાસે માંગણી કરી તો મત્સ્યેન્દ્રને આપવું
પડ્યું.

પ્રસંગ એવો છે કે, મત્સ્યેન્દ્રનાથ એ બા-
રતવર્ષના અતિ પ્રસિદ્ધ યોગી હતા. ખૂબ ઊંચ
ભૂમિકાએ ચઢેલા હતા. એમને ગોરખનાથ નામે
એક શિષ્ય હતા. મત્સ્યેન્દ્રનાથ ક્ષરતા ક્ષરતા
કામડે દેશમાં જઈ ચડ્યા. ત્યાં તો સ્ત્રીઓનું જ
રાજ્ય. ત્યાં ગયા પછી અસાવધતા આવતાં
મત્સ્યેન્દ્ર ખૂબ ભોગવિલાસમાં દુષ્ટી ગયા; તેમની
ખૂબ અધોગતિ થઈ; આખો વખત સ્ત્રીઓ-
માં જ પડી રહેવા લાગ્યા. જ્યારે ગોરખનાથને
કાને આ વાત આવી ત્યારે તેને પારાવાર દુઃખ
થયું. તેણે નિશ્ચય કર્યો કે મારે મારા ગુરૂને
પાગલ ઉપર લાવવા. તે નરત જ કામડે દેશ

જવા કિપડયો. ત્યાં પડેલી તેણે મત્સ્યેન્દ્રને
મળવા પ્રયત્ન કર્યો, પણ એને કોઈએ અંદર
જવા દીધા નહિ. આખરે એણે દેવડીએ પડેલા
નગારા ઉપર ચોખ ચલાવ્યા અને તે ચવાજ
સાંભળી મત્સ્યેન્દ્ર એકદમ બહાર આવ્યા.

‘કાણ છે?’

‘જાગ મહેન્દર, ગોરખ આવ્યા.’

પોતાના શિષ્યને આટલા દૂરના પ્રદેશમાં
આવેલો જોઈ ગુરુનું વત્સલ હૃદય જગ પલાયુ.
પૂછ્યું, ‘શું છે? કેમ આવ્યો છે?’

‘મારે તમારી પાસે ઉપદેશ જોઈએ છે,’

મત્સ્યેન્દ્રે નિખાલસતાથી અને ઉડા હૃદયથી
કહ્યું: ‘બેટા, હવે આ કંઈ પડેલાનો મત્સ્યેન્દ્ર
રહ્યો નથી. હું તને ઉપદેશ નહિ આપી શકું.’

‘તે ન સાંભળે. આપવો જ પડશે. હું તમારો
શિષ્ય છું, તમે મારા ગુરુ છો. ગોરખ આગે
અને મહેન્દર ના પાડે એ અને જ નહિ.’

ખસ, મહેન્દર જાગી ગયો. તેનું ભોગ-
શુદ્ધન કાણમાં આપતી કાંચળીની જેમ ઊતરી
ગયું. બાળકનો જન્મ થયા પછી તેની નાડી
માતાની નાડીથી સ્વતંત્ર થઈ જાય છે, માતૃ-
નાડીનો સંબંધ જેમ બંધ થઈ જાય છે, તેમ
પલકમાં મહેન્દર પાછો પૂર્વ ભવનો મહેન્દર
થઈ ગયો અને ગોરખની સાથે ચાલી નીકળ્યો.
અહીં જેમ શિષ્યે દાવો હતો તો ગુરુએ પાત્રતા
મેળવી તેને સંતોષવો પડ્યો, તેમ શ્રી પામે
જો માગણી કરવામાં આવે, તો તે પણ જરૂર
મંત્રોને, માથુસ પોતા પામે પણ નેટલી માગણી
કરે તેટલું જ એને મળે.”

હવે સખીઓને પણ કશું કહેવાનું રહ્યું
નહિ.

દાદુ દયાળના એક ભક્ત રાજ્ય ભગવાન-
દાસ દરીને દાના. તેમણે આ બહેનોને સમ-
જનવવાનો પ્રયત્ન કરી જોયો. તેમણે કહ્યું: ‘શ્રી
અને કામળ છે. એનાથી કોર સાધના નહિ
થઈ શકે, મારે તમે છૂટ જાડો દો.”

દયારામભાઈનું એક અજાણ્યું



હિંદી પદ

[સંપાદક : શ્રી. મંજુલાલ મગસુદાર],
(ઠાણ : ‘જોગી જોગનબનારે કિધર ગયો રી?’)

દયારામ

છેલા ! નેક નીકી બાંસુરી બજાય જા હો
બજાય જા, સુનાય જા, રીઝાય જા હો.

છેલા !

તેરી બાંસુરીને મેરી પાંસુરિયાં પ્રોઈ;
મુને બિના જા સોહાય જા હો.

છેલા !

શિશ મુકુટ, કટિ કાછની, કર જેનુ, ઉર માલ:
ચહ જાનકસો મનજસો સહા બિહારીલાલ.
ઈન બંસીને મેરો મન હયો દે,
ધર આંગના ના સોહાય જા હો.

છેલા !

રંગ ભરી મૂરત, અનંગ ભરી અખિય;
દેખે બિના ના રંગો જાય જા હો.

છેલા !

અયે ! કહિનચાહીરહે ! મેરી ને કપીર પહેચાન:

તુજ સુખ દેખન કારને, છાંડ દઈ કુલ-કાન.

દયાક પ્રીતમ મોરી તપન બુજેગીવે.

અઢેલે તું હસિ, હીયમાં લગાય જા હો.

૬૬-૧૭

રંગ-રાસ



(આવો આવો પધારો મોઘેરા મેમાન...)
 વા'લા રંગમંડપમાં આવો રસ-રાજ
 કેસુડામાં રંગચીર ઝોળીએ....!
 કેસરવાધા સજી તહમે, આવો રસ-રાજ
 ફડા ફાલશુને ફાગ ઝેલીએ....!
 સાખી
 ફાલશુન ફાલશે. ફાલમાં ને વિકસાવ્યા નવ રંગ
 આજે આવી મહિવે....જગાવો એ રસધૂન
 વા'લા રંગમંડપમાં આવો રસ-રાજ
 કેસુડામાં રંગચીર ઝોળીએ
 સમજી સમજાય નહિ...
 વહી વઢાય નહિ....
કાના....આવો....
 કેસર વાધાના, આવો કનેયાલાલ
 કેસુડામાં રંગચીર ઝોળીએ !
 સાખી
 કાના તહારા નાદથી ઘેલું બન્યું આ મળ
 બંસીના નાદથી, શાન ભૂલે આ વૃંદ
 કાના આવો ફાલશુને ફાગ ઝેલીએ....!
 કેસુડામાં રંગચીર ઝોળીએ....!
 કુમુદ સી. મજમુદાર

હારે બહેનોએ જવાબ વાળ્યો: “ અંકુર
 કોમળ હોય છે, કૃષ્ણ કોમળ હોય છે, પણ
 એ જ કોમળ કૃષ્ણ ‘ પાખણકો માખણ કરે
 ગાંઠ ગાંઠ લડરાઈ ’-પથ્થર જેવી ઠહણ ડાળી-
 એને બેઢીને તેની ગાંઠગાંઠને નવપલ્લવથી મર્મ-
 રિત કરી ચૂકે જ, અને એ જ કોમળ અંકુર
 ધરતીના પડને ચારીને ઉપર આવે છે. એટલે
 ઓઝો કોમળ છે એમ જીને ઓઝો નિર્બળ
 છે, એવું સાગિત દગ્વા મથશે નહિ.”

પણ આ ગગ્ગ એમ હારે એવા નહોતા.
 એ જુઠાએ નવો પ્રશ્ન પૂછ્યો: “ બહે, પણ તમે
 હજી નાની છોકરી છો, તમારી તે શક્તિ કેટલી ?
 સાધના કેટલી ? મળુ કેટલું ? ”

બહેનોએ કહ્યું, “ મહારાજ, બીજા કેટલું
 નાનું હોય છે ? અમિતો તથુખો કેટલો નાનો
 હોય છે ! અને છતાં એ બીજા જ ધરતી નીચે
 જ્યાં હોય છે ત્યાંથી એ બધાને વટાવીને,
 પોતાનો માર્ગ કરીને સર્વ સામે પોતાનો બાહુ
 વિસ્તારે છે; એ અગ્નિનો તથુખો જ પ્રબળ
 જ્વાળા પ્રગટાવે છે-લાકડાનો ખડકનો નકામો
 હોય છે. બાધાને છતવી એનું નામ જ પ્રાણ
 ‘ બાધાનિત નિત પ્રાણ ’ ”

આટલાથી પણ રાગ ધરાયા નહિ. એમણે
 વળી પ્રશ્ન કર્યો: “ પણ તમારી સાધનાની રીત
 તો જરા બતાવો.”

ત્યારે આ બહેનોએ કહ્યું. “ સાધનાની
 વળી રીત શી ? સાધના એ તો સ્વાભાવિક
 વસ્તુ છે-સદજ વસ્તુ છે. એ કંઈ મારીબાંધીને
 બળજબરીથી પાળવાની વસ્તુ નથી. શિશિર
 ઝડતુમાં વૃક્ષોમાંથી નવપલ્લવ ફુટાડવા માટે કોઈ
 લાખો ફુલાડી ચલાવે પણ ડાળી બેઢીને એક
 પણ કૃષ્ણ ન કાઢી શકે. પણ જ્યાં વસંતનો
 મલય-સમીર વાવા માટે કે લાગલી જ કોમળ
 કૃષ્ણો એ ડાળીએને બેઢીબેઢીને ડોલ્યાં કરે છે.

‘ હારે લાખ ફુલાડી તૈંદ જીતે મલય-
 સમીર ’-એમ અમારી સાધના પણ મલય-
 સમીર જેવી સદજ જ દહે.”

પૂજારણ



હું પ્રેમ પૂજારણ, ખીચુ પ્રતિમાની....
રટતી નીરંતર પ્રેમ....પ્રેમ....પ્રેમ !
મહારા હૈયે, પ્રેમના પૂજન કરતી....
જપતી નીરંતર પ્રેમ....પ્રેમ....પ્રેમ !
પ્રેમ દેવની બની પૂજારણ.....
ભર દરિયે હું આવી “ પૂજારણ ” !
પૂજન કરવા “ વિશ્વ—વિભુવર ”
ચોધી રહી હું સાથી રસીકવર.....
અંતર રસની છોળ ઉછળતી.....
જપતી નીરંતર પ્રેમ....પ્રેમ....પ્રેમ !
ભાલચંદ્ર વૈરાટકર

કથું જ ન ચાલ્યું, ત્યારે ગળએ એક, છેલ્લો
પ્રથમ પૂછ્યો ‘ સાડું પછી તમારી સાધનાનો
કમ-પ્લાન-ગોળના મા છે તે તો મને કહો.’
ત્યારે એ બહેનોએ કયું; ‘ આગળથી તૈયાર
કરેલા નકશા પ્રમાણે તો મકાનો જ ચણી સકાય,
જાડ ન ઉગાડી સકાય. જાડ તો પોતાની-સ્વૈર
સદગ-રીતે જ જીગે, તેમ સાધના અને જીવનનો
પણ નકશો તૈયાર ન હોય. એ તો જીવન વચ્ચે
રહી, એટલે એ તો જીગે-પોતાની સદગ ગતિએ
વધે અને વિશ્વે.’

રાગની અને મૌની ખાતરી થઈ ગઈ કે,
આ બહેનોને પોતાના નિષ્કર્ષમાંથી ચળાવતી
એ ‘અસકય’ પણ છે અને અનાવરણ પણ છે.

બહેન



(ગગ-આગા બધાં તે અગે આવીયા.)

મીઠી વાડીની મહી વેલડી,
એવી દેવની દિધિલ બહેન એક દે-
જુગમાં જીવે બહેની રે
સુવાસ એહ તણી પાથરે,
ત્યારે દિમતી સ્નેહ તણું ફૂલ રે-જુગમાં.
તારા હૃદયના સાગરેથી,
મારે લેવી છે સ્નેહ તણી છીપ રે-જુગમાં.
મીઠા મધુર હેત તરંગમાં,
મારી નાવડી ખૂળ એલાં ખાય રે-જુગમાં
વનવગડા તણી વીરડી,
એવી દિસે છે વીર તણી બહેન રે-જુગમાં.
તારા રિસામણાં સાંભરે,
ત્યારે ઉર મહી ઠંઠ ઠંઠ ધાય રે-જુગમાં.
શ્રાવણ મહીનો આવશે,
ને ત્યારે રાખડી ખાંધને બહેન રે-જુગમાં.
મુખદુઃખ કેરા વાદળે,
તને ભૂલીશ નહિ હું, બહેન રે-જુગમાં.
પળે પળે મુખે એલતી,
ને મારો વીરલો જીવશે જુગ રે-જુગમાં.
અંતરથી હૃદ આશિયો,
ને બહેની જીવશે શત શત વર્ષ રે-જુગમાં.
દિનેશ બી. ત્રિવેદી

ગુજરાતણોની શરીર-સંપત્તિ

શ્રી. રણજીત મ. પટેલ

(ગતાર્કથી આણુ)

પ્રકરણ ૬*

કારણોની પરંપરા

[ઉત્તરાર્ધ]

‘ જે વર્ગને પૂરતું પોષણ મળી શકે છે તેમને પોષણમાંથી છવનું થોડી કરવા માટે ફેક્સા નથી અને જે વર્ગને પૂરતાં મોટાં ફેક્સાં છે તે વર્ગને સાદ કરવા નોટલું થોડી પૂર પાડનાર ખોરાક નથી. બંને પાસે વધારો છતાં બંને ભૂખે મરના. જાણે ગેટલા અને હવાના ભાગ વહેંચાયા. ’

આર્થિક કારણો:—

શું ગુજરાત કે શું હિંદ-બંનેનો એકમાત્ર વ્યાધિ છે. અપોષણ અનારોગ્ય એ એનું સીધું પરિણામ છે. પછી તે અનારોગ્ય હોય એનું વા પુરુષનું. ગરીબાઈથી ભૂખમરો ને અપોષણ નીપજે છે, ભારત વર્ષની ત્રીજા ભાગની પ્રજા પુરું એક ટંક પણ ખાવા પામતી નથી. બીજી ત્રીજા ભાગની પ્રજા બે ટંક ખાવા પામતી હશે પણ યોગ્ય ખોરાક તો હરગીઝ નહીં. માત્ર ત્રીજા કે ચોથા ભાગની પ્રજા વર્ષે નવ

જેઠ થી અને દિવસે પાણેર દૂધ માંડ પામે છે. એવો દિસામ કાઠવામાં આવ્યો છે કે પ્રત્યેક હિંદીને જોગમાં એછો રોજિંદો ૧૫ રતલ આહાર જીવનદાયક માટે તો મળવો જોઈએ; ભ્યારે માંડ મળી શકે છે ૫૪ રતલ ખોરાક. અને આટલાને-આહારને અને આયુષ્યને તો ગાઢો સંબંધ છે. જે તે આંકડા તેની શાખ પરજો.

આંકડા બોલે છે કે ભ્યાં યોગ્ય પોષણ છે સાં બાળમરણ પ્રમાણ અદ્ય છે ને ત્યાંજ શેષમળ વધારે છે તથા આયુષ્ય પ્રમાણ પણ વધારે છે. આમ અપોષણ એ ગુજરાતનો તેમજ હિંદનો વ્યાધિ છે. સમગ્ર દેશની આવી અસભ્ય ગરીબીમાં-તેમણે વળી નારી શરીરોપયોગી યોષ્ટિક આહાર ક્યાંથી મેળવી શકે? આમ અપોષણમાંથી દુર્બળ, નિર્માત્મ નિર્વીર પ્રાણુ-શક્તિ જન્મે. ભ્યાં આવી સત્ત્વહીન પ્રાણુશક્તિ હોય ત્યાં જનમપ્રમાણુ વિશેષ નજરે પડે; કેમ જે પ્રજાનું જનમપ્રમાણુ તો બે રીતે પણ ઉંચું હોઈ શકે છે. શક્તિથી અને અશક્તિથી, વીર્ય બળથી અને કામવાસનાથી પણ. વીર્યબળથી

*પોષણ અને આવરદાનો સંબંધ

| દેશ | વર્ષે જાણ દીઠ દુધ : ગેલન : | સસતરી આયુષ્ય | જનમ પ્રમાણ દબરે | મરણ પ્રમાણ દબરે | બાળ મરણ | શેષબળ દબરે |
|---------|----------------------------|--------------|-----------------|-----------------|---------|------------|
| અમેરિકા | ૫૫૩ | ૫૦ | ... | ... | ... | ... |
| વિસાયલ | ૩૦૮ | ૫૧ | ૨૭ | ૧૫ | ૭ | ૧૨ |
| બ્રિટન | ... | ૪૪ | ૩૨ | ૧૨ | ૧૧ | ૨૦ |
| ફ્રાન્સ | ૨૫૦ | ૪૮ | ... | ... | ૮ | ... |
| જર્મની | ૨૭૩ | ૪૮ | ૩૨ | ૧૮ | ૧૦ | ૧૪ |
| હિંદ | ૮૫ | ૨૪ | ૩૮ | ૩૩ | ૨૦ | ૫ |

નન્મેલ પ્રગ્ન શહરવાળી સાથ. કામવાસેનાથી નન્મેલ મરવાને બહાને જીવતી હોય. આમ એક અનિષ્ટમાંથી અનેક અનર્થોની પરંપરા ચાલ્યા જ કરે છે. અંતે ગરીબાઇનું પરિણામ બીજું શું હોય ? દૈન્યદિ દોષો ઘુણહનિનાશ । કે અન્ય કંઈ ! મહા ગુજરાતનો પ્રદેશ વિસ્તાર ૭૩,૦૦૦ ચોરસ માઈલ અને તેની વસ્તી ઈ.સ. ૧૯૩૧ ની ગણતરી પ્રમાણે લગભગ એક કરોડ ને ચોદ લાખની. ગુજરાત ગામડાંમાં વસેલો હોવાથી તે ખેતીપ્રધાન તો છે જ, છતાં પણ ગુજરાતીઓનું વેપાર અને ઉદ્યોગમાં આખા દેશમાં આગળ પડતું સ્થાન છે. આ વસ્તુસ્થિતિને દષ્ટિ સમક્ષ રાખી કેટલાક ગુજરાતને ધનાઢ્ય ને લક્ષ્મીસંપન્ન માની લેવાની સહજ ભૂલ કરે છે. પણ આ વિચારણા ભૂલ-ભરેલી છે. પ્રો. સી. એન. વઝીલના કહેવા મુજબ જો આપણે ગુજરાત ને કાઠિયાવાડના બેકુતની સ્થિતિના વિચાર કરીએ, તેની કમાણીનો ચોક્કસ આંક મેળવીએ, તપની મોટા ભાગની તેની ખેડારીનો આલ કરીએ, તેના કરજભારનો દર્ષકીય આજોઝાંખો ક્યાસ કાઢીએ તો આપણે સુખેદ કંટુલ કરવું જ પડશે કે ગુજરાતની આર્થિકસ્થિતિ સંતોષકારક નથી. હિંદના અન્ય પ્રાંતોની સરખામણીમાં ગુજરાત આર્થિક રીતે માતબર હોય તેથી કુલાર્થજ્ઞાની ક્લેશ માત્ર જરૂર નથી. મતલબ કે, આર્થિક ખેલાલી ભોગવતા હિંદ સાથે હિંદના અન્ય પ્રાંતો સાથે સરખામણી કરવી એ વસ્તુ જ મૂળે ખેદની છે. આપણા અર્થતંત્રની અર્થત્રતાએ આપણને પરતંત્ર બનાવ્યા છે ને પરાધીન રાખ્યા છે. આપણા એ વિપરીત અર્થતંત્રે આપણાં સાહસ, સાધન ને સંપત્તિનો મંપૂર્ણ દસ કાઢવામાં, આપણી આર્થિક આગેરૂંચમાં આડખીલી ઉભી કરી છે. પ્રતિ વર્ષે દુકાળમાં અધિક માસ જેવી આવતી પ્રતિતિની પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિને અંગે ગુજરાત, સામાન્ય રીતે

ગુજરાતનો ખેડતા કેવી 'ઓર્થિકબી'સ; હાલના બીસ અનુભવે છે તે તો છેલા દાયકાનું એક સામાન્ય કશુદૃશ્ય 'યમ મંડલુ' છે. 'મહાશૂન્ય' રાતનાં અંગેનું આર્થિક સમવાયતંત્ર (Economic federation) આપણી પ્રતિભાદે આવશ્યક છે ? એ ગમે તેમ, પણ 'શું' હિંદની ગરીબાઇને પણ લદ છે ? એની હિંદ-બાપી સત્તાનો પ્રત્યેક હિંદીજનને, દરવાનુંભવ છે, છતાંયે અન્ય દેશોની સરખામણીએ જોઈએ તો:-પૌ. ૬૩૦૦ નિયુત રાષ્ટ્રધન. પ્રત્યેક દેશ જનની મિશંકત રા. ૩૦૦ અન્ય દેશોની તુલનાએ અનુક્રમે હિંદ, જાપાન, ચીન, રશિયા, વિશ્વાત, અમેરિકા, જર્મની રા. ૩૦૦, ૩૦૦, ૭૫૦, ૧૨૦૮, ૫૬૭૦, ૪૫૦૦, ૩૭૦૦ ।

વિગેષમાં અંગ્રેજરાજ્યના આમમન વખતે હિંદીજનની સરાસરી રોજિંદી આવક હતી રા. ૦-૬-૦ ૭ આના; તેને બદલે આજે છે પ્રત્યેક દેશજનની સરાસરી દૈનિક આવક રા. ૦-૧-૬ અને અન્ય દેશોની તુલનાને જોઈએ તો:-

| | | |
|----------------------------------|----------|-----|
| દેશ સરાસરી રોજિંદી આવક દેટલા મણી | | |
| પ્રત્યેક હિંદીની | રા ૦-૧-૬ | ૧ |
| „ જાપાનીઝની | „ ૪-૧૧-૦ | ૫૦ |
| „ અંગ્રેજની | „ ૬-૬-૦ | ૬૮ |
| „ ફ્રેંચમેનની | „ ૭-૪-૦ | ૭૩ |
| „ અમેરિકનની | „ ૧૪-૬-૦ | ૧૫૫ |

આટલી આવકમાં શું ખર્ચું ? શું પહેરવું ? શું ઓઢવું ? ક્યાં રહેવું ? કેમ રહેવું ? ખેડારીને લાગે ડગલે પગલે ડાખી રહ્યો છે. અજમત ! આ તો પ્રત્યેક દેશજનની રોજિંદી આવક મણી નહિતર હિંદમાં નામદાર નિઝામ નેરા કુચરબંડારીઓ પણ પડ્યા છે. પણ એકંદરે તો ૩૧ કરોડ દેવોની વાર્ષિક વેતન રા. ૫૦-૦-૦ થી વિગેષ નથી, ખાતો અર્થ માત્ર મેત્રેશો જ કે પ્રજ્ઞના મોટા ભાગને ખાતા અન્ન નથી, પહેરવા વસ્ત્ર નથી, રહેવા ઘર નથી.

આને કાળે સમૃદ્ધિના ટકાનું પ્રમાણ પણ નળનું આવશ્યક છે, સમજવા જેવું છે. (૧ વર્ગ) વિપુલ વૈભવ વિલાસવાળા- (દસાં-શમાં ૦૦૧૮ (૨ જો વર્ગ) મધ્યમ-સારા પ્રમાણમાં સાધનવાળા ૦૦૭૨૧ (૧ત્રીજો વર્ગ) જરૂરી પ્રમાણમાં-સાધારણ સુખી વર્ગ ૦૦૮૪૬ (ચોથો વર્ગ) ખાવા અન્ન, પહેરવા વસ્ત્ર, રહેવા ઘર ને દેણામુક્ત વર્ગ ૦૭-૮૩૬ (પાંચમો વર્ગ) બે ટંક માંડમાંડ પોપણુ; મેળવતો. ૧૦૦૬૧૭ (છઠ્ઠો વર્ગ) જેને બે ટંક બેળનના પણ સાંભા છે તેવા દેવાદાર ૮૮૦૦૮૫૮.

આ ઉપરથી સ્પષ્ટ જોઈ શકાય છે કે હિંદના ૮૮% માણસો તો પશુશ્વરન વ્યતિત કરે છે. માત્ર ૧૨% ટકા જ આ મંદારમાં પોતાની શ્વરનૌકા સ્વચ્છે તરાવે છે. પોપણું તત્ત્વ નીચું-અરે નહીં જેવું હોવાથી સામાન્ય જનતાનું સત્ત્વ ધટી જાય છે અને તેથી તેઓ રોગમાળાની સામે ક્ષીણ શક્તિને લીધે ઝૂંબી શકતા નથી. એકલા કૃષિપ્રધાન દેશની કૃષિશ્વરી પ્રજાની આવી જ સ્થિતિ થાય તે તો સમજી શકાય તેમ છે. ઉદ્યોગશ્વરી પ્રજા તરીકે આપણે અન્ય દેશોની તુલનામાં પારાવાર પછાત છીએ. ઈ. સ. ૧૯૧૧, ૧૯૨૧ ને ૧૯૩૧ માં આપણે ત્યાં અનુક્રમે ૭૧%, ૭૨.૮ ટકા, ૭૩ ટકા કૃષિશ્વરી અને ૪.૬ ૪.૬ ને ૪.૪ ઉદ્યોગશ્વરી પ્રજા હતી. હિંદની ધંધાદારી વર્ણવણી પ્રમાણે પણ ખેતી-મજૂરીમાં (૩૨ + ૩૯) ૭૧ ને વેપાર-ઉદ્યોગમાં ૧૧ ને અનુત્પાદક લોકોના ૧૮ છે. જાણીએ છીએ કે હિંદ ગામડાંમાં વસેલો છે. ત્યાં સુધી હિંદ આમસંસ્કૃતિનો વિનાશ નહોતો થયો ત્યાં લગી હિંદની આર્થિક બાબતમાં સર્વથી મોખરે હતો. એની પડતીનાં ખજાણાં ચર ચયાં. આમસંસ્કૃતિનો વિનાશ થયો. પરતીનાં ધાવણથી પોષાતી ૭૩ ટકા પ્રજા ખેતીની

કંઠાસિયતથી અસહાય બની. ઉદ્યોગોના અભાવે બેકારીનો દાઉ આબો. પરદેશી ગૃહસ્થનીતિએ હિંદનાં રજાંસણાં દાડ પણ ચૂંટી લીધાં. પ્રતિકૂળ વેપારનીતિએ હિંદના જહાજને પ્રતિકૂળ-અવનતિની દિશામાં દોર્યું અને વિપરિત અર્થતંત્રે દેશના અને દેહના તંત્રને અનાંત્ર કરી દીધું; પરિણામે મારણે હિંદમાં ગરીબાઈ ગરીબાઈ અને ગરીબાઈ જ ડોકિયાં કરી ગઈ છે.

હિંદના અન્ય પ્રાંતોની તુલનાએ શુજરાતની આર્થિક સ્થિતિને સહેજ સદ્દર ગણીએ તો તેથી શુજરાતી સ્ત્રીઓના આરોગ્યમાં ખાસ કંઈ વધારો કે સુધારો થઈ ગયો હોય એમ માનવાની કંઈ જરૂર નથી. મુડીવાદને અંગે દ્રવ્યની અસમાન વહેંચણીથી રાજકારણમાં, સંસારવ્યવસ્થામાં ને સમાજવ્યવસ્થામાં મોટા વર્ગ પડી ગયા છે, જેનું મીધું પરિણામ શુજરાતના મોટા બાગના બાગ્યસલાટે તો બૂખમરો જ લખાયેલો છે. શુજરાતનાં વિપુલ ગામડાં-એ ગ્રામવાસીઓની એકની એક ખેતી-તેમ કંઠાલ ને સત્ત્વહીન, ગણ્યાગાંઠ્યાં શહેર-શહેરોના મીલ-ઉદ્યોગ-કારખાનાં-વિશેષે બેકારી-ને યંત્રની સાથે યંત્રવત્ બની કામ કરતાં મીલમજૂર-ઓને પ્રુષ્ઠ આમાં શુજરાતી સ્ત્રીઓની સ્થિતિ તો ખરેખર કંદોડી છે. આમવર્ગની મોટા બાગની સ્ત્રીઓ સવાર સાંજ ધરતું કામ કરે છે ને દિવસભર મીથોમાં, કારખાનાંઓમાં કે ખેતરમાં પણ તનતોડી મહેનત કરે છે. સાચે જ! આપણા શ્રમશ્વરીઓની તો ત્રિવિધ દુઃખદ સ્થિતિ છે. કેમકે ઉત્તરનિર્વહ અર્થે અતિશ્રમ તો તેમને કર્મે લખાયેલો જ હોય છે. તેમાં વળી અતિશ્રમથી થવા પામેલ શરીરના cells ના ક્ષય ને ઘસારાને પહોંચી વળવા નથી અળતો વેગ્ય ને પૂર્ણ આહાર, ને આરામ તથા શ્રમશ્વરીઓને તો જાણે આપે માણે વેગ. (ગાનુ)

સ્ત્રી-જગત સમાચાર



લાડીના મહુમ ઠાકર સાહેબ અને ગુજરાતના લોક-પ્રિય કવિ કલાપીના સ્નેહરાગી શ્રી. શોભના (મોંઘીમાઈ) નું અવસાન થયું છે. કલાપીના જીવન અને સાહિત્યની પાછળ શ્રી. શોભના એક જીવંત પ્રેરણા સમા હતાં. કલાપીના રાણીશ્રી રમામા સાથે તેઓ આવેલાં ને પછી સ્નેહરાગી તરીકે શ્રી. કલાપી સાથે તેઓનાં લગ્ન થયાં. તા. ૧૦-૬-૧૯૦૦માં કલાપીજીના સ્વર્ગવાસ પછી ૪૨ વર્ષનું વૈધવ્ય પાળી શોભનાનું અવસાન થયું. અત્યાર સુધી લાડી રહેતે સ્વર્ગસ્થનાં રાણી તરીકે તેમનું સંપૂર્ણ ગૌરવ જળજીવું હતું; કલાપીની કવિતા સાથે શોભનાનું નામ જોડાયેલું છે અને જીવનની અંતીમ ધડી સુધી 'કલાપી' નામનું સ્તંભ તેઓ જાળી કરતા. કેકારવમાં 'હૃદય ત્રીપુટી' નામનું ગ્રંથ શોભનાને દૃષ્ટિમાં રાખીને આવેખાયેલું છે. અશ્રુકવિ તરીકે જાણીતા કવિ કલાપીનાં સ્નેહરાગી શોભના બાદરવા સુદી ૧૧ના રોજ સ્વર્ગવાસી થયાં છે.

લાડીના ના. રાણી સાહેબે કંવરને જન્મ આપ્યો.

*

રાજકોટ વનિતા વિદ્યા-મના ગૃહપતિ જઈનેની જગ્યાએ પુરુષની નિમજ્જક ચતાં વિદ્યાર્થીનીઓએ હડતાળ પાડી હતી. અને છ માસીક પરીક્ષામાં માત્ર ચાર વિદ્યાર્થીનીઓએ હાજરી આપી હતી.

*

કચ્છ માંડવીમાં પહેલ વહેલું મહત્ત પ્રસુતીગૃહ ઉદ્ધ-ડયું. તેના નિભાવ માટે શેઠ લીલાધર મોરારજીએ રૂ. એક લાખ આપ્યા અને એમના પુત્ર શેઠ વિજયસિંહે રૂ. ૫૫૦૦ હજાર આપ્યા.

*

હેદામાદ (સીધે) માં એક આબીલ જીવને પોતાના સગા કાકાની દીકરી સાથે લગ્ન થયાં તેથી તેમની ગણતિએ તેમનો રૂપિયા ૫૧ રૂંડ થયો

*

નવસારીમાં એક દક્ષિણી બાઇનો છોકરો ગુજરી જવાથી તેને સ્મરણ લઈ ગયા, પણ ત્યાં તે જીવતો જણાવાથી ઘેર લાવ્યા.

૧૫ જાનના જાણીતા સીનેમા એક્ટર શ્રી. જ્યોતિરકાશ બ્રહ્મચાર્ય અને તેમનાં પત્ની ગેલાએ ઈસ્લામ ધર્મ અંગી-કાર કરી યુસુફઅલી અને સકીનાં નામ રાખ્યાં.

*

જામનગર મહારાજા યુદ્ધ સમીતીમાં હાજરી આપવા લંડન જવાથી નવાનગર રેલ્વેનો વહીવટ મહારાણી સાહેબ શ્રી. ગુલાબકુવરબાએ સંભાળી લીધો છે.

*

વડોદરામાં સુરસાગર તળાવમાંથી એક પાટીદાર યુવતીની લાશ મળી.

*

બાવનગરમાં એક આધેડ ઉંમરની વીધવા બાઈએ બાળકને જન્મ આપી પાડોશી વણિકને ઘેર સંતાડ્યું. પણ બાઈ પડોશી મર્દ. તેને મોટી ઉંમરનો દીકરો અને પરણાવેલી મોટી દીકરી હયાલ છે.

*

બીલખાના એક લોહા-જીએ પોતાની પુત્રીને મોટી રકમ લઈ એક વાણીક સાથે પરણાવી દીધી હોવાનું કહેવાય છે.

વડોદરા રાજ્યમાં ૧૯૪૦-
૪૧ના વર્ષ દરમ્યાન દિંદુ
નાતિમાં છૂટાછંડા મેળવવા
માટે ૩૨ કેસો નોંધાયા હતા.
તેમાં ૩૧ સ્ત્રીઓએ પોતાના
પતિ સામે અને એક પતિએ
પોતાની પત્ની સામે ફરીઆદ
નોંધાવી હતી.

મુંબઈમાં એક પારસી
ગૃહસ્થે પોતાની પાડોશમાં
રહેતી ત્રણ પારસી બાઈઓ
સામે જનદંડીની ફરીઆદ
નોંધાવી હતી, પણ બિબ્બમાં
હવે તેને ફેરન નહિ કરવામાં
આવે એવી ખાત્રી આપવાથી
કેસની માંડવાળ થઈ છે.

વિધવા થઈ ત્યારે સગમાં હતી
અને તેણે એક બાળકને જન્મ
આપ્યો ત્યારે તે તેના પિતાને
ઘેર હતી.

જાઈના માથાપે તેના
સામુને તેમના ચાર માસના
બાળકને સંભાળી જવા હતું.
તે સામુ તે બાળકને લઈ ગઈ.
પણ પછી તે બાળકની માતા
વિધવા બાઈએ બાળકની
માગણી કરતાં પાછું સોંપવા
ના કહી, આથી આ હકીકત
ત્યાંના મદાગન પાસે રજુ
થઈ છે.

જેતપુરમાં એક ગૃહસ્થ
ધરની બાઈએ જીવનથી કંટાળી
કૂવામાં પડી આપઘાત કરવાનો
પ્રયત્ન કર્યો, પણ જાઈને
જાણી શેવામાં આવી છે.

વેરાવળના એક લોહાણા
બંધુએ એક સ્થળેથી સગપણ
તોડીને પોતાની પુત્રીને એ
ગામમાં જ બીજે સ્થળે પર-
ણાવી હતી. તે બાઈ થોડા
માસ પહેલાં પીધવા થઈ. તે

ક્યાં છે એ લલનાઓ?—

અજવાળી રાતે ગરબે ધૂમતી
શેરી ગળવતી
પૂજની ડમરીઓ ચડાવતી

અત્યારે તો નજરે ચડે છે કૃષાંગનાઓ.

કારણ ?

પ્રદર : લોહિવા : ઋતુદોષ

અને આવાં કદો તેમને ઘેરી વળ્યાં છે.

સ્ત્રી-સુ હા ગ

અનેક સ્ત્રીદર્દો માટે શ્રેષ્ઠ ઉપાય પુરવાર થયેલ છે.

લખો : ગુ જ રા ત આ યુ વે દિ ક ફા મં સી

૪૪૬, કાલજાદેવી રોડ : મુંબઈ-૨

ગાંધીરોડ : અગાદાવાદ. હાઈરોડ : સુરત. રાજકોટ, (કાઠિયાવાડ)

પુરતક પરિચય

ભારતકથાઓ (લેખક શ્રી. હર્ષદ પટેલ.
પ્રકાશક: શ્રી. બાળવિનોદ કાર્યાલય, મલાડ.
કાચું પુઠું પૃ. ૭૬ કિંમત ૭ આના).

હિંદના જુદાજુદા પ્રાંતોમાં પ્રચલીત નવ
લોકકથાઓનો આ સંગ્રહ છે. જે પ્રાંતની વાતો
હોય તેની શરૂઆતમાં તે પ્રાંતનો પરિચય કરા-
વવામાં આવ્યો છે. આવી પહેલ આ પુસ્તકમાં જ
જોવામાં આવે છે વાંતાઓ બાળકોને ગમી
જાય તેવી છે.

પોયણી (લેખક: શ્રી. હરિલાલ જો.
પંડ્યા, પ્રકાશક: ઉપર મુજબ કાચું પુઠું પૃ.
૩૨ કિં. ૦-૩-૦)

બાળ વિનોદમાળાનાં નાનકડાં પુસ્તકો બાળ-
કોમાં ખૂબ જ લોકપ્રિય થયાં છે. અત્યાર સુધીમાં
તેની લાખો નકલો ખપી ગઈ છે. આઠમા વર્ષના
સાતમા પુસ્તક તરીકે આ પુસ્તક પ્રગટ થાય
છે. નાનીનાની બાળ કવિતાઓનો આ સંગ્રહ
કાવ્યને અનુરૂપ ચિત્ર સાથે પ્રગટ થવાથી
બાળકોને ખૂબ જ ગમશે.

શુન્દર શત વાચનમાળા-પુસ્તક બીજું
(સંપાદકો: શ્રી. પોપટલાલ બ. ગોહિલ અને
રા. ધનેશ્વર હ. જોશી. પ્રકાશક: શ્રી. જ્યેષ્ઠ
તકલશી એન્ડ સન્સ, મુખર્ષ-૧. કિંમત સાડા
ચાર આના).

સરકારી વાચનમાળા બંધ કર્યા પછી
કેટલીક ખાનગી કંપનીઓએ અને નવજીવન
કાર્યાલયે પ્રાયમિક શાળા માટે વાચનમાળા
સીરીઝ પ્રગટ કરી છે. તે રીતે આ વાંચનમાળા
ની બીજી ચોપડી પ્રગટ થાય છે. પાઠોની પસં-
દગી સુંદર થઈ છે. ત્રીસ વર્ષથી બાળકોના
સીધા સંપર્કમાં રહેલા બે શિક્ષક બંધુઓએ
આ વાચનમાળા તૈયાર કરી હોવાથી બાળકોને
શીખવામાં ને શિક્ષકોને શીખવવામાં સરળતા

પડે અને જ્ઞાન મળે એ દષ્ટિ રાખી હોવાથી
આ વાચનમાળા શાળાઓ માટે ઉપયોગી થશે.

વીર વનરાજ (લેખક: શ્રી. ધૂમકેતુ.
સોલ એજન્ટ: ગૂર્જર ટ્રાંસરન કાર્યાલય, અમ-
દાવાદ. જોડપટ્ટીનું પુઠું પૃ. ૮૦ કિંમત ૭
આના)

સાચાજી બાળજ્ઞાનમાળાનું ૧૭૪ યુ પુસ્તક
આ પ્રગટ થાય છે. શુન્દરતાના ઉગતા કુમાર
કુમારીઓને જીવનચરિત્રદ્વારા ધડવાનું માર્ગદર્શન
કરાવતાં પુસ્તકો શ્રી. ધૂમકેતુએ લખવા માંડ્યા
છે. એમાં આ પુસ્તક વીર વનરાજનો નવી
દષ્ટિએ પરિચય આપે છે.

આ માળાના પ્રગટ થયેલ પુસ્તકોમાં આ
પુસ્તક બાપાની દષ્ટિએ, છાપકામની દષ્ટિએ
અને ગેટઅપની દષ્ટિએ ઉત્તમ દરે તેવું છે.

હુયેનસંગ (લેખક અને મોલ એજન્ટ:
ઉપર મુજબ. કાચું પુઠું, પૃ. ૩૨ કિંમત
૦-૩-૦)

ઉપર દર્શાવેલ મુજબ શ્રી. ધૂમકેતુએ લખેલ
જીવનચરિત્રનું આ બીજું પુસ્તક છે. આ પહેલાં
તેમણે નેપોલીયન આપેલ છે. આમ આ જીવન-
ચરિત્ર ગ્રંથમાળાનું આ ત્રીજું પુસ્તક પ્રગટ
થાય છે.

ચીની મુસાફર હુયેનસંગનો હિંદનો પ્રવાસ
અને તેની ધ્રુવશ, જોખમો સામે સામનો અને
મોતના ડરની બેરીકરાઈ, રાત્નદંડ, દેહાંતદંડ
અને લોક-ડરની પરવા વિનાનો આ માનવી
પોતાની તમન્ના પાર પાડ્યા કેમ મથી રહ્યો
છે તે આજના શુન્દરતાના કુમારોને માર્ગ-
દર્શક થઈ પડશે.

મહોબતને માંડવે (લેખક: શ્રી. કર-
શનદાસ માણેક. પ્રકાશક: શ્રી. ભારતી સાહિત્ય
સંઘ, મુખર્ષ-૧ જોડપટ્ટીનું પુઠું. પૃ. ૫૦ કિં.
એક રૂપિયો)

વડોદરા રાજ્યમાં ૧૯૪૦-
૪૧ના વર્ષ દરમિયાન દિંદુ
નાતિમાં છૂટાછેડા મેળવવા
માટે ૩૨ કેમો નોંધાયા હતા.
તેમાં ૩૧ બીએએ પોતાના
પતિ સામે અને એક પતિએ
પોતાની પત્ની સામે ફગીઆ
નોંધાવી હતી.

*

જેતપુરમાં એક શુદ્ધ
વરની બાઈએ જીવનથી કંટાળી
જવામાં પડી આપવાન કરવાનો
પ્રયત્ન કર્યો, પણ બાઈને
બચાવી લેવામાં આવી છે.

*

મુખર્મમાં એક પારસી
શુદ્ધ પોતાની પાડોશમાં
રહેતી ત્રણ પારસી બાઈઓ
સામે બદનકીની ફરીઆદ
નોંધાવી હતી, પણ બિવિધમાં
હવે તેને ફેગન નદિ કરવામાં
આવે એવી ખાત્રી આપવાથી
કેસની માંડવાળ થઈ છે.

*

વેરાવળના એક લોહાણા
ખંધુએ એક રથજેથી સગપણ
તોડીને પોતાની પુત્રીને એ
ગામમાં જ બીજે રથજે પર-
ણાવી હતી. તે બાઈ થોડા
માસ પહેલાં પીધના થઈ. તે

*

વિધવા થઈ ત્યારે મગમાં હતી
અને તેનું એક બાળકને બન્ન
આપ્યા ત્યારે તે તેના પિતાને
થેર હતી.

ગાઈના માથાપે તેના
સામુને તેમના ચાર માસના
બાળકને સંભાળી જવા હતું.
તે મામુ તે બાળકને લઈ ગઈ.
પણ પછી તે બાળકની માતા
વિધવા બાઈએ બાળકની
માગણી કરતાં પાછું સોંપવા
ના કહી, આથી આ દફાઈન
ત્યાંના મદાગલ પાસે રજુ
થઈ છે.

ક્યાં છે એ લલનાઓ?—

અજવાળી રાતે ગરબે ધૂમતી
શેરી ગભવતી
ધૂળી હમરીઓ ચડાવતી

અત્યારે તો નજરે ચડે છે કૃષાંગનાઓ.

કારણ ?

પ્રદર : લોહિવા : મતુદોષ

અને આવાં હશે તેમને ઘેરી વળ્યાં છે.

સ્ત્રી-સુ હા ગ

અનેક સ્ત્રીદર્દો માટે શ્રેષ્ઠ ઉપાય પુરવાર થયેલ છે.

લખો : ગુ જ રા ત આ યુ વે દિ ક ફા મે સી

૪૪૬, કાલળાદેવી રોડ : મુંબઈ-૨

ગાંધીરોડ : અરાદાવાદ. હાઈરોડ : સુરત. રાજકોટ, (કાઠિયાવાડ)

ખાંડીઆ, ઉચ્ચન. પાકુ પુઠું. પૃ. ૧૮૮+૨૦૩
કિંમત ૧-૪-૦)

ગુજરાતમાં જૈન તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધ શંખે-
શ્વરનો સુંદર ઇતિહાસ અને પ્રવાસવર્ણનોનો
પહેલો ભાગ અને પાર્શ્વનાથની સ્તુતિનો બીજો
ભાગ-એમ બન્ને ભાગ આ પુસ્તકમાં પ્રગટ
થયા છે. પ્રવાસીઓને આ પુસ્તક ખૂબ ઉપ-
યોગી થાય તેવું છે દરેક જૈને આ પુસ્તક
વમાવી લેના યોગ્ય બન્યું છે. સગમ કામળ,
અનેક ચિત્રો અને નકશા માથેનું આ પુસ્તક
મના રૂપીઆમાં ધણુ જ સસ્તું કહેવાય

મુનીશ્રી જયંતવિજયજી સંગોપક છે તેમના
આજી ભાગ ૧-૨ પણ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ
ખૂબ જ ઉપયોગી છે, એ રીતે આ પુસ્તક
પણ ઐતિહાસિક અને ધાર્મિક દૃષ્ટિએ પણ
ધણુ જ ઉપયોગી થઈ પડે તેવું છે.

માતૃદર્શન (મૂળ લેખક : શ્રી. જ્યો-
તિષયંદ્રરાય અનુ : શ્રી. રતનેશ્વર ભવાનીશંકર
બદ વકીલ, પ્રકાશક : શ્રી. રામકૃષ્ણ સેવાસમિતિ
અમદાવાદ, કાચું પુઠું. પૃ. ૧૪૪ કિંમત
૦-૧૦-૦)

બંગાળમાં માતા આનંદમયીના નામથી
જાણીતાં બ્રહ્મ અને રિયનગ્રંથ બાદ નિર્મળા-
સુદરીના જ્ઞાન બકિત અને ચારિત્રનું આ
પુસ્તકમાં દર્શન દરાવવામાં આવેલ છે. શરૂઆતમાં
તેમની સક્ષિપ્ત જીવનરેખા આપવામાં
આવી છે, ને આખા પુસ્તકમાં તેમના આજના
મુક્તાળાશ વર્ણનો જીવન પરિચય કરાવ્યો છે.

આજે મા આનંદમયીના ઘણા અનુયાયીઓ
છે તેમજ ઘણાને જ્ઞાનભોધ આપી સન્માર્ગે
દોષો છે. એવા એક ભારતી નારીની આ જીવન
કથા દરેક બાઈબહેને વાંચવી જરૂરી છે

અક્કલના ખાં (લેખક : શ્રી. બેકાગ.
પ્રકાશક . શ્રી નવચેતન સાહિત્ય મંદિર બદ્ર,
અમદાવાદ પાકું પુઠું. પૃ ૨૪૬ કિંમત ૨-૮-૦)

ગૃહલક્ષ્મી અંશમાળાનું આ પુસ્તક હાસ્ય
રસના જાણીતા લેખક શ્રી. બેકારને હાથે તૈયાર
થયું છે. ગુજરાતમાં હાસ્યરસનું સાહિત્ય ઓછું
છે. અને તેમાં જાણીતા લેખકો હાસ્યરસ ઉપર
હાથ અર્જમાવતા નથી. ગુજરાતના ગણ્યાગાંધ્યા
હાસ્યરસના લેખકોનાં કેટલાંક પુસ્તકો તો આજે
મળતા પણ નથી. તેમાં આ પુસ્તકથી હાસ્ય
રસના સાહિત્યમાં સારો ઉમેરો થાય છે.

બાઈ બેકારનો હાસ્યગ્રંથ બધે ઉંચા પ્રકારનો
નહિ હોય, પણ મામાન્ય વાચકોને હસાવી
મુકે એવી સબર વાનીઓ તેમણે આ પુસ્તકમાં
રજી કરી છે. કટાક્ષો અને ચર્ચાસ્પદ મુદ્દાઓ-
દ્વારા તેમણે લોકોને હસાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે
હાસ્યરસના વાચકોને આ પુસ્તક ગમશે.

હેમસમીક્ષા (લેખક : શ્રી. મધુસૂદન ઘી.
મોદી. પ્રકાશક : શ્રી. મોહનલાલ દોપચંદ
ચોકમી. મુબઈ-૩. પાકું પુઠું. પૃ. ૩૫૮ કી.
૩. ૨-૮-૦)

ગુજરાતના ઇતિહાસમાં સોલંકી વંશ એ
સર્વશ્રેષ્ઠ છે. સિદ્ધરાજ જયસિંહ અને કુમાર-
પાળના શાસન દરમ્યાન શ્રી. હેમચંદ્રાચાર્ય
જેવા વિદ્વાને ગુજરાતને કીર્તિકળશ ચડાવ્યો,
ને કળિકાળ સર્વજનુ બિરુદ મેળવ્યું. એ આચાર્ય-
શ્રીએ ગ્વેલાં શાઓ, હેમસિદ્ધ બ્યાકરણ
વગેરે એમનાં દરેક પુસ્તક ઉપર શ્રી. મોદીએ
સરસ સમાધાનના આ પુસ્તકમાં લખી છે
શરૂઆતમાં હેમચંદ્રાચાર્યનો જીવન પરિચય છે
ને પછીના પ્રકરણોમાં તેમના અંથો ઉપર વિવે-
ચન છે.

આ પુસ્તકમાં શ્રી. મોદીની વિદ્વતા દેખાઈ
આવે છે ને પ્રસ્તાવનામાં મુનિ શ્રી. જીવન-
વજી લખે છે તેમ આવેા સરસ અંથ સંપાદી
ગુજરાતને લેખક-પ્રકાશકે જાણી જાનાવ્યું છે.

ગુજરાતી જનતામાં કરશનદાસ માણેકજી નામ જાણીતું છે. તેમનાં ‘ખાખનાં પોષણ’ અને ‘આલેખ’ નામે બે કાવ્યસંગ્રહો લોકપ્રિય થયાં છે. ગારસો લીટીનું આ સર્જન કાવ્ય ગૂજરાત પામે મૂકતાં લેખક લખે છે: “ગમ્યું છે પ્રીયાને ગીત, ગમશે ગૂજરાતને.” અમે લેખકના એ કથન સાથે મળતા થઈએ છીએ.

તીર્થસલીલ (મૂળ લેખક: શ્રી. દિલીપકુમાર દોષ. અનુ: શ્રી. નગીનદાસ પારેખ. પ્રકાશક: શ્રી મહાગુજરાત પબ્લીસીંગ્સ. મુબમ ૧. પાકુ પુર્ણ. ૫. ૩૨૮ કિંમત રૂ. અડી.)

મૂળ લેખકના ‘તીર્થકર’ નામે બંગાળી પુસ્તકનો આ અનુવાદ તેમાંથી કેટલીક સુંદર કૃતિઓ પસંદ કરીને અહીં રજૂ કરવામાં આવેલ છે. પ્રસ્થાનમાં આ લેખમાળા છપાતી ત્યારથી જ લોકપ્રિય બની હતી.

આ પુસ્તકમાં રોમાંશોલાં, મહાત્મા ગાંધીજી, બ્રહ્મનંદ રસેલ, રવ. ડૉ. રવિન્દ્રનાથ ટાગોર, અને શ્રી. અરવિંદ લોપ સાથે પોતાનો પરિચય અને વાર્તાલાપ લેખકે સરસ રીતે રજૂ કરેલ છે. અનુવાદકે એવી સરળ શૈલીમાં ઉતાર્યું છે કે પુસ્તક રસમય બની શક્યું છે.

પૂર્વ અને પશ્ચિમ (મૂળ લેખક: ડૉ. રવિન્દ્રનાથ ટાગોર. અનુવાદક અને પ્રકાશક: ઉપર મુજબ. પાકુ પુર્ણ. ૫. ૨૬૮ કિંમત ૧-૧૨-૦)

‘સ્વદેશ’ અને ‘સમાજ’ નામના પુસ્તકોમાં રવિન્દ્રનાથ ટાગોરના આવેલા લેખોમાંથી ૧૭ લેખોનો સંગ્રહ અહીં પ્રગટ કરવામાં આવ્યાં છે. આમાંના કેટલાક લેખો બીજા નામે પ્રગટ થયેલ પુસ્તકોમાં આવી ગયા છે, છતાં અનુવાદકે અહીં રજૂ કરેલ અનુવાદ બીજા કરતાં ઘણા સરસ હોવાથી આ પુસ્તક સંગ્રહના યોગ્ય બન્યું છે.

ડૉ. ટાગોરે પૂર્વ અને પશ્ચિમની સંસ્કૃતિ

અને રિવાજની સરખામણી કરી, કયું ઉત્તમ? તે પોતાના વિચારોમાં રજૂ કર્યું છે. આ પુસ્તકમાં ‘ભાસ્તવર્ષિય લગ્ન’ વાળો લેખ આપણી લગ્નપ્રથા સંબંધી સુંદર વિચારો રજૂ કરે છે. પુસ્તક દરેકે વાંચનું જ લેઈએ.

દિરેક્ટની વાતો-લા. ૩ (લેખક: શ્રી. રામનારાયણ પાઠક: પ્રકાશક: ઉપર મુજબ. પાકુ પુર્ણ. ૫. ૧૮૪ કિંમત ૧-૧૨-૦)

દિરેક્ટના નામથી પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન શ્રી. રામનારાયણ પાઠકને કાણ નથી ઓળખતું? ગુજરાતમાં તેમના બે વાર્તાસંગ્રહો દિરેક્ટની વાતો ભા. ૧-૨ ખૂબ આદરપાત્ર બન્યા છે. તેમની વાર્તાઓનો આ ત્રીજો સંગ્રહ પ્રગટ થાય છે. પુસ્તકમાં કેટલીક વાર્તાઓ (Sex) જાતીય વિદ્વાનને લગતી હોવાથી ચર્ચાસ્પદ બની છે, છતાં ‘શુદ્ધિભવ’ વિના જેવી વાર્તાઓ ઉત્તમકળાના નમુના જેવી ગણી શકાય.

કેટલીક વાર્તાઓ અંગ્રેજી ઉપરથી આવી છે, પણ તે એવી રીતે રજૂ થઈ છે કે તેના ઉલ્લેખ કર્યો ન હોય તો કોઈ ભાષાંતર જાણે નહિ. ‘સૌભાગ્યવતી’ વાળા વાર્તા જે આ સંગ્રહમાં આવી છે તે પ્રસ્થાનમાં પ્રગટ થઈ ત્યારે કોઈ ન કહી શકે તે ભાષાંતર છે. પણ શારદાબેન મહેતાએ તે સંબંધી ઉલ્લેખ કર્યો ત્યારે જ સામાન્ય વાંચકો સમજી શક્યા કે તે ભાષાંતર છે. છતાં લેખકે એવી ખુબીથી તે રજૂ કરી છે કે આપણા માનસશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓને પણ ખૂશ કરી દે.

આખું પુસ્તક વાંચ્યા પછી એમ લાગે કે ધણોખરી વાર્તાઓ જાતીય પ્રશ્નો ઉપર જ આવેખાઈ છે; છતાં માનસશાસ્ત્રના અભ્યાસી તરીકે લેખકને કલા સિવાય રહી શકાય નહિ.

પુસ્તક સંગ્રહ કરવા યોગ્ય છે.

શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ (લેખક: મુતીશ્રી નૃપતિવિજયજી. પ્રકાશક: શ્રી. દીપચંદજી

ખાંડીઆ, ઉલ્લન. પાકુ પુઠું. પૃ. ૧૮૮+૨૦૩
કિંમત ૧-૪-૦)

ગુજરાતમાં જૈન તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધ શંખે-
શ્વરનો મુંદર ઇતિહાસ અને પ્રવાસવર્ણનોનો
પહેલો ભાગ અને પાર્શ્વનાથની સ્તુતિનો બીજો
ભાગ-એમ બન્ને ભાગ આ પુસ્તકમાં પ્રગટ
થયા છે. પ્રવાસીઓને આ પુસ્તક ખૂબ ઉપ-
યોગી થાય તેવું છે દરેક જૈને આ પુસ્તક
વસાવી લેવા યોગ્ય બન્યું છે. સરસ કામળ,
અનેક ચિત્રો અને નકશા સાથેનું આ પુસ્તક
સદા રૂપીઆમાં ધણું જ સસ્તું કહેવાય.

મુનીશ્રી જયંતવિજયજી સંશોધક છે. તેમના
આજુ ભાગ ૧-૨ પણ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ
ખૂબ જ ઉપયોગી છે, એ રીતે આ પુસ્તક
પણ ઐતિહાસિક અને ધાર્મિક દૃષ્ટિએ પણ
ધણું જ ઉપયોગી થઈ પડે તેવું છે.

માતૃદર્શન (મૂળ લેખક : શ્રી. જ્યો-
તિષયંદ્રરાય અનુ : શ્રી. રતનેશ્વર ભવાનીશંકર
ભટ્ટ વકીલ, પ્રકાશક : શ્રી. રામકૃષ્ણ સેવાસમિતિ
અમદાવાદ. કાચું પુઠું. પૃ. ૧૪૪ કિંમત
૦-૧૦-૦)

બંગાળમાં માતા આનંદમયીના નામથી
જાણીતાં ભક્ત અને રચિતપ્રગ્ન બાધ નિર્મળા-
મુંદરીના જ્ઞાન ભક્તિ અને ચારિત્રનું આ
પુસ્તકમાં દર્શન દરાવવામાં આવેલ છે. શરૂઆ-
તમાં તેમની સંક્ષિપ્ત જીવનરેખા આપવામાં
આવી છે. ને આખા પુસ્તકમાં તેમના આજના
સુગ્તાળીશ વર્ષનો જીવન પરિચય કરાવ્યો છે.

આને મા આનંદમયીના ઘણા અનુયાયીઓ
છે તેમણે ઘણાને જ્ઞાનભોધ આપી સન્માર્ગે
દોર્યા છે. એવા એક ભારતી નારીની આ જીવન-
કથા દરેક બાઈબહેને વાંચવી જરૂરી છે.

અક્કલના ખાં (લેખક : શ્રી. બેકાર.
પ્રકાશક : શ્રી નવચેતન સાહિત્ય મંદિર ભદ્ર,
અમદાવાદ પાકુ પુઠું. પૃ. ૨૪૬ કિંમત ૨-૮-૦)

ગૃહલક્ષ્મી અંધમાળાનું આ પુસ્તક હાસ્ય-
રસના જાણીતા લેખક શ્રી. બેકારને હાથે તૈયાર
થયું છે. ગુજરાતમાં હાસ્યરસનું સાહિત્ય ઓછું
છે. અને તેમાં જાણીતા લેખકો હાસ્યરસ ઉપર
હાથ અજમાવતા નથી. ગુજરાતના ગણચાંચા
હાસ્યરસના લેખકોનાં કેટલાંક પુસ્તકો તો આજે
મળતા પણ નથી. તેમાં આ પુસ્તકથી હાસ્ય
રસના સાહિત્યમાં સારો ઉમેરો થાય છે.

બાઈ બેકારનો હાસ્યરસ ભયે હંથા પ્રકારનો
નહિ હોય, પણ સામાન્ય વાચકોને હસાવી
મૂકે એવી સબર વાનીઓ તેમણે આ પુસ્તકમાં
રજી કરી છે. કટાક્ષો અને ચર્ચારપદ મુદ્દાઓ-
દ્વારા તેમણે લોકોને હસાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે
હાસ્યરસના વાચકોને આ પુસ્તક ગમશે.

હેમસમીક્ષા (લેખક : શ્રી. મધુસૂદન ચી.
મોદી. પ્રકાશક : શ્રી. મોહનલાલ દીપચંદ
ચોકસી. મુંબઈ-૩. પાકુ પુઠું. પૃ. ૩૫૮ કી.
૩. ૨-૮-૦)

ગુજરાતના ઇતિહાસમાં સોલંકી વંશ એ
સુવર્ણયુગ છે. સિદ્ધરાજ જયસિંહ અને કુમાર-
પાળના શાસન દરમ્યાન શ્રી. હેમચંદ્રાચાર્ય
જેવા વિદ્વાને ગુજરાતને કીર્તિકળશ ચડાવ્યો,
ને કળિકાળ સર્વજનું ખિરુદ મેળવ્યું. એ આચા-
ર્યશ્રીએ રચેલાં શાઓ, હેમસિદ્ધ વ્યાકરણ
વગેરે એમનાં દરેક પુસ્તક ઉપર શ્રી. મોદીએ
સરસ સમાયોચના આ પુસ્તકમાં લખી છે.
શરૂઆતમાં હેમચંદ્રાચાર્યનો જીવન પરિચય છે
ને પછીના પ્રકરણોમાં તેમના અંથો ઉપર વિવે-
ચન છે.

આ પુસ્તકમાં શ્રી. મોદીની વિદ્વતા દેખાઈ
આવે છે ને પ્રસ્તાવનામાં મુનિ શ્રી. જીવન-
વિજય છે તેમ આવે સરસ અંથ સંપાદી
ગુજરાતને લેખક-પ્રકાશકે જાણી બનાવ્યું છે.

માત્ર તમને યાદ આપું છું

આ પુસ્તકો તમે વસાવ્યાં ?

✍

સોરઠી જીવનની શૈયીકથાઓ
પ્રેમકથાઓ અને સાહસ કથાઓ

શૈયીનાં તેજ

[મનુભાઈ બેઠાણી]

દોઢ રૂપિયાં

✍

આજના યુવક યુવતીને માર્ગદર્શન
આપતી રાષ્ટ્રીય નવલકથા.

રંભા

[જોડાલાલ ત્રિવેદી]

સવા રૂપિયા

✍

નવજીવન કાર્યાલય તરફથી પ્રગટ
થતા 'શિક્ષણ અને સાહિત્ય'ના
વિવેચકે જેને સુંદર નવલકથા
તરીકે વખાણી છે.

સુવર્ણા

બે રૂપિયા

ત્રણે સાથે મંગાવનારને ચોરો જ માફ.

: લખો :

સ્ત્રીજીવન કાર્યાલય

અવેરીવાડ : અમદાવાદ.

બાળકોને આશીર્વાદ

પછેગામવાળા વૈધની બનાવટનું
કોડે રતવાળી સ્ત્રીઓને
સગર્ભાવસ્થામાં પીવાનું

ખેરનું ઘી

આના સેવનથી હમુવાવડ થતી નથી
સુખગપ પ્રમદ થાય છે અને
બાળક ઉછરે છે
૦૧ રતલી હબાનો રૂ. એક

*

બાળરક્ષક સોગઠી

બાળકને નિરાગી રાખી સુદૃઢ બાંધી બનાવી
દૂધ પચાવે છે અને દાંત સહેલાઈથી
ફૂટે છે.

ચાર સોગઠીના આઠ આના

*

બાળાગોળી

આ બાળાગોળીથી બાળકને વગમ થતી નથી
ગાડા તથા આંચકી મટે છે અને
ખમ બાળપ લે છે.

સો ગોળીના ચાર આના
(દરેકનું પેકીંગ ચોરો જ માફ)

મળવાનું દેકાણું

પછેગામ ફાર્મસી

ખોટાદ (કાઠિયાવાડ)

કનુ દેસાઈની રંગાવલિઓ

છાયાચિત્રો, પ્રણય, લગ્ન, ગૃહસ્થજીવન, કન્યા, અને નારીજીવનનાં વ્રતોનાં, તથા સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામનાં રંગ અને રેખાચિત્રો, વિશિષ્ટ ચિત્રો આલેખનાર તરીકે ગુજરાતીઓમાં અને હિંદુસ્તાનમાં જાણીતા થએલા શ્રી. કનુ દેસાઈની કલાપ્રતિભાનાં કેટલાંક અતિતેજસ્વી કિરણો છે. એમનાં આલેખનમાં મૌનદય અને માર્દવ જાને છે. ઉડીકડીને અવકાશને પહોંચવા મથતી અબ્યુચ્ચગામી કલ્પના છે. અને એ ઉદ્યતનમાં ખામી-લક્ષ્યહીનતા કે હવાઈપણું નહિ, પણ સુખદ વૈવિધ્ય અને સંગીન ભાવના છે. આવી શક્તિ વરે ગુજરાત અને સારા હિંદમાં નામ કાઢનાર એ યુવાન કલાકારનાં ચિત્રોની આકર્ષક ચિત્રાવલિઓ.....

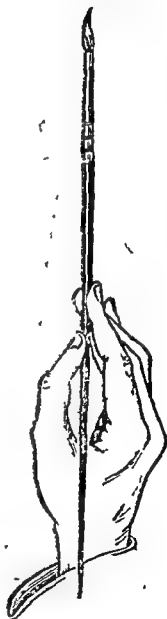
- રંગલહરી •
- નૃત્યરેખા •
- રંગચિત્રો •
- નવા છાયાચિત્રો •
- ભારત પુણ્ય પ્રવાસ •
- મહાત્મા ગાંધી •
- લગ્નોત્સવ •
- મંગલાષ્ટક •
- જીવન મંગળ •
- પ્રત્યચિત્રાવલિ •
- ગાયત્રી •

—: મળવાનાં ઠેકાણાં :—

કુમાર કાર્યાલય : ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય,
અમદાવાદ.

તથા સર્વે જાણીતા વિકેતાઓ.

ચેન
પેન્સીલ અને
ખીંછીમાંથી



સ્ત્રીને મોન

મારફડ બર્થ ગ્રાડપથ, ઈસ્ટીસીઆ, હેફરૂનો સેગ, ઉપનું ૬૭ જણ,
મુગજ તેમજ શાનતનુઓના સર્વે દુઃખદર્દી માટે અપૂર્વ ઇલાજ



સ્ત્રીને મોન થાવના તબીબી વિજ્ઞાનની એક અદ્ભુત શોધ છે. જાણે
૧૦ વરસો થયાં આખી દુનીયાના ડોક્ટરો, દાર્શીટરો, ગાયબોનાં
દવાખાનાઓ "સ્ત્રીને મોન" નો સારજનાતપૂર્વક ઉપયોગ કરી રહ્યાં છે.
ગ્રાંપજી માટે "સ્ત્રીને મોન" એક અદ્ભુત સમજાણ દવા છે.
મને તેવા અવસર કેસોમાં જણ "સ્ત્રીને મોન" વડત અસર કરે છે. એમાં
નુકસાનકારક કે ફરફને અસર જનાવતી માલક દવાઓ આવતી નથી.
એનું "પ્રીસીપશન" તદ્દન ડુગુ છે. આપુનીક છવનની નબળ મનને
અમીત બનાવે છે માટે તેમાંથી મુક્તિ મેળવવા "સ્ત્રીને મોન"ની એક
ખારલી દવા સાથે રાખો. મારે લોહીના દબાણ (High Blood
Pressure) માટે "સ્ત્રીને મોન" બાકીર અને અપૂર્વ દવા છે.
"સ્ત્રીને મોન" વિષે ધૂણું મારિતી આપવું સુધીપત્ર માત્ર મનાવેલ
સજાના આજરફાર દવાખાનાઓ ને છે

હેરીંગ એન્ડ કેન્ટ

૨ ગાઉપાતોઈડક ડેવની સાથે
કેન્ડી રોક, મુંબઈ.

હૈયા ની હોળી ને કેમ બુઝાવશો?



આજારે મોટે ભાવે આપુનિક છવનને જામે સીધો જા બને અનિવરીત ધારણીક
અ સીધી પીડાવ છે સારમ અને વીકના આવ. આવી સીધા જાને મળવાનું આવી
મન છે અને કલ્યાણવતી અંદરે અમરે થી અબા જુદામાં મરફ દવાથી વાપરી
સીધી અને પેલાની પાલખાથી કરે છે અભળનાં અવી મુકમે મોન ન બનવા માટે
આને અંકર વિજ્ઞાનિક પ્રદેશ છે એ કોઝીખરો છે (ASCHEIM ZONDEK
TEST) ના ન મે મે જાણવ છે આ મળ વર્ગા સારમ પેલા પેલા અર
સમજામાં "અન્ડરો" કરવામાં આવે છે જે કર કરાડ પછી મે સજાના વીકરો
(Ovaries) તપાસી મેવામાં આવે છે મે વીકરો વાપરી છે હીનાં રીવાથી
છ ડામેકા દેવામાં મેલ અભળું કે અમર રહ્યા છે

જણ આ રોક અવાવ દેવાથી જણા લોકરો અબાવાવ નથી પરીણા
અ બામીક અરોહી (Amenorrhoea) ને મુકમા મળવાનું આવી છે જે અબ
આમીક અને અનિવરીત આવીકનાં કરમેલ થળું છે જણ ઉપર અવ મેકર છે
મે ઉપાવ આને મેવાવના ન મે મેવાવના છે

મેવાવ અર મેકર અમરો અને જુરતી ફેરફરમાથી બનાવર છે કે
એ અબ પટેજ આવીક મોટે ભાવે આવ રત થી કર કરાડમાજ જણા કરે છે અને
અમીક મારિતી સમી અવ ફીલરો દુર કરે છે

મેવાવ મે જુરતી જુરતી રજપરમાં આવે છે એ આમીક અ દેવીની અ હીવની
અનિવરીતનામાં મારે મેવાવેલ આવામાં આવે છે સારમાજ મેવાવ રમક પી
અને દેવીની બનાવર રજ કેવાવુકની એક ખારલીનાં
કા ૧૨૮૦ અવરક મેવાવ આવ રતિર
અમર પીલી અનાવર ૩૫૦૦ મરફ
દેવી નીનાથી અવસા કેમ
માટે કા રીકીની અ દેવીના
કા ૨૧૦૦

ચેતવણી

નોવમ મા બધા મારફડ થાણુ કરવાની અદ્ભુત સમિતિ રહેલી
દેવાથી ગર્ભ રહેવાની રજ થાણુ કાડા હોય વામે લાભકાર
દવાવતર રજપર અંદરની અવાડ સિમ નોવમ વાપરવી નહિ



દેવ દવાવાખાઓ લેવો છે
એલ એરસ
હેરીંગ એન્ડ કેન્ટ
૨ ફાઉન, લોઈડક ડેવની સાથે કેન્ડી રોક, મુંબઈ.



આગ-મોટર

દરેક જાતના અકસ્માતના વીમા માટે

હિંદુસ્તાનની સૌથી મોટી

ન્યુ ઇન્ડિયા

એસ્યુરન્સ કંપની લિમિટેડ

સંગીનતાના આંકડા

| | | |
|----------------------|----------|-----------------------|
| સત્તાવાર થાપણ |રૂા. | ૬,૦૦,૦૦,૦૦૦ |
| બહાર પડેલી ,, | ... રૂા. | ૩,૫૬,૦૫,૨૭૫ |
| ભરાયેલી ,, |રૂા. | ૭૧,૨૧,૦૫૫ |
| શેરહોલ્ડરની જવાબદારી | ...રૂા. | ૨,૮૪,૮૪,૨૨૦ |
| કુલ ફંડઝ | |રૂા. ૭,૧૬,૨૬,૫૫૧ |
| પ્રીમીઅમ તથા વ્યાજની | | |
| આવક (૧૯૫૫) |રૂા. | ૨,૭૬,૭૨,૮૨૨ |
| ચુકવેલા દાવા | |રૂા. ૧૦,૦૦,૦૦,૦૦૦ |

વીમા અગર એજન્સી માટે લખો યા મળો:—

પ્રાન્ય મેનેજર

શાંતિલાલ એમ. ફોજદાર

ગાંધી રોડ - કુવારા સામે - અમદાવાદ.

તાર • NIASURANCE

ટેલિફોન—ઓફિસ ૨૨૨૫, ઘર : ૭૩૧૩, ૭૦૨૩.

વિમા ક્ષેત્રમાં જેનું મોખરે સ્થાન છે, તેવી
હિન્દની મોટામાં મોટી જનરલ વીમા કંપની

ન્યુ ઇન્ડિયા

એશ્યુરન્સ કંપની લીમીટેડ.

સ્થાપના ૧૯૧૯

હેડ ઓફીસ મુંબઈ

છંદગીના ખાતાની અદ્વિતિય પ્રગતિ

| વર્ષ | વર્ષ આખરે કુલ વીમા | લાઈફ ફંડ | પ્રિમીયમ તથા વ્યાજની આવક |
|---|-----------------------|-----------------|-----------------------------|
| ૧૯૪૨ | રૂ. ૧૨,૦૭,૮૦,૧૫૦ | રૂ. ૨,૫૩,૨૪,૫૪૩ | રૂ. ૭૧,૫૧,૩૧૮ |
| ૧૯૪૩ | રૂ. ૧૬,૦૮,૮૬,૨૫૨ | રૂ. ૩,૧૬,૧૫,૬૭૭ | રૂ. ૧,૦૫,૦૬,૭૬૮ |
| ૧૯૪૪ | રૂ. ૨૧,૧૪,૮૬,૩૪૬ | રૂ. ૩,૬૦,૫૮,૧૧૭ | રૂ. ૧,૨૪,૭૬,૩૪૫ |
| ૧૯૪૫ના વર્ષમાં છંદગીના વીમાનું કામકાજ આજ સુધીના તમામ રેકર્ડને વશી જઈ રૂ. ૮,૩૮,૩૧,૭૦૦ નું ભરપાઈ થયું છે | | | |

મળેલા યા લખો-ચીફ એજન્ટસ-મુંબઈ

એન. એમ. ફોજદારની કું.

ઓફીસ રોડ ૨૨૨૫

ગાંધીસ્ટ્રીટ કુવારા સામે,

તાર

રહેઠાણ રોડ } ૭૦૨૩
 } ૭૩૧૩

અ મ દ વા દ

'NIASURANCE'

નોંધ એ છે : વડોદરા શહેર તેમજ વડોદરા અને ભરૂચ જિલ્લા માટે
બુદ્ધિબુદ્ધિ આરગેનાઇઝીંગ ઓફીસ દ્વારા સમયમાં ખોલવામાં આવનાર છે
તેને માટે આકર્ષક ટર્મ્સથી આખરફાર અને સારી લાભવગ ધરાવતા ફેજ-
વાયેલ સફળરૂપે

જેમના હાસ્ય પર કહીય જાણ્યની જરૂર પડતી જ નથી, તે હાસ્યરસના જાણીતા લેખક : 'બેકાર'નું અનોખું હાસ્ય સર્જન બહાર પડ્યું છે

આનંદ ઘર

જેવું નામ તેવું જ આનંદનું ધામ છે. આ હાસ્યમય નવલિકાસંગ્રહ જેમના જોગીઓને પણ હસવાની ગેરંટી આપે છે. દળદાર પુસ્તક,

જાડા કાગળ, ૫૪ ૨૪૦, છતાં મૂલ્ય ફક્ત ત્રણ રૂપીઆ

આ જ લેખકનાં બીજાં હાસ્યરસિક પુસ્તકો

સનમની શોધમાં ૩-૦-૦ રમતા રામ ૨-૮-૦

હાસ્ય મંજીલ ૩-૦-૦ અધકના ખાં ૨-૮-૦

કલમ ચાણુક ૧-૮-૦

શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય

બુકસેલર્સ : ટાવર રોડ
પબ્લીશર્સ : સુરત

ક્યાં છે એ લલનાઓ ?—

અજવાળી રાતે મરબે ધૂમતી
શેરી ગળવતી
ધૂળની - હમરીઓ ચઢાવતી

અત્યારે તો નજરે ચડે છે કૃશાંબનાઓ
કારણ ?

મદર લોહિવા : ઋતુદોષ

અને આવાં હશે તેમને ઘેરી વળ્યાં છે.

શ્રી-સુ હા ગ

અનેક સ્ત્રીદર્દો માટે-શ્રેષ્ઠ ઉપાય પુરવાર થયેલ છે.

લખો : સુ જ રા ત આ ચુ વે દિ ક્ક ફા મ્ સી

૪૪૬, કાલબાદેવી રોડ : સુખમ-૨

મોબીરોડ : અમદાવાદ.

કામરોડ : સુરત. રાજકોટ, (કાલિયાવાડ).

હિંદની સૌંદર્ય-સૃષ્ટિનો સૌથી મનોહર યગીચો કાશ્મીર !

કુલોમાં મધુર મીઠી સુગંધ અને અપૂર્વ ઠંડક આપનાર ગુલાબ જેવું શ્રેષ્ઠ કોષપણ કુલ નથી.
તેની જ રીતે તપકીરમાં મધુર મીઠી સુગંધ અને અપૂર્વ ઠંડક આપનાર:—



‘સુગંધ સાગર ગુલાબ છાપ તપકીર’

જે માથાના તથા હાંતના તમામ દર્દો દૂર કરી
મીઠી મનોહર ખુશબો આપે છે

‘પારિજાત મદ્રાસી તપકીર

ખુબોથી મહેકતા યગીચાનો સ્વર્ગીય
આનંદ આપનાર બહુઈ તપકીર છે



‘કીશ્ના મેડીકેટેડ તપકીર’

મગજને સતત સ્થિત હોવા છતાં ય દક્ષ
એક જ ચપટી સુંઘવાથી ‘મગજ ઠંડુ’ તર રહે છે

‘મોર્ડન સ્નેક ટુથ પાવડર’

હાંતના દરેક રોગ નાબૂદ કરી
હાંતને સ્વચ્છ અને નિરોગી રાખે છે



પાનમાં ખાવા માટે

‘ગુલાબ છાપ સુગંધી જરદા’

હંથા મસાલા, કેસર, કસ્તુરી, અંબર, તજ,
લવંગ, એલચીનો સ્વાદ દક્ષ એક જ ચપટી
પાન સાથે ખાઈને અનુભવો



ધસવા સુંઘવા માટે હંથી પાંદડીની સાદી તપકીરો, સુરજ છાપ અને
ગણપતિ છાપ મીઠાઈ, તવપ અને સોડમમાં શ્રેષ્ઠ છે

ખનાવટોની ઉત્તમતા માટે બાવનગર, સુરત, વડોદરા, પૂનાના પ્રદર્શનોમાંથી
સોના-રૂપાના ચાંદો અને સર્ટીફિકેટો મળેલા છે.

દરેક જાતના નમુના માટે આઠ આનાની ટીકીટ ખીડો, તથા સુચિપત્ર મફત મંગાવો.

‘સુગંધ સાગર સ્નેક વર્કસ’

શિહોર

[કાઠિયાવાડ]
[હોંફુસ્તાન]

પ્રો. પિતાંમ્બરદાસ આણંદજી મહેતા



જીએમસી

ગહેનોને પ્રદર, લોહીવા, અનિયમિત અટકાવ વખતે પેટ અને ચેડુમાં થતી પીડા, મુત્રમાર્ગમાં બળતરા કે કળતર, ગર્ભ ન રહેવો, ગર્ભ રહીને શ્વેત જવો, કમુવાવક, સગર્ભા અવસ્થામાં અન્ન ઉપર અભાવ, ઉદટ્ટી, ઉબકા, છાતીમાં દાહ, અમુત્રજી, કેઠે રતવા, પ્રસવ સમયે પીડાવું, મુલાવડની નબળાઈ, મુલાદોગ, ધાવણની અછત, ઉંઘ ન આવતી, હીરટોરીઆ વિગેરે માટે જીએમસી સંપૂર્ણ લાભકારી છે. લગતી નકલો વાપરી પૈસા, સમય અને શરીર ખરાબ કરતા ના !

ખધા દવાવળા વેચે છે.

એન્ટો-કંચનલાલ વાડીલાલની ફાં, મંજલાલ રામ, મુંબઈ-૨



અમ અમ ખંભાતવાળા

રાયપુર - આકાશીક હયાનીપોળ, અમદાવાદ

સો...એ . સો ..ટકાની ખાત્રી વાળુ તદ્દન ખોર-મધુર ખુશખવાણુ અને સસ્તુ તેલ બની શકે છે ખનાવનાર્માં જરાપણુ કડાકુટ નથી ફક્ત દસ મીનીટમાં "ખંભાતવાળાની પડી"થી આખળા, શ્રાહ્મી, ગોરસની કે હુપેલ તૈયાર થાય છે.

જાણીતા ગાંધી અને સરદારને ત્યાં વેચાય છે.

જાજરમાન

બહેનો ! પ્રદર, લોહીવા, અનિયમીત અટકાવ, અટકાવ વખતે પેટ કે પેડુમાં થતી પીડા, મૂત્રમાર્ગમાં બળતરા કે કળતર, ગર્ભ ન રહેવો, ગર્ભ રહીને શ્રવી જવો, કસ્ટુવાવડ, સગભો અવસ્થામાં અન્ન ઉપર અભાવ, ઉલ્ટી, ઉબકા, છાતીમાં દાહ, અમુગ્રણ, કોઢે, રતવા, પ્રસવ સમય પીડાતું, સુવાવડની નબળાઈ, સુવારોગ, ધાવણની અછત, ઉંઘ ન આવવી, હીસ્ટી-રીઆ વિગેરે માટે જાજરમાન એ એક જ દવા સંપૂર્ણ વિશ્વાસપાત્ર છે.

શ્રી. બા. ૧૩. ૨)

મોટી વતલી બા. ૧૩. ૬) પો. જુડું
અમૃતબિંદુ ઓફીસ. નડીઆદ.

અનેક રોગની એક જ દવા

જીવનધારા

કોલેરા, સંપ્રહણી, શરદી, બદનતો કુખાવો પાણીવિકાર, સંધિવા, અશક્તિ, સોજા, અજીર્ણ, અપચો, ખાંસી, શ્વાસ, દમ, દાંત-દાઢમાં કળતર, પેટ-પેડુનો કુખાવો, અમુગ્રણ, ઝેરી ડંખ, પ્રદર, પ્રમેદ, મોઢાની કુર્મી, દરેક જાતના તાવ, ધા પડવો, મોહી નીકળતું તથા અનેક જાતનાં દરદોમાં તેમજ રહેવે, સ્ટીમર મા મોટરની મુસાફરીમાં તાત્કાલિક ઉપયોગી થઈ પડનારી અમુદ્ય ઔષધિ. કિંમત મોટી બાટલી રૂ. ૧૧૧. વચલી બાટલી રૂ. ૧૧ અને નાની બાટલી રૂ. ૧૧. ૮. બ. જુડું. દરેક ઢેકાણે વેચાય છે. રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડમાર્ક "જેનસ" નં. ૩૦૨

જે. એન. ચેઠના-નડીઆદ

પિયુષ અંપલીફ્ટ બ્રેસીયર

દેહ ઉપર

સૌંદર્યની કવિતા લખેછે.



સૌંદર્ય અને શ્વેત લાવણ્ય માહનારી દરેક શ્વેતી રમણીને યૌવનની મુડોલ આકૃતિ આપતું પીયુષ આંપલીફ્ટ બ્રેસીયર પસંદ પડી ગયું છે. દેહ ઉપર સૌંદર્યની કવિતા આલેખતું આ આશુવણ હવે તો પ્રત્યેક નારીનું આવશ્યક સૌંદર્યવર્ધક સાધન થઈ પડ્યું છે. નીચેની જાતોમાંથી એક ઉપર આપની પસંદગી ઉતારો.

લવલી રૂ. ૩-૦-૦ રેનો બહાઈદ રૂ. ૩-૦-૦
મોઢન રૂ. બે. બીનસ રૂ. ૨-૮-૦ કોટન
નીટેક રૂ. ૩-૮-૦ સીલકનીટેક રૂ. ૫-૪-૦
ચંબરટર ૪-૮-૦ પ્યોર સીલક રૂ. ૭-૮-૦
નંબર ૬૭૫ રૂ. ૧-૨-૦ નંબર ૬૪૧ રૂ. ૧૭

પિયુષ હોઝીયરી વર્કસ

રાજમહેતા સ્ટ્રીટ, અમદાવાદ.

સ્ટોકીસ્ટઃ—

કે. સી. પ્રધર્મ, જુમામસીદ, અમદાવાદ.

અંકીદય દલોથ સ્ટોર,

કે. રાવપુરા, કોટી પોળ પાસે, વડોદરા.

જેઠાલાઈ ઓધવજી, નવી લેન, પો.



પેકેટ એકની કિં. રૂ. ૧-૪-૦ વી. પી. ખર્ચ નવ આના લુહા.
સપ્ત પેકેટ સાથેની કિં. રૂ. ૩-૧૨-૦ વી. પી. ખર્ચ માફ.

નકલી માલથી સાવધ રહો.....

ઝંડુ

મલેરીયા મિક્ચર

મેલેરીયા, ઇન્ફ્યુએન્ઝા તેમજ અન્ય તાવોતું અન્નેડ
અઉપધ અવશ્ય અજમાવો

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ લીં મુંબઈ નં ૦૧૪

અમદાવાદ એજન્ટ : મેસર્સ ભોમીલાલ શ્રધર્સ, ગાંધીરાડ, અમદાવાદ

શાકિત સ્તુતિ, સોવ્ય માટે

લ્યુકરોન

વાપરો



શ્રીઓને તિરોગી
આને આનંદીરાખેછે



મનાવતાર
આર અમદાવાદ સ્ટ્રીક
સામાજિક
સોશીલ અને સામાજિક



દરેક ભતના ઉત્તમ
એસેન્સો
અતરો....સેન્ટ....
છટક તથા જથ્થાબંધ
સુગંધીની દરેક ચીજો માટે ખરીદીની
બરોસા પાત્ર દુકાન

ધી નેરોલ એજન્સી, ત્રણ દરવાજા અમદાવાદ

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ

સ્વેશીઅલ નં. ૧



મગજના જ્ઞાનતંતુઓ ગળવાન બને છે. માઠ નિદ્રા આવે છે. ધોળા વાળ કાળા થાય છે. વાળ ખરતા અટકે છે. ટાલમાં વાળ ઉગે છે. જોડા મટે છે. યાદશક્તિ અને આંખની દૃષ્ટિ વધે છે. દરેક ક્ષત્રુમાં બહેનો, પુરુષો અને બાળકો માટે મહાન ફાયદો કરનાર છે. માયાનો દુખાવો મટે છે.

મોટી બોટલી કિંમત રૂ. ૩-૮-૦

નાની બોટલી કિંમત રૂ. ૨-૦-૦ બધે મળે છે.

શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ

૪૪૮, સેન્ટ્રલ રોડ, મુંબઈ-૪.

નેપચૂન

હંદગી, આગ, અને
અકસ્માત ના
વિમાનું કામ કરે છે.

કુલ અકસ્માત.....રૂ. ૫૫,૦૦,૦૦૦ થી વધુ.

[કામ કરવા લાગવગવાળા અને શક્તિશાળી એજન્ટો જોઈએ છે.]

નેપચૂન એસ્યુરન્સ. કું. લી.

હું બ્રાહ્મીસ : નેપચૂન બીહીંગ-મુંબઈ

ગુજરાત અને કાઠીઆવાડ બ્રામ્હ, પાંચકુવા અમદાવાદ

દાંત, સ્મિત, અને સોનેરી યોગ

સનટોન

જાણી લે છે.



કીમતી વનસ્પતિનું 'અનાવેનું'

સનટોન

દાંત સાફ કરવા રોજ વાપરો.

થોડા વખતમાં પ્રગટ થશે

શ્રીઓ અને કિશોરો-માટે

ઉત્તમ વાચન આપતું જીવન ચરિત્ર

જગતની મહાન સ્ત્રી વૈજ્ઞાનિક

મેડમ ક્યુરી

લેખક

ડૉ. નરસિંહ મૂળજીભાઈ શાહ

M. Sc. Phd.

માનસિક અને શારીરિક કબ્બેડાંઓ
પત્રો દ્વારા પોતાની કહાણી કહે છે.

કબ્બેડાં

[તનનાં ને મનનાં]

: મૂળ લેખક :

રાજરત્ન શ્રી. વા. વિ. જોશી

: અનુવાદક :

સૌ. શાન્તાબહેન મનુભાઈ દેસાઈ

કિંમત રૂપિયા બે

સીજીવન ઓફીસ

ગોળીવાડ અ- નવાન

સ્રીજીવનના વાંચનારાઓ માટે જ્ઞાનમય અને બુદ્ધિની કસોટી કરતાં

તદ્વન નવાં પુસ્તકો

સસ્તી કિંમતમાં મંગાવી લેયો

- (૧) મહાકવિ કાલીદાસની વાતો કિંમત રૂ. ૨૫ વી. પી. ૬ આના
- (૨) ખેલાડી [ખેલદીલીની રામાચક કથાઓ] રૂ. ૩ વી. પી. ૬ આના
- (૩) ખાટલીનો ભુચ [કુતુહલભરી રહસ્યકથાઓ] રૂ. ૩ વી. પી. ૬ આના
- (૪) મામાનું ઘર કેટલે ? [પચાસ ઉપરાંત ચિત્રોવાળી કૌટુંબિક ગીત-કથા]
મતો, ઉખાણા, હાલરડાં, લગ્નગીતો વિ. વિ. રૂ. ૨ વી. પી. ૬ આના
- (૫) ચતુર 'મુજાણુ' [ચતુરાઈની ચિત્રમય વાર્તા] રૂ. ૧૫ વી. પી. ૬ આના
- (૬) ખીરખલની બાલવાતો [જ્ઞાન સાથે ગમ્મત આપતી વાર્તા] રૂ. ૩
વી. પી. ૬ આના
- (૭) બુદ્ધિનો બાદશાહ ખડખડાટ હસાવે, તેવી વાર્તા] રૂ. ૨ વી. પી.
૬ આના
- (૮) કુમાર કથાઓ [કુમાર માટે ઉત્તમ ગ્રંથ] રૂ. ૩ વી. પી. ૬ આના
- (૯) જાદુઈ ચક્રકી [પુષ્કળ ચિત્રોવાળી વાર્તા] રૂ. ૩ વી. પી. ૬ આના
- (૧૦) પટેલ પટલાણી [નવીન વાર્તાસંગ્રહ] રૂ. ૩ વી. પી. ૬ આના
- (૧૧) કીલ્લુ અને વીંટીની શોધમાં રૂ. ૨-૦-૦ વી. પી. ૬ આના

આ અગીઆર પુસ્તકના સેટની કિંમત રૂ. ૨૮-૪-૦ થાય છે, પરંતુ આખો ૧૧ પુસ્તકોનો સેટ એકી સાથે મંગળવારને માત્ર રૂ. ૨૭માં (વી. પી. ખર્ચ જે રૂ. અલગ) આપવામાં આવશે. સેટ યા પુસ્તક ખલાસ થાય તે પહેલાં મંગાવી લેયો:—

એન. એમ. ઠક્કરની કું.

બુકરેલર્સ : પબ્લીશર્સ : ૧૪૦ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ-૨.

આયુર્વેદાશ્રમ ફાર્મસી લિ. (અહમદનગર)ની
પ્રખ્યાત ઔષધિઓ !

સુ પ ણી

સુપણી દીકરીઓ મેથેરિઆ અને
તેને લગતા ટાઢીઆ-મુદતી તાવને
હઠાવવાના દરેક શુભો ધરાવે છે. જરૂર
મુજબ અમુક સમય ચાલુ સેવાથી
સંપૂર્ણ આરામ આપે છે.

કા સ્ફો

મમે તે જાતના કફ તથા ખાંસી માટે
' કાસ્ફો ' (KASPHO)
અકસીર છે. વસાણા અને ખીછ
પ્રખ્યાત ઔષધિઓના મિશ્રણથી આ
દીકરીઓ ' ખાંસી 'ના મૂળ કારણને
દૂર કરે છે

ગુજરાતના ભારતીય ઉદ્યોગ પ્રચાર કાર્યાલય ૧૪ બાસ્કર સેન
સોલ એજન્ટ મળવાના સ્થળ : મુંબઈ-૨
ચંદુલાલ પ્રેમચંદ ત્રણ દરવાજા, અમદાવાદ હરીશંકર કેવશંકર શુક્લ,
ઉમરેઠ. મોહનલાલ પ્રભુદાસ, ધંધુકા. પી. શિવદત્તની કું. મોડીરોડ, વડોદરા.
એ. શાય એન્ડ કું. રાવપુરા, વડોદરા હિન્દી વસ્તુ ભંડાર, મુરત.
તથા બીજા રોકીરોડને ત્યાંથી મળશે.

તમે નકામાં શા માટે દર્દથી પીડાઓ છો ?

નીચેના રોગોની તકલીફ માટે
અકસીર ધલાળ એક જ છે

લ્યુના સીરપ [જર્મન ડાક્ટરની ફોર્મ્યુલા]

આમ, મરડો, ચકી, તૂપા, દાઢ, અંગ સફેદ થઈ જવું, કમરમાં દર્દ, પેટમાં દુઃખાવો,
લુપ્ત ન લાગવી, કામ ઉપર બેચેની, સફેદ પ્રદર, વગેરે રોગો માટે અકસીર ઉપાય

છ ઐસની ઝાટલીની કિંમત રૂ. ૨-૪-૦

સોળ ઐસની ઝાટલીની કિંમત રૂ. ૫-૮-૦

(પોસ્ટેજ ભુક)

બનાવનાર
સુપર ફાર્મા ફોરપોઝિશન લીમીટેડ
પો. બો. નં. ૯૦૪ મુંબઈ



ગુજરાતના રોકીરોડ
યુનિવર્સલ ફાર્મસી
૧૭૮૫ ગાંધીરોડ : અમદાવાદ

નવાં ઉપયોગી પ્રકાશનો

| | | |
|--|----------|--------|
| શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા-ત્રણ અંશોમાં પંડિત દામોદર સાતવશેકરજીની | પાન | —મૂલ્ય |
| ભગવદ્ગીતાનાં નવીન રહસ્યો દર્શાવતી પુસ્તકાર્થભોધિની ટીકા સાથે | ૧૧૨૪ | ૧૧—૦ |
| પરિચિત પદ્યસંગ્રહ—૧૧૨ ભક્તોનાં ૬૯૭ ભજનોવાળી નવી આવૃત્તિ | ૪૦૦ | ૧—૧૨ |
| સર્વ વેદાંત-સિદ્ધાંત-સારસંગ્રહ—શ્રીમદ્ શંકરાચાર્ય—મૂળ સાથે ભાષાંતર | ૨૨૪ | ૧—૪ |
| વિવેકચૂડામણિ—શંકરાચાર્યવિરચિતઃ મૂળ સાથે ભાષાંતર | ૧૬૦ | ૦—૧૨ |
| બાલભારત-સંક્ષિપ્ત મહાભારત રૂપે (સચિત્ર) બાલોપયોગી પુસ્તક | ૨૮૮ | ૧—૮ |
| ધર્મપદ-ધર્મનાં પદો—મૂળ, અર્થ તથા પંડિત બેચરદાસ દોઢીની ટીકા | ૧૯૨ | ૧—૦ |
| એકાદશ ઉપનિષદો—મૂળ શ્લોકો સહિત સરળ ભાષાંતર | ૪૫૨ | ૨—૮ |
| વિચારસાગર—(પં. નિબળદાસજી કૃત) વેદાંત-અંશ, સરળ ભાષાંતર સાથે | ૪૩૨ | ૨—૮ |
| આત્મસાક્ષાત્કારની કસોટી—લે. બાબા નગીનાસહ | છપાય છે. | ૧—૪ |
| સાહિત્યપ્રારંભિકા—લે. હિંમતલાલ ગં. અંબરિયા | ૧૬૦ | ૧—૦ |
| શ્રી જ્ઞાનસત્ર ગીતા—મૂળ શ્લોકો, પદ્યકેદર, અન્યથા, શબ્દાર્થ સાથે | ૩૬૮ | ૧—૪ |
| સ્વરૂપનિચાર—દશાંતો સહિત યોગ-વેદાંત વિષે શુરુ-શિષ્યનો સંવાદ | ૧૦૪ | ૦—૧૦ |
| બળનાન બનો !—ધનુર્વેદ સંદિતાનો ૧૧મો અધ્યાયઃ પં. સાતવશેકરજી | ૧૧૨ | ૦—૮ |
| એકાદશ સ્કંધ—મૂળ શ્લોકો સાથે સરળ ભાષાંતર | ૪૭૨ | ૧—૪ |
| મહાવાક્ય ગત્તાવલિ—મૂળ શ્લોકો સાથે સરળ ભાષાંતર | ૧૪૪ | ૦—૧૨ |
| લઘુયોગવાસિષ્ઠ—‘યોગવાસિષ્ઠ’ના સારરૂપે વેદાંત વિષયનો અંશ | ૫૫૪ | ૨—૮ |
| વિવેકાનંદસાર—સ્વામીજીના ઉપદેશો | ૨૬૪ | ૨—૦ |
| અંતરની વ્યથા—‘સોપાનો’ લખેલી હૃદયસ્પર્શી ૫ આત્મકથાઓ | ૧૯૨ | ૧—૪ |
| મુવર્ણયુગ—શ્રી યુનશીનાં ત્રણ વ્યાખ્યાનોનો સંગ્રહ | ૯૨ | ૦—૮ |
| ખોરાકના ગુણદોષ—આયુર્વેદની દૃષ્ટિએ (લે. ડોક્ટર રસિકલાલ પરીખ) | ૯૬ | ૦—૧૦ |
| હૃદયાણુમયી—(બીઓના રોગો ને ધ્યાન સાથે) | ૨૨૪ | ૧—૦ |
| સ્રીઓના વિવિધ પ્રશ્નો—સં. લેડી વિલામોરી નીલકંઠ તથા પટવારી વક્રીલ | ૨૬૪ | ૧—૮ |
| શ્રીશારદામણિ દેવી—શ્રી રામમૂળ્ય પરમહંસદેવનાં સાખી પત્રીનો પરિચય | ૧૦૪ | ૦—૮ |
| સ્વામી સહજનંદ—ચરિત્ર ને ઉપદેશો. સુધારાવધારાવાળી નવી આવૃત્તિ | ૩૩૬ | ૧—૮ |
| ગિરબજ ને બીજા—વ્યોતિન્દ્ર દવે, બાદશાહ—ગિરમલની ને બીજી રમૂજ વાતો | ૨૮૦ | ૧—૮ |
| આત્મનિરીક્ષણ ને સંકલ્પ—શ્રી. રમણલાલ વ. દેસાઈ | ૧૬૮ | ૧—૦ |
| મીરાં ને નરસિંહ—(નરિટસ ટ્રિવેટિયા) પસંદ કરેલા ૧૯૩ પદોનો સંગ્રહ | ૧૦૪ | ૦—૧૨ |
| આર્યભિષેક અથવા હિંદનો વૈદ્યરાજ—સુધારાવધારા સાથે આ. ૧૧મી | ૮૩૨ | ૧—૦ |
| ઓપધિ કલ્પસત્તા—૪૩ ઓપધિઓના કલ્પ પ્રયોગો બતાવતું પુસ્તક | ૧૧૨ | ૦—૧૨ |
| આરોગ્ય વિષે સામાન્ય જ્ઞાન—મહાત્મા ગાંધીજી | ૧૨૮ | ૦—૮ |
| અખાની વાણી—અધરા શબ્દોના અર્થ તથા શ્રી. ઉમાશંકર જોષીના આમુખ સાથે | ૫૦૪ | ૩—૦ |
| દીવાને સાગર—‘સાગર’ કૃત સ્ત્રી કવિતાનો સંગ્રહ | ૪૮૦ | ૪—૮ |
| પરમ મુખી થવાના ઉપાય—શ્રીમદ્ધયુરામ શર્માનાં વ્યાખ્યાનોનો સંગ્રહ | ૩૩૬ | ૨—૦ |
| પંચાગ-સંવત ૨૦૦૩નું (મહાનાથીય કાર્તિકી) | ૯૨ | ૦—૬ |

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય { બદ્રપાસે. પો. બો. નં. ૫૦ અમદાવાદ અને
મલ્યાદેવી રોડ, દાદીબીલિંગ, મુબમ-૨

પારણાં જૂલાવો !

બાળક મેળવવા માટે પહેલાં ઘણું કઠણ હતું. આધુનિક યુગમાં ઘણાં વર્ષોની મહેનત પછી “આશા” નામની અદ્ભુત દવા તૈયાર કરી બાળક પ્રાપ્ત કરવાનું સહેલું બનાવ્યું છે. આજસુધી જે સ્ત્રીઓ સંતાન ન થવાથી નિરાશ થઈ હતી તેમને સાખીત કરી આપ્યું છે કે સાયન્સની આ અદ્ભુત દવાથી ગર્ભવંતી થઈ નવ માસ પછી એક સુંદર બાળકની માતા બની શકે છે.

‘આશા’ના સેવનથી વંધ્યા સ્ત્રીઓને પણ સંતાન પ્રાપ્ત થયું છે. આપને જો સુંદર બાળકની ઇચ્છા હોય તો તેનો સહેલો ઉપાય એ છે કે આજે જ એક પત્ર નીચેના સરનામે લખો અને એક શીશી ‘આશા’ ની મંજૂરી સાત દિવસ સુધી સેવન કરો, અને તે સાતે દિવસ સુધી પુરુષથી જુદા રહેવું અને આઠમા દિવસે સ્ત્રીએ પુરુષ પાસે જવું; અને આ અદ્ભુત ઔષધીનો ચમત્કાર જુઓ. તે જ આઠમી રાત્રે ગર્ભ રહી જશે. અને નવ માસ પછી એક સુંદર બાળકનો જન્મ થશે. આજ સુધીમાં કોઈ પણ સ્ત્રી ‘આશા’નું સેવન કરી નિરાશ થઈ નથી. કિંમત ફક્ત રૂ. ૩૦૦ ટપાલ ખર્ચ અગીઆર આના વધુ.

(લેડીઝ ડીપાર્ટમેન્ટ)

અઠસીરી દવાખાના:- (ક. ૧) કલા મહેલ, પોસ્ટ બોક્સ નં. ૪૧ દિલ્હી

સ્ત્રીઓના

પ્રદર, લોહીવા, અનિયમીત અટકાવ, ગર્ભાશયના રોગો
સુવારોગ, પેડુનો દુખાવો તથા વ્યંધત્વ માટે

સુંદરી સંજવની

હાથીલિંગ ઇપ

અમૃત તુલ્ય છે. બા. ૧ ની કિં. રૂ. ૧-૪-૦

જોડા કાર્મસી લોમીટડ, જોડા.

સોલ એજન્ટ-એસ. રમણની કું.

ગાંધી રોડ : અમદાવાદ.

ભારતીની નવી ફલ-છાપ

શ્રી. ક. મા. મુનશી

શ્રી. ધૂમકેતુ

નવલિકાઓ : મારી કમળા અને ખીજ વાતો નામે જાણીતા પુસ્તકની નવી આવૃત્તિ. સરસ ગ્રંથ : કિંમત રૂ. ૬-૮-૦

પૃથ્વીવલ્લભ : ગુજરાતી વાચકોને જે પુસ્તકે આકર્ષ્યા તે સુંદર નવલકથા, જેમાં ધારાપતિ મૂળ, અને માન્યગ્રંથના તૈલપના ઝગડામાં મૃદુલાવતીએ પ્રેમ અને વૈધવ્ય વચ્ચે નવું જીવન જોયું. કિંમત રૂ. ૨-૮-૦

પરશુરામ : ગુજરાતના સાહિત્ય-કવિ-હાસમાં અદ્વૈત પ્રકાશન એક મહાન યુગપ્રણાની પ્રેમ-શૌર્યમય નવલકથા. 'લોમહર્ષિણી'ના અનુસંધાનમાં પ્રગટ થાય છે. કિં. રૂ. ૫-૮-૦

*

શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી

નિરંજન (નવલકથા) ૩-૦-૦

એકતારો : મનનનો સુંદર સંગ્રહ, નવી આવૃત્તિ. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

ચૂંકડી ભાગ ૧-૨ : લમણીતોનું નવું સંસ્કરણ. કિંમત રૂ. ૩-૦-૦

રહિયાળી રાત ભા. ૧ થી ૪ : જીવનની રાતોને અજવાળનાર ગીતો કિં. રૂ. ૬-૮-૦

ગૂજરાતનો જય ભા. ૧-૨ : વસ્તુપાલ તેજપાલના સમયની ઐતિહાસિક નવલકથા. કિંમત રૂ. ૬-૮-૦

જેલ ઓફીસની બારી : જેલ જીવનના ધનકર્તા માનવદેવો. કિ. રૂ. ૨-૪-૦

પ્રતિમાઓ : રૂપેરી પડાઓ ઉપર અંધા ગયેલી સુંદર વાતો. કિં. રૂ. ૨-૮-૦

ગૂજરાતના ધરેધરનું રસભર્યું વાચન ચર્ચ પડેલી : ગૂર્જર મહારથીઓના વિજય-શૌર્યની કથા રજૂ કરતી ચોક્કસ નવલકથાવલિનાં છ પુષ્પો :

વાચિનીદેવી ૪-૮-૦

ચોલાદેવી ૪-૮-૦

રાજસંન્યાસી ૪-૮-૦

હર્ષાવતી ૪-૮-૦

રાજકન્યા ૪-૮-૦

જયસિંહ સિદ્ધરાજ ૪-૮-૦

: નવું પુસ્તક :

ત્રિભુવનગંધ સિદ્ધરાજ (છપાય છે)

*

શ્રી. જયભિજ્ઞપુ કૃત

શીલ ને સંસ્કારથી આપતી જીવન અને જાગૃતિથી ભરપૂર

સ્ત્રી-ઉપયોગી ગ્રંથ-ત્રિપુટી

પારકા ઘરની લક્ષ્મી : કિં. રૂ. ૩-૮-૦
જૂના અને નવા જમાનાની સ્ત્રીના જીવનની વિધિવિધ દષ્ટિકોણથી ચર્ચા કરતી નવલિકાઓ બેઠા બળવો ૨-૦-૦

એક સ્ત્રી ઘરને ખૂણે બેસી શીલ ને સંસ્કારભર્યો બળવો કેમ જગાવી શકે તે ચર્ચાતી નવલકથા ઝાંસી-રાણી ૨-૮-૦

રાણી લક્ષ્મીબાઈથી, કનૈયા લક્ષ્મી સુધીનો પ્રેરણાભર્યો આઝાદીનો ઈતિહાસ. સ્ત્રી ધારે તો ઈતિહાસ સર્જી શકે છે: એ દાખવતો મહાન ગ્રંથ ખાદી કાગળ ૨-૮-૦

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય : ગાંધીરસ્તો અમદાવાદ

ગુર્જરીનો નવો ગ્રંથ-ફાલ

નવજીવનનાં નવાં પુસ્તકો-

આધુનિક ભારત ૬-૦-૦

માનવ આર્થશાસ્ત્ર ૬-૦-૦

જગતના ઇતિહાસનું

રેખાદર્શન ભા. ૧-૨-૩

(જ્ઞાપકલાલ) ૧૧-૦-૦

હજરત મહમ્મદ ને ઇસ્લામ

(સુંદરલાલજી) ૧-૦-૦

શ્રી. ગુણવંતરાય આચાર્ય

શ્રી. સુભાષચંદ્ર બોઝ :

જન્મથીમાંડી આજસુધીની તવારીખ આપતો સુંદર જીવનપરિચય. જેને બે બે ચિત્રકારોએ શુભાર્થુ છે. શ્રી. સનિનાં અદ્ભુત સુંદર ચિત્રો સાથે. કિંમત રૂ. ૨-૮-૦

*

શરદખાલુ

સમાજના પ્રશ્નોને છણતી આ વાર્તાઓએ દરેકના હૃદયને સ્પર્શ કર્યો છે.

સુંદર નવલકથાઓનો સેટ

પહેલીસમાજ નવી આવૃત્તિ ૨-૮-૦

પરિણીતા " ૧-૦-૦

શ્રીકાંત ભાગ ૧ થી ૪ " ૧૧-૮-૦

ચંદ્રનાથ " ૧-૮-૦

છબી " ૧-૮-૦

સ્વામી " ૨-૪-૦

હાશીનાથ " ૨-૮-૦

દેવદાસ " ૨-૦-૦

રમા (નાટક) " ૨-૦-૦

શરદખાલુની બાળવાતા " ૨-૪-૦

*

શ્રી. મનુભાઈ જોધાણી

ગામના ગોંદરે ખાંભીઓ, પાળીઆઓ ને ખડેરા નીચે દટાએલી પ્રેમ-શીર્ષભરી સાહસકથાઓના સુંદર સંગ્રહો.

સોરઠી વિભૂતિઓ (નવી આવૃત્તિ) ૨-૪-૦

સોરઠી જવાહીર ૩-૦-૦

સોરઠી શરવીરા ૦-૧૨-૦

શીર્ષનાં તેજ ૨-૮-૦

કુમારોની પ્રવાસકથા ૧-૮-૦

ગૂર્જર સત્તારીઓના હૈયામાં રમી રહેલી મેઘાળી પુત્રવધુઓની શુદ્ધિપ્રમાના ઓજસથી આપતી વાર્તાઓનો સંગ્રહ.

સુન્દરીઓનો રાણુમાર (છપાય છે)

ખાટીમીઠી બાળવાતા : પ્રાથમિક શાળા-ઓમાં શૈક્ષણિક ચર્ચાપડેલી વાર્તાઓ. કિ. ૧-૪-૦

*

શ્રી. વા. વિ. જોષી કૃત

કબોટાં : આજના સમાજનાં ધૂંધવાતા પ્રશ્નોઃ જ્ઞાન, વય અને રહેણીકરણીના તફાવતે ઉભા થતાં મનકુખને લીધે છૂટાછેડા તરફ નજર માંડતાં પાત્રોની મનોવેદના. કિ. ૨-૦-૦

જીવન સંભારણાંનું સાહિત્ય

કલ્પના હતનાં સંસ્મરણો ૧-૧૨-૦

સ્વામીરાવ (સરદાર પૃથ્વીસિંહ) ૩-૮-૦

*

વોહગાધી ગંગા (રાહુલજી) : પશ્ચિમથી પૂર્વ તરફ આપણને દોરી જતી વાર્તાઓનો સુંદર સંગ્રહ. કિ. ૬-૦-૦

મેઘધનુષ

(સ્ટેલિન ઇનામ જીતનારી નવલકથા) ૪-૦-૦

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય : ગાંધીરસ્તો અમદાવાદ

જ્યુપીટર મીલ્સ



- × શારીરિક સ્વાસ્થ્યસંરક્ષણને અગ્રણી ઠાળણપૂર્વક બનાવેલું
- × ઉભણી તથા પર્ચનમાં તેમજ વારતહેવારના પ્રસંગે સુદર સજાવટ માટે સુયોગ્ય
- × કશ્કસરનો સિદ્ધાંત અપનાવી લેલું

ઉત્તમ પ્રકારનું કાપડ

અમારી ખાસ બનાવટો

- જ વોયલ
- જ સોડી
- જ શર્ટિંગ
- જ હાથરૂમાલ
- જ પોપલીન



જયભારત મીલ્સ

સ્ત્રી-જીવનમાં ગૃહલક્ષ્મીના સંસ્કાર પૂરતું સ્ત્રીઓનું માસિક



વસાદપિ કઠોરાણિ, મૃદ્વિ કુસુમાદપિ

વર્ષ સાતમું : આસો ૨૦૦૨ : ઓક્ટોબર ૧૯૪૬ : અંક ૧૨મો

‘અમને રાસ રમાડ....’

નરસિંહ મહેતા

અમને રાસ રમાડ,
વહાલા ગોકુલથી વૃંદાવન રુડું તે મુજને દેખાડ વહાલા.
જલ જમુનાને કાઠડે રે, વાયો વેણુ રસાલ, વહાલા.
નાદે મોહી ગોપીકાદે, ઘેર રોતાં મેઢ્યા બાલ, વહાલા.
એક એક લોચન આંજીયારે, કૃષ્ણ કરે સનમાન; વહાલા.
અવલાં આમણુ પહેરીઆરે, તેણે નેપુર ઘાટ્યા કાન, વહાલા.
સનમુખ ઉભી રહી રે, નયને નીરખ્યા નાથ, વહાલા.
તનમન ધન સહુ સોપીયુ રે, ગોપી ઉભી જોડી હાથ, વહાલા.
વૃંદાવન રણીઆમણું રે, સરદ પુનેમની રાત, વહાલા.
લાલ ત્રીમંગ શોભા બની રે, ત્યા દીસે નવલી ભાત, વહાલા.
ગાય શીખે ને સાબળે હરી, રાધાજીનો રાસ, વહાલા.
તે પદ વૈકુંઠ પામશે રે, એમ ભણે નરસૈયો દાસ, વહાલા *

* નરસિંહ મહેતાની જે કેટલીક મુદર ગરબીઓ કહી સગાય, તેમાંની એક ઉપર આપી છે.

—કમળા સુતરિયા



આ અંક વિષે—

૪

‘સ્રી-શ્રવન’ માસિકનો દર વર્ષે આસો માસનો
અંક ‘ગરબા-અંક’ તરીકે પ્રકટ થાય છે. અયે વર્ષે
‘સ્રી-શ્રવન’ના તંત્રી શ્રી. મનુભાઈ નેધાણીએ ‘ગરબા-
અંક’નું મેપાદનકાર્ય અને સોંપી, ગુજરાતના ગરબા-ગરબી
સાહિત્યનો અભ્યાસ કરવાની અને તક આપી હતી; આ વર્ષે

પણ મેપાદનની જવાબદારી સોંપી, ગુજરાતના વિશિષ્ટ અંગ્રસમા ગણાતા રાસસાહિત્યને
વધુ અભ્યાસ કરવાની અને તક આપી છે, એમ કહું તો તેમાં જરાય અતિશયોક્તિ નથી.
આ અભ્યાસ પછી અને લાગ્યું છે કે, બારમી સદીથી શરૂ કરી દયારામ કે સ્વ. મદાકવિશ્રી
નંદાનાલાલ સુધીના જુદા જુદા કવિઓની આ વિષયની સુંદર કૃતિઓનો એક સંગ્રહ કરવામાં
આવે તો તે ગુજરાતી સાહિત્યના અભ્યાસીઓને અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડશે. તેમાં રાસ,
ગરબી, ગરબા, દીંચ, હમચી, ફાગ, માતૃકા, કછો, બારમાસી, તિથિ, ‘ધોળ, મરશિયાં
વગેરેની સુંદરમાં સુંદર કૃતિઓ રજૂ થવી નેમ્મએ.

અયે વર્ષે ગરબા અંક તૈયાર કરવા પાછળ એક વિશિષ્ટ દષ્ટિ રખાઈ હતી. ત્યારે
ધુનિવર્સિટીના ઉચ્ચ અભ્યાસક્રમમાં ‘ગરબી-રાસસાહિત્યને’ રચાન મળ્યું હતું. આથી એ
સાહિત્યના અભ્યાસીઓને ઉપયોગી થઈ રહે તેવી કેટલીક માહિતી બનતી અડપે તૈયાર
કરી આપી હતી; આ વર્ષે તેમાં રહી અયેલી કેટલીક કડીઓ સાંકળવા યત્ન કર્યો છે. દીવાન
બદાદુર શ્રી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ અવેરી, પંડિત શ્રી. બેચરદાસ, શ્રી. અવેરચંદ મેઘાણી
વગેરેનાં આ જ વિષય પર જુદા જુદા દષ્ટિબિંદુથી લખાયેલા લેખો; તેમાંય પંડિતશ્રી
ગુજરાતી સાહિત્યના એય સ્વરૂપ ઉપરનો મનનીય અને અભ્યસનીય લેખ, આ રીતે
લખાયેલો પ્રથમ જ લેખ કહી શકાય. અયે વર્ષે ‘રાસ-ગરબી’નો વિકાસ દર્શાવતો એક
અભ્યાસપૂર્ણ લેખ આપવામાં આવ્યો હતો; આ વર્ષે ‘રાસ અને ગરબીકારો’ વિષે ટૂંક
માહિતી આપવા યત્ન કર્યો છે. જાણીતાં કવિઓ અને લેખકોની આ વિવિધ સામગ્રીનું
મેપાદનકાર્ય, સોના સદકારથી મારા માટે અત્યંત સરળ અને રોચક બન્યું છે, આ સ્થળે
સોના અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું.

દર વર્ષે ‘ગરબા-અંક’ પ્રકટ કરવાની રીત એક દષ્ટિએ આવકારદાયક છે; પરંતુ
કેઈ વર્ષે એ પ્રથા બદલાય એ ઠણ પણ છે. જાણીતા ગરબીકાર વલ્લભ ધોળા, દયારામ,
શ્રી. રણકેડાજી દીવાન વગેરે વિષે જ આસ અંક પ્રકટ કરવામાં આવે એ
આવકારદાયક ગણાશે.

અમદાવાદ

તા. ૨૧-૬-૪૬

કેમળા સુવર્ણ

રાજિમતી

મહાધારી રાજશેખરસૂરિ

[સંવત ૧૪૦૦ આમવાસ]

૧૬



[સંવત ૧૪૦૦ની આમવાસ ઉપાત મનધારી રાજશેખરસૂરિની 'નેમનાયશાય' નામની એક સુંદર કૃતિ છે. પરણવા નીકળેલા નેમનાય—નૈનોના બાવીસમા તીર્થંકર—અતિથિ-સત્કાર માટે મારના એકત્ર કરેલા પશુઓનું આકેન્દ્ર સુણી, પરણવા વગર પાઠ કરે છે, એ આ 'શાય'નો વિષય છે. પ્રાચીન આલકારિક શૈલીની દૃષ્ટિએ પણ આ એક રસમય કૃતિ છે. આ 'શાય'માંથી માત્ર રાજિમતી—નેમનાયનાં પત્ની—નું વર્ણન નીચે આપ્યું છે. થોડી લીટીઓમાં વિવિધ ઉપમાઓથી રાજિમતીનું કેટલું બધું ચિત્ર કરિ ઉપજાવી શક્યા છે, એ આ સોળ લીટીઓ પરથી જોઈ શકાય છે. બાપા જૂની હોઈ નીચે દિપ્તિપ્રમા જોઈ સેવાથી અર્થ રૂપક થશે.

—સંપાદિકા]

શાઈમએ સમ તિહું ભુવણિ અવર ન અત્યર્થ નારે,
મોહણવિટિલ. નવલ્લડીય ઉપ્પનીય સંસારે
અહ સામલ ઠોમલ દેશપાસ, કિરિ મોરકલાઉ,
અહ અંદ સમુ ભાલુ મયલુ પોસઈ ભડવાઉ.
વંકુડિયાળીક ભુંહડિયઈ ભરિ ભુવલુ લમાડઈ,
લાડી લોયણુ લહકુડલઈ મુર સગાહ પાડઈ.
કિરિ સિસિગિંબ કપોલ કનહિડોલ કુરંતા,
નાસાવંસા, ગરુડચંચુ દાડમકલ દેતા,
બહરવજાલ તિરેલ ઠંડું રાજલસર ફડકી,
ભાલુ વીલુ રણરણઈ ભાલુ કોઈલિ-ટહકડલઉ.
સરલ તરલ ભુવલ્લરિય સિહણ પીણુ ઘણુગં,
ઉદરદેસિ લંકાઉલિ ય સોહઈ તિવલ-તુરંચુ.
અહ કોમલ વિમલ નિયંબગિંબ કિરિ ગગા પુલિલા,
કરિ કર ઊરિ હરિણુ જંઘ પલ્લવ કરચરંણા.
મલપતિ ચાલતિ વેડડીય હંસલા હરાવઈ,
સંજારાશુ અકાલિ બાલુ નહકિરણિ કરાવઈ.*

મોરલી વાય છે-

ભાલણ

[સંવત ૧૫૪૦]

[સંવત ૧૫૪૦ની આસપાસ ઢયાતી ધરાવતા કવિ ભાલણની આ એક કૃતિ છે. સૌથી પ્રથમ સ્વકીય ભાષામાં થોડાંધ પ્રોડ આખ્યાન લખનાર કવિ તરીકે ભાલણનું યુગ્મરાતી સાહિત્યમાં અગત્યનું સ્થાન છે. કેટલાક તેને આખ્યાનોના પિતા તરીકે પણ ઓળખાવે છે. અત્યારે તેની સોળેક કૃતિઓ ઉપલબ્ધ છે. કૃષ્ણના જીવનપ્રસંગોને આતેખતી કેટલીક સુંદર કૃતિઓ તેણે રચી છે. તેમાંથી એક સુંદર કૃતિ નીચે આપી છે. મોરલીના નાદથી થતી અસર, રાચક રીતે કવિએ વર્ણવી છે. —સં૦]

મોરલી વાય છે વૃન્દાવનમાં શ્રી ગોપાળ, મોરલી સાંભળવા જઈએ.

ગો તૃણ ચરતી રહી, સાંભળે માંડી કાન;

આકાશે ચાલે નહિ, થંભી રહ્યાં વૈમાન.

મોરલી૦

મૃગલાં ખીટ માંડી રહ્યાં, વૃક્ષ તણાં ન હાલે પાન;

મોરલી રાગ રંગે સાંભળીને, યોગેશ્વરે મૂક્યાં ધ્યાન.

મોરલી૦

શુભી જન લઈ શકે નહિ, અનેક રાગ રંગ તાન,

મોરલી રંગા મેનકા ઉર્વશી, વિધાતાએ મૂક્યાં માન.

મોરલી૦

યમુના જળ હાલે નહિ, સૂર્ય રહ્યો સ્થિર સ્થાન;

મોરલી સુણતાં મોહી રહ્યાં, સાંભળી સુંદીર ગાન.

મોરલી૦

અંબર તે સુર નારીનાં છટે, અતિ વિકલ દેહ;

મોરલીએ મણિધર ફેણા માંડી, ન હાલે ચાલે જેહ.

મોરલી૦

મેં તો રહ્યું બચ નહિ, કામખાણના વાગ્યા પ્રહાર;

મન તો ચોર્યું મહાવણએ, વિસરિયાં ધન વ્યાપાર.

મોરલી૦

નયણે જઈને નિરખીઓ, સાંભળીઓ સુંદીર સાદ;

નટવરણનું લટકું દેખી, મુક્રી કુલ મરબદ.

મોરલી૦

લોકલાલ મેં પરહરી, સોંપ્યું રે એને શરીર;

મોરલી પરવશ થયો આત્મા, રાખ્યો તે ન રહે ધીર.

મોરલી૦

એ મારે હેઠે વસ્યો, રહ્યો દિન ને રાત;

ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથજી, અંતરગત મળીઓ સાથ.

મોરલી૦

સિદ્ધહસ્ત ગરબીકાર બાણુદાસકૃત

‘ગરબી રમુ રે’

[સંવત ૧૭૧૫ લગભગ]

: સંપાદક :

શ્રી. કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી



[‘હસ્તામલક’ વગેરે કાવ્યોના કર્તા કવિ બાણુદાસ એક ગરબીકાર પદ્ય હતા, એ હકીકત એના કે એના બાઈના હાથની મળતી સંવત ૧૭૧૫ની હાથપ્રતમાંથી જાણવા મળે છે. ૭૧ જેટલી સુંદર ગરબીઓ તેણે આપી છે; તેમાં ‘હમચી’—ગરબીનો એક પ્રકાર પદ્ય છે. એ ગરબીઓમાંથી એક સુંદર કૃતિ નીચે આપવામાં આવી છે. ‘ગરબી’ કઈ રીતે ગાવી; ‘ગરબી’ ગાતી વખતે કેવાં આજુપણે પડેરવાં, તે એવી રીતે ગવાતી ‘ગરબી’ની શી અસર થાય તે અચ્છી રીતે તેમાં વર્ણવ્યું છે. આ ગરબી અને તે પછીની ‘પંચ તત્ત્વની ગાગરડી’ એ બન્ને કૃતિઓ, શ્રી. કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી સંપાદિત અપ્રકટ ‘બાણુદાસ’ માંથી લેવામાં આવી છે. —સં૦]

ગરબી રમુ રે રૂડી રાત્ર વેસાલી
ગાંન ગાભયો રે હરિની ગાથા રસાલી
રમુ રાસડે હાથે દેખ્યો રે તાલી
મલી આવુ રે નવ યોવન બાલી ૧

પહિરુ થુંડી ચરણા ચોલી નિ દાલી
ગોઠલ ગામ મહા નીતિ દીસે દીવાલી
પાએ નેપૂર કાંનિ બાલિ બજૂકિ
રાસ રાપડી સારી વેણી ફરૂકિ ૨

નીલવટિ ચાંદલુ રૂઝ ચૂડલુ સોહિ
વાજિ વિછીઆ નેતાં યદ્વપત્ય મોહિ
ઘમકિ ઘૂઘરી ઝમકિ ઝાંઝરી સારી
હમકિ પાચુલા પાતિ પુંદિ છિ નારી ૩

નયણે કાજલ સોહિ નાસકા મોતી
સોભા સાગર સાંમ સુંદર નેતી
ગોઠલ નારી ને નેનિ પૂરી પનુતી
નવસત બૂધણે નેનિ રાધીકા સોહોતી ૪

કટિ મેષલા કાટિ મોતીની માલા
 ધુમિ ધુમિ સોલિ મુદર બાલા
 જૂઝિ યસોદા પાપલિ ફરતા ગોવાલા
 નંદનંદન અત્ય દીસિ વેસાલા ૫

ખિસી વયમાને દેવ જોવાનિ આબ્યા
 અંદ્ર અંદ્રાણી પ્રદા સાબ્યત્રી લાબ્યા
 રુદ્ર રુદ્રાણી સહકે દેવ સોલાબ્યા
 અંતરિ આનંદા માધવ મનમાંહિ લાબ્યા ૬

હરખ્યા હરખિડિ ન્યાહાલિ અમીની દૃષ્ટ
 રદ્યા અંતરિ કરિ પૂરની વૃષ્ટ
 રંગમાહા ભિનાં જો રવમાહાં રચતાં ન ભંબુ
 ઉચ્ચ આદીત્ય જોનિ વાંહાણું વીહાણું ૭

દેવતા વલીઆ જો ગોપી મંદીર જાય
 જો જન સાંભલિ તે તુ ગોમતી નાહિ
 વાસિં વસવા જો તે તુ વધકુંઠય જાય
 સોલિં ભાવિં જો ભાંચુદાસ ત્યાંહાં ગાય ૮

ટિપ્પણ

રમુ=રમો. મધ્યકાલીન ગુજરાતીમાં આગ્રાથે ખીજ પુરુષ બહુવચનમાં 'ઉ' પ્રત્યય.
 વેસાલી=વિશાળ, નિને, પતુતી=પનોતી, અત્ય=અતિ, ખિસી=ખેમી, હરખિડિ=હૈડે-હૃદયમાં,
 ન્યાહાલિ=નિહાળે, પૂર=પુષ્પ.

[અનુસંધાન પાને ૭૫૬ થી]

ટિપ્પણ

૧. રાઈમઅ=રાજિમતી, અત્યઈ=હે, નારે=નારી. ૨. મોહણવિલ્લિ=મોહનવેલ,
 ઉપનીય=ઉપજી. ૩. સામલ=સામલ. ૪. મયણ=મદન, ભડવાહિ=મદનનો 'મટ'પણનો વાદ.
 ૫. વંકુડિયાલીય=વાંકડી, ભુંદડિયલ=ભવાં. ૬. લહકુડલઈ=લટકડે, સગમદ=સ્વર્ગ. ૭. સિસિ-
 જિઅ=શશિબિંબ, કનહિંડોલ=કણ્ઠિંડોળ, ફુરંતા=ફુરતા. ૮. નાસા=નાક. ૯. અહરપવાલ=
 અધરપવાલ, તિરેહ=તિરેખ, રાજલસર=રાજલનો સ્વર (અવાજ). ૧૦. રણુરણુઈ=રણુકે છે.
 ૧૧. જુયવલ્લરિય=જુજવલ્લરી, સિદણુ=સિદન, પીણુ=પુણુ, ધણુ=ધદ, તુંગ=ગંગા. ૧૨. લંકાઉલિ=
 લંકાવાળા-પાતળા, તુરંચુ=તુરંગ, તિવલ=તિવલ્લી-તણુ વળ. ૧૩. નિયંબ=નિતંબ,
 પુલિણા=પુલિન-કાંઠો. ૧૪. સંજારાણુ=સંજારાનો રાગ, નહકિરણુ=નહકિરણુ.

પાંચ તત્ત્વની

ગાગરડી

ભાણુદાસ

[સંવત ૧૭૧૫ લગભગ]



[ગયે વર્ષે, ભાણુદાસની 'ગગનમંડળની ગાગરડી'—૨૫૬ અક્ષરોવાળો એક અગ્રંથો નમૂનો આપ્યો હતો; જેમાં સમગ્ર અક્ષરોને ગરબીનું ૨૫૬ આપી તેમાં અક્ષરોનાં રચણ, કાળ વગેરે સર્વનો સમાવેશ કરી આપ્યો હતો. 'પાંચ તત્ત્વની ગાગરડી' એવું જ બીજું એક અગ્રંથ, એ જ કવિનું ૨૫૬ છે. આ દેહ પંચતત્ત્વોમાંથી પેદા થયો છે; ચોરાશી લાખ ફેરા ફરતો ફરતો મનુષ્યદેહ ધારણ કર્યો છે; અને દેહમાં કયા કયા તત્ત્વો ભર્યા છે; વગેરે ઉપરાંત તેને 'કાગળઢેરી પૂતલી' તરીકે વર્ણવી, શી રીતે વૈકુંઠ મળે, તે આ ગ્રાંથી કવિએ દૂંધમાં સચોટ રીતે દર્શાવ્યું છે. —સં૦]

| | | |
|---------------------------|------------|---|
| પાંચ તત્ત્વની ગાગરડી | શુષ્ક ગરબી | ૨ |
| પ્રથવી પાણી તેજ ગાઉ* | શુષ્ક ગરબી | ૨ |
| વાય સદા વરતી રહ્યું | શુષ્ક ગરબી | ૨ |
| બોમ તણું ત્યાંહાં હેજ ગાઉ | શુષ્ક ગરબી | ૨ |
| પાંચ તણા પચવીસ થયાં | શુષ્ક ગરબી | ૨ |
| ત્રિશુષ્ક માયાનું લેદ ગાઉ | શુષ્ક ગરબી | ૨ |
| પરમાતમા પૂરી રહ્યું | શુષ્ક ગરબી | ૨ |
| તેહનું પાર ન પામિ વેદ ગાઉ | શુષ્ક ગરબી | ૨ |
| ગરબિ જાલી શુષ્ક લાગુ | શુષ્ક ગરબી | ૨ |
| નાના બાતિ વીસાલ ગાઉ | શુષ્ક ગરબી | ૨ |
| નવ દ્વાર નહિતન કર્યાં | શુષ્ક ગરબી | ૨ |
| તે છુ કુડુ નિ રસાલ | શુષ્ક ગરબી | ૩ |
| ઠબકિ કૂટિ ગાગરડી | શુષ્ક ગરબી | ૨ |
| વલી ફરી ઘડિ કુંભાર ગાઉ | શુષ્ક ગરબી | ૨ |

* 'ગાઉ' શબ્દમાં 'ઉ' માટે મૂળ હસ્તપ્રતમાં 'અ' વપરાયેલ છે. તે પ્રમાણે ફરક રચ્યો વાંચ્યું. —સં૦

| | |
|---|----|
| લક્ષ સુરાસી ફેરડા શુષ્ક ગરબી રે | |
| નાના વીધી અવતાર ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | ૪ |
| સાત્વીક રાજસ તામસી શુષ્ક ગરબી રે | |
| ભાતિ ભાતિનાં રૂપ ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | |
| દેવ દાનવ નિ માંનુષી શુષ્ક ગરબી રે | |
| ભીષારી નિ બૃષ ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | ૫ |
| ભરમ ભરયું મધ્ય ગરબાનિ શુષ્ક ગરબી રે | |
| અંન પાંનાદીક ભાવ ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | |
| કર્મ-રૂપીઅું કૌડીઅું શુષ્ક ગરબી રે | |
| વાતી એક સભાવ ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | ૬ |
| નાના કલપના તેલ કરયુ શુષ્ક ગરબી રે | |
| આતમયોતિ પ્રકાસ ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | |
| ઘટમધિ અશ્વઆલકું શુષ્ક ગરબી રે | |
| રમિ રમાડિ રાસ ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | ૭ |
| મોહ મછર મમતા ઘણી શુષ્ક ગરબી રે | |
| ગૂત્ર માયા બલ ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | |
| નાચ્યું ખુંદ્યું ઉદક્યું શુષ્ક ગરબી રે | |
| દીકું નહિં સરિકાલ ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | ૮ |
| ગહિલ્લ ગરવ કરિ ઘણું શુષ્ક ગરબી રે | |
| તે માહિ ગરવ નામ ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | |
| ગરવ ન છૂટિ જાંઠાં લગિ શુષ્ક ગરબી રે | |
| ત્યાંહાં લગિ ન મલિ ઠાંમ ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | ૯ |
| જેહણું સપન છિ રાત્યનું શુષ્ક ગરબી રે | |
| આ તેહણું સંસાર ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | |
| કાગલ ફેરી પૂતલી શુષ્ક ગરબી રે | |
| તેહનિં ગલતાં ફેલી વાર ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | ૧૦ |
| બાલપંથિ સેવુ હરી શુષ્ક ગરબી રે | |
| ચેતુ ચતુરસ્રિજાંણુ ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | |
| અન્યતાં ઝડ લાગસિ શુષ્ક ગરબી રે | |
| સદા ભમિ સિંચાંણુ ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | ૧૧ |
| સંતની સંગત્ય જઈ કરુ શુષ્ક ગરબી રે | |
| રથે 'કરુ પરમાદ ગાઉ શુષ્ક ગરબી રે | |

સંત કહનિ સદા હરી ગુણ ગરબી રે
તે આપિ મહાપરસાદ ગાઉ ગુણ ગરબી રે ૧૨
માન ગાલી મન સુંખચો ગુણ ગરબી રે
જિમ નીમંલ થામિ દેહ ગાઉ ગુણ ગરબી રે
વાસુદેવ વ્યાપી રહ્યા ગુણ ગરબી રે
હરિદાસ દેવાડિ તેહ ગાઉ ગુણ ગરબી રે ૧૩
સકલ તીરથ એકઠાં મલિ ગુણ ગરબી રે
યાંહાં વસિ હરિદાસ ગાઉ ગુણ ગરબી રે
ત્યાંહાં ગંગા યમુના ગોમતી ગુણ ગરબી રે
ત્યાંહાં પૂંકર ની પરભાસ ગુણ ગરબી રે ૧૪
જ્ઞાન તણુ ગરબુ કહ્યુ ગુણ ગરબી રે
ભગત્ય સહીત અપાર ગાઉ ગુણ ગરબી રે
જે જન જોસિ અનુભવી ગુણ ગરબી રે
તેહનિ પુનરપિ નહિ અવતાર ગુણ ગરબી રે ૧૫
તે સીધિ અથવા સાંભળિ ગુણ ગરબી રે
તેહની પુચિ આસ ગાઉ ગુણ ગરબી રે
વધકુંઠિ જધનિ તે વસિ ગુણ ગરબી રે
ગુણ ગાયિ ભાંજુદાસ ગાઉ ગુણ ગરબી રે ૧૬

ટિપ્પણ

ગાઉ=ગાઓ. મધ્ય. ગુજરાતીમાં આત્માર્થ બીજા પુરુષ બહુવચનમાં 'ઉ' પ્રત્યય વાપરવાયુ, હેમ=પ્રેમ, માયાનુ=માયાનો, ગુપ=ગોપ, મહર=મત્સર, ગુતુ=ગૂઘ્યો, સેનુ=સેવો; સેવા કરો, ઉચ્ચતાં=ઓચિંતાં, કદનિ=કને, પાસે, હરિદાસ=વૈષ્ણવજન, પૂંકર=પુકર, ભગત્ય=ભક્તિ, પુચિ=પહોંચે.

“ ગુજરાતના ગરબા અને ઠાઠિયાવાડના રાસ, એમાં માત્રાની તથા ઝીવવાની રીતિઓમાં નાનકડા પણ અગત્યના ભેદ છે. ગુજરાતજીના ગરબામાં જેમ માર્દવ ઊભરાય છે તેમ ઠાઠિયાવાડજીના રાસમાં જેમ ઊછળે છે એ જાહેરના માત્રામાં મુદ્દા નથી એમ નહિ; કદિ કદિ અત્યંત ક્રોધ અને કટુજીભાવ દેલાવનાં એમનાં મીઠાં ગસગીતો મંભગ્યાં છે. પણ રથાનિક આભોદવાને લીધે અથવા આગલા કાગમાં કદાચ ઓપુરપના મિથબેલનના અધિક પ્રચારને લઈને, ત્યાંના રાસઝીલનમાં જોસ વધારે ખીલ્યો સભવે છે. ગુજરાનજીમાં એ જોસ ઓછો છે, તથાપિ એના ગરબામાં સવિશેષ માર્દવ અને માધુરી છે, રસકલા અને સંરગર અધિક તરે છે. બંનેની નિમનિમની ખૂબી અનેરી છે.—તે કરનાથી પદપાત શિગમૂલન અંગડોલન અને રાસગરબાના સુરતાલમાં બંનેને નિરનિરાણ અને સમોત્તુ ઉચ્ચપદ અર્પે છે.”

—રામનોહરનાય જરાવંતરાય દેસાઈ



મારો કુંવર કાંઈ ન જાણે

દારકો

[સંવત ૧૮૮૦]

[આ પદનો કવિ દારકો સવન ૧૮૮૦ની આસપાસ ક્યાત હતો., ચરોતરમાં જાણેજ તેનું વતન હતું; પણ ઘણુંકું ઝઘોરમાં જ રહેતો., એણે કૃષ્ણવીક્ષાને લગનાં પદો લખ્યાં છે, એમાં એનું ભક્તહૃદય તરવરી આવે છે. પ્રેમાનંદના શિષ્યમંડળમાં એક દારકાદાસ નામનો કવિ હોવાનું કહેવામાં આવે છે એની રચના તરીકે થોડાં કૃષ્ણવિષયક પદો પ્રાચીન કાવ્ય ત્રૈમાસિક વગેરેમાં છપાયા છે. ઐતિહાસિક કસોટીએ તપાસનાં પ્રેમાનંદનું શિષ્યમંડળ જ પુરવાર કરી શકાતું નથી; ત્યાં પછી એના શિષ્યદરજાને 'દારકાદાસ'નું અસ્તિત્વ પણ ક્યા સિદ્ધ થઈ શકે? આપણો આ દારકો તો થયેલો વ્યક્તિ છે. એના અનેક પદોમાંનું નીચેનું પદ સાવ સાદું સરળ હોનાં છતાં ચમત્કૃતિથી ભરેલું છે.—સં૦]

આજ મારે આંગણિયે પેટો, નંદનો કુંવર બેઠો ને;
હું ગઈ'તી જમુનાજળ ભરવા, છાનો ઘરમાં પેટો ને.

ઘરમાં પેશી એવું દીધું, માંકડલાં બોલાવ્યાં ને;
મહિ કાઢી મેં આગળ મેંટ્યાં, ખાવા સારે આવ્યાં ને.

આચિતી મહિયારી આવી, હરિની ખાવડી ઝાલી ને;
મોઢા ઉપર ગોરસ લોઢું, આચળા લઈ આલી ને.

સાંભળજે તું, જસોદા રાણી! તારો કુંવર લાવી ને;
ખાળક તારો બહુ મસ્તાનો, ટેવ થી પાડી આવી ને ?

કહે જસોદા, બૂઠા બોલી! જીભ કરો કાંઈ થોડી ને;
મારો કુંવર કાંઈ ન જાણે, બેઠો બેઠ' કર નેડી ને.

ખાળ જીવે તો પોતા કેરું, બેઈને લજ્જા પામી ને;
સહુ ગોપીનાં માન ઉતાર્યો, એવો અંતર્યામી ને.

એની અક્ષલને કોઈ ન પહોંચે; ગતિ એની બહુ ન્હારી ને;
દારકાના સ્વામી સગે, અજળા રહી છે હારી ને.

મુનિશ્રી લાલઉદય વિરચિત નેમરાગુલ ચારમાસા

: સંપાદક :

શ્રી. સારાભાઈ મણિલાલ નવામ

જોનેએ રાસ-સાહિત્યના વિકાસમાં ખૂબ મહત્વનો ફાળો આપ્યો છે, આ જ અંકમાં 'આપણા રાસકારો'માં એ વિશે માહિતી આપી છે. નીચે આપેલ 'ચારમાસા' રાસ-સાહિત્યનો એક પ્રકાર છે. શ્રી રાજશેખરસુરિએ 'નેમ-રાગુલ'નો જીવનપ્રસંગ લઈ 'નેમિનાથ કાગ' રચ્યો છે, તેમાં 'રાજિમતી'નું તેમણે કરેલું વર્ણન શરૂઆતમાં જ આપ્યું છે. એ જ પ્રસંગને આધારે આ 'ચારમાસા' રચાયેલ છે. નેમિનાથ-રાગુલનો પ્રસંગ, જૈનસાહિત્યમાં અને સમાજમાં અત્યંત જાણીતો છે. નેમિનાથ પરણ્યા નીકળે છે; અતિ-યિઓના સત્કાર માટે એકત્ર કરાયેલા નિર્દોષ પશુઓના વાડા પાસે યથા તેમનો રસ્તો પમાર થાય છે. પશુઓનું કરણ આકંઠ સાંભળી તેમનું દિલ ક્ષેવે છે; અને 'સંસાર માંડવા માટે' નીકળેલા નેમિનાથ, 'રાગુલ'ને મળ્યા વગર, કોઈનુંય કશું સાંભળ્યા વગર 'સંસારનો ત્યાગ' કરી, ગિરનાર જઈ, ધ્યાનમગ્ન બને છે. ત્યજયેલ રાગુલનું ત્યારપછીનું મંથન આ 'ચારમાસા'માં રોમાંચક રીતે વર્ણવાયું છે. આવજી બાદપદ અને આસો માસનાં વર્ણનો કવિએ કુશળતાથી આલેખ્યા છે. 'ચારમાસા'ને અંતે રાગુલ અને નેમિનાથનો મેળાપ થાય છે—નહિ કે સંસારબંધન વધારવા, પણ સંસારનો ઉદ્ધાર કરવા. અને એ રીતનું મિલન જ, જૈન મુનિઓદ્ધાર સાહિત્યમાં શક્ય છે. જુદા જુદા મહિનાઓનું વર્ણન, રાજિમતીની મનોવેદના વગેરે કુશળતાથી કાવ્યપદ પાર આવેખાયાં છે. કૃતિ સરળ હોઈ, પારિભાષિક શૃંગારીની જરૂર જણાઈ નથી. 'પ્રણય પાસ સંખેસરો' તે લીટીમાં કવિએ શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથને વંદન કરેલ છે. વીરમગામથી ત્રીસેક માર્ગલ દૂર આવેલ 'સંખેશ્વર' પાર્શ્વનાથ એક ઐતિહાસિક સ્થળ છે.

—સં૦]

ફૂલો

- | | |
|---|---|
| પ્રણય પાસ સંખેસરો, સમઈ સરસતિ માર્ધ; | |
| ચારે માસ સોહામણા, કહિયું સદગુરુ પસાર્ધ. | ૧ |
| વેધક મન રીઝૂ જિણુઈ, સહુ કેા ઘઈ સાખાસિ; | |
| વાણી ઘો વાઘે(ગે)સરી, વચન અમીરસ જાસ. | ૨ |
| મુઝનઈ મુખસાતા સદા, દેજ્યો લીલવિલાસ; | |
| રાગુલ નેમ મદહાવતા, સહુની પૂજ(ગે)ઈ આસ. | ૩ |
| હંસગમણિ મૃગલોચણી, શશીવચણી સુક(કે)માલ; | |
| કેલિગલ કટિ કેસરી, અનુપમ અધરપ્રવાલ. | ૪ |

રૂપકલા શુભ આગલી, અંપક વણું વાંતિ; ૫
 ચતુર તણી ચિત ચોરણી, અપછર રંભસમાન.
 વચન અમીરસ વરસતી, પ્રેમ તણું(ણી) નહી પાર; ૬
 બીચ(કુ)ટી ભાલતિલક ભલક, સોભતિ સોલ શૃંગાર.
 પહિરચો કંચુક પદમણી, ઉરિ મોતિનકો હાર; ૭
 ખાલે સોવન બહેરખા, પગિ નેઉર ઝણકાર.
 ચેણીદંડ વિરાજતી, સાચી મોહણવેલિ; ૮
 નકચેસર નીકક બણયઉ, દીઠાં હુવઈ રંગરેલિ.
 નેમિસરઈ રાણુલ તણ, સિવરમણી સુ પ્રેમ,
 વલિ વરસાલઉ આવીયો, રાણુલ સાલ્યઉ નેમિ. ૯

રાગ મદહાર

વિરહવિધા ન ખમાઈ કહઉ કિમ કીજયઈ રે (ર)
 નિસિદ્ધિન દુખમઈ બાઈ વરસ કિમ લીજયઈ રે (ર)
 આબ્યઉ શ્રાવણ માસ કિ સાજણ સાંભરઈ રે (ર)
 વાલ્હા વિષુ ન સુહાઈ કિ જીવનરઈ કરઈ રે (ર) ૧
 ઘોર ઘટા અતિ સ્થાંભ બાણે કરિ સાપણી રે (ર)
 ખીજ અમકઈ વીજ હરાવઈ પાપણી રે (ર)
 ગાજઈ શુદિર ગંભીર કિ વરસઈ મેહલા રે (ર)
 મયણતણા નીસાણ જગાવઈ નેહલા રે (ર) ૨
 દાહુર બોલઈ બોલ કિ ચિહું દિસિ નીગમા રે (ર)
 ડરયું હું ઇણિ સાહ કિ ધૂજઈ આતમા રે (ર)
 વાજઈ મધુરી વાંણિ કિ વીણા વાંસુલી રે (ર)
 વિરહણિ સુણિધુણિ નેહ કિ થાયઈ આકુલિ રે (ર) ૩
 ચટપટિ લાગઈ ચિત્ત કિ બઈઠા નાવડઈ રે (ર)
 ખિણુ બીલી ખિણુ ગઈખિ કિ છાયા તાવડઈ રે (ર)
 વીતક દુખંની વાત કહણુ કિહાં બાઈ જઈ રે (ર)
 આપણી બાંધ ઉઘાડતાં આચે લાજયઈ રે (ર) ૪
 પહિલી કીધ પ્રીતિ હીયઉ હરખ્યઉ ઘણું રે (ર)
 છેહડઈ કીધઉ એમ કિ છારઈ લીપણુઉ રે (ર)
 હિવ કોઈ લ્યાવઈ નેમ મનાવી શ્રાવણુઈ રે (ર)
 લાભઉદય કહઈ રાણુલ તેહનઈ ભાંમણુઈ રે (ર) ૫

॥ ઈતિ શ્રી રાજમતી પ્રથમ માસ શ્રાવણ ગીત ॥

દૂલો

ભાદ્રવડઈ ભરિ પાવસઈ, નદીયાં ઉલટ નીર;
વાલ્હાનઈ ઊડી મિલ્યુ(લું), જઈ પંખ હોઈ સરીર. ૧
ભલા તે પંખી બાપડા, નહી જ વિરહ લગાર;
ચૂષ્ટિ ચૂગઈ રહઈ એકઠા, મુખડખ મું પરિવાર. ૨
દે કરતાર તઈસ્યું કીયઈ, કિમ્મ નીપાઈ પ્રીતિ;
લાગતાં મુખ લખ ગુણઈ, વિધુરા હુંવઈ કુરીતિ. ૩

ગાહો

ને બાણંતી પુવં, સજ્જણ વિહેસં દુકખં;
તા હુમ્મણ કુઠારે, છિદિતિ પ્રેમ તરુમૂલં ॥૧॥
વીજલી દ્યાં, વરપા વણી, બીજણ લાગી દેહ;
નાચણ લાગ્યા મોરડા, સાલણ લાગા નેહ. ૪
વલિ વલિ વરસઈ વીજલી, વાદલ વરસઈ મેહ;
કહે મેલેસી નેમજી, હું કરિયું અધિક સનેહ. ૫
સાજણ મેહે સાંભરયા, હીયડો ગહબહ યાઈ;
જિણિ દિસિજઈ વાલ્હા રહ્યા, તિણિ દિસિ દોડી ભઈ. ૬
વાલ્હાનઈ વિરહઈ કરી, જેવી અર્ધ ઘટિ માંઈ;
તે બાણંતી જીવે આપણુઈ, મુખસ્યું કહ્યો ન ભઈ. ૭

રાગ મહંદાર

[ખીજી હાલ ઓલમડી રી]

ભાદ્રવઈ ભાદ્રવઈ હુંઈ ભુંઈ હરિયાલીયારે, ઝરમરિ વરસઈ મેહ;
વિરહિણી વિરહિણી રહઈ કહક કિમ એકઠી દે, સાલઈ સજ્જન સનેહ ૧
વીસારી વીસારી વાલ્હેસર મોનઈ નેમજી, હિવ કહક કીજઈ કેમ;
નિસિદિન નિસિદિન નાહજી નવિ વીસરઈ દે, જલ બાપીહા જેમિ-આંકણી
ચિહું દિસિ ચિહું દિસિ ચાતક બોલઈ ડેડસ દે, ગિરિગિરિ ગહકઈ મોર;
અંબર અંબર ગાજઈ ઝમકઈ વીજલી, સખલ ઘટા ઘનધોર-વીસારી. ૨
વાહલા વાહલા વહઈ નદીયાં ચલઈ દે, ખલકઈ ખાલ અનાલ;
ગોરસ ગોરસ વિલોવઈ ઘરિ ઘરિ ગોરડી દે, વિરહી ઉઠઈ ઝાલ-વીસારી. ૩
ઉમહઈ ઉમહઈ વિદેસી વાલ્હા ઘરભણો દે, ન રહઈ આલ્યઈ મત્ત;
જેહનક જેહનક લાગઈ જેહનું જીવડડે; તેહ વિણ વસતી રત્ન-વીસારી. ૪
ઓલખી ઓલખી હો વાલિમ તોરી વાતડી, તું સિવનારિ મું લીણ(ન);
તે સહી તે સહી ધૂતારી ધૂત્યા જન ઘણા દે, ન ગિણુધ અકુલકુટીણ(ન)-વી. ૫
તેહસ્યું તેહસ્યું મોહ્યો તું મોહન માહરા દે, સ્યું જાણ્યઈ થે લોભ;

રાજુલ રાજુલ લાભઉદય કહઈ સુણી નેમજી રે, ત્યું કરઉં જ્યું
હુવઈ શોભ-વીસારીં ૬
॥ ઇતિ રાજુલ વીનતી લાદવા માસ દ્વિતીય ગીત ॥ ગાથા ૨૮ ॥

દૃઢ
આસુ માસઈ એકલો સૂતી સેઝ મઝારિ;
પોદી દીઠઉં પ્રીજીડઉં, સૂપનઇ મઈ તિન વારિ. ૧
ઝખડી ભગી ઝલકલો, પ્રીજી પ્રીજી કરતી નેમ;
ભેયઉં ચિહું દિસિ બદલઉં, નયણે નાંચે નેમ. ૨
આકાસઈ ચંદામુખી, દીઠઉં પૂનિમચંદ;
નિરમલ ચિહું દિસિ ચાંદજીઉં, વિરહણિ નઉં હુખકંદ. ૩
રે તું રાહુ કિહાં ગયઉં; મુઝ પીહર તું આઈ;
યસિ ઈણિ ખાપી ચંદનઈ, જ્યું મુઝનઈ નિસતાઈ. ૪
રે વાદ વાહર કરઉં, દયો દાંડી અઉં ચંદ;
વિરહણિ નઈ જ્યું આજથી, વલિ ન કરઈ જ્યું દંદ. ૫
રાજુલ બોલ સુણી સખી, આવી તે તતકાલ;
રે ખાઇજી ઇચ્યું અછઈ, કહઉં નઈ મનની ઢાલ. ૬

રાગ શુક મહાર

[લાખ ગાને લાખેસરી, એ ઢાલ]

આવીયઉં માસ આસુ સખી, વિરહીનઈ મન સાલ રે
ધીરપ જીજી ધરઈ નહી, કયું કરિ નીગમું કાલ રે. ૧
વાલિંભ વેગા દેખીયઈ, તે કરઉં તુરત ઉપાય રે
પાણિ પહિલી પાલિ ખાંધીયઈ, ભેવન લહરીયઈ ભયઈ રે-વાલિંભ ૨
ઝોર જ્યું પીંછનઈ પરિહરઈ, પરિહરી નવિ કરઈ સાર રે;
સાપ વલિ કાંચલી જ્યું તબઈ, ત્યું તજી હું નિરધાર રે-વાલિંભ ૩
સોહિલી ચોટ બરછી તણી, સોહિલા ખડગ નઈ તીર રે;
તે સહતા સહુ સોહિલા, પણિ દોહિલી વિરહ નઈ પીર રે-વાલિંભ ૪
દીનમુખ દેખીયઈ ચાંદજીઉં, બાંણિ કરિ વાદલ માહિ રે;
આંખડલે આંસુ ઝરઈ, હીયડલું હેઝ ભરાઈ રે-વાલિંભ ૫
વેદના વેદથી નવિ ટલઈ, મંત્ર તત્રે ન મિટાઈ રે;
જેહથી વેદના જાપની, જ્યો મિલઈ તેહ તઉં બઈ રે-વાલિંભ ૬
વિરહઈ નિવારિ અમૃત ઝરઈ, ઔષધ સહસવર આપ રે;
ચંદ્રમા ચાંદણી સું રમઈ; દેખતાં હોય સંતાપ રે-વાલિંભ ૭
રાજુલ રાણી ઇમ કહઈ, હે સખી નેમ જતાઈ રે;
લાભઉદય કહઈ હું કહું, ગઢ ગિરનારિ નઈ કાઈ રે-વાલિંભ ૮

॥ ઇતિ આસુ માસ તૃતીય ગીત ॥ ગાથા ૪૨ ॥

દૃઢા

વિલલાતી કાતિ દિને, છાતી ધરય ન ધીર;
 બુદ્ધિ સુધિ મતિ સળ વીસરી, વાલિંભ વિષુ દિલગીર. ૧
 વાલ્હા વિષુ સહુ કારિમઉ, તન ધન યૌવન સુખ;
 તે દિન ધન સફલા ગિણું, જળ દેખું પ્રીતિ સુખ. ૨
 વિલખી પ્રીતમ બાહિરી, મુખકઉ અંખઉ વાન;
 મિલવાનઈ તન મન તપઈ, ખિણુ તે વરસ સમાન. ૩
 વાલિંભ અબલા હું તણ, વિરહ વિથા ન ખમાઈ;
 જલ વિષુ મછલી જ્યું રહઈ, જલ પાખઈ જીજી જાઈ. ૪
 પ્રીતમ વિષુ ઘટિ વેદના, મઈ તઉ સહી ન જાઈ;
 જ્યું ત્યું જઉ દિન નીગમું, તો તે વિખમી રાતિ. ૫
 રાતિ દિવસ રૂડા હુવઈ, જઉ પ્રીતિ આવઈ આપ,
 અંગિ અમીરસ ઉપજઈ, ટલિ જાવઈ દુખ તાપ. ૬

રાગ મહાર

“ હાલ ચઉથી ”

[‘ચતુર નર પોપડ પાત્ર વિશેષ,’ એ રાગ]

છ હો ક્યું કરિ કાતી વોલીયઈ લાલ, ઘેરિ ચરયો પ્રીતિ આપ;
 છ હો વાલ્હા વિષુ સહુ નીસરયા લાલ, હોહિલઉ વિરહનઉ આપ. ૧
 જાદવરાય અબલા ઘેરિ મ જાઈ.
 છ હો પ્રાણજીવનજી તો વિષુ લાલ, ઘડીયછ માસી યાઈ. આંકણી.
 છ હો ઉનમીયો વરસઈ નહી લાલ, કાતીડંબર તેહ;
 છ હો તે તઉ અણુદીકા ભલા લાલ, આસ ન પૂરઈ જેહ. જાદવ ૨
 છ હો જંપ નહી નિસિદિન સહી લાલ, સરસ ન જાવઈ અન્ન;
 છ હો નીંદ ગઈ સુપનો લહું લાલ, તો પાઈસ મુઝ મન્ન. જાદવ ૩
 છ હો હું તુઝ પાખઈ આવટું લાલ, તું નાણુઈ મન કેમ;
 છ હો દીપ પતંગ તણી પરઈ લાલ, એમ કિમ કીજઈ પ્રેમ. જાદવ ૪
 છ હો લોક કહઈ જોલઈ સહી લાલ, દીવાલી વણસાઈ,
 છ હો થે તિણુ દિન આઘે ચકઈ લાલ, કઠિન કરઉ ચિત્ત કાઈ. જાદવ ૫
 છ હો રાજુલ ગિરનારઈ ચઢી લાલ, દીકા નેમિ જિણુદ,
 છ હો વિરહ વિથા દૂરઈ ગઈ લાલ, પ્રગટચઉ અગિ આણુંદ. જાદવ ૬
 છ હો વરખા રિતિ કાતી ગઈ લાલ, ચતુર થઈ ચકમાસ;
 છ હો લાભઉદય કહઈ નેમજી લાલ, અળ તઉ પૂરઉ આસ યાદવ ૭

॥ ઈતિ કાતી માસાદિ ચતુર્થ ગીત સંપૂર્ણ ॥ સર્વ ગાથા પદ ॥

મતાા ધરતી

[આ પદમાં માતા ધરતીના ગુણ ગાયા છે. એ મા, તમે તો સારા ખરાખ સૌને સાચવો છો, સંસારનું ઢાંકણ છો, સર્વ સમૃદ્ધિથી ભરપૂર છો. તું જ દેવી ને મૂર્તિ છે. તું જતિ ને સતી છે. તારા વડે જ આ જન્મમરણમાંથી મુક્તિ પમાય છે.]

એકા નર લોગવો માતા ।

ગોટી ગભુ, તારી ગોટી મતિ.

સારા નરસા સૌને સંધરો,

જગનું ઢાંકણ છો ધરતી.

રાજા તો બુદ્ધિ મેધરાજ,

તેને માતા । તું વરવી.

હીસ માણેક ગોલીતુજ પરનીપણે,

સાગર સાત ચોકી ફરતી.

શમજમે આગળ જ્યોત જગાવે,

હાજમી ઉપર હુંગર વનસપતી.

નવસેં નવાણું નદીયું તુજ પર રમે,

ગંગા જમના સરસતી.

જેવા છવ તેને તેવું ખાવું,

જમીન ઉપર જગન રચતી.

જે જોઈએ તે માતા । તુજ પર નિપણે,

જડીબુટ્ટીએ ત્યાં જડતી.

છવતાં જોગવતી સંધરતી,

કેટલાકે રાખા જૂવતી.

માર શપવદાન બાવન દુવારા,

અડસઠ તીરથ તુજ ઉપર થતી.

સોનું રૂપું ત્રાંગાં પીતળ,

કથીર લોહા તું જ કરતી.

તું જ દેવી ને તું જ મુરતિ,

ગેડી ગોલાત તું જ કરતી.

તું જ મારગ ને તું જ મા રૂપ,

તું જ જતિ ને તું જ સતી.

ગુરુ પરતાપે ગાય પીઠા,

તું જ થકી ઘાય ગતગુગતિ.

અવેરચંદ મેઘાણી

કવીવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોર પણ જેનાથી મુગ્ધ થયા હતા તે

‘રાસ’ શબ્દનો ઉચ્ચાર થતાં શ્રીકૃષ્ણની ‘રાસલીલા’ તરત આંખ આગળ તરી આવે છે. એ ‘રાસલીલા’ સમાજની દૃષ્ટિએ દોષિત ગણાય, પણ શ્રીકૃષ્ણના સમયમાં તો લોકો એ ‘ક્રીડા’ યા ‘રમત’ને દોષ સરખો પણ ગણતા ન હતા. ‘વિષ્ણુપુરાણ’માં કૃષ્ણને ગોપીઓથી ઘેરાયેલા રાસઆરંભ કરવાને ઉત્સુક રાસામ્ભસોત્સુક એવા વર્ણવ્યા છે. અહીં ‘રાસ’નો અર્થ નાચ, નાચવું તે, એવા થાય છે. રાસ એ એક જાતની રમત અથવા ક્રીડા છે. શ્રીધરસ્વામીએ રાસ શબ્દની વ્યાખ્યા આમ આપી છે: અન્યાન્ય વ્યતિપત્ક હસ્તાનાં લીલુંસાં ગાયતાં મણ્ડલીરૂપેણ ઇમતાં મૃત્યુવિનોદઃ રાસો નામ। એટલે કે, સ્ત્રીપુરુષ એકબીજાના હાથ પકડી ગાતાં ગાતાં કુંડાળામાં ફરતાં જે નાચ કરે તેનું નામ ‘રાસ.’ રાસ એટલે રમત, તેમ રમ્ ધાતુ પરથી આવેલો શબ્દ ‘રતિ’ એટલે પણ ‘રમત.’ આમ હોવાથી એ બે શબ્દોનો અર્થ ‘ક્રીડા’ એમ કરવો ખોટો નથી. ‘હરિવંશ’માં ‘રાસ’ શબ્દ ન વાપરતાં આની આજ ક્રીડા દર્શાવવા માટે હલ્લીય શબ્દ વાપર્યો છે. હેમચંદ્રના ઠાકરામાં પણ શ્રીધરન જેવો જ એ શબ્દનો અર્થ આપ્યો છે. મગ્દલેન તુ યન્મૃત્ય લીળાં હલ્લીયક તુ તત્।

રાસલીલાનું મૂળ તાત્પર્ય અને ગોપીઓના ભક્તિયોગ દ્વારા કૃષ્ણની ભેટ તેમની થયેલી એકાત્મતાનો વિષય અત્રે ચર્ચા કરવાને છે, એટલે રાસક્રીડા જૂના કાળથી આપણમાં જતરી આવેલી છે, એ ખતાવવાની જ આ લેખની મતલબ છે. આર્થ તેમ જ અનાર્થ બન્ને પ્રભમાં એ રિવાજ ચાલુ હતો. હજુ પણ સુરત જિલ્લામાં ચોધરા, નયડા, દુમળા વગેરે જાતિમાં એ રિવાજ ચાલુ છે.

વખત જતાં એ ક્રીડા-રમતની વિધિમાં ફેરફાર થતો ગયો. સ્ત્રીપુરુષ બન્ને સાથે



રાસ-ગરબા

દીવાન બહાદુર

શ્રી. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી

*

મળીને નાચતાં ને ગાતાં હતાં તેને બદલે પુરુષોએ અને સ્ત્રીઓએ એકલા એકલા જ-છૂટાં છૂટાં જ-એ ક્રીડા માણવા માંડી. પુરુષોનો નાચ, અથવા નાચ ને ગાયન તે ‘ગરબી’ કહેવાય. સ્ત્રીઓનું મંડળાકારે ફરતાં ફરતાં ગાવાનું કૃત્ય તે ‘ગરબા’ કહેવાયું. બન્ને પ્રકારની ક્રીડાને પ્રસંગ તે માતાજીનાં નોરતાં—આસો માસના દશેરા સુધીના નવ દિવસ.

કાઠિયાવાડમાં માતાનો ગરબો માંડી પુરુષો ઠેકડા મારતા જાય ને ગાતા જાય કે,

“આજ નવદુર્ગા રંગે રમે,

રંગે રમે, આનંદે રમે,

આજ નવદુર્ગા રંગે રમે.”

એ ગરબી કહેવાય.

જે ભાવનગરમાં એ ‘ગરબીઓ’ જોય છે. એ જ નવરાત્રિમાં ગુજરાતમાં માતાજીને અંગે ગવાતાં સ્ત્રીઓનાં સુકંઠિત ગાયનો તે ‘ગરબા.’ ગરબાનો રિવાજ ગુજરાતમાં ખાસ જોવામાં આવે છે. નથી બંગાળમાં કે નથી મહારાષ્ટ્રમાં કે નથી મારવાડમાં. મહારાષ્ટ્રમાં સ્ત્રીઓને બજન કરવું હોય છે



શુકતારા

શ્રી. ઉમાશંકર ભેધી

કુંજ મોટી ને કાઠિલા એકલી રે લોલ,
મારો ક્યાં સુધી પહોંચે સૂર,
ઓમખંખિણી રે લોલ, કુંજ મોટી ને
સુરજહાહની બેઠી ડેલીએ રે લોલ,
ગીત ઝીલનાર બેઠાં ફર,
ઓમખંખિણી રે લોલ, કુંજ મોટી ને
બની ઉપાનું શીપકૂલ બૂલતી રે લોલ,
હયું ટિલકી હું સન્ધિકાને લાલ,
ઓમખંખિણી રે લોલ, કુંજ મોટી ને
મીઠી મીટે હેલ રેલતી રે લોલ,
મેં તો છત્યાં વસુંધરાનાં બહાલ,
ઓમખંખિણી રે લોલ, કુંજ મોટી ને
[તુરતમાં પ્રકટ થનાર સંમદ 'આતિથ્ય' મંથી]

ત્યારે હાથની તાળી પાડી, સાથે તાલ લઇ, મજન ગાય છે. બંગાળામાં સંગીત જાએ ફરજને પહેલ્યું છે, એટલે ત્યાંના મજન, બેઠાં બેઠાં વાદન સાથે ગાવામાં આવે છે. મારવાડમાં ઓઝો બેગી થઇ બેઠાં બેઠાં ગાય છે. ગુજરાતના 'ગરબા' બેઠાં સ્વ. રવીન્દ્રનાથ ટાગોરને તે એટલા બધા મગી મયા કે અત્રેથી થોડી ગરમા માનારીએને શાન્તિનિકેતન લઇ જવા પોતે ઇચ્છા કરાવેલી, નવરાત્રિમાં માથે માતાની ગરમી લઇ ફેટલાએક બેસાડો પૈસા ઉધરાવવા નીકળે છે; તે માતાનાં જે ગીત ગાય છે તેને પણ 'ગરબા' કહેવામાં આવે છે. ભાવનગર અને કાઠિયાવાડમાં ખવાસણો જે રાસડા લે છે તેને પણ 'ગરબા' કહેવામાં આવે છે. પરંતુ એ બધી કોડા ને ક્રિયાએ હાલ થોડાં વરસ થયાં નહીં જ રૂપ પકડ્યું છે અને પોતાનું ધાર્મિક સ્વરૂપ બદલીને આ સ્વરૂપ પકડ્યું છે. સ્વ. ન્હાનાલાલ અને અન્ય કવિઓએ

મગે તે વિવચ પર લખેલાં કાવ્યો મ્હોડે કરી, માથે દીપકિયા તામડી લઇ અથવા હાથમાં દાંડિયા લઇ, દાંડિયા સામસામા ભટકાવી, ફરતાં ફરતાં જે કાવ્યો ગવાય છે તેને પણ 'ગરબા' કહેવામાં આવે છે. કેળવણી લેતી અને સુશિક્ષિત બાળાઓની સંગીતશક્તિનું એ પ્રદર્શન બહુ જ આકર્ષક થઇ પડ્યું છે. મુખ્ય ઉંમરની સ્ત્રીઓ પણ એવા પ્રકારના ગરબા ગાય છે અને તે પણ ઘણા જ સુશ્રાવ્ય, મધુર અને આકર્ષક હોય છે. કલાની દૃષ્ટિએ ગુજરાતની જે કોઇ મોટામાં મોટી વિશિષ્ટતા હોય તો તે ગુજરાતજીના ગરબા. વખતતા વહેના સાથે આપણા પ્રદેશનું એ ખાસ કળામય અને વિશિષ્ટ લક્ષણ વધારે વિકસતું જશે, એટલું જ નહિ, પણ પરપ્રતિમાં પણ એનું અનુકરણ થતું આવશે.

આ લેખના સરઆતના ભાગ માટે 'કૃષ્ણચરિત્ર' નામના મારા પુસ્તકનો આધાર લીધો છે.

ખારમાં સૈકાથી લઈ આજસુધી વિકાસ પામેલું

આજ આનાદિકાળથી માણસજાત રસને

શોધ્યા કરે છે, જીવનને રસમય બનાવવા પ્રયાસો કરી કરે છે અને પોતે પામેલો રસ બીજા પણ બંધુઓ પીએ તે સારુ પણ પ્રયત્ન યાદયા કરે છે. જીવનનો વિકાસ એ માણસજાતનું છેલ્લું ધ્યેય છે. જીવન રસમય થયા વિના વિકાસનાં દર્શન થવા શક્ય નથી. જગતમાં ન્યાં જુઓ ત્યાં રસની રેલમહેલ ઊછળી રહી છે; કેવળ જોતાં સમજતાં નિરખતાં આવડતું જોઈએ. રાગ દ્વેષ ક્રોધ લોભ મદ માયા ધર્મો મત્સર વગેરે પ્રલોભનોમાં પડેલો પ્રાણી જીવનના સ્વાભાવિક રસને કદી પણ મેળવી શકતો નથી. દારુડિયાને દારુમાં રસ દેખાય છે તેમ પોતાના બાન વિનાનાં માનવને તે પ્રલોભનોમાં રસ ભળાય છે અને એથી તે, એ પ્રલોભનો દારા રસ મેળવી છાકટા બની પોતે ખુવાર થાય છે અને સમાજને પણ ખુવાર કરે છે; ત્યારે સમ્યગ્દર્શન પામેલો માનવ એ પ્રલોભનોમાં લયયાતો નથી, એમાં રસ જોતો નથી, એ બધાંને ડેર નેવાં ધાતક સમજે છે એટલે તે, એ પ્રલોભનો જીવર સવિશેષ અંકુશ રાખી સંયમ કેળવે છે, સ્થિરતાનો અનુભવ કરે છે અને સમભાવ, અનાસક્તિ, ક્ષમા, વિશાળતા, નમ્રતા, સરળતા, શુશ્રૂષા વગેરે પોતામાં પડેલી વૃત્તિઓને કેળવે છે અને તે દારા પોતામાં જ રહેલું સદ્ગુણ સ્વાભાવિક રસ સદ્ગુણ આનંદ માણી શકે છે અને પોતાની આસપાસનાં પણ તે સદ્ગુણ આનંદના રસનું પાન કરાવે છે જગતમાં જે કાંઈ આનંદજનક સાધનો છે, રસમય સામગ્રી છે અને સર્વકલ્યાણકર મસાથો આપણને સાંપડે છે, બધાંનાં સંશોધક પેલાં સદ્ગુણ આનંદનાં રસિયાં માનવે છે એટલે અહીં પ્રારંભમાં તેમનું સ્મરણ કરી ગુજરાતી ગેય વિશે વિચાર કરવાનું ધાયું છે.



ગુજરાતી ગેય

: લેખક :

પંડિતશ્રી બેચરદાસ જીવરાજ દોશી

રસપ્રાપ્તિનું સાધન

આપણી આસપાસ રસમય જે અનેક સાધનો છે તેમાં એક સંગીત પણ રસપ્રાપ્તિનું અસાધારણ સાધન છે. જીવર જાણ્યા તોવા છાકટા આસકત અને બેબાન માનવો પણ સંગીતદારા સ્થિરતા મેળવી શકે છે. કહે છે કે દરેણાં નેવાં ચોપગાં પશુઓને અને ક્રોધ-મૂર્તિ મહાભયંકર સાપને પણ સંગીત સ્થિર કરી શકે છે. સંગીતની શોધ સૌથી પ્રથમ કોણે કરી, એ કહેવું કઠણ છે; પરંતુ કાંઈ રસિયા કહે એની શોધ કરી છે એમાં શક નથી. ભારતવર્ષનું પ્રાચીનમાં પ્રાચીન શાસ્ત્ર વેદ સંગીતમય છે. વેદના અર્થને નહીં સમજનારા પણ તેનું સંગીતમય શુદ્ધ સ્વરૂપ જિજ્ઞાસુ સાંભળીને બે ધડી થંભી જાય છે. પુરુષોત્તમ પુરુષ શ્રી કૃષ્ણની સંગીતમય ગીતાએ આજસુધીમાં અનેકનાં ચિત્તને હાથો છે, પ્રસન્નતા પમાડી છે અને આ સળગતા વાતાવરણમાં અસાધારણ શાંતિ વહેવરાવી છે. ભગવાન મહાવીરની અને ભગવાન શુદ્ધની સંગીતમય ગાથાઓએ ગીતા નેતું જ અસાધારણ વાતાવરણ પેદા કરવામાં આજો ફાળો

દીપોત્સવી આવી



આવી દીપોત્સવી દાદાની ડેલીએ,
ટોડલે ટોડલે દિવડીઆ મેલીએ:
આવી દીપોત્સવી દાદાની ડેલીએ.

દીપે દીપોત્સવી આયોને ઉત્સવે,
દિલદિલમાં ઉત્સવના આનંદ રેલીએ:
આવી દીપોત્સવી દાદાની ડેલીએ.

ભારતની ભવ્યતા દીપે દીપોત્સવી,
અંતરની ઊર્મિઓ નાચે રસકેલીએ:
આવી દીપોત્સવી દાદાની ડેલીએ.

બહેનો બધુઓના દિલમાં દીપોત્સવી,
ભગી હુલ્લાસે નિરાશાને ઠેલીએ:
આવી દીપોત્સવી દાદાની ડેલીએ.

ગૃહગૃહમાં ગૃહદેવી મીઠી મલકાતી:
હસતી હસાવે સહુને રસકેલીએ:
આવી દીપોત્સવી દાદાની ડેલીએ.

આવો આવો આજ આયોને ઉત્સવે,
એકતા અખંડ સાથ સાથ સહુ જેલીએ:
આવી દીપોત્સવી દાદાની ડેલીએ.

ગોકુલદાસ દારકાદાસ રાયચુરા

આપ્યો નથી. અંગુલમાલી અને રોડધુઆ
જેવા પ્રચલિત ધાતકી ચોરલુટારાઓ પણ
એ આપ્યો સાંભળી સાંત બની ગયાં છે.
આપણા ગુજરાત દેશના સંતોએ તે તે મહા-
પુરુષને પગે ચાલીને ગુજરાતી ગેયનું ધરતર
કરેલું છે એટલે બીજી રીતે કહીએ તો સુપુત્ર
જેમ મિતાનો વારસો સંભાળે સાચવે અને
વધારે તેમ ભારતના સંતોએ પોતાના પૂર્વ
પુરુષોના ગેયપ્રવાહને દેશદાળ પ્રમાણે પરિ-
વર્તિત કરી આજ સુધી જાળવી રાખેલ છે,
એટલું જ નહીં તેમાં અસાધારણ વધારો પણ
કરેલ છે. બારમાં સૈકાથી માંડીને આજ સુધીના
ગુજરાતી સંતોએ પણ ભારતના સંતોને પગે
પગે જ પ્રયાણ કરેલ છે.

ગેય એટલે

ગેય એટલે માધ શકાય તેવું—ગાવા યોગ્ય.
આ પ્રકારનું રસમય સાહિત્ય ગુજરાતી મંત
બક્ત કવિઓએ વિવિધ રીતે નિપજાવેલ છે—
ખિલવેલ છે. એ સમભાવી સંત ભક્તોએ
એવું અદ્ભુત અને વિવિધ ગેયસાહિત્ય નિર્મેલ
છે કે જેને અમલ્ય કશિયો, અગાન લારીવાળો
કે નિરક્ષર બહેનો પણ ગાઇ તેમાંથી રસ લઇ
જીવનને પ્રથમમય નિર્મળ બનાવી રહેલ છે.
આવું વિવિધ સાહિત્ય બ્રાહ્મણપરંપરાના, જૈન-
પરંપરાના અને બૌદ્ધપરંપરાના સંતોએ પૂર
જોસમા વહાવ્યું છે.

હવે તો એ સિદ્ધ થયેલી હકીકત છે કે
ગુજરાતમાં જે કાંઈ ગેયસાહિત્ય ઉપલબ્ધ છે
તેમાં સારો ફાળો જૈનપરંપરાનો છે એટલે
આ નીચે ગેયસાહિત્યનું જે વર્ણન આપવાનું
છે તે વિશેષતઃ જૈનપરંપરાએ આપેલ ફાળાને
લગતું છે, અને યથારથાન બીજી બે પરંપરાએ
આપેલ ફાળાને પણ વીસરવાનો નથી.

વિવિધ સ્વરૂપો

આરંભમાં ગેયસાહિત્યનાં વિવિધ રૂપોનાં
નામો સૂચવી પછી ક્રમશઃ તેના નેટલા મળે

સામા ડુંગરિયાની ધારમાં રે
ગરને ટેમરવે લેંકારમાં રે
એના નાદનો ઘેરો પડછંદ

રે ! વણુઝારા

વા'લા થયો નહિ વેગળા રે
કાજળ કાળી તે રાતના તારોડા રે
ટમકે ટમટમ આલના દીવડા રે
આજે આકાશે નથી કયાંય અંદ

રે ! વણુઝારા

વા'લા થયો નહિ વેગળા રે.
તુટી રાવટીનો છે આશરો રે
માનો હજી તો પરજી છે પાંચરો રે
ચોગમ ખખડે છે ઝાડના ઝુંક

રે ! વણુઝારા

વા'લા થયો નહિ વેગળા રે
ડુંગર પછવાડે ગામડું પોઢયુ રે
પેલું મીકું છે દુર પરોઢિયું રે
પોઢયા પંખી, પાણી ને પતંગ

રે ! વણુઝારા

વા'લા થયો નહિ વેગળા રે.

વણુઝારીનો નિદ્રાભંગ



સીમે રાની પરજીએ ચળકે રે
એની વીજઆંખલડી ચળકે રે
મારી નિંદરમાં પડે ભંગ
રે ! વણુઝારા

વા'લા થયો નહિ વેગળા રે.
ભલે ડુંગર આખો ડણકે રે
તમ હૃદયે હૃદયે મારું રણકે રે
મને લાગ્યો તમારો છંદ
રે ! વણુઝારા

વા'લા થયો નહિ વેગળા રે.
રામપ્રસાદ શુકલ

છે તેટલા તમામ નમૂના આપવાના છે. જે નામો અહીં આપવાના છે તેમાંના કેટલાક છંદનાં નામો છે, કેટલાંક પદ્યસંખ્યાનાં સૂચક નામો છે, કેટલાંક નામો વર્ણવેલ વિષયની પદ્ધતિને કે વિષયને અનુસરનારાં છે, કેટલાંક નામો તે તે લટકાળા કવિઓએ રસ સૂચવવા પશુ ચોંટાળ્યાં છે.

૧. છંદનાં નામો—ચોપાદ, ચતુષ્પદિકા, ચતુષ્પદી, હપ્પય, દ્વડા, દોષક.

૨. પદ્યસંખ્યાસૂચક નામો—જત્રીશી, (ખત્રીશી કાત્રીશિકા), બાવની, અષ્ટપદી, ચોવીશી, છત્રીશી, વીશી, શતક, સત્તરી, ચતુઃસપ્તતિકા, પંચાશિકા, ચોસડી, બહોતરી, અને એકવીસો.

૩. વર્ણવેલ વિષયને અનુસરનારાં વા પદ્યની પદ્ધતિનાં સૂચક નામો—

(૧) રાસ, માળા, રસ, પ્રનંધ, ચૈત્યપાદી, (ચૈત્યપરિપાદી, ચૈત્યપ્રવાદી,) પૂજા, સ્વાખ્યાય (સન્ન્યાય) અને બારમાસ.

(૨) ચરિત્ર, લેખ, બાસ (બાપ), છંદ, ગીતા, રતવન, વેલી (વેલ), ચોકાલિકા અને દ્વિતશિકા.

(૩) વિસતિ (વિનતિ), સભોઠો (સભોઠો), ગીત, ટુંડી, બોલ, બાવના, વિલાસ અને નિર્વાણ.

૪. સંવાદ, આખ્યાન, અભિપ્રેક્ષ, ધવલ કુલ, કથા, ચર્યાગિકા, અને રસાહોરો,

પ્રેરણા ભૂલી પડી !



ક્યાં છે બતાવો છો કોઈ ?

પ્રેરણા ભૂલી પડી !

રાસમહી રમતી એ' જોઈ

પ્રેરણા ભૂલી પડી !

હુબંબ છે હેડે રસની મોંઘાઈમાં

અર્થ તણી ચિંતા શિર ઢાઈ !

પ્રેરણા ભૂલી પડી !

ક્યાં છે બતાવો કોઈ ?

પ્રેરણા ભૂલી પડી !

લખલખની આંધીમાં કાંતો અટવાઈ ગઈ,

કાં તો કો' અંધીમાં મોઈ !

પ્રેરણા ભૂલી પડી !

ક્યાં છે બતાવો છો કોઈ ?

પ્રેરણા ભૂલી પડી !

રસળવા જતી'તી ગદ્યપદ્ય રાનમાં

કોઈએ શું એને ત્યાં ઠાઈ ?

પ્રેરણા ભૂલી પડી !

ક્યાં છે બતાવો છો કોઈ ?

પ્રેરણા ભૂલી પડી !

ઝાળવી જો હોય તો આપો લલા યઈ,

પાલવશે નહિ એને જોઈ !

પ્રેરણા ભૂલી પડી !

ક્યાં છે બતાવો છો કોઈ ?

પ્રેરણા ભૂલી પડી !

ત્રિભુવન વ્યાસ

૫. વિવાદલો (વિવાદલો), મંનરી, સ્તોત્ર, માનુષ, જોડિ, પ્રતિપિકા, ચંદ્રાવલો (ચંદ્રાવલો), સૂડ (૧), કક્ક (કક્કાવળી), હરિયાળી, પવાડાં, અને મુન્દી.

૬ વસંતભૂષાં, કાગ, દમચડી, અધિકાર અને દોંચ.

ઊપર જણાવેલાં નામોમાં વસંતભૂષાં મંનરી જેવાં નામો લટકાળા કવિઓએ આપેલા હોય એમ જણાય છે, જોકે એ નામો વર્ણવેલ વિષયને અનુરૂપ તો છે જ.

રાગોત્તં સૂચન-નામધી

જે વિવિધ નામો ઊપર જણાવેલાં છે તે બધાં એક પ્રકારનાં ગેયકવિતો છે. તેનાં હજો રાગો વિવિધ હોય છે. એ હજો અને રાગોત્તં સૂચન તે તે ગેયને મથાળે જ કવિઓએ કરેલું છે. ચોપાઈ વગેરે હંદસૂચક નામોનો પરિચય આપવાની જરૂર નથી. સંખ્યાસૂચક નામો પણ પોતાનો પરિચય આપોઆપ આપે એવાં છે. આવની એટલે જે ગેયમાં આવન કડીઓ હોય, બત્તીસી કે દાંત્રિશિકા એ બન્ને બત્તીસી' ના જ પર્વાય છે. બત્તીસ કડીવાળું ગેય બત્તીસી. આઠ પદવાળું ગેય અષ્ટપદી. છત્રીશી-છત્રીશ કડી. શતક-સો કડી. સિતેર કડીનું ગેય સત્તરિ અથવા જેમાં સિતેર બેઢવાળો વિષય અર્થે હોય તે પણ 'સત્તરિ' કહેવાય. એ જ પ્રમાણે ચતુઃસમતિકા એટલે ચુમોતેરી. પંચાશિકા એટલે પચાસી (૫૦). ચોસઠી એટલે ચોસઠ સંખ્યા સાથે સંબંધ ધરાવનારું ગેય. બહોંતેર અને એકવીશ સંખ્યા સાથે સંબંધ રાખતાં ગેય અનુક્રમે બહોંતેર અને એકવીસો છે. જે નામો ત્રીજી કાટિનાં છે તેમનો પરિચય આપવો જરૂરી છે: રાસ-વિવિધ હંદોમાં કે ઢાળોમાં રચાયેલી રસમય અથવા જે કવિતામાં રાગોત્તં કે રાગ જેવા મોટા પ્રભાવશાલી પુરુષ કે સ્ત્રીના જીવનનું રસમયું વર્ણન હોય તેનું નામ રાસ (રાગજસ- રાધજસ-રાગજસ-રાધજસ

-રાસ=રાગ્યશસ). માળા-વિવિધ રંગવાળાં ફૂલોની માળાની પેઠે યુગ્મચેલી હોય તેવું નામ માળા—જેમકે, સૂક્તિમાળા (સુન્દરિકિત+ માળા) સારાં સારાં સુભાષિતોની માળા. તીર્થમાળા—તીર્થોને લગતી કવિતા. એ જ રીતે નામમાળા, ધ્યાનમાળા, અધ્યાત્મસારમાળા વગેરે. રાગમાળા એટલે વિવિધ રાગોમાં રચાયેલી એક જ વિષયને લગતી માળામય કવિતા રસ

“આ કાવ્ય” ‘રાસ’ને મળતું છે. આ નામોત્તરણ એક જ કાવ્ય સ્વર્ગસ્થ શ્રી. મોહન-લાલભાઈએ નોંધેલું છે : ‘ગુણજિનરસ.’ નામ દ્વારા જણાય છે કે એમાં શ્રી. જિન ભગવાનના વા આદિમાં જિનનામવાળા (જિનકરપ જિનસખ) ગુરુઓના ગુણ વર્ણવેલા હોય. એ કાવ્યનો આદિભાગ અને અંતભાગ ભેદમાં વર્ણવેલા વિષયનો સ્પષ્ટ ભાસ થતો નથી પરંતુ અહીં નામ ઉપરથી વિષયનું નિરૂપણ કરેલ છે. આ કવિતાનો આદિભાગ—

॥ કુહા ॥

મણિપતિ સારદ પાય નમી આખું^૧

જિનરસ એહ;

વિધનવિહારણ સુખકરણ અવિરલ વાણી દેહ.^૨

નમણ કરીને હું નમુ પ્રથમ જ સદચર પાય;

સાક્ષ દેરા મુખ અરથ દીર્ઘ મોહી^૪ બતાય.

પૂરવ પુન્ય જ પાપ^૫ વિદ્યારો^૩ વરદાન;

પુન્યા કીર્તિ પાતિક પુનિ^૭ સુખ વિલસત સુખાન.

અંતભાગ—

સંવત નિધન^૩ સમુદ્રયદ (૧૭૬૯)

જિનરસ કીય રચના

માધ સુક્લ સુતમહી તિય જી એકાદશી નિરણા.

નર-નારીની આરાધના



કોને, નવ વધાવું, ધરી બહાલ ?

મારે મન, નરનારી બિજળાં !

નર છે નારાયણ ! નારી છે નારાયણી !

ઉભય, એકમેક, જ, રખવાળ !

મારે મન, નરનારી બિજળાં !

નર કે નારી નહોત, તો, શું, ધાત, જગતનું ?

બાળક, ક્યાં, હોત, ઉર-ઉભળ ?

મારે મન, નરનારી બિજળાં,

નર ને નારી તણાં, નરવાં, હો, હેતપ્રીત !

એથી સુહાતો સંસાર !

મારે મન, નરનારી બિજળાં !

નરના નયણામાં ને નારીના હૃદયેન્દ્રિય,

અન્યોન્ય, સ્હોય, એકાકાર !

મારે મન, નરનારી બિજળાં !

નર દેખ, નારી દેવી, ઉભયને આરાધું :

જીગલ રૂમજીમે, એકતાર !

મારે મન, નરનારી બિજળાં !

આવો, નરનાર. નારીરાણી : ગૃહતીર્થનાં !

બાળને બહલાવિયે, અપાર,

મારે મન, નરનારી બિજળાં !

લલિત

૧. આખું—કુહું (આનખા—ખ્યા). ૨

દેહ—તો—આપો. ૩ દીના—આપ્યા (દિનદત)

૪ મોહી—મને—મુગ્ધને ૫. પાપ—પાપ

પ્રકાશ-કમલ



ઈન્દ્રધનુ અંગ બન્યું પૂનમનું હો,
ખીલ્યું પ્રકાશ-કમલ કાનનનું હો.

રહ્યું ચોખી મૃગશીર એનો ચારો,
ત્યાં તો લઇને તારલીએનો ભારો.
વાહજના દગલામાં ઢેરી કડોરતાં
કમકયું ત્યાં ઝાંઝર ઠઠિયારજનું હો-
ઈન્દ્રધનુ

લઇને આકાશી ફૂલકાંની ડાળી,
એણે શણગારી આભની અટારી:
મુખડું આવીને ત્યાં તો અધવચ્ચે એકડું
દેખાણું મલકાવી માલજનું હો-
ઈન્દ્રધનુ

લાવી ગોરમીમાં ગોરસકાં મીઠાં,
એને અહીંના અહીંના:
વાગી ત્યાં દેશ જરા
શરમાતી ગોરી

ઈન્દ્રધનુ

* * *
શિવ એમ વપયે ગુરુ ભગતિ કરજોડે
વૈણીરામ દહી
નયરી પીપાહ ૧૦૪ નવલ કમલન માધોસિંધ

પ્રખંધ

રાસની રચના અને પ્રખંધની રચનામાં
ખાસ કાંઈ વિશેષતા જણાતી નથી. સંભવ
છે કે મૂળે પ્રખંધ અને રાસમાં ખાસ વિશેષતા
દશે પરંતુ બાબાના માહિત્યમાં તે વિશેષતા
લગભગ જતી રહી જણાય છે. પ્રખંધ
મદાવાદવાતમક અને વિશેષતા ગદ્ય હોય છે,
તેમાં બધે કવચિત કવચિત પદ આવે, ત્યારે
'રાસ' તો ગ્રેય કાવ્ય છે એમ સંસ્કૃત કવિઓ
કહે છે. બાબામાં તો રાસ અને પ્રખંધ બન્ને
ગ્રેયકાવ્ય બની ગયાં છે.

ચૈત્યપાટી

ચૈત્યપરિપાટી-ચૈત્યપ્રવાહી. આ શબ્દો
એક સરખા જ આવના સૂચક છે. દૈન-
પરંપરામાં પર્વના દિવસોમાં નમરનાં બધાં
મૈત્ર્યો-દેવમંદિરોને જુદારવાની પ્રથા છે. આ
(પાવિજ્ઞાન-પ્રાપ્તને) ૧ વિદ્યારી-વિદ્યારી-
વિદ્યાનું ૭ પુત્ર-પ્રભાવ-નાગી જાય (પ્રભાવ-
પ્રાપ્તને) ૮ પદ્ય-પ્રે-પ્રે (પદ્ય-વપ-પ્રજાપતિ)
૯ વેળીગમ કવિનું નામ જે ૧૦ પીપાહ ગામનું
પીપાહ
વિની
જેપુર મેટમાં
છે છતાં
એ બાબા,
" છે.
ગમે

પાંચ જનની



સાહેલી મોરી રે, એક જનની ને નામ બુજવા રે,
એનાં જુદાં જુદાં પંચ રૂપ
પાંચેને પ્રાણુભરી પૂજવા રે—સાહેલી૦
સાહેલી મોરી રે પહેલી જનની તે મોરી માવડી રે,
એણે નિચોબ્યાં કલકાનાં દ્વંધ
એને તે પ્રાણુભરી પૂજવા રે—સાહેલી૦
સાહેલી મોરી રે, બીજી જનની તે ભૂમિ ભારતી રે,
એણે ઢાળ્યો ડેયાનો હિંચોળ,
એને તે પ્રાણુભરી પૂજવા રે—સાહેલી૦
સાહેલી મોરી રે, ત્રીજી જનની તે મા સરસ્વતી રે,
એણે સીંચ્યો અંતરમાં ઉલ્લાસ
એને તે પ્રાણુભરી પૂજવા રે—સાહેલી૦
સાહેલી મોરી રે ચોથી જનની તે મોરી માવડી રે,
એણે દીધાં આયુ ને દીધાં તેજ
એને તે પ્રાણુભરી પૂજવા રે—સાહેલી૦
સાહેલી મોરી રે પાંચમી જનની તે પરમેશ્વરી રે,
એનો જગમાં અણ અણ નિવાસ
એને તે પ્રાણુભરી પૂજવા રે—સાહેલી૦

રમણલાલ સોની

પાટી કે પરિપાટીમાં જુદારેલાં તમામ ચૈત્યોનું વર્ણન આપેલું હોય છે એટલે જ નેસલમેર ચૈત્યપાટી, સૂર્યપુર ચૈત્યપાટી એવા તેના આખાં નામે છે. કેટલેક સ્થળે, ચૈત્ય-પ્રવાડી એવું પણ નામ આવે છે, પણ તેનો અર્થ આ જ છે. તીર્થમાળામાં જુદાં જુદાં તીર્થોનું વર્ણન આવે છે તેમ ચૈત્યપરિપાટીમાં જુદાં જુદાં નગરનાં ચૈત્યોનું વર્ણન આપેલું હોય છે. પ્રાચીન તીર્થોનાં અસલ સ્થાનોના સંશોધન માટે તીર્થમાળાઓ અત્યુપયોગી

સાધન છે. એના સિવાય એ માટે ખીજું કશું સાધન નથી.

પૂજા

આ ગ્રંથ કવિતા જૈન સિદ્ધાંતોને તાણેવાણો કરીને જિનેશ્વર અષ્ટ પ્રકારી, બાર વ્રતની, આઠ કર્મની, સત્તર ભેદી વગેરે પ્રકારે જુદા જુદા રાગ અને ઢાળમાં રચાયેલી છે. જે લોકો અર્ધમાગધી કે સંસ્કૃતભાષા ન બોલતા હોય તેઓ આ સાધનદ્વારા જૈનધર્મના ધણા ગંભીર સિદ્ધાંતોને સરળતાથી સમજી શકે છે.

પ્રકાશ-કમલ



ઈન્દ્રધનુ અંગ બન્યું પૂનમનું હો,
ખીલ્યુ પ્રકાશ-કમલ કાનનનું હો.

રહ્યું શોધી મૃગશીર એનો ચારો,
ત્યાં તો લઇને તારલીએનો ભારો.
વાદળના ઢગલામાં ઢેરી કંઠારતાં
કમકચું ત્યાં ઝાંઝર કઠિયારણુનું હો-
ઈન્દ્રધનુ

લઇને આકાશી ફૂલકાંની ડાળી,
એણે શણગારી આબની અટારી:
મુખડું આવીને ત્યાં તો અધવચ્ચે એકલુ
દેખાણું મલકાતી માલણુનું હો-
ઈન્દ્રધનુ

લાવી ગોરસીમાં ગોરસડાં મીઠાં,
એને અહીંના મારગડા અઢીઠા:
વાગી ત્યાં ઠેશ જરા છલકાણું ગોરસું
શરમાતી ગોરી ગોવાલણુનું હો-
ઈન્દ્રધનુ

ઈન્દુલાલ બાંધી

* * *

શિવ એમ વ્યથાએ ગુરુ ભગતિ કર્યો
વેણીરામ^૯ દેડી
નયરી પીંપાડ^{૧૦} નવલ કમળ માધોસિંધ

પ્રખંધ

રાસની રચના અને પ્રખંધની રચનામાં
ખાસ કાંઈ વિશેષતા જણાતી નથી. સંભવ
છે કે મૂળે પ્રખંધ અને રાસમાં ખાસ વિશેષતા
દરો પરંતુ ભાષાના માહિત્યમાં તે વિશેષતા
લગભગ જતી રહી જણાય છે. પ્રખંધ
મહાવાક્યાત્મક અને વિશેષતાઃ ગદ્ય હોય છે,
તેમાં ભલે કવચિત કવચિત પદ્ય આવે, ત્યારે
'રાસ' તો ગેય કાવ્ય છે એમ સંસ્કૃત કવિઓ
કહે છે. ભાષામાં તો રાસ અને પ્રખંધ બંને
ગેયકાવ્ય બની ગયાં છે.

ચૈત્યપાટી

ચૈત્યપરિપાટી-ચૈત્યપ્રવાદી. આ રાખ્દો
એક સરખા જ ભાવના સૂચક છે. જૈન-
પરંપરામાં પર્વના દિવસોમાં નમરનાં બધાં
ચૈત્યો-દેવમંદિરોને જીહારવાની પ્રથા છે. આ
(પાવિફૂલ-પ્રાપ્ત) ૧ વિદ્યાનરો-વિદ્યારો-
વિદ્યાનું ૭ પુલૈ-પલાય-નારી જાય (પલાય-
પલાયતે) ૮ પય-પૈ-મેસે (પય-વધ-પ્રજ્વલિત)
૯ વેણીરામ કવિનું નામ છે. ૧૦ પીંપાડ ગામનું
નામ છે. આ પીંપાડ મારવાડમાં જોધપુર રેલ્વેમાં
આવેલું છે. કવિની ભાષા મારવાડી છે છતાં
તેની કવિતા વાંચતાં જણાય છે કે એ ભાષા,
યજ્ઞરાત્રી ભાષાની તદ્દન પામેત્રી ભાષા છે.
આ ભાષાને વર્તમાનમાં કાંઈ પણ યજ્ઞરાત્રી
સરળતાથી સમજી શકે એમ છે. આ ઉપરથી
એમ પણ સમજવાનું છે કે અદારમા મેકાની
મારવાડી ભાષા અને તે સમયની આપણી
ભાષા લગભગ એકસરખી હતી અને આખા
દેશમાં એક એવી વ્યાપક ભાષા ચાલુ હતી જે
સૌને સુગમ હતી.

પાંચ જનની



સાહેલી મોરી રે, એક જનની ને નામ જુજવા રે,
એનાં જુદાં જુદાં પંચ રૂપ
પાંચેને પ્રાણભરી પૂજવા રે—સાહેલી૦
સાહેલી મોરી રે પહેલી જનની તે મારી માવડી રે,
એણે નિચોવ્યા હલડાનાં દૂધ
એને તે પ્રાણભરી પૂજવા રે—સાહેલી૦
સાહેલી મોરી રે, બીજી જનની તે ભૂમિ ભારતી રે,
એણે ઢાળ્યો હેયાનો હિંચોળ,
એને તે પ્રાણભરી પૂજવા રે—સાહેલી૦
સાહેલી મોરી રે, ત્રીજી જનની તે મા સરસ્વતી રે,
એણે સ્ત્રીઓ અંતરમાં ઉલ્લાસ
એને તે પ્રાણભરી પૂજવા રે—સાહેલી૦
સાહેલી મોરી રે ચોથી જનની તે મોરી માવડી રે,
એણે દીધાં આયુ ને દીધાં તેજ
એને તે પ્રાણભરી પૂજવા રે—સાહેલી૦
સાહેલી મોરી રે પાંચમી જનની તે પરમેશ્વરી રે,
એનો જગમાં અણ અણ નિવાસ
એને તે પ્રાણભરી પૂજવા રે—સાહેલી૦

રમણલાલ સોની

પાટી કે પરિપાટીમાં જુદારેલાં તમામ ચૈત્યોનું વર્ણન આપેલું હોય છે એટલે જ નેસવમેર ચૈત્યપાટી, સૂર્યપુર ચૈત્યપાટી એવાં તેનાં આખાં નામો છે. કેટલેક સ્થળે, ચૈત્ય-પ્રવાહી એવું પણ નામ આવે છે, પણ તેનો અર્થ આ જ છે. તીર્થમાળામાં જુદાં જુદાં તીર્થોનું વર્ણન આવે છે તેમ ચૈત્યપરિપાટીમાં જુદાં જુદાં નગરનાં ચૈત્યોનું વર્ણન આપેલું હોય છે પ્રાચીન તીર્થોનાં અસલ સ્થાનોના સંશોધન માટે તીર્થમાળાઓ અત્યુપયોગી

સાધન છે. એના સિવાય એ માટે બીજું કશું સાધન નથી.

પૂજા

આ ગ્રંથ કવિતા જૈન સિદ્ધાંતોનો તાણેલાણો કરીને જિનેશ્વર અષ્ટ પ્રકારી, ખાર વ્રતની, આઠ કર્મની, સત્તર ભેદી વગેરે પ્રકારે જુદા જુદા રાગ અને ઢાળમાં રચાયેલી છે. જે લોકો અર્ધમાગધી કે સંસ્કૃતભાષા ન જાણતા હોય તેઓ આ સાધનદ્વારા જૈનધર્મના ધણા ગંભીર સિદ્ધાંતોને સરળતાથી સમજ શકે છે.

વરદાન



કુદરત થાય પ્રસન્ન કદિ મહારા પેરે,
તો માથું વરદાનો હું આટલા.
ભવરણમાહે બીયણ તાચે હું તપુ,
જ્યોત્સ્ના, દેજે કિરણો તારાં શીતલાં
અનિલ, હલાવી પુષ્પો પરિમલ આપજે,
વનવનના કુસુમો વિલસે ઝહાં કોમલાં.
ઉધા, અનેરી પહેની તુજને વીનવું,
છાટ કુસુમલ સુદહિયે મુજ છાટણાં.
ટમટમતા તારાઓ, તમે શું આપશે ?
આજે તેજ તમારા મારાં નેણમા.
વસન્તની વનરાજીમા વિહરી રહી
દેજે ઠંઠ મધુરો તારો કોકિલા.
કુદરતહીંધાં વરદાનો જો આ મળે,
જીવનમાં જિજે સોનેરી સોણલાં.
જનાર્દન પ્રભાસ્કર

સજ્જાય કે સ્વાધ્યાય

આ કવિતા ધણી લાંબી ભાગ્યે જ હોય છે
આમાં ક્રોધ વગેરે દોષોનું નિરૂપણ અને તેનાં
માર્ગ દર્શાવતાં હોય છે તથા શિષ્યામણુરૂપે
પણ ધર્મી દષ્ટિક્ત નોંધાયેલી હોય છે કોઈ કોઈમાં
ધ્યેય કે આદર્શ પુરૂષની સક્ષિપ્ત જીવની પણ
આપેલી છે એ એટલે પોતાનું-પોતાની જાતનું-
પોતાના આત્માનું આધ્યાય એટલે મર્વ પ્રકારે
ગિનન અર્થોત્ આ કવિતા આત્મચિંતનના સાધ
નરૂપ છે. આમાં ધણીવાર ઉપક્રમે દષ્ટાને પણ
સમજ આપવામાં આવેલી હોય છે—જેમકે,
વજ્રજ્વરાની સજ્જાય, ધોમીડાની સજ્જાય વગેરે.

બારમાસ

આ પ્રવારમાં વિરહિણીને લક્ષીને બાર-
માસનું નિરૂપણ કરેલું હોય છે. જૈન પરંપરામાં
નેમિનાથ અને તેમની પત્ની રાત્રિમતીને લક્ષીને
આ બારમાસ રિશેષનઃ રચેલા જોવામાં
આવે છે.

ચરિત, ભાસ—

ચરિત ભાસ કે ભાષ, વેલી કે વેવ,
કથા કે એ બધા ગેયોમા કોઈ ને કોઈ આદર્શનું
ચરિત કે ધર્મતરંગ વર્ણવેલું હોય છે અને તે
જુદા જુદા ઢાળ કે રાગમાં હોય છે. વર્ણવેલ
ચરિત અતિદાસિક જ હોય એવું હોતું નથી.
લેખ

લેખ નામની ગેય કવિતામાં પત્ની જીવર
પતિનો કે પતિ જીવર પત્નીનો પત્ર ઢાળ કે
ઢાળોમાં વિવિધ દેશી રાગોમા હોય છે. ‘રામ
ચંદ્રનેખ’ નામની કવિતામા રામે સીતા જીવર
લખેલો પત્ર ખાચ ઢાળમા વર્ણવેલો છે.

સુદ્રડી

સુદ્રડી નામની કવિતામાં સીતા તરફ રામે
હતુમાન સાથે મોકલેલી વીંડીને લક્ષ્યમાં
રાખીને રામ, સીતા અને લક્ષ્મણના ગુણો
વર્ણવેલા છે.

હુંડી

હુંડીનો અર્થ ચાલુ 'હુંડી'ની જોવા જ છે પરંતુ તેમાં જેમ વેપારી, કોઇ બીજા વેપારી બિપર હુંડી લખે છે તેમ કવિ પોતાના આદર્શ પુરુષ બિપર હુંડી મોકલે છે અથવા કોઇ સિદ્ધાંતનું નિરૂપણ કરે છે.

સંવાદ

સંવાદની કવિતામાં સરસ સંવાદો આપેલા હોય છે. જેમકે, સમુદ્રવહાણુસ વાદ, મોતી-કપાસીઆ-સંબંધસંવાદ વગેરે.

અભિપ્રેક, પવાડો

અભિપ્રેકમાં તીર્થંકર વગેરેના જન્મ-ભિષેકોનું વર્ણન આવે છે પવાડો (પ્રનાદ ?) માં લગભગ રાસ જેવી હકીકત નોંધેલી હોય છે. આ હકીકત ઐતિહાસિક હોય એવું નિશ્ચિત નહીં.

કક્ક

કક્ક કે કક્કાવળીમાં કક્કાવારી પ્રમાણે અક્ષરો ગોઠવી હિતસિક્ષાની સૂચના કરેલી હોય છે અથવા એ જ રીતે શૃંગારપ્રધાન પણ વર્ણનો કરેલા હોય છે

ફાગ વગેરે

ફાગ રસાઉલો વિવાહલો વસત-ફૂલડાં ચંદ્રાવલા-ચંદ્રાઉવા એ વધા લટકાળાં નામે છવનતા ઉલ્લાસને સૂચવે છે અને એ ગેયોમાં મહાદેવ-પાર્વતીના શૃંગાર જેવી હકીકતો આપેલી મળે છે દેશીનામમળામાં 'વસતના ઉત્સવ'ના અર્થમાં 'ફગૂ' શબ્દ આપેલ છે. (વર્ગ ૬-ગાથા ૮૨). ફાગ અને પ્રસ્તુત ફગૂ એ બંને એકસરખા જ શબ્દો છે. ફાગણ (ફગૂણ-ફાલ્ગુન) માસ પણ એ શબ્દની સાથે જ સંબંધ ધરાવે છે. અર્જુનનું જો એક 'ફાલ્ગુન' નામ છે તે પણ તેના યોગ્યથી યતનગતતા મોજિલા સ્વભાવને લીધે હોય એમ માસે છે.

સૂરનાં સંધાન



આથેઆથે ને પાસપાસે

વાગે છ વેણુ આથેઆથે ને પાસપાસે.

પલમાં વાગે છ આસપાસ કૈંક આટલે

ને પલમાં જાગે છે આકાશે-

વાગે છ વેણુ આથે આથે ને પાસેપાસે

બિધકતા લોરમાં ને બળતા બપોરમાં,

આથમતી સાજને ઉઝસે

વાગે છ વેણુ આથેઆથે ને પાસપાસે.

કળીઓ સુકોમળીનાં ઉર ધીરે કોળતી

ને ફેડતી કઠોર પહાડ નાસે

વાગે છ વેણુ આથેઆથે ને પાસપાસે.

જમનાના ઘાટમાં ને વનરાની વાટમાં,

ગોતી મેં ગેબને આવાસે

વાગે છ વેણુ આથેઆથે ને પાસપાસે

થાકી વિભાવરીમાં બેઠી હું બાવરી

તો જાગી રહી છ ત્યાસત્યાસે

વાગે છ વેણુ આથેઆથે ને પાસપાસે.

અધરેથી વેણુ નાથ વેગળી ના મેલશે

સૂરનાં સંધાન નંદવાશે

વાગે છ વેણુ આથેઆથે ને પાસપાસે.

બાલમુકુન્દ દવે

કેના પ્રતાપ ?

દીપે રજની ઠેરે રાસ : શશિયર સ્નેહને પ્રતાપ;
 વ્યાપે ઉર મહી ઉલ્લાસ : પ્રણયના મેહને પ્રતાપ.
 કંઠણ ખખડે : ઝાંઝર ઝણકે, મલકે મુખ મધુર;
 સોહ સુદરીઓ ચતુર : મંગળ શીલને પ્રતાપ.
 સમીરણ વાયે : વન સોહાયે, યાયે કુંજ કિલ્લોલ;
 દિલકું ઠાલતું વિલોલ : કાઠિલગીતને પ્રતાપ.
 પાંખડી પાંખડી પ્રેમ પ્રસારે, સહીને મધુકર ત્રાસ;
 અંતર ફેરતી સુવાસ : મનોહર પુષ્પને પ્રતાપ.
 ઉપા આવે : અરૂણ આવે, વસમી વીતે રાત;
 દિવસ દીપતો રણિયાત : સૂરજદેવને પ્રતાપ.
 તાપ ટાઢનાં ફાળ સહતો, મેઘની મુશળધાર;
 ખેતર પાક શો અપાર : ખેડુત ખંતને પ્રતાપ.
 માનવતાની મધુરપ મહેકે, મહેકે જગનો બાગ;
 શમતી માનવઉરની આગ : સાચા સંતને પ્રતાપ.
 રાતદિવસ જે પરિશ્રમ વેઠે, છત્રતથો ધરી બાણ;
 પ્રજા જ્યાં પામતી કલ્યાણ; રઘુસમ રાજને પ્રતાપ.
 અંજન આજે આંખ મહી જે, રંજન કરતા ઉર;
 ચડે શાં ભાવનાનાં પુર : કવિના કાવ્યને પ્રતાપ.
 ગૃહ દીપાવે : ગામ દીપાવે, દીપાવતા કું દેશ;
 સાચા સપૂત સો હંમેશ : શુભિચલ માતને પ્રતાપ.
 નાથે ફેટે હાસ હસે છે, ખેલે ખેલ રસાળ;
 રાચે રંગમાં જગબાળ : પ્રણના પુણ્યને પ્રતાપ.
 મૂળજીભાઈ પી. શાહ.

હીંચ

હીંચ શબ્દમાં હીંચકવાનો ભાવ છે અને
 'હીંચિરે હીંચીરે હીંચીલરીરે' એ રીતે મહા-
 વીરના જીવનમાં 'હીંચ'નો પ્રયોગ છે.

હમચી

હમચી શબ્દનો ખાસ ભાવ બાળપણમાં
 નથી, પણ મુનિ ભાવપ્રસમય (સોળગો સૌંદર)
 'નેમનાથ-હમચી'માં કહે છે કે "હમચી

હમચી હમચીરે હમચી છઈ ચુરાસી " એ
 રીતે હમચી શબ્દનો પ્રયોગ છે. આ પદ
 કડીએ કડીએ આંકણીમાં પણ બોલાય છે.
 ચર્ચારિકા

ચર્ચારિકા કસ્તાં કરતાં ગાવાની કવિતા
 છે અને તે પણ વિદ્યાસમય હોય છે.
 ધવલ
 જેને આપણે ધોળ કહીએ છીએ તે

જાતની આ કવિતા છે અને આમાં મંગલ-મય હજીકતો આવેલી હોય છે.

બાકીનાં ધણાં નામોનો ભાવ તેના નામ જીવરથી પ્રતીત છે. જેમકે, સ્તોત્ર, સ્તવન, ભાવના, અધિકાર, આખ્યાન, જોડિ, પ્રદીપિકા, વિલાસ, નિર્વાણ, બોલ, ગીત, ગીતા, વિનંતિ કે વિજયંતિ, સલોકો કે શલોકો (શ્લોક), કૃત, કથા, મંજરી, હરિયાળી.

માતૃકામાં ધર્મની માતારૂપ હજીકતો ગવાયેલી મળે છે એટલે હિતશિક્ષાની કવિતા અને માતૃકાની કવિતામાં પ્રાયઃ બેઠ જણાતો નથી. એક સૂઠ નામનો ભાવ જણાતો નથી; કદાચ 'સુત' સાથે એનો સંબંધ હોય.

આ બધી ગ્રેય કવિતામાં 'રાસ' ની પ્રધાનતા છે. ગુજરાતી કવિતામાં 'રાસ' સંખ્યાબંધ છે. એમાં કવિ જેનો ગમ કવતા હોય તેને અનુલક્ષીને અનેક ઉપયોગી રસમય હજીકતો આપે છે. પ્રવાસવર્ણન, સંગ્રામ-વર્ણન, વિલાસવર્ણન, નગર પ્રાકાર બગ્ગર વગેરેનાં વર્ણનો, સંસ્કૃતિઓ, સમસ્યાઓ પહેલિકાઓ અને રથજે રથજે બીજાં બીજાં રસમય અવતરણો પણ આવે છે. રાસમાં સખીસાહેલીઓના મિત્રભાષણધોના રનેક સંબંધો વિશે સવિશેષ નોંધેલું હોય છે. સંખ્યામાં બીજી તમામ કવિતાઓ કરતાં રાસ-સાહિત્ય ચડી જાય એમ છે. કવિ ઋષભ દાસના રાસ, કવિ દેવાલના રાસ પ્રેમાનંદની વાણીને પણ ટક્કર માગે એવી રસાળ વાણીમાં રચાયેલા મળે છે. આ સાહિત્ય પ્રકારમાં ઘણું જ ઓછું આવેલ છે. નેટલું છે તેટલાનો અડધો ભાગ પણ બરાબર સંશોધિત ચંદ્ર બાપાના ફેરફાર વિના પ્રકાશમાં આવે તો ગુજરાતના ઇતિહાસસંશોધનમાં તે ઘણું ઉપયોગી સાધ અને બાપાના ઇતિહાસમાં તો તે અસાધારણ ફળદાયી નિવડે. પણ એ જૂનાં

સારસની બેલડી



ગુજરાતે દીઠી મહેં સારસની બેલડી
સારસની બેલડી મહેં દીઠી અલબેલડી
ગુજરાતે દીઠી મહેં સારસની બેલડી.
કાળજી ને કલ્લોલે કુલતાં ગૃહ દીઠાં,
આંખને અમૃત બોલ બુલતાં ગૃહ દીઠાં,
ગુજરી વાટિકામાં મહેં દીઠી ચમેલડી,
દીઠી ચમેલડી—સારસી પિયુબેલડી.
ગુજરાતે દીઠી મેં સારસની બેલડી.
સંસાર શાણાંનાં ઉર હોય લૂખાં,
પ્રેમ વેલુડાં તો હોય હસમુખાં,
ગુજર ગૃહે તો ગુલે અમૃતવેલડી.
બીજાં સીતેશ ને બીજાં શું સાતા,
બીજાં ગીતેશ ગોપી બીજાં શું ગીતા !
ગુજર ગૃહોએ મહેં દીઠી રસહેલડી.
કિસ્મરકડી પિયુ વેલી ગુજરાતણ,
એનો રસિયો એ રસનો મહેરામણ,
દામ્પત્ય ધર્મની મહેં દીઠી રસકેલડી,
ગુજરાતે દીઠી મહેં સારસની બેલડી
કુસુમાકર

સાધનો તરફ જોયુ નજર કરે ? જેમની ઇચ્છા
ગુજરાતને એક પ્રામાણિક કોશ સંપાદવાની
હોય તેમણે જરૂર, એ સાહિત્યને સાલવાર
પ્રકાશિત કરી સંપાદન કરવું જરૂરી છે.

હવે થોડાક નમૂના આપી આ લેખ પૂરો
કરીએ:—

૧ અપુરા તું મ કરિ કિલુસું રોસ.

૨ મૂરિખ નર કાઠે તું કરત ગુમાન.

૩ કિરીકું સખ દિન સરીવે ન હોષ.

૪ રામા રામા ધન ધન બમનઉ

રહય તું રાતિ-દિન

૫ નિંદા ન છીજય અવ પરાધ

નિંદા પાપે પિંડ બરાધ.

(સત્તરમે સૈકા)

જૈનકવિઓએ ગરબા વિશે લખ્યું જણાતું
નથી, પરંતુ 'ગરબા'ને મળતું એવું સાહિત્ય
ધણું લખેલું છે. વસંતપૂજાં અંદાવણાં,
વિવાહો, રસાહો, ફાગ વગેરે 'ગરબા'ને
આટિ એવાં ગેયો છે.

પ્રાચીન ગેયના નમૂના

હુ સામિડ હુ માય મપુ હુ મિત પિયક,

હુ ગદ હુ મદ હુ જિ તાણ હુ ગુલ લેમક.

હુ હુમરમારિડ વરાડ રીડ નિદમાગદ,

લોગડ હુ કમસ્મલસણ જિણ પાલહિ ચગદ.

અબપદેવસુરિ-આરમે સૈકા

જહિ વિહર મુગિચદસુરિ તહિ નાસદ મિષ્છત,

ચરદ નડલ જહિ અવડદ સપુ કિં દિડદ તેણ.

વાડીદેવસુરિ-આરમે સૈકા

વાયસુ ડગ્ગાવતિમણ પિડ દિડલ સહસ તિ,

અદા વલયા મહિદિ ગય અદા ફુદ તજતિ,

માસુ મહારિસિ એડ મળદ જદ મુસતત્તુ પમાણ.

માયદ ચલણ નવતાહ દિવિ કિવિ ગગાળાણ.

લેવડ અંતરુ રવણ-ગમદ

તેરડ અંતરુ પટ્ટણ-ગમદ.

હેમચંદ્રસુરિ-આરમે સૈકા

મળતા દોવ દરિદ તનિ ટલિ,

મણિ અસાદત અપલા પલિ,

મણિ મળાવિ નિત ગુણિ

નવનધિ આવિ અગણિ.

અસાધિત-૫૬૨મે સૈકા

ધન વિણ માનવ વહુ કિમ કરદ

ધન વિણ હદર દોહિલા મરદ,

ધન વિણ મુવણિ મલ્લ નહી મોગ,

ધન વિણ નહીં સરુલ સયોગ.

ધન વિણ નારિ નેહ નવિ ધરદ,

ધન વિણ દાસ કરમ ન કરદ,

ધન વિણ ફોદ ન દેવદ માન

ધન વિણ અતર ફોલ પાન.

લાવણસમય-સોળમે સૈકા

વાપમતી નદ મદિરા પીચ વલકળી વહુ નદ

પ્રીય પદ્મ પીચ.

હૃદય સૂત્ર મંગિ વાવરદે વ્યાધિ પીઠુ ડુદ્ધત કરદ.

કમાર્ગી મરકસગતિ જડી યમ કારેલી લીંચડી ચડી.

અદન તળીસુ જયણાસાર વરડુ વેદકર્મ આચાર.

અમુરતણ આંણ થીસાસ શેડ આદિ પુરવ મિનારા

એ રજમાહિ તજ કાઠિ જોડ સોલવાલે ગરીમાણ હોદ

કવિ માંડણ-સોળમે સૈકા

મદે પાપ પૂર્વે શાં કર્યાં લુપ્તા કળવોઝાર

અતિથિ કો આવિડ આગણદે તેહનદ નાપિડ આહાર

દુવેલની મદ મૂરન ન લહી અમરકજિ કરેડ નાકર

યાચકજન મદ દુહવિમાં તદ્દનદ મુરિ કરેડ તિરસ્કાર

કવિ વિપ્રદાસ-સત્તરમે સૈકા

સાંમલજો ધ્રોતા સર્વ કહેયું સરસ તે વાત

ધાંમલતા મત ડગજો મત કરજો વ્યાપાત,

ઉંધે તે સુધે મહી જુધે નહિ રસપૂંડ

સાકાર દારાને પરિહરે વટક રાતો ડડ.

યશોવિજયજી-અઠારમે સૈકા

આ લેખ લખવામાં સહમત થી. મોદન-

લાલ દલીયંદ દેશાધિકૃત 'ગુર્જર કવિઓ'ના

બંને આગની સવિશેષ સદાપના લીધેલ છે.

તેરમી સદીથી ઓગણીસમી સદી સુધીના

રાસ અને ગરબીકારો



શ્રી. કમળાખહેન ર સુતરિયા

‘રાસ-સાહિત્ય’ વિષે આપણે ત્યાં વ્યવસ્થિત રીતે ખૂબ જ ઓછું લખાયું છે. ‘રાસ-માહિની’ અને ‘રાસકુંજ’ માં ‘રાસ-સાહિત્ય’ વિષે અભ્યાસપૂર્ણ આમુખો શ્રી. રામમોહનરાય, જશવંતરાય અને શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણીએ લખ્યા છે; ‘આપણા કવિઓ’ માં શ્રી કેશવ-રામ કાશીરામ શાસ્ત્રીએ ‘રામયુગ’ નામના વિભાગ અવગ કરી સારી એવી વિવેચનાપૂર્ણ માહિતી આપી છે, તો ‘ત્રી-શુવન’ ના ગયા વર્ષના ગરમા અંકમાં ‘રાસ-ગરબી’ના વિકાસ ઉપર અભ્યાસપૂર્ણ લામો લેખ મળે છે; આ તેમ જ શ્રી મુનશી દૂત “Gujarata and Its Literature,” શ્રી શાસ્ત્રીજીના ‘કવિચરિત-ભાગ ત્રીજો;’ અને શ્રી ઇન્દુમતી-ખહેન મહેતાનું અપ્રકટ ‘રાસ-સાહિત્ય’ ઉપરનું પુસ્તક વગેરે ઉપરથી આપણા રાસ અને ગરબા-ગરબીકારો પર આંદોં ઊડતું અવલોકન કર્યું છે.

ઇ. સ. બારસી સદીના અંત પછી શુભ-રાત્રી સાહિત્યમાં કવિતાની એક નવી પદ્ધતિ શરૂ થાય છે; અને તે વિકાસ પામતી આખ્યાન-પદ્ધતિ સુધી પહોંચે છે આ પદ્ધતિમાં જ ‘રાસ-સાહિત્ય’ને વિકસવાનો અવકાશ મળ્યો છે. શ્રી. શાસ્ત્રીજી કહે છે તેમ, “‘રાસ’નો વિકાસ કેવળ જૈન કવિઓને આભારી છે.” તેરમી સદીમાં, ઉપદેશ-રસાયન રાસના ટીકાકાર જિનપાલ ઉપાધ્યાયે એક રચને ઉદ્ભવે કયો છે—

ચર્ચી-રાસરૂપરૂપે પ્રવચ્ને પ્રાજ્ઞને કિલ્લ.
ઘૃત્તિપ્રવૃત્તિમયતે પ્રાય કોઽપિ વિચક્ષણ. ॥

‘રાસ’નો ઉદ્ભવ આંદોં સ્પષ્ટ છે. જૂના કાળથી ‘રાસ’ આપણે ત્યાં પ્રચલિત હતા; પરંતુ તેના વિશે વધુ માહિતી તેમ જ તેને ગાવા વગેરેની પદ્ધતિનો ઉદ્ભવ આપાય

હેમચંદ્રના સમય પછી મળે છે. કાબનો વિકાસ જેમ જેમ થતો ગયો, તેમ તેમ તેના બેદમ્બેદો વિશે પણ ઉદ્ભવ થવા લાગ્યો. આ પ્રકારમાં જુદા જુદા રાગમાં ગવાતાં અને નર્તકી-પ્રાધાન્ય કાળો રાસ તરીકે ઉદ્ભવાયાં. ‘રવંતગિરિરાસ’ માં ઉદ્ભવે છે તે મુખ્ય ‘ર ગિહિ એ રમઠ જો રાસ’—‘રમી’ શકાય એવો ‘રાસ’નો પ્રકાર સૂચવે છે. ‘ઉપદેશરસાયનરાસ’માં એ વિવિધ રાગે ગાઇ શકાય એમ પણ જણાવ્યું છે. જૈન કવિઓનો ફાળો

શરૂઆતમાં ‘રાસ’ને વિકસાવવામાં જૈન કવિઓએ સારો એવો ફાળો આપ્યો છે. આ કવિઓએ રચેલા રાસોમાં રંગમયી વર્ણનો ઠીક ઠીક આવે છે, પરંતુ તેમનું ઉત્પત્તિ ધ્યેય ‘ગોક્ષુ’નું હોઇ, તેમની કૃતિઓ ધણીવાર ઉત્કૃષ્ટ કોટિએ નથી પહોંચી શકતી. ‘સમક્ષેત્રિ-રાસ’માં ‘તાલાગસ’ અને ‘લઘુટારસ’ એમ રાસનૃત્યના બે બેદ આપ્યા છે. ફરતે કુંડાળે માત્ર તાળીઓથી તાલ આપી સંગીત-પૂર્વક પમના ટેકા સાથે ફરવામાં આવે તે ‘તાવારસ’ અને દાડિયાથી તે જ પ્રમાણે ફરવામાં આવે તે ‘લઘુટારસ.’

આ બન્ને પ્રકારના રાસમાં જુદા જુદા રાગનાં પદો ગાવામાં આવે છે. એટલે ‘રાસ-

અધીરું દિલ



ઠંડાલમના વેણુ ના સૂણાયે સાહેલડી !
 શ્રવણેમાં ઘોષ એના ગૂંથ્યાં કરે:
 દર્શન ના દિદાર તણાં થાયે, સાહેલડી !
 નયનોમાં નાથ છતાં છુપાં રહે.
 પલકે તારા આભમાં, ચમકે વાદળવીજ;
 મારે ઉર આકાશમાં,
 આશંખી જાગી એવી બીજ, રે સાહેલડી !
 વિરહે ઘેલું દિલ ડોલ્યાં કરે.
 હૈયાની વાડિયો અટુલી, સાહેલડી !
 ઠંડાલમ વિહોણી વિલાપ્યાં કરે:
 આશાની એક વેલ લીલી, સાહેલડી !
 હૈયાને હામ દે હસાવ્યાં કરે.
 સુની વનની વાડિયો, સૂની પુરની વાટ:
 વહાલા વિષુ સુના દિસે,
 રનેહ સરોવર ઘાટ હે સાહેલડી !
 એકલડું ચિત આ મુંઝાયાં કરે.
 રનેહીજીવન તણાં સોણલાં, સાહેલડી !
 અનિમેષ નયણાં નિહાળ્યાં કરે:
 ક્યારે થયે રે મુળજોણાં સાહેલડી !
 હેડું અધીર પ્રશ્ન પૂછ્યાં કરે.
 ઘૂઘવે વનના વાયરા, ઘૂઘવે સાગર નીર
 ઘૂઘવે બર પ્રહાંડ આ,
 હૈયા બનીને અધીર હે સાહેલડી !
 ઠંડાલમની વાટે ટવળ્યાં કરે.
 દર્શન દિદાર કેરાં કરવા સાહેલડી !
 ગાંડું ઘેલું દિલ ડોલ્યાં કરે.
 સીતારામ જે શર્મા

સાહિત્ય' પર સમગ્રપણે નગર ફેરવીએ તો વિવિધ પ્રકારના રાસો અનેક પ્રકારના રાગમાં આપણને મળે છે. આ વિવિધ પ્રકારોમાં રાસ, દોંચ, દમચી, ફાગ, ગરબા, ગરબી, માનક, કક્કા, તિથિઓ, બારમાસા, મરશિયા વગેરે ગણાવી શકાય.

શાલિભદ્રસૂરિ

સૌથી પહેલી કૃતિ 'રાસ' ની ઝાંખ ઉપલબ્ધ થતી હોય તો તે 'બરતેશ્વર બાકુ-બહિરાસ', છે. સંવત ૧૨૪૧માં શાલિભદ્ર-સૂરિ નામના જૈન સાધુએ આ રાસ રચ્યો છે. બાપા તેમ જ કાવ્યખંડની દૃષ્ટિએ આ કૃતિ ખૂબ ઉપયોગી છે. ત્યારબાદ લગભગ આલીસેક વર્ષ પછી, મુજરાતના જાણીતા મંત્રીઓ વસ્તુપાલ અને તેજપાલના શુરુ શ્રી. વિજયભેનસૂરિએ લખેલો એક રાસ 'રવંત-ગિરિરાસ' મળે છે. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આ રાસનું મહત્ત્વ છે જ, પણ શબ્દ અને અર્થઅમૂલ્યતિવાળી કવિતા આ રાસમાં મળે છે, એ તેની નિશિષ્ટતા છે. 'રાસ ગેય અને વૃત્તોપયોગી છે,' એવો ઉલ્લેખ, આ રાસમાં સૌ પ્રથમ મળે છે. કાવ્યને અંતે કવિએ જણાવ્યું છે: 'રંજિદિ, રમમ્ જો રાસુ...' વિનયચંદ્રસૂરિ

વિક્રમના ચૌદમાં સૈકામાં હયાત વિનયચંદ્ર-સૂરિએ 'બારમાસી' કાવ્ય આપેલ છે. 'બાર-માસી' કાવ્ય તરીકે 'નેમિનાયચતુષ્પદિકા'એ તેમનું કાવ્ય સૌ પ્રથમ અત્યારે ગણી શકાય; કારણકે એ પહેલાનું આ પ્રકારનું કાવ્ય હજી ઉપલબ્ધ થયું નથી. આ પ્રકારના કાવ્યોમાં નામિકોને થયેલો નામકોના વિરલ રજૂ કરવામાં આવે છે: 'નેમિનાય ચતુષ્પદિકા' માં નેમિ-નાયનાં પત્ની રાનિમતીને નેમિનાયના વિરલને લીધે જે સંવેદન થાય છે, તે રસિક રીતે રજૂ કરાયું છે:—

"આવણિ સરવણિ કહ્યું મેડું
 ગળગર્ધ વિરહિરિ જિનગર્ધ દેડું

વિજયુ ઝમકકક રફખસિ નેવ
નેમિહિ વિણુ સહિ સહિયહિ કેમ. ”

વળી ખીછ કેટલીક લીટીઓ જોઇએ—

“ભાદ્રવિ બરિયા સર પિરખેવિ
સકરુણુ રોઅમ રાજલદેવિ
હા એકલડી મધ, નિરધાર
કિમ જીવેપસિ કરુણાસાર.”

છેવટે નાયક-નાયિકા ગિરનાર પર મળે
છે; અને તેના અંત જૈન કથાઓ મુજબ,
નેમિનાથ રાજમતીને દીક્ષા આપે છે, તેમાં
આવે છે.

ઉપરના રાસમાં ગેયત્રયું પ્રમાણુ વિકસેલું
જોઇ શકાય છે; અને એ પ્રમાણુ ધીમે ધીમે
વધતું જાય છે ‘સપ્તશેત્રિરાસુ’ એ માટે
એક ગણનાપાત્ર કૃતિ કહી શકાય. કાવ્યની
દૃષ્ટિએ તેમાં કંઈ નથી. તેના રચનાર વિષે
કાંઈ માહિતી મળતી નથી. સાંપ્રદાયિક હકીકતો
અને વિધિઓથી બરપૂર આ રાસ હોવા છતાં
તેના જુદા જુદા ઢાળોને લીધે તે મહત્વનો
મણાય છે.

પેથડરાસ

કાવ્યબંધની દૃષ્ટિએ ત્યારપછી એટલો
જ મહત્વનો કાંઈ રાસ મળતો હોય તો તે
‘પેથડરાસ’ છે, એ અપૂર્ણ મળી આવ્યો
છે; તેની રચના સં. ૧૩૬૦ની આસપાસ
થયેલી મણાય છે. તેમાં દોહરો, ચાલુ રાગો,
ચોપાઇ વગેરે તો છે જ, પણ નવા છંદના
સર્વેશ્વર શ્રી પ્રથમ આંહો મળે છે.

“તહિ નાચિન એ એ સહિલડી

એ લ લાગીય ગિરિનારે

રાજલિવર રુલિઆમણુ સમલડક સંસારે.

અંગ પખાલિ સુગયંદમધ એ જલ

પહરીય ધોતી પ્રવીત

ઇદ્રમહોત્સવ આયરંબી તહિ

ખયાલિ બહુ ધણવંત. ”

દેલડ-રાણી



મેહુલા-મારગ મારો, વીજળી વાસ રે,
મારેલો મહેરામણુલોકનો છ રે !
ગળકું ગહનતાના શુંબજનો જોગબરી,
પડધા સંકેારી બમું ભુવનો છ રે
મેહુલા મારગ...

દેલડચરાણીનો મને જોગ ને વિજોગ વયો
આપાઠ અનરાધાર ચુવતો છ રે !
ખમકે ખોયાણુ અગ્લોવાડી-હીંડોલ ને
એકલ જિડયાનો ઘાવ હુજતો છ રે !
મેહુલા મારગ...

કેકા-ચપ્પય બ્યોમ વેરી પંખી પુકારતો
રંલા-મરૂદી મારી મેળવો છ રે !
ફંચુઝંકાર માથે રોમની રુશનાઈ વેરી
એમાં આતશસાહ જોડવો છ રે !

મેહુલા મારગ...

બ્યોમલ વેળુમાં એક વીરડો બેડતો પડયો,
સૂની સરવાણી કૈંક ચોધતી છ રે
બ્યાંબ્યાં ઘનઘોરતા ચપલાઝોકારજડયા
ત્યાં ત્યાં દેલડચરાણી લોલીતી છ રે
મેહુલા મારગ...

મુધાંશુ

મોર



સોનાનો મોર મેં જોયો
આલમમાં, મોર મેં જોયો
બચાવના, મોર મેં જોયો:
મારે આંગણે નાચે કળા કરી.

સોનાનો મોર મેં જોયો,
રૂપાનો મોર મેં જોયો,
આકાશમાં, મોર મેં જોયો:
રાતના, મોર મેં જોયો.
મારે આંગણે નાચે કળા કરી,
રૂપાનો મોર મેં જોયો.

નાનો શો મોર મેં જોયો,
જીવનમાં મોર મેં જોયો,
સર્જનાં, મોર મેં જોયો
મારે અંતરે નાચે કળા કરી.
નાનો શો મોર મેં જોયો.
નાનો શો મોર મેં જોયો,
સુધધુધ મેં સંખી જોયો!
જગતમાં જો પર હું મોહ્યો!
જીવનમાં મોર એક જોયો.

મોહિનીચંદ્ર

ભાખાની દષ્ટિએ પણ આ રાસને યાદ રાખવો ધરે.

કછ્ડીરાસ

ઉપરના જેવી જ, કાવ્યની દષ્ટિએ ઉત્તમ નહિ, પણ કાંઈક ઇતિહાસની દષ્ટિએ અને વિશેષે કરીને બંધની દષ્ટિએ ઉપયોગી થાય તેની એક કૃતિ 'કછ્ડીરાસ' સં. ૧૩૬૩માં ગયાયેલી મળી આવે છે. તેના કર્તા વિશે કંઈ નિષ્કૃંપ થઈ શક્યો નથી. ચોપાઇ, દોહા અને વરણ ઉપરાંત બ્રજવાનાં ચરણો આમાં મળે છે.

સમરારાસ

શ્રી. મુનશીએ જોને અંધાધૂંધીનો સમય કહ્યો છે તે સમયમાં—સંવત ૧૩૫૩ થી ૧૪૫૬—અનેક પ્રકારની વિશિષ્ટતા ધરાવતો 'સમરારાસ' મળે છે. તેની રચના સંવત ૧૩૭૧ આસપાસ થઈ જણાય છે. આ રાસમાં આપણને ઠીક ઠીક કવિતા, ઉપયોગી ઐતિહાસિક માહિતી, ભિન્નભિન્ન પ્રકારના દેશી ઢાળ અને ગુજરાત વિશે થોડીક માહિતી મળે છે. તેની થોડી લીટીઓ જોઈએ—

ચલજી ચલજી સદિયડે મેનુજિ ચડિય એ
આદિજિયુપત્રીઃ અમિં જોઈસઈ એ !
મહાસુદિ ચલસિ દૂરદેસંતર સંધ
મિલિયા તરિં અતિઅ ખાદ
માણિકે મોતિએ ચલિ સુરધ પૂરધ
રતનમધ વેલિ સોવન જવારા
અશોકજી અનુ આમૂપદસવલિલિ
રિતુપતે રચિયમે તોરજીમાલા
દેવકન્યા મિલિય ધવનમંગલ દિયધ કિનર
માયહિ જગતચુરો
લગન મહારણ સુરચુરો સાધએ પત્રીઃ
કરધ સિધસુરિચુરો.

પણી આ રાસમાં લઘુટારસમાં રાસ ગવાતો તેવો પણ ઉદ્દેશ્ય મળે છે.

શરદ્દનો સંદેશ

[મા ! પાવા તે ગઢથી ઉતર્યો—એ રાગ]

આ ઉચ્ચે શરદ્દનો ચાંદ સૌ રમવા આવો,
આ અમૃત નીતર્યો બહેન ! સૌ ઝીલવા આવો.
આ અંધારાં સૌ આથમ્યાં રમવા આવો,
ઉતર્યો મનહર અંધાર સૌ ઝીલવા આવો.
આ પૃથિવી અનુપમ શોભતી રમવા આવો,
આ હસી રહ્યું અવકાશ સૌ ઝીલવા આવો.
આ રજની રસે ઉલ્લાસતી રમવા આવો,
આ દુંદરતના ઉપહાર સૌ ઝીલવા આવો.
આ હુધની ધારે નાહીએ રમવા આવો,
ઉર ઉરનાં તિમિર વિહારીએ રમવા આવો.
આ શરદ્દના વિમલાં તેજમા રમવા આવો,
સહુ વેરઝેરને જીલવા રમવા આવો.
આ પ્રકાશ અણુ અણુમાં ભર્યો રમવા આવો,
એવા સમભાવે ખેલીએ રમવા આવો.
આ શરદ્દની રાતે બહેન ! સૌ રમવા આવો,
માનવતાનો સંદેશ સૌ ઝીલવા આવો.

જ્યોત્સના શુકલ

ધર્મકલશાશ્રુતિ

આ સમયના બીજા પથ્થુ કેટલાક રાસ મળે છે, પરંતુ ‘ધર્મકલશ’ નામના ડેઇ સાધુએ રચેલો, કવિતાની દૃષ્ટિએ નહિ પથ્થુ ઇતિહાસ અને ભાષાની દૃષ્ટિએ ઉપયોગી ‘જિન-કુશલસૂરિ પટ્ટાભિષેકરાસ’ મળે છે ‘ગુજરાત’ શબ્દ આ ‘રાસ’ માં વપરાયેલો મળી આવે છે. જિનપદ્મસૂરિ

આ સમય દરમિયાન રચાયેલાં કેટલાંક ધવલગીતા અને કાગ-કાવ્યો મળી આવે છે. કાગ-કાવ્યો કાગ-વર્મતનો ઉત્સવ-સંગારખેલ. આ નિમિત્તે નાયકનાયિકાનાં વનવર્ણનો આ મથાળે થતા હતાં. આનો જ ઉપયોગ તીર્થ કરો, ગણધરો અને આચાર્યોના વિષયમા થતાં એમાં

નાયિકાનું તત્ત્વ હુત થયું, પરંતુ વનની શોભા વગેરેના વર્ણનો આપુ રહ્યાં. આ કાગ-પદ્ધતિનાં અભાર સુધીમાં મળેલાં કાવ્યોમાં જુનામાં જૂનું કાવ્ય ‘સિરિધૂલિભદ્રકાગ’ છે. તેના રચનાર શ્રી જિનપદ્મસૂરિ છે તેની રચના લગભગ સંવત ૧૩૬૦ની આસપાસ થઈ હોય એમ જણાય છે. આ કાગમાં વિષય તરીકે કવિએ જૈનોના જાણીતા સાધુ રધૂલિભદ્રના પાટલિપુત્રમાના એક ચાતુર્માસમાં એક વેસ્થાએ આવી, તેમને પ્રલોભનથી લલચાવવા પ્રયત્ન કરેલો, પણ તેને તેઓ તામે ન થયા, તે છે. કવિએ એ પ્રમંગ ચાતુર્માસમાં ગોઠવી વર્ણન વર્ણન આપ્યું છે. વિષય સંગારિક છે. છેવટે કવિ જણાવે છે કે, કાગકાવ્ય હોવાને કારણે

લોચનિયાંને મંદિરે

| | |
|------------------------|---------------------------|
| મેં તો જમરોના કોટ | રચાવ્યા—લોચનિયાંને મંદિરે |
| એનાં દલા સુગમ પોપચે | ખનાવ્યાં ” |
| રૂડાં પાપણનાં તોરણો | ખંધાવ્યાં ” |
| પુનિત હૃદયતીર્થ તણાં | રખાવ્યાં ” |
| એના કોણ લાલ રંગે | રંગાવ્યાં ” |
| એમાં નીલ ધવલ કમળદળ | ગિછાવ્યાં ” |
| રૂડા કીકીના હિંડોળા | ખંધાવ્યાં ” |
| તેજ ચાંદા સુરજનાં | પથરાવ્યાં ” |
| દ્રશ્ય અખીલ વિશ્વવતણાં | ચીતરાવ્યાં ” |
| એવા સૂક્ષ્મમાં વિરાટને | સમાવ્યાં ” |
| હું તો નંદના કુમારને | પધરાવું ” |
| એનાં ચરણકમળ અશ્રુથી | પખાણું ” |
| આવો આવો શ્યામ કીકીએ | જુલાવું ” |
| પાદો પાદો નેત્રપોચાણાં | ખીડાવું ” |
| મોંઘા મોહનજી હિંડોળે | ખિરાવ્યાં ” |
| હવે નહીં જોહું પોપચાં | ગિડાયાં ” |

દેવકૃષ્ણ પીતાંબર જોરી

ખેલાએ! ચૈત્ર માસમાં—વસંતઋતુમાં આ
કાવ્યને ગાતા રમે ને નાચે; જોકે કવિએ
વર્મતઋતુને બદલે ચાતુર્માસનો સમય આ કાવ્યમાં
પસંદ કરેલ છે.

વેશ્યાને ત્યાં રથૂલિભદ્ર બિલાએ આવે
છે, ત્યારનો પ્રસંગ કવિની વાણીમાં જોઈએ—

[કોહરો]

ધર્મલાલુ મુણિવધ બણિસ ચિત્રસાલી મંજવી ।
રહિયઉ સીહકિસોર જિમ ધીરિમ હિયધ ધરેવી ॥

[શેખા]

ઝિરિમિરિ ઝિરિમિરિ ઝિરિમિરિ ઝિરિમિરિ
ખલહલ ખલહલ ખલહલ
ઝમઝમ ઝમઝમ ઝમઝમ ઝમઝમ
ચરહર ચરહર એ વિરો
મહુરગંગીરસરેણુ મેહ જિમ

પંચગાણુ નિય કુસુમગાણુ જિમ જિમ સાજતે ।
જિમ જિમ કેતકિ મદમદત પરિમલ વિહસાવધ ।
તિમ તિમ કામિય ચરણુ લગિગ નિયરમણિ મનામધ
શીયલ કોમલ સુરહિ વાય જિમ જિમ વાયતે ।

ગાજ ગાજર માણુણિ ધં તિમ નાચતે ।
જલભરે અપણુગિણિ
મિલિયા ।

તણા ને ડલિયા ॥

[દો]

૫ [

સાદી

એ તેમાં મુખ્ય ગણાવી શકાય. આ સિવાય
'ચચ્ચરી'નો પણ પ્રકાર નોંધાયેલ છે.

નેમિનાથ કાશુ

સંવત ૧૪૦૦ની આસપાસ રચાયેલ
'નેમિનાથ-કાશુ' રાસનો એક સુદર પ્રકાર
ગણી શકાય. તેના કતી મવધારી રાજશેખર-
સુરિ છે. પરણવા નીકળેલા નેમિનાથ, અતિથિ-
સત્કાર માટે મારવા એકત્ર કરાયેલા પશુઓનું
આકાંક્ષ સાંભળી પરપૂયા વગર પાછા ફરે છે, એ
આ કાવ્યનો વિષય છે. પ્રાચીન આલંકારિક
શૈલીની દૃષ્ટિએ આ એક રસમય કૃતિ છે.

આ સિવાય કમલાવતીરાસ, કલાવતી-
રાસ, મયણુરેહારાસ, ત્રિવિક્રમરાસ, શાલિભદ્ર-
રાસ, 'દેવરતનસુરિકાશુ,' 'હેમવિમલસુરિ
કાશુ,' 'રસસાગરકાગ,' વગેરે ગણાવી
શકાય. તેમાં સૌથી વિશેષે ધ્યાન ખેંચે
છે એક સુરિભ્રમ કવિનો રાસ. અખ્બુર રહે
માનથી ગુજરાત જોઈએ એટલું પરિચિત
નથી, પણ હમણાં જ સુનિશ્ચી જિનવિજયજીએ
સંપાદન કરેલ તેની એક કૃતિ 'સદેશક-રાસ'
પ્રકટ થયેલ છે. તેના પરથી કાવ્યના વિષયમાં
તેની નિપુણતાનો ખ્યાલ આવે છે. અખ્બુર
રહેમાનનો પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ ભાષા પર
ખૂબ કાબૂ જણાય છે, વળી તે છટોવેતા પણ
છે. તેનો નારનકડો 'સદેશક-રાસ' તેની આ
યોગ્યતાની સાક્ષી આપે છે. તેનો સમય પંદરમી
સદી ગણી શકાય.

સદેશક-રાસ : અખ્બુર રહેમાન

'સદેશક-રાસ' એ એક દૂત-કાવ્ય છે.
એક વિરહિણી એક પયિકને, પોતાના પ્રિય
તરફ મોકલવાનો સંદેશ આપે છે કવિએ
પયિકને દૂત તરીકે કલ્પ્યો છે. પ્રાચીન ગૂઝ-
રાતી ભાષાના યુગમાં, શ્રી શાસ્ત્રીજીના મંતવ્ય
મુજબ, આવી કવિતા તદ્દન વિરલ છે.

એક રથને વનરપતિનું વર્ણન આપ્યું છે
તે જોઈએ—

પનઘટ



પનઘટ જાવાના કોડ, હો સખિરી !

પનઘટ જાવાના કોડ,

ઝાંઝરિયા ઝમકે પાય, ધુધરને ધમકે
હોંડું હેડા ફેરી હોડ હો સખિરી !

પનઘટ—

કાલિન્દી કાંઠડે, મલકાતે મુખડે,
રસિયો ત્યાં નંદકિશોર, હો સખિરી !

પનઘટ—

દુભાવે દિલડાં ચીરે ચિત્તડલાં
બંધિ બાંસળડીનો શોર, હો સખિરી !

પનઘટ—

ધડુલો લક્ષ્મી તો જળ ઢાળી ઢાળી નાખતો
નાખે કાંકરડી નહોર, હો સખિરી !

પનઘટ—

એ રે ઠગારો કા'ન કપટી ધૂતારો
ઝાલે પાલવ કરી જોર, હો સખિરી !

પનઘટ—

ગાગર છલકાય, કંઈક હૈયામાં થાય,
અગ રહેતાં ભીંજાઈ તરબોળ, હો સખિરી !

પનઘટ—

નટખટ નમેરો સખિ ! નટવર નહોરો;
તોયે કાળજડાની કોર, હો સખિરી !

પનઘટ—

રતનખહેન આવડા

કંકિલિ કુંજ કુંજમલકલિ
 સુરપાર સરસ સદૃશ સ-તોલ ।
 નાયબ નિમ નિમ્બ ચિનાર
 સિમિ સાય સરસ સિય-દેવદાર ॥
 દહેમુડ એસ લંબિય લવંગ
 કળુપાર કરમ કરવ કર્મ તંગ ।
 અંબિકી કંબંબ ગિબીઅ ચોઅ
 રતંગણુ જંથુ અચુર અસોય ॥
 આપુ' કામ્ય વિપ્રલંબશુંગારનો મુંદર
 નમૂનો છે.

નરસિંહ મહેતા

આદ્યોથી વૈષ્ણવ કવિ નરસિંહ મહેતા
 સંકળાઈ જાય છે. વિ. સં. ૧૪૭૦-૧૫૩૬
 તેનો સમય કહી શકાય. ગુજરાતી ભાષાને
 સમૃદ્ધ કરવામાં બ્રાહ્મણપરંપરામાં સૌ
 પ્રથમ પ્રવૃત્તિ કરનાર એને કહીએ
 તો કંઈ ખોટું નથી. નાનપણમાં જ
 માતાપિતા સ્વર્ગસ્થ થવાથી બાળને ત્યાં તે
 મોટો થયેલ, સુસ્ત અને આજમુ હોવાથી
 બહુવાગબહુવાની વાત નહિ. મામમાં રખડ્યા
 કરે, અને કોઈ સાધુસંત મળી આવે તો
 તેની સાથે દૂર દૂર નીકળી જાય, બાળને મન
 આ વેઠ બારે થઈ પડી, એટલે એક વખત મહેણું
 માયું. એમ તો હમેશાં મહેણાં સાંભળવાની
 દેવ પડેલી, પણ હવે સદન નહિ થતાં, બાઈના
 ઘરને તિલાંજલિ આપી રખડપટ્ટી શરૂ કરી.
 ત્યાં કોઈ સાધુ પુરુષનો મેળાપ થયો, ને તેના
 જીવનમાં પડેા આવ્યો. પ્રભુમાં દૃઢ શ્રદ્ધા
 મેળવી, જૂનાગઢમાં આવી તેણે સ્વનંત્ર રહે-
 વાનું શરૂ કર્યું. બજનમાં જ મસ્ત, અને
 સાધુઓનો સત્સંગ એટલે ગુજરાન ચલાવવાનો
 પણ સાંસા. છતાં પોતાની પ્રવૃત્તિ તેણે છોડી
 નહિ. નરસિંહ મહેતાએ અનેક કાવ્યો-પદો
 લખ્યાં છે. તેમાં મુખ્ય સુદામાચરિત્ર, દાણુ-
 કીર્તી, ચાતુરીઓ, સુરતસંગ્રામ, શુંગારમાળા,
 વસંતદિગ્દોષાનાં પદો, રાસસદસપદી વગેરે

મળાવી શકાય. 'રાસસદસપદી'માંથી તેના
 અનેક રાસ તેના બક્ત હૃદયની સાદી પૂરે છે.
 'વાદલા મારા ! જન્નાવન કે ચોદ્ય કે વદિલા
 પધારગે રે તોલ' એ તેની મુંદર કૃતિઓમાંની
 એક છે. કૃષ્ણને ગોપાંમનાઓનું નિમંત્રણ તેમાં
 અપાયેલું છે. મીરાંનું શબ્દલાલિત્ય વખત છે
 આ 'રામ'માં નદિ જડે, તોપણ બક્તનું
 આર્પણદય તેમાંથી સાંપડે છે.

બાલણુ

એ પછી રાસકાર કરેા કે ગરબીકાર,
 તેમાં મણુનાપાત્ર ચર્ધ શકે તેવો નમ્દરે ચડે
 છે બાલણુ. સંવન ૧૫૪૦ની આસપાસ
 અસ્તિત્વ ધરાવનાર બાલણુના જીવન વિષે પૂરી
 માહિતી હજી સુધી મળી શકતી નથી, પણ
 તેની જુદી જુદી કૃતિઓ પરથી તેના જીવનના
 કેટલાક પ્રસંગો અને કિસ્સાઓના અંકો
 બેસાડવાના ચત્રો થયા છે. છતાં તેના વિષે
 એટલું ચોક્કસ કહી શકાય તેમ છે કે, 'સૌથી
 પ્રથમ સ્વધીપ ભાષામાં થોડાંધ ધ્રોઢ આખ્યાન
 લખનાર કવિ બાલણુ' ગુજરાતી સાહિત્યમાં
 અગત્યનું સ્થાન રોકે છે.

પાટણનો તે વતની હતો. જાતિએ ત્રવાડી મોઢ
 બ્રાહ્મણ. સંસ્કૃત અને મગ્ધભાષાનો અભ્યાસી.
 શરૂઆતમાં સેવકબક્ત, પરંતુ પાછળથી વૈષ્ણવ
 અને રામનંદી થયેલ. બાલણુની પહેલાં ગુજ-
 રાતી સાહિત્યમાં આખ્યાનો ગણ્યાગાંઠ્યા હતાં,
 પરંતુ બાલણે સારી સંખ્યામાં આખ્યાનો
 આપ્યાં છે. એટલે આખ્યાનોના પિતા તરીકે તેને
 ઓળખવામાં વાંધો નથી. તેની નાની મોટી
 ચર્ધ લમબગ સોળ કૃતિઓ અત્યારે ઉપલબ્ધ
 છે; તેમાંથી 'કાદંબરી' અને 'નળાખ્યાન' એ
 બન્ને કૃતિઓ અત્યંત હોવા છતાં તેની ગુજ-
 રાતી સાહિત્યમાં અવોત્તમ કૃતિઓ તરીકે
 ગણના થાય છે. આ સાથે તેણે એટલા જ
 સેવા 'ગરબી-સાહિત્ય'ની કરી છે. કૃષ્ણના
 જીવનપ્રસંગોને આલેખતી કેટલીક મુંદર કૃતિઓ

તેણે સ્વી છે, અને આ ગરબીઓની અસર
પછીના કવિઓ ઉપર પુષ્કળ થઈ છે. તેની
એક ગરબી જોઈએ:—

મીઠડા માવજી રે, મારે મંદિર આવે
ગ્રેમે પીરસું પરમાનંદ, કુર ને દૂર શીરાવે.
મથુરા રિદ્ધિ પામ્યા ધણી,
વાધું છે અતિ તેજ રે;
સહી નાથજી મારા સરખું,
કો નદિ આણે હેન.
ધવરાવીને હેડે ચાંપતી,
ત્યમ દેવકી નદિ ચાપે રે,
રામાંચિત મારી દેહડી થાતી,
ત્યમ તેની નવ કાંપે.
માતા નહિં થાકે તમારી,
ધાવ કડીને જાણે રે;
મેં બાંધ્યા ને માખણ માટે,
તેણે રાખ બરાણે.
કાલિંદી મહિ તમ ઉપર,
ને હું નવ અંપાની રે,
જાણું છું તે પાત સંભારી,
રીસ મન માંહે આવી.
તેં કીધી ત્યમ કાઈ દે નહિ,
પ્રીત કરીને હેઠ રે;
બાલણ પ્રભુ રધુનાય સંભારે,
એક ધડીને નેડ.

ગોપાળદાસ વલ્લિક

ત્યારપછી જૈન કવિ ઋષભદાસ, ગોપા-
ળદાસ વલ્લિક, જૂટિયા કવિ વગેરેને
ગણતરી થકાય. ગોપાળદાસનું 'વશ્યમા-
ખ્યાન' સૌનું ખ્યાન ખેંચે તેમ છે. આ
આખ્યાન તેણે જુદા જુદા રાગોમાં મુસંજદ
રીતે ગાયું છે. તેની ગ્યના આલંકારિક છે.
આખ્યાનેના જુદા જુદા રાગોમાં કેવરો, રામ-
કવી, ધનાથી, શૂપ કથાણ, ત્રિભામ વગેરે
ખ્યાન ખેંચે છે, અને એ આખ્યાન દિવસના
જુદા જુદા ભાગોમાં રાગ પ્રમાણે ગાય છે.

સુંદરી સુહાગિની રે

શીળો શશિયર શીળી ચન્દ્રિકા
શીળાં ચમકે રમણીતેજ મન્દ રે
સુંદરી સુહાગિની રે !
ઉગે ઉપા ઓવારણે,
કલોલતાં પંખીયાં આનંદ રે
સુંદરી સુહાગિની રે !
ટેકમાં એકાકિ ધ્રુવતારલો
આંખડીએ સુરજ સોમ રે,
સન્ધિકા શી અધિક રંગ ઓપતી
પ્રબલ ભેમભરી ગળાંવે ભોમ રે
સુંદરી સુહાગિની રે !
ગોરવશુભ મહેકે વિશ્વમાં,
કીર્તિતાજ મસ્તકે સુહાય રે,
ભાલે યશકુંભ ચાંદલો,
મુખડે મધુર મોહિની મલકાય રે.
સુંદરી સુહાગિની રે !
પમરે પરાગ પુષ્પનાં
સ્નેહ સેવાં નવલરંગ સ્ફોમ રે
ભાગવનાં ભગં ઝાંખા થયાં,
પેલી પ્રભા નિસ્તેજ પીળી હોય રે
સુંદરી સુહાગિની રે !
શુભકુંભે વસન્ત મારે માસની,
નિત્ય ઠાકિલા ટહુકે રસપ્રાણ રે,
વીર, ગવીર, ધીર સાયર સમી,
મુગોધિની ખુશાલિની ખાણ રે
સુંદરી સુહાગિની રે !
ઉંચે મુરંગનાનાં નીચે છે નેણલાં,
તલસે ધરાનાં રસઘાટ રે,
સાનન્દ સુરનચ ઉતારતી,
ધન્ય ગુજરી ! પૃથ્વીપાટ રે;
સુંદરી સુહાગિની રે !
પુષ્પા શુકલ

અખો

અનુભવજિંદુ, અખેગીના, દૈવદયગીના,
પંચીકરણ જેની મુંદર કૃતિઓ આપનાર
'અખા'નાં દલિત, છપા, ચોપની માખીઓ,
માસ, વાર, ફુદા, પરગિયા તેમ જ ટેલકાંક
પહોને આદી ન જૂની શકાય. જ્ઞાનમાર્ગની
તેમ જ જગતની દુલ્લક્ષના તેમાં હોવા છતાં,
તેની કેટલીક કૃતિઓ સમૂહમાં ગાંધ શકાય
તેવી છે,
ભાષ્યદાસ

અખાના સમયમાં જ થઈ ગયેલ, છતાં
બહુ જાણીના નહિ તેવા ભાષ્યદાસ કવિ વિષે
અત્યારે ઠીક ઠીક માહિતી મળે છે. તેણે ૭૧
ગરબા અને ધોળ પોતાને હાથે લખ્યાં છે. તેના
અપ્રસિદ્ધ કાવ્યોમાં પ્રદલદાખ્યાન, અજગર-
અવધૂનસંવાદ, ગરબા, નૃસિંહજીની હમચી,
બારમાસી, હનુમાનની હમચી અને પદો છે.

ભાષ્યદાસે નાનાં અનેક પદો રચ્યા છે; ગરબી
પણ એટલી જ રચી છે; જેમાંની ૭૧
પૂરી સચવાઈ રહી છે. એમાં તત્કાલીન ભાષા
સ્વરૂપ સાચવતા ગરબાઓ ભાષ્યદાસની પદ-
પદ્ધતિ પર મારો પ્રકાશ પાડે છે. માત્ર યાની
કવિ નહિ, રસિક કવિ તરીકે પણ આપણે
તેને તેની કૃતિ દ્વારા જોઈ શકીએ છીએ:—

ગમનમંડલની ગામરડી ગુણુ ગરબી રે,
તેણી રમિ બર્વાની રાસ ગાઉ ગુણુ ગરબી રે,
દિનમણિ સૂર્ય દીપક કરચું ગુણુ ગરબી રે,
માહિં ચંદ્રતણુ પરકાસ, ગાઉ ગુણુ ગરબી રે.

આમાં 'ગરબી' શબ્દનો પ્રયોગ ત્રી
પ્રથમ ભાષ્યદાસે કર્યો છે. તેની કદવના
આમળ વધે છે —

પૃથ્વી પાત્ર ત્યાંહાં ઠાડીઉં ગુણુ ગરબી રે,
વાની પરવત મેર ગાઉ ગુણુ ગરબી રે,
સાતિ સાગર તેલ ભરચું ગુણુ ગરબી રે,
માહિં મૂગતાફલ ચુ-ફેર ગાઉ ગુણુ ગરબી રે,
હમચી

આ કવિએ 'હમચી'નો નવો પ્રકાર

પણ આપ્યો છે. હમચી-હમચડી એક નવું
પ્રકાર છે. ખાસ કરીને ત્રીજો જ્યારે સમય-
નૃત્ય-તાલારસ લે છે ત્યારે હમચી કહેવાય છે.
એનું વસ્તુ મામાન્ય રીતે મુકામળ રહેતું. પુરો
લે તેને દીવ્ય કહે છે. એમાં વસ્તુ જરા વિચાર-
વાળું રહે છે. વિષયનું જોડામાં મામ્ય જ રહે
છે. ગરબીઓ આ હમચીમાં ઉપયુક્ત થાય છે.
ગરબાઓનો ઉપયોગ દીવ્યમાં થતો હોય છે.
ગરબીમાં કદીઓની સંખ્યા ૮ થી ૧૦ વધુમાં
વધુ; ગરબાઓમાં ૫૦-૬૦ થી એ વધુની
સંખ્યામાં હોય છે. ગરબીઓ આજે નવરાત્રમાં
પુરો લે છે, પણ સમૂહનૃત્યના નામ તરીકે
તો હમચી ઓળખાતે માટે છે.

ભાષ્યદાસ કવિની એક કૃતિ જોઈએ—

“હરિની માયા હમચી ખુદિ
મોહ પામ્યા સંસાર
તપ્ય પૂત્ર પોતાના પોતા
આ તેહનું પરવાર રે
હમચી ખુદિ રે માયા મોહનિ રે.”

તેમાં તેની વર્ણનશક્તિ—

“કાયા કેસ મનોહર માયિ
બારિ મેધ રસાલા

રમજમ કરનાં નેપૂર વાનિ

મૂગતાફલની માલા રે

હમચી ખુદિ રે માયા મોહનિ રે

કું નિ માહારું એ બિ નેપૂર

તારામંડલ મોતી

પંચજન પડુલાં પદિરણિ

૧૫ અસંખિ જોતિ રે

હમચી ખુદિ રે માયા મોહનિ રે.”

વદલસ લટ

ભાષ્યદાસ પછી તરત ધ્યાન એવું છે
વલ્લભ બદ્ધ. અમદાવાદનો બદ્ધ મેવાડો; માતાનો
બક્ત, ધણપુરું એ સુવાળમાં રહેલો. ‘વલ્લભ
ધોળાજી જે’ના જ્ઞાનાન્ધી આજ પણ તે
લોકપ્રિય છે. સંવત ૧૭૯૦ની આસપાસ તે
હવાત હતો. તેણે સારી સંખ્યામાં ગરબા લખ્યા

છે. મહાકાળીનો ગરબો, આસાસુરનો ગરબો
વગેરે લોકજીભે હજી પથ છે. અ'બાજીના
ચણગારના ગરબામાં તેની વર્ણનશક્તિનો
ખ્યાલ આવે છે:—

શિશે ગોબે રે મા રાખડી રે,
માને શ્રવણે ગજુકે ગાલ,
માજ રપ સોહામણી રે મા,
જેની જોત્ય પડે બહુ માલ.
શ્યામ ત્રિવેણી રે મા ચોટલો,
માંહિ જડિતગોદણો સાર,
ગોદણે ફરતી રે મા ધુધરી,
જેનો સુંદર ધાટ અપાર,
નીલવટ સોહે રે મા ચાંદલો,
ને કુમકુમ ફેશર આડ;
આડ અનોપમ રે મા શોભતી,
મા વિધવિધ લગાવે લાડ.

આ રીતે સારાય શરીરતું, ને અંગે-
અંગના આભૂષણોનું આ ગરબામાં વર્ણન છે, ને-
ગરબે ફરતાં રે મા જાણિયાં,
તેના દીપકે જ્યોત અપાર;
કમલ દીપકે રે મા કોડિયાં,
તેની શોભાતણી નહીં પાર,
એ લીટીઓ દ્વારા ગર્ભદીપ—ગરબાતું
પથ રાચક વર્ણન કર્યું છે.

દ્યારામ

વલ્લભ ધોળાનાં ગરબાનો નાદ હજી ચાલુ
છે, ત્યાં 'હું તો ગોપીઓના નાથને વરેયો છું'-
નો સૂર કાઢનાર દ્યારામની ગરબીઓ કાને
અચડાય છે. સંવત ૧૭૬૭માં ચાંદોદમાં જન્મ,
નાનપણથી અનાથ; તોશની તત્ત્વ પ્રુકળ: આથી
ચાંદોદનો તેને ત્યાગ કરવો પડ્યો; માત્ર સાથે
હતી તેની સંગાથિની વાંસળી. કેશવાનંદ
સંન્યાસી પાસેથી જ્ઞાન મેળવી તે ડોહાઈ ગયો.
ત્યાંથી ગોકુળ, મથુરા, વૃંદાવન, કાશી, રમેશ્વર
વગેરે સ્થળોએ ફર્યો. હિંદી, જૈન, સંસ્કૃત
ભાષાનો અભ્યાસ કર્યો. કંઈ સુંદર, અને ભક્ત
કવિ; તેમાંય 'કૃષ્ણ સિવાય મોહને માથું નમે
નહિ,' તેવી પ્રતિજ્ઞાવાળો. એટલે તેના પદો,

વાદળી



આભલે અ'ધારા ઘેરાય,
કે વાદળી રમણે ચઢી રે....

ચમ ચમ ચમકારા ધાય,
કે વાદળી રમણે ચઢી રે....

ઓમે વિહરતી પેલી શીળી ચદ્રિકા,
સુખકુ છપાવી કેમ દોડે ?
કે વાદળી રમણે ચઢી રે.... આભલે.

વીજળીનાં તેજશાં જગને ઉજળતાં
જગ પર જ્યોતિ છાળે
કે વાદળી રમણે ચઢી રે.... આભલે.

ગાળે ગગનમાં રૂપેરી વાદળી
હેયે અમીરસ ઢાળે,
કે વાદળી રમણે ચઢી રે....

ઓમે વિહરતી રૂપાળી વાદળી
ઝીલું તું આવ જગજોળે,
કે વાદળી રમણે ચઢી રે....

જગને ઉજળતી ઓ ઓમ વાદળી
ધધ—ધાન્યના ભંડાર તું ખોલે,
કે વાદળી રમણે ચઢી રે....

પુરુષોત્તમ પારંખ

દીક્ષા

મંગળ માનવતાને મારગ

માંડે પગલાં મારે વીર !

આશિષ આપે માતા શારદા

પાડે પગલાં મારે વીર !

શિષ્યા સુત્રને પ્રતિક પુરાણી

આચાર્યશૈલીની એ પાણી

બાણીને જોગવવા : માંડે પગલાં મારે વીર !

'યજ્ઞ'ભાવનો અર્થ પીછાણી

'પ્રીતિ' ને 'મુક્તિ' પરમાણી

બાણી-ગણી જોગવવા : માંડે પગલાં

મારે વીર !

વ્યધિ-સમધિ લેઈ સમાણી

વિભુ વિશ્વ ને વેઈ ગવાણી

માણીને મૂલવવા : માંડે પગલાં મારે વીર !

કિશોર કાયાનો સુકુમાર,

માંડે પગલાં મારે વીર !

લબ્ધ ભાવિનો ભારતબાળ,

માંડે પગલાં મારે વીર !

ઉમેશ કવિ

ગીતો અને ગરબીઓમાં એ જ તરવ (રીથ) અબધું. એના મમયમાં જ ગરબીએ સૌંદર્ય-રૂપ ધ્યુ. દયારામમાં જિમિનો આવેમ પુષ્કળ હો, અને તેથી એ આવેમને 'ગરબી' રૂપી વાદન મળી ગયું. એમ કહેવાય છે કે, "જ્યારે ધીરા અને ભોળાએ મૃત્યુનાં ગાણા ગાયાં, ત્યારે દયાગમે આ ગરબીઓ દ્વારા પ્રેમનું સંગીત ગાયું." તેની અનેક કૃતિઓમાં 'ગરબી સંગ્રહ' સુખ્ય ગણાવી શકાય. આ ગરબી-ઓમાં તે માનવસ્થાવ વ્યક્ત કરે છે.

હું શું જાણું ને વહાલે યુગમાં શું ફીકું ?
વારે વારે સામુ ભાગે સુખ લાગે મીઠું...હું
હું જાઉં જળ ભરવા ત્યાં પુડે પુડે આવે
વગર ખોલાવ્યો વાલો ખેલકું ચડાવે...હું

વહું ને તરછોકું તોયે રીસ ન લાવે;
કાંઈ કાંઈ મિમે મારે ઘેર આવી ખોલાવે...હું
દૂર થકી દેખી વાલો યુને દોડ્યો આવી દોટે,
પોનાની માળા કાઢી પહેરાવે મારી કોટે...હું
મને એકલડી દેખી ત્યાં મારે પાલવે લાગે,
રંક થઈ કાંઈ કાંઈ મારી પામે માગે...હું
યુને જ્યાં જાતી જાણે ત્યાં એ આવી દૂકે;
બેની ! દયાનો પ્રીતમ મારી કેડ નવ મૂકે. હું

અને શ્રી મુનશી કહે છે તેમ, " Old Gujarata died with Dayaram; from its ashes, new Gujarata, phoenix-like, was born with Narmadashanker.

આને જરા ફેરવીને કહીએ તો જિનપ્રભ-સૂરિથી લઈ દયારામ સુધીના કવિઓએ આપેલાં સાહિત્યનાં નીર પી પીને નવા કવિઓએ રાસ-સાહિત્યને વિકસાવ્યું છે. નર્મદ, નવસરામ, દલપતરામ, નરસિંહરાવ, ખોટાદકર, ખખગદાર, નાનાલાલ, મેઘાણી, રા. વિ. પાઠક, સુન્દરમ, ઉમાશંકર ભેરૂંશી, કેશવ ક. શેઠ, ઈન્દુમતી મહેતા, જ્યોત્સ્ના શુક્લ, સૌની સેવા બૂલી શકાય તેમ નથી. એ સૌએ પ્રાચીન સાહિત્યમાંથી પ્રેરણા મેળવી છે; કેટલાકે તેના જ પાયા પર પોનાના રાસ કે ગરબીના મંડાણ મંડાયા છે.

યુગરતના મહાકવિની જ એક કૃતિ લઈ, આ અવલોકન પૂરું કરીએ—

દલકે હાથે તે નાથ ! મહિમાં વલોવળે,
મહિમાંની રીત નોય આવી રે લોલ.
ગોળી નન્દારો, નાથ ! યોળા છંટાગે, નાથ !
મોતીમાંની માળા વૃદ્ધે રે લોલ.
ગોળી નન્દાગે ને ગોરસ વહી જશે;
ગોરીનાં ચીર પથ્થુ બીજે રે લોલ.
હલકે હાથે તે નાથ !
નાની શી ગોરસીમાં જમનાજી ઉછળે,
એવી ન નાથ ! દોરી રાખો રે લોલ;
નાની શી ગોરસીમાં અમૃત દારિયાં;
હળવે ઉધાડી નાથ ! આખો રે લોલ,
હલકે હાથે તે નાથ !

સાહિત્ય-દેશે પણ પડ્યા પાડી રહેલો સહિયારાપણનો

મહાપર્વ

યુગરાતમાં આજે મહાપર્વ મંડાયું છેઃ
એ છે Renaissance(રેનેસા) નું નવ-
નગૃતિનું પ્રનરુત્યાનનું પર્વ.

નવનગરણુનો આ યુગ બંધનો તને
છે, વિશાલ વિશ્વજીવનના વાયુ પીએ છે,
પોતાનું હૃદય તે જ સાચું દરાવવાની જીદ
વિસારી દર્ધ પરના તેમ જ પોતાના જીવન
સ્વરો વચ્ચે મેળ બોળે છે. જીવનને ગતિ
તેમ જ જોમ આપનારાં બળો, પછી હો ને
એ સ્વકીય હો વા પરકીય, પ્રાચીન હો વા
નુતન—આ નવનગૃત પ્રગ્નને હૃદયદારે
વધામણાં પામે છે, અમારાપણનો અધ
આમ્રક જગતની જોડે અમારા સહિયારાપણની
નવભાવના પાસે પોતાની દાર કળ્યે છેઃ
શુ રાજકારણમાં, શુ ધર્મ-જીવનમાં કે શુ
સમાજમાં, વાણિજ્યમાં, શિક્ષણમાં.

એ સહિયારાપણનો લોકસૂર સાહિત્ય-
દેશે પણ પડ્યા પાડી રહેલ છે. અન્ય માનવ
પ્રગ્નઓની અનુભવમામત્રીની જોડાજોડ
આપણે પણ આપણી સામગ્રીને મીડવી રહ્યા
છીએ. નુતન યુગના અજુતરમાં ઠઈ ઠઈ
આપણી સંપત્તિ કામ લાગશે તેનો સહિયારો
નિશ્ચય કરીએ છીએ. આપણા સાહિત્યને
જગતક્રોડીને કસપથ્યરે, જગતતુલાને હાથડે
આપણે મૂવવવા માંડ્યુ છે. આપણી પાસે
શું એવું હતું કે જે બીજાં માનવીઓની કને
નહોતું? આ વસ્તુ આપણા અભિમાનની
નથી રહી હવે, હવે તો આપણે પરચરનું
Common Factor-સમાન તત્વ શિક્ષ-
ણવા તક્ષસીએ છીએ. એનું નામ સઘજીવનની
જંખનાઃ વિશ્વજંધુતાનો કોડ.

સહિયારી સંપત્તિ

યુગેરી કુળેમા મજા મેજા જે મજા, તે
શુ આપણુ-યુગેરી સૌગંધીએનું જ અનુભવ



લોકસૂર

શ્રી હવેરથંદ એવાણી

કલાધર્મ કે અન્ય પ્રગ્નઓ સાથેની આપણી
સહિયારી સંપત્તિ

રાસ, ગરબા, ગરબી, ગોધ, ચોકારા;
એટલે કે ગોળકુંડાને ફરતાં ગરનાં ને
નચાનાં ગીતોઃ સૌગંધ-યુગરાતમાં છે,
મારવાડ-રાજસ્થાનમાં છે, દર-સિંધમાં છે,
કુર્ગોમાં અને સંધ્યામાં છે. યુરોપની કેક
જાતિઓનો એ ક્યાસંપત્તિ પર દાવો છે.

Ballad (બેલ્ડ) સુખની તરંગી
તપાસે એ-સાધકચોપીડીઆ શિક્ષાનિષ્ઠ
આ પ્રમુલ્લે ઉત્થેષ છે.

"અસલ ફ્રેન્ચ ક્રિપાવે Ballad એ
dance) નાચવું પરચી ન રચે."

જાવે,
આખા યુગેરી
સામાન્ય ન ફેરે.

હો રસીયાં !

હો રસીયાં ! આવો તો રંગભર્યા રમીએ.

ઉત્સવીયાં ! આવો તો સ્નેહથી વીહરીએ;

હો રસીયાં ! આવો તો રંગભર્યા રમીએ.

નભને આંગણે રમે ચંદ્ર અને તારલા !

નક્ષત્ર વાદળીના સંગમાં સોહામણા !

હો રસીયાં ! એવા સુસંગના લહાવ ઝીલીએ;

ઉત્સવીયાં ! આવો તો સ્નેહથી વિહરીએ.

વનની વનરાઈ ખીલી, કુંજ વૃક્ષ વેલડી !

નાની તલાવડીમાં, નાચે હંસબેલડી !

હો રસીયાં ! મનના સુમેળ એવા સાધીએ;

ઉત્સવીયાં ! આવો તો સ્નેહથી વીહરીએ.

સંસારે ચોલે મોઢાં માનવ રસીકડાં !

ઉત્સવ આનંદે મ્હોરે મીઠાં મન ઘેલડાં !

નવલ ઉમંગ આજ માણો રસીકડાં :

હો રસીયાં ! આવો તો રંગભર્યા રમીએ.

ઉત્સવીયાં ! આવો તો સ્નેહથી વિહરીએ.

જગુભાઈ રાવળ

એ જ મુંઘમાંથી ખીજું એક અવતરણ દર્શાવે પૂરાવો દષ્ટએ:

“ ગોવાળિયાએ અને ગોવાલણોએ ખીજાં ધણાં ધણાં મીઠાં ગીતો ગાયાં, અને એ ગીતોને સ્વર્ગીય સુમિષ્ઠ જમાવટ કરી પછી તેઓએ ગોળ કુંડાળે નૃત્ય આરંભ્યું. ”

હીર-તાંતણે!

એ તો જિંડા જૂતકાળની હકીકત. પણ જાપાનમાં તો તાળાઓ લઈ રમાતો રાસ હજી હવે છે. તાજેતરમાં જ જાપાની પાટનગર કોબેની અંદર Harbour festival ઉજવાયો. એમાં રચાયેલા ‘મિનાતો-એદોરી’ ‘harbour dance’ હજી આપણા રાસડાની જ આવૃત્તિ હતો. આમ ગીતો ગાતાં ગાતાં ગોળ કુંડાળે સમૂહ-નૃત્ય તો જગતસહિયારું તત્ત્વ કેખાઈ

આવે છે. પછી હરએક લોકસમુદાયે પોતે પોતાની વિશિષ્ટ ખાસિયતો વડે એ નૃત્યને નવા ધાટમાં ઉતાર્યું તે બન્ને કબૂલ રાખીએ. સૌરાષ્ટ્ર-ગુજરાતની રાસપરંપરા રાસેશ્વર થી કૃષ્ણ નેટલી પુરાતન હશે. મીરાં-નરસિંહના ભક્તિનૃત્ય વડે રસાયલી હશે. એના રાસ-કુંડાળાની મધ્યમાં વિરાજતી માંડવી કે એની રાસસુંદરીઓનાં શિર ઉપર મંડાતા તેજ-વર્ષણ ગરબા (ગર્ભદીપ) તેમ જ ગંગાવર જાગ-મંડપો એણે પોતે જ નીપજવેલાં નિજ કલાઅંગો હશે; એની હથેળાઓના તાળાટા કે એના પગ દમકારની લાલિત્યભરી લડણ કદાચ એના નેટલી કક્ષાએ ખીજાં લોકોએ નહિ પહોંચાડી હોય; ગુજરાતણોના અંગ-મરોડ જે રેખાઓ એવે છે તે કદાચ વિદે-

રીઓના બેલડ નૃત્યોમાં હજુ અણસાધ્યાં રહી ગયાં હશે. તો ખીજ બાજુ ખીજાએ નિરાળાં જ નૃત્ય-તરવોમાં પોતાનું વિશેષ જોર મૂક્યું હશે. આપણા દાંડીઆરાસ, તો ખીજા કોઈના સમશેરનૃત્ય અથવા બાલાનૃત્ય : આપણા ઘેરદાર કેડિયા ચણિયા તો ખીજનાં જોળદાર 'રકટ' : આપણાં પુરુષ-છોમલાં ને સુંદરી-સાળુના પાલવો તો ખીજના પતંમ-પાંખ શા દુપટ્ટા : આપણાં અણુનૃત-વીંછીઆ, તો તેઓના પણ પાય-ધૂધરા : આપણાં ગોફગૂંથન, તો તેઓનાં ખંજરી બાજન ! આમ પ્રત્યેકની નૃત્યધિકતા નજર સામે રાખીએ તો રસની એક જ બીના બાકી રહેશે કે રાસગરબાની નૃત્યપરંપરા વિશ્વ બ્યાપી છે; એટલે કે માનવજાતિઓને બાંધનાર એક હીર-તાંતણી છે : એક પરમ ધર્મતત્ત્વ છે. કારણકે—

“In one sence Folklore is a religious teaching. Latin root Ligare—to Bind, to unite. Folklore binds greatest distances together. Wide distances are spanned by the far reach of folklore's human touch”
(એક અર્થમાં તો લોકસાહિત્યને ધાર્મિક શિક્ષણ જ ગણવાની શકાય. કેમકે 'રિલિજિયન'નો મૂળ અર્થ સાંકળવું છે. લોકસાહિત્યનું માનવ-તત્ત્વ પણ દૂર દૂર પહેલી પ્રજાઓને સાંકળે છે.)
મીસના ગોચરોમાં

હું તો રાસગરબાના આવા વિશ્વદર્શનમાં રાયનારો છું. પણ તો પછી અસલ કોનું સર્જન હશે એ ? રાસ-નૃત્ય મૂળ સૌરાષ્ટ્ર-ગુજરાતને કિનારેથી તો પરમુલકમાં નહિ સંચલો હોય ? આપણા નાવિકો, વણિકો, ગોપજનો ને સાહસ-વીરો જ શું વિદેશતોડ પર એને નહિ ધરી આપ્યા હોય ? એ પ્રશ્ન જરૂરનો નથી. આર્થ ગોવા-

દિવ્ય-ખંસરી



કનૈયાએ દિવ્ય ખંસી બજાવી,
ડાલે કેવો, ડાલરીયો હીપે કેવો;
ડાલરીયો હીપે કેવો,

થંબી રહ્યાં જમુનાં નીર ત્યાંહી;
કનૈયાએ

મંજનાર લેલી જાની ખંસરીના તાનમાં
અંજર અવળાં અંગ સળે

વિલ્લતા ઉર ભારી.
કનૈયાએ

ત્યજી ત્વરાથી પ્રિય બાળ,
કાજળ અંદ્રક કીધું ભાલ,
બ્યાકુળ મુરલી નાહથી એ સાનસાન બૂલતી;
કનૈયાએ

હૃષં-હિ-ડોલે બૂલાવે,
માધવ સ્મિત કરી રીઝાવે,
હીપક જ્ઞાનનો ઉર અગાવી,
તેજે તરૂણીને તારી.
કનૈયાએ

સૌ. હીપકયા કેસાઈ

જાઓ તો આજથી દબારો વર્ષો પર મીસ દેશનાં ગાયરો પર નેસ બાંધી બેઠો દતો ને રાસડે ગરબે ધૂમતો દતો: ("In the beginning if would appear, the Aryan shepherds who dwelt in the pastoral districts of Greece shared in some humble measure the gift of song which became such a wonderful thing amongst their more highly favoured Kinsmen of Attica"—Edmund Chambers).

લોકનૃત્યનો ચેપ

મહત્વની વાત તો એ છે કે આપણે અવોચીન ગુજરાતીઓ પૈકી કોણ જાતિ કહી શકશે કે પોતે સોરઠ-ગુજરાતનાં આદિ નિવાસીઓ છે ? આપણે ધણીખરાં Nomads: બ્રમણ્યપ્રેમી પશુપાલકોનાં વારસદારો; આપણે તો દૂર દૂરથી ઓતરાણ સીમાડા ઓળંગનાં, રસ્તે પેદાનપેદી પડાવ કરતાં, અનેક ધરતી-પટોની રજો રજોટાતાં ને અનેક વનોકુંજોના રસરંગે ભીંગતાં ભીંગતાં હજુ હમણાં જ ગુર્જરભોમે ઉતારા પામ્યાં. આપણે સાથે ભેતાં આખ્યાં ફક્ત ત્રણ વાનાં : આપણી તેમ, આપણાં ગૌધન, આપણાં નૃત્યગીતો. કોણ, ક્યાંથી, કેટલું લાવ્યું તે કહેવું વિકટ છે.

અથવા જગત બધા પર બ્રમણ્ય કરતાં પેલાં ધંટીઆં, હુવારીઆં, હારાં વગેરે 'શુધ્ધી' વણુગારાં તો રથે રથે આ નૃત્ય અને સંગીત નહિ વેરી આખ્યાં હોય ? એમ. જી. વેસ્ટ એના 'આઉટ લાઇફ ઓફ વર્લ્ડ હીસ્ટરી'માં કહે છે—

"Another infection that the Gypsies have carried from land to land is the quality of the folk-music in the countries through which they passed. They

have always been the enthusiastic if not very original musicians; everywhere they have carried a popular midwestersy giving it a gusto all their own."

[આ દામર લોકો દેશદેશોમાં બીજા ચેપ લોકનૃત્યનો લઇ ગયાં. જે જે પ્રદેશોમાંથી એ નીકળ્યાં ત્યાં ત્યાંના નૃત્યગીતની આસિયત તેઓએ પકડી લીધી. તે લોકો બહુ સ્વયં-સર્જક નહિ હતાં બહુ ઉમંગી સંગીતજ્ઞતાઓ હોય છે. ઠેર ઠેર તેઓ લોકભોગ્યે ગીતો કથાઓને ઉપાડી ગયાં, ને એ ગીતોકથાઓને તેઓએ પોતાની ખાસ ઊર્મિનો પાશ ચઢાવ્યો.] એક જ આસિયત

આને નિહાળશે તો રાસ-ગરબાનું જીવંત નૃત્ય ત્યાં જ સંધરાયું છે. એ જગ ભમતાં ધંટીઆં શુધ્ધીઓના તંબૂઓમાં, ને આપણા કોળીવાડા વાધરીવાડા કે અંત્યજ વાસોની આંદર

સત્ય વાત તો એક જ છે કે, રાસ-ગરબો સંધજીવનની સંપત્તિ છે. ન્યાં ન્યાં સંધજીવન, ત્યાં ત્યાં વિશિષ્ટ પ્રકારનાં કલાસાહિત્ય અવસ્થા નીપજે: કથાકારનાં વાની કથન, માણુમટ્ટોનાં પુરાણ-કવન, બરથરીનાથોનાં કથાગાન, ભગનમંડળીઓનાં ભગનકીર્તનો તેમ જ ઓ પુરોનાં નૃત્યગીતો. એ નૃત્યગાન કુંડાળે ધૂમે છે, કેમકે કુંડાળું બની ગયું છે સપ્તશ્રવનનું Symbol—પ્રતિક. કુંડાળું તો છે કલાની પરિપૂર્ણ ને બલિષ્ઠ રેખા. માનવ-જાતિ ન્યાં ન્યાં નયનો માંડે છે ત્યાં ત્યાં ગોળાકાર બાળે છે, ગમનમાં ક્ષિતિજરેખા પર, સાગરપાળે કે વક્ષરાજિની ધટાએ ધટાએ, જલે રથે પુષ્પે પાંદડે, દસે દસે, સર્વત્ર ગોળાકાર curvature વર્તુલ વળાંક : બંકાપણું મરોડ, જે કહો તે. એટલે જ માનવીઓનાં મન ગોળાકારે ગોળાં-કસગમાં, કલામાં, જીવનનું લાલિત્ય હિચારનારી હરએક રચનામાં.

તમામ લોકજીવોની આ ખાસિયત; માત્ર એકલા ગુજરાતીઓની જ નહિ.

આત્મરક્ષાને કારણે માનવી સંઘજીવનમાં ગૂંથાઈને જીવતો હતો, દેહ શું દેહ બીડીને ખીચોખીચ જીવતો હતો. જાણે પ્રાણ-ધમકાર એના એકસમાન હતા. સુખદુઃખ એનાં સહિયારાં હતાં. જુથમાં જ આસ લઈ એને જીવવાનું યા મરવાનું હતું.

હૃષીકેશના અવસરો એક. ઉત્સવો ને પર્વો એક, નિસર્ગ પ્રત્યેની દષ્ટિ એક, રસ એક, રંગ એક. માટે જ ભૂમિઓના આંચકા એક સમાન.

ક્રેન્ચ ભાષામાં જે જીવનતત્ત્વને Elan vital=vital urge એવા પ્રયોગ વડે ઉચ્ચારવામાં આવેલ છે તે જીવનની એકતા; લાગણીના ઝંકારની, તલસાટની, તાલાવેલીની એકતા એ હતું સંઘજીવનનું પરમ કૌવત.

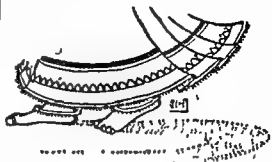
ત્રેવટો સમુચ્ચય

એવો લોકસમૂહ સંગ્રામ અને શિકારથી થાકતો, કોસહાંકણી ને લહાણી કાપણી કરી કરી લોથ થતો, ધંધાકસમના એકધારા જીવનથી કંટાળતો ત્યારે એનાં થીંગેલાં અંગ્રા સુખવિરામ Relaxation માગતાં. ઉઘમે સાહસે શોભતું જીવન તો સદા કલામાં જ એ સુખવિરામ Relaxation શોધતું હોય છે. સંઘજીવનને સંતોષનારી કવા એટલે એકાદ ગવૈયાની ઝીણી સિતારી ન હોય, એકાદ વારાંગનાનું માર્દવ્યભયુત્ત્વ ન હોય.

એને તો જોઈએ છે ઝૂકાઝૂક અને રેલમહેલ. એકલ વસ્તુથી એ ન સંતોષાય. એને તો જોઈએ તૃપ્ત, ગાન તેમ જ વાણીનો ત્રેવટો સમુચ્ચય એ સમુચ્ચયને એણે રાસગરબામાં નિપજાવી લીધો, ધાર્મિક પર્વમાં જલ્દુરંગીલા લોક મેળાઓમાં, સામાજિક ઉત્સવમાં, લગ્નસરામાં કે ઋતુ પરિવર્તનને અવસરે એ સંઘહૃદય ગડમથલની મીઠી વિસ્મૃતિમાં ડૂબી જઈ આ ત્રેવડી ગૂંથેલી રાસકલાનો કેદ કરી શકતું.*

* 'ધરતીનું ધાવણ : લા ૨' માંથી

આવાહન



રાગ—“મિઠલાઈ દૂધ લ્યો.”

રમવા આવો રાસ,

અંબા રમવા આવો રાસ,

અંબા રમવા આવો રાસ.

ફરફર, ફરફર ચુંદડી ફરકે (૨)

ફરકે કેશકલાપ....અંબા રમવા....

ચમચમ, ચમચમ ટીલડી ચમકે (૨)

હામણીનો ચમકાર....અંબા રમવા....

ઝમઝમ, ઝમઝમ ઝુમઝાં ઝળકે (૨)

નયડીનો ઝમકાર....અંબા રમવા....

ફમફમ, ફમફમ ઝાંઝર ઝમકે (૨)

ધુધરીનો ધમકાર....અંબા રમવા....

તાકધીન, તાકધીન ઢોલક વાગે (૨)

તાલમૃદંગનો નાદ....અંબા રમવા....

દ્રારે દ્રારે તોરણ ઝુલે (૨)

ઝુલે ફૂલડા અપાર....અંબા રમવા....

મહેકે, મહેકે કરતુરી ચંદન (૨)

મહેકે શુગળ....ધૂપ....અંબા રમવા....

નવલાંદિન નવરાત્રી આવ્યાં (૨)

આનંદ મંગલ થાય...અંબા રમવા....

રમવા આવો રાસ અંબા રમવા આવો રાસ

કે. કિશોરી અંતાણી

ખહેનોની જાહેર રમતી ઘાટાદકરની



રાસ-તરંગિણી

લેખક

શ્રી. સવાઈલાલ ઇ. પંડ્યા

*

રાસ એ ગુજરાતનું અમૂલ્ય ગીત ધન છે.
 "સ્થાપી સ્વરાજ્ય, મંજમંડળ વિસ્મરિને,
 ન્યાં સ્વાનંતની કરી ચિરસ્થિતિ વાસુદેવે"
 એ સૌરાષ્ટ્રમાં રાસેશ્વર શ્રી કૃષ્ણને ખેંચી લાવ-
 નારાં કારણોમાં ઊધડતી રાત્રિમાં આંદની ઢળતાં
 ચોક્કમાં ઊભરાતા રમણીઓના રાસોલ્લાસો
 પ્રધાનસ્થાને દશે એમ માનવાનું મન થઇ
 આવે છે. ધણી જૂતા સમયથી વૈવિધ્યભર્યા
 ગીતોના અભીવર્ણ્યથી ગુજરાતી નારીની
 ભાવનાવાદિકા પ્રકુલિત બનેલી છે એ નિર્વિવાદ
 બિના છે. ઘાટાદકર સત્રપ્રથુષના કવિ છે. નારી-
 સહન કેમળ લલિત ભાવેથી આદોલિત થનારું
 એમનું ચિંતન હતું. આયંજીવનના મંમળ
 અંશે ઊંડા અનુરાગથી આલેખાયેલા એમનાં
 સર્જનોમાં પડ્યા છે. એટલે રાસ રમતી સુંદરી
 એમની દષ્ટિ બહાર રહી હોય એમ કેમ બને?
 મનોહર રંગોમાં રંગાયેલી સૌરાષ્ટ્રસુંદરી
 આપણાં નેત્રો સામે પહેલી આમ લાવવામાં
 આવી છે:-

■ રસપૂરિત રાસ વિષે રમતી,
 ઇ તાલ પરિક્રમથી ફરતી;

રસાગન વડે જગ રેલવતી,
 કલકંઠ થકી કુબો બરતી. "

આમયુવતીઓ મેળામાં જાય છે. હિસવના
 પ્રસંગોએ બાળગોપાળને સાથે લઇને જ જવાનું
 હોય ને! એટલે શિશુઓ સાથે છે. દૈનિક બ્ય-
 વહારનો થકવનારો બોલે એક દિવસ માટે નીચે
 મૂકી દઇને મુક્ત વિદરતી નારીના પ્રમોદનો
 એક ક્રમ કવિએ આમ આલેખ્યો છે:-

" રમે રમણી મંડળ કે' રાસ,
 ત્વજ ગૃહકાર્યતણે સૌ ત્રાસ;
 મધ્યમાં બેસાડી નિજ બાળ,
 દેહનો કરતી ફુગ' વિશાળ,
 બાળમુકુન્દતણા પરિક્રમણે ગોપવધૂ શી ગાય!
 ક્ષણ ક્ષણ વ્હાલાં વદન વિસાળી, કે'ક રસે રેલાય
 હસ્ત ચરણેથી દેતી તાલ,
 અજલે વિસ્મિત બ્યોમ વિશાળ. "

મુંદર વસુધાપટે વિસ્તરેલા જીવન માટેનો
 કવિના પ્રેમ, સદા મંગળમયો નારી તરફની
 નિબીજ ભક્તિ અને શિશુઓ તરફ નીતરી
 રહેલી વતસલતા ઉપરની પંક્તિઓમાં દેખાઈ
 આવે છે.

વિવિધસ્વરૂપે સંસારને અજવાળતી ઊભેલી
 નારીને અપૂર્વ પૂજ્ય સુહૃદ્ધિ સન્માનતા ઘાટા-
 દકરને નીરખતાં એમની કારણનિરપેક્ષ પ્રથુયો-
 પાસના માટે આપણે એમની તરફ અનાયાસે
 આહોભાવ પ્રકટે છે. પારણે બાળને બુદ્ધાવતી
 જનની-એના બાળના વદનમાં શું જુએ છે!

" કૃષ્ણમુખ કમળચા હસિત સુતવદનમાં,
 વિસ્મિતા નંદ ગૃહિણી સમાણી,
 કોટિ અલ્લાડને, કોટિ શશિ સૂર્યને,
 કોટિ કૈવલ્યને રહી નિહાળી. "

પતિપ્રથુષના વર્ષણ થકી કે બીજા કોઇ
 ઉચ્ચકા યત્નથી ઊનરી નહિ જાય એવા ગૃહિણીના
 કરોડો આભારોનું અણુ ફેંડવા આમહ સેવતા
 કવિ કામના કરે છે કે,

“પુનઃ”ને પૂર્ણ ગૃહિણી બની તારા હૃદયને
ઉમંગે આરાધુ નવલ રસથી નિત્ય તુમને.”

પ્રણયિની વિશે ગાતાં અતિકથનથી ન
થાકવાનો કવિસંપ્રદાય છે એમ વાંચનારને ધ્યાને
તો બહેન વિશે પણ એવા જ રનેહની ઉખા-
બરેલાં વચનો બોટાદકરની કવિતામાં નજરે
પડે છે.

“પણ એ અલૌકિક એક અંતર,
એ છવિ રસધેણડી,
નહિ નહિ મળે નરસોકમાં
એ જગતજુદી બેનડી;
એ ઉમળકા અંતરતણા,

એ આશીષો અણુચિંતવી
નહિ ક્યાંય નિરખી નયનથી એ ભાવભર
ભાગીરથી.”

દામોદરે બહેનને પાવનકારી ગંગા કહી છે
તો ગૃહમાં મંગલ પ્રસંગ આવતાં સંક્રાંતિ
વિધવામહેનને અનેરો આશ્વાસન વચનોથી
સન્માની સમારંભમાં ભાગ લેના આવકારી છે.
કવિના વિધવામહેન ગોદાવરી તેમની હયાતિ
દરમિયાન કવિની સાથે જ રહ્યાં હતાં અને ભાષ
તરફ અસાધારણ રનેહમક્તિ ધરાવતાં હતાં.
તેમને ઉદ્દેશીને શૈવલિનીનું શકુન નામનું કાવ્ય
લખાવેલું છે. એ કાવ્યમાં કવિ કહે છે:—

“તારા સમાન અહિં કાણુ પવિત્ર બીજું ?
માફ અહનિંશ સુમંભળ ધૃત્વનાં ?

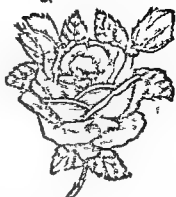
આદોક્ષનો અમળ આ ઉરનાં અમૂનાં,
ક્યાં જોઈ બલ્ય તમ ભારથડી બરેલાં.”

‘દુહિતા ભલી ન એક’ એવી કહેવત
ધરાવનાર સમાજનો એક કવિ દીકરી માટે
હૃદયનો અપૂર્વ દર્શાવો ખૂણો રાખનાર
નીકલ્યો છે અને કહી ગયો છે કે—

“પીયૂષ પ્રાણને પાતી, કર્કશત્વ નિવારતી,
રોહસ્રોત સદા વહેતી, દુહિતા દિવ્ય નિર્ઝરી.”

પોતાની છદ્મબદ્ધ કવિતાઓમાં, આમ
વિવિધસ્વરૂપે સમાજનું ધારણકાર્ય કરી રહેલી
નારીને કવિએ એના પ્રકૃતિસિદ્ધ ગૌરવભયો

ફૂલડાં ગમે



સાંજના પહોર મને ફૂલડાં ગમે,
હો મને ફૂલડાં ગમે;
સાંધ્યના સુમાર મને ચૂંટવા ગમે,
હો મને ચૂંટવા ગમે.

અનિલ આ વહે ધીમંત,
શાંત આ છે સાન્ધ્યરંગ,
પંખીઓ ધીમે ઉડંત,
સોડવા ગમે,

હો મને સોડવા ગમે.

પુષ્પના નમણાં રંગ,
આંખને આપે આનંદ,
પ્રેમમાં ન પાડે ભંગ,
હસ્તને ગમે;

હો મારા હસ્તને ગમે.

આવને ઓ ગાગબાન,
પુષ્પમાં જડે છે ગાન,
થાય મને કાવ્યભાન,
હાસ્ય ના શમે,

હો એના હાસ્ય ના શમે.

સાંજના પહોર મને ફૂલડાં ગમે,
હો મને ફૂલડાં ગમે.

ધીરજલાલ ગજમર

રથાને રથાપિત કરી છે.

રાસનરંગિણીનું પ્રકટ થવું એ કાષ્ઠકને લાગ્યો છે એવો અકસ્માત નહોતો અને હોય તો વ્યવસ્થિત અકસ્માત હતો. શાસ્ત્રાભ્યાસની વર્ષોમાં પુષ્ટ થયેલી કવિની કાવ્યસરિતા લોક-વ્યવહારના દર્શનની શરદમાં આછરતી જતી હતી તે રાસનરંગિણીની પ્રસન્નતામાં પરિણમી.

વિવિધ અનુભવોના જીજ્ઞાસીયા પ્રદેશો વટાવી ગયેલું કવિનાં જીવનનાં વર્ષોનું વહેન શિક્ષક તરીકેના વ્યવસાયના સપાટ પ્રદેશમાં સામાન્ય ગતિથી વહી રહ્યું હતું. વૈષ્ણવ મહારાજ સાથેના વસવાટ, વેપાર અને ખેતી-દારા દ્રવ્યોપાર્જનના પ્રયત્નો, ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં પગપાળા મુસાફરી વગેરે જીવન ઉપર જોડી અસર કરે એવા અનુભવો ખોટાદકરને થઈ ચૂક્યા હતા. કવિની આસપાસ ભાવના-શાળી યુવાનમિત્રોનું એક મંડળ એકત્ર થયું હતું અને તેમણે પોતે પણ બીજા મહત્ત્વાકાંક્ષી-એને મર્યાદામાં લાવીને આજીવિકા માટે શિક્ષકના ધંધા તરફ અને આંતરિક સંતોષ માટે સાહિત્યસેવા તરફ પોતાનું લક્ષ્ય કેન્દ્રિત કર્યું હતું.

મરીનાઈથી વિદ્યપિત થયા સિવાય એ સ્થિતિમાં મળી શકતાં મુખો તરફ કવિ દષ્ટિ રાખી રહ્યા હતા. સમદ્રિયાળાના નિવાસ હરમિયાન તેમના પાડોશીઓ તરીકે ભરવાડોનાં બકરાંઓ હતાં અને સામે જ આવ્યો હતો બંગીવાસ. શાંત રાત્રિઓમાં, ખોટાદકરની લોકસાહિત્ય તરફની રૂઝાબાવિક અભિરચિને અત્યંત સ્ત્રીઓના રાસડાઓએ પુષ્ટિ આપી હતી. પરિણામે મિત્રોએ એક આશ્ચર્યકારક બનાવ સાંભળ્યો. શેવલિનીમાં સંગ્રહાયેલાં કાવ્યોની રચનાની સાથેસાથે રાસરચનાની સરવાણી ફૂટી અને મિત્રો અને પ્રસંગોની તાત્કાલિક સંમતિ જતી ગઈ. કૌતુકવતી વાર્તા અને હસતૂરીની સુવાસ આપોઆપ ફેલાઈ જાય

છે એમ રાસનરંગિણીના પ્રગટવાથી કવિની કીર્તિની સીમા આપોઆપ વિસ્તરી. અત્યાર સુધી તેમણે પોતાની કાવ્યરચનાથી વિદ્વાનોને પરિતોષ આપ્યો હતો, આ નવી રચનાથી તેમણે જનનાજનાર્દનની પ્રીતિ પણ સંપાદિત કરી લીધી.

સંસારના વગડાઓમાં અપૂર્વ સદાગ્રહથી દીર્ઘ પ્રવાસો ખેડીને કવિના મનોમધુકરે કાંટાઓને ઉલેખીને ફેવળ પુષ્પોમાંથી મધુર રસ ખેંચીને પોતાના અંતર્ગત રસાયનની મદદ વડે મીઠું મધ રચ્યું છે, અને એ પરમ સ્વાદુ ઔષધ સમાજદેહની પુષ્ટિ માટે સમર્પી દીધું છે. સાસુવહ, નજીવોગર્ભ, દેરાણી-જેઠાણી ઇત્યાદિ યુગશે વચ્ચે સમાજમાં જોવામાં આવતી કડુતાથી કવિ અજાત નથી. પરંતુ પોતાની કદયાણુકારી ભાવનાશાળી કલ્પનાશક્તિના સફળ વિનિયોગથી કાવ્યસુધા નિપજવીને એના સિંચનથી સાંસારિક કડવાશ યથાવવાનો સદાગ્રહ એમણે સેવ્યો છે. એ પરિપોષક અમૃતવર્ષણથી નવપલ્કવિત થઈ જોડેલું ગુર્જર રસિકોનું ઉદ્ધાન આશામરી મીઠા માંડી રહ્યું હતું કે એ કવિમેધમાંથી જેટલીયે રાસવર્ષોઓ હજી વરસે અને દેવને માટે માળા તૃથી શકાય એવાં રનેદકુસુમોથી સમાજના મુનિમિત મંડપોને સુપુષ્પિત કરે. દેવને જાણે કે એ ન રુચ્યું. ખોટાદકરે રાસ-નરંગિણી રચી એ પોતાની જીવનસંધ્યાએ, એની મનોહર મુરાવસિ હજી ગુર્જર કાનોમાં ગૂંજ રહી હતી. આ અજ્ઞ જાણક કાણુ અને ક્યાંથી આવ્યો એમ રસોત્સુંક-જંદ પૂછી રહ્યું હતું ત્યાં તો રંગભૂમિ ઉપર કાળનો છેવટનો પડદો ષડી ગયો અને ગાયક તેની પાછળ વિધીન થયો. છતાં એનાં ગીતના પડખાઓ ગુર્જર સુંદરીઓનાં ગરવાં ગળાંમાં હજી અમર છે.

જે

જમાનામાં સ્ત્રીઓમાં ઉચ્ચ શિક્ષણની આપણા પ્રાંતમાં માત્ર શરૂઆત જ થઈ હતી તે સમયમાં સદ્ગત કાશીનાથ નવરંગેનો જન્મ થયેલો. તેમના પિતા શ્રી. વાસુદેવ નવરંગે મુખ્ય પ્રાર્થના સમાજના આઠ સ્થાપકોમાંના એક હતા. તેમના પવિત્ર, સાત્ત્વિક અને ધર્મ-પરાયણ જીવનની છાપ કાશીનાથ પર નાન-પણથી પડી હતી. સને ૧૮૭૮ના ઓક્ટોબરની ૨૫મી તારીખે કાશીનાથનો જન્મ થયો. શ્રી. વાસુદેવ નવરંગે સામાજિક સુધારામાં પણ આગેવાન હતા અને પોતાના જ જીવનમાં પોતાના ઉદાર વિચાર અમલમાં મૂકી તેમણે વિધવા સાથે લગ્ન કર્યું હતું. જે જમાનામાં આ લગ્ન થયું હતું તે જમાનામાં એવા પગલાં પ્રત્યે સમાજના તીવ્ર વિરોધનો આયોજ્યક્ષ આચારના જમાનાનાં સ્ત્રીપુરુષોને આવશે મુશ્કેલ છે. વાસુદેવરાવને તેમના આ હિંમતભર્યા પગલાં માટે સમાજ તરફથી અત્યંત કટકે વેહું પડેલું.

કાશીનાથનો હાઈસ્કૂલનો અભ્યાસ પૂનાની ગર્લ્સ હાઈસ્કૂલમાં થયો હતો. પોતાની કન્યાને અને તેટલું ઉચ્ચ શિક્ષણ આપવાના હેતુથી તેમને પિતાએ મુખ્યાલિયા વિલ્સન કોલેજમાં દાખલ કર્યાં. એ સમયે હિન્દુ સમાજમાંથી ભાગ્યે જ એકમે વિદ્યાર્થીનીઓ કોલેજમાં શિક્ષણ લેતી હતી. વિલ્સન કોલેજમાંથી કાશીનાથ સને ૧૯૦૧માં બી. એ. થયાં. મુખ્યાલિયા પ્રાંતમાં એમની અગાઉ માત્ર બે કે ત્રણ વિદ્યાર્થીનીઓ બી. એ. થઈ હતી. આપણે અહીં યુજ્જરાતમાં પ્રથમ સ્ત્રી ગ્રેજ્યુએટ થનાર શ્રી. વિદ્યામહેન અને શ્રી. શારદામહેનની સાથે જ કાશીનાથ બી. એ. માં પાસ થયાં હતાં. બી. એ. થયા પછી કાશીનાથ મેડીકલ કોલેજમાં દાખલ થયાં અને ૧૯૦૬માં એલ. એમ. એન્ડ એસ. થયાં. એમના પિતા સને ૧૯૦૭માં સ્વર્ગવાસી થયા તે અગાઉ થોડા જ માસ પૂર્વે કાશી-

સમાજ સેવામાં આતમોત્તમ થયેલાં અખંડ બાળબ્રહ્મચારિણી

ડૉ. કાશીનાથ નવરંગે

બાપ્તિએ ડાક્ટરી ધંધો મુખ્યાલિયા બુચેશ્વરમાં શરૂ કર્યો. પુત્રીને ઉચ્ચ શિક્ષણ આપવાની પોતાની ઈચ્છા સફળ થયેલી જોઈ એ પવિત્ર આત્માએ આશોકની યાત્રા સમાપ્ત કરી.

ડાક્ટર તરીકે કાશીનાથએ સારી ખ્યાતિ મેળવી, અને થોડાં વર્ષો સુધી હિંદુ સ્ત્રી ડાક્ટરોની સંખ્યા બહુ જુગ હોવાને કારણે તેમની પ્રેક્ટિસ પણ ઘણી સારી ચાલી એટલે ધનપ્રાપ્તિ પણ એમને ઘણી સારી થઈ. કાશીનાથ હિન્દુ સ્ત્રીઓમાં મુખ્યાલિયા પ્રાંતમાં પ્રથમ જ ડબલ ગ્રેજ્યુએટ હતાં. એમનું ડાક્ટરી ગૃહન ઉચ્ચ ઠાઠિનું હતું, પરંતુ એમના ધંધામાં એમને ખાસ સફળતા એમના ધીરગંભીર સ્વભાવ, કાળજીભરેલી તપાસ, દરદી માટે હૃદયની લાગણી, નિર્દોષી મનોવૃત્તિ, દુ.ખીઓ માટે સમભાવ, શાન્ત સ્વભાવ, સેવા-ભાવ અને નિખાવસ તથા મળતાવડા સ્વભાવને લીધે મળી હતી.

પોતાના ધંધા ઉપરાંત કાશીનાથ અનેક જાહેર સામાજિક કેળવણી અને ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓમાં જોડાયેલા હતા. મુખ્યાલિયા યુનિવર્સિટીની સ્કૂલ કમિટીનાં અને યુનિવર્સિટીની સેનેટનાં તેઓ કેટલાક સમય સુધી સભ્ય હતાં. આર્થ મહિલા સમાજનાં પ્રમુખ અને સંચાલક હોઈ મુખ્યાલિયા વિદ્યાર્થીનીઓ માટેના છાત્રાલયના તેઓ વર્ષો સુધી વ્યવસ્થાપક હતાં. હાલ એ છાત્રાલય મુખ્યાલિયા લેગનર્મ રોડ ઉપર આવેલું છે. જીવેનાર્થલ કોર્ટના મેજસ્ટ્રેટ, ઓગ્રેજ્યુએટ મંડળના સ્થાપક ને સચાલક, ભારતીય નિગમતિ સહાયકારી કમિટીનાં સભ્ય, સોસાયલ સર્વિસ લીગ

દૂધવાળી



દૂધવાળી દૂધવાળી....

રખારણુ દૂધવાળી રે.

ઓઢે છે ઓઢણી રૂપાળી

રખારણુ દૂધવાળી રે.

રોજ સવારમાં એ બહેલી ઉઠીને
ગોરી તે ગાયનાં દૂધ ઢોહીને
માથે લે તાંબડી ઉપાડી

રખારણુ દૂધવાળી રે.

આવીને પોળમાં ટહુકે ઢોયલડી
'લેલે રે દૂધ'તણાં શખે રસીકડી
નિંદર દે મારી ભગાડી

રખારણુ દૂધવાળી રે.

સ્વાદે તે દૂધ જાણે અમૃત શું મીઠું
હીસે સહાય એનું મલકંતું મુખડું
આલે છે આલ લટકાળી

રખારણુ દૂધવાળી રે.

ઓઢે છે ઓઢણી રૂપાળી

રખારણુ દૂધવાળી રે.

ગંગાશંકર લલ્લુરામ પંડ્યા

સેવાસદનની કમિટીના સભ્ય, મુગાઇ ધલાકાના સોસાયલ રિફોર્મ એસોસીએશનની વ્યવસ્થાપક કમિટીના સભ્ય, મુગાઇ પ્રાર્થના સમાજના ૧૯૩૧ થી ૧૯૪૩ સુધી પ્રમુખ, પંદરપુર અનાથ બાલિકાશ્રમના વ્યવસ્થાપક, નરરંજે ઓફિસના સંચાલક, વિવાયતમાં બરાયલી ફેલોશિપ ઓફ રિસિન્જિયનની સમાર્થ એ હિન્દનાં એક પ્રતિનિધિ તરીકે અને રામમોહન બ્રાહ્મરૂઢની કાર્યવાહક કમિટીના સભ્ય તરીકે તેમણે મુગાઇ શહેરની વિવિધપ્રકારે સેવા બજાવી છે. મુગાઇ પ્રાર્થના સમાજની વેગ ઉપરથી જોડા ભક્તિભાવ, ઉદાર ધર્મવૃત્તિ, ધર્મપરાયણતા અને ઉત્કટ શ્રદ્ધા પ્રત્યક્ષ કરનારાં એમનાં વ્યાખ્યાનો સાંભળવાનો આ લેખકને લાભ મળ્યો છે.

ડૉ. કાશીમાઇ આજન્ન કુમારિકા હતાં, પરંતુ પ્રત્યેક નારીનાં હૃદયમાં જોડાણમાં રહેતો વાત્સલ્યભાવ બાલ્કાશ્રમના નિરાશ્રિત બાળકો પ્રત્યે તેમનામાં સ્પષ્ટ પ્રકટ થયેલો જોનામાં આવતો હતો. નિરાશ્રિત બાલ્કાશ્રમનાં બાળકો એમને 'મા' કહી સંમોહતાં, ત્યારે તેમનાં મુખ ઉપરનું વાત્સલ્ય અનોકિક જણાતું.

૧૯૪૩થી કાશીમાઇ પોતાના ધધામાંથી નિવૃત્ત થયાં હતાં અને હાલમાં એક નાનું મકાન બાધી ત્યાં પોતાનો સમય ધાર્મિક વાચનમાં ગાળતા હતા. હાલમાં તેમણે નાના પાયા ઉપર પ્રાર્થના સમાજની સ્થાપના કરી હતી અને એ ગીતે એક નાની મંડળીમાં ભજનો તથા વ્યાખ્યાનો દ્વારા શુદ્ધ ધર્મની બાંસના જગત રાખવામાં એ સહાયશ્રુત બન્યાં હતા.

તા. ૨૧મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૬ ને શુધવારે સાંજે પોણા આઠ વાગે ૬૮ વર્ષની ઉંમરે આ ધર્મપરાયણ સાત્ત્વિક અને સેવાભાવી તથા પરોપકારી સત્તારીનો પવિત્ર આત્મા આલોકની યાત્રા સંપૂર્ણ કરી અનંતતામાં લીન થયો.

પો

સ્થ અને તાર ખાતાંની વડા નિયા-
મક સમક્ષ રજૂ થયેલા સત્તાવાર અહેવાલમાં
જણાવવામાં આવ્યું છે કે કલકત્તામાં ઓગસ્ટ
તા. ૧૬ થી તા. ૨૩ સુધી ચાલેલા રમખા-
ણમાં કલકત્તા વિસ્તારની ટેલીફોન સંસ્થાના
એક સભ્ય કુમારી નીરા મુખીઆની આપ-
વીતીની ખાસ નોંધ લેવામાં આવી છે.
ઓગસ્ટ ૧૬ મીને શુક્રવારે તે બરા બજાર
એકસલેન્ડ પર પોતાની ફરજ પર જતી
હતી ત્યારે તેની પાછળ એક ટોળું ધસી
આવ્યું. એક રીક્ષાવાળાએ પોતાના અંગ
ઉપર સઘળા પ્રહારો ઝીલી લઈને તેણીને
મૃત્યુના મુખમાંથી ઉગારી લીધી. રીક્ષાવાળાને
ટોળાંએ ત્યારબાદ મારી નાખ્યો હતો. કુમારી
નીરા મુખીઆ લોકાંના બંધ દરવાજા ઉપર
ચઢીને મકાનની અંદરના સુરક્ષિત ભાગમાં
પહોંચી ગઈ. ૧૭ મીની સવારે તેને ઘેર પહોંચા-
ડવામાં આવી પશુ બીજે દિવસે ફરીવાર ફરજ
ઉપર હાજર થઈ હતી.

ટેલીફોન સર્વિસના ૧૨ સભ્યોને ધૂળ
પહોંચી છે જેમાં ૪ યુવાન હાકરીઓ હતી.
કે. જગન્ત વિશ્વાસ અને કે. એચ. પાંડતને
ટોળાઓએ ત્યારે તેમના ઘર ઉપર હક્કો કર્યો
હતો ત્યારે, જખમી કરવામાં આવેલ હતાં.

ટેલીફોન સંસ્થાના જે નોકરોએ હાજરી
આપીને બચવાર ચાલુ રાખવાના અથામ
મપલો કર્યો હતાં તેમાં નવ જેટલી સ્ત્રીઓની
(નિયામિકાઓ અને નિરીક્ષિકાઓ) તેઓએ
હુલ્લડ દરમિયાન બળવેલી " પ્રસન્નાકુમાર " ના
માટે નોંધ લેવામાં આવી છે.

સૌથી વધુ રમખાણવાળો વિસ્તાર બદા
બજાર હતો. વચ્ચે જ બજારના અંદરે-જનું
મકાન આવેલું છે. તેની આજવાજ ફેરીઓમાં
ફર્ગીશ મારતાં મુઠાંએના હાથ પડેલા હતા
ટેલીફોન-તરણીઓના કાન ઉપર મારવામાં આવી હતી અને

ગયે મહિને કલકત્તામાં

અસાંતિ

નાખે એની કાકીઆરીઓ અને પોલીસ માટેના
રક્ષણની માગણીઓ આવીને અથડાતી હતી.

શનિવારે પાંચેક તરણીઓ ત્યારે ફરજ
ઉપર હાજર થઈ ત્યારે તેમણે તેમના મહો-
લ્લાઓમાં ખેલાતા તાંડવનું ખ્યાન રજૂ કર્યું
હતું. મોટા ભાગની તરણીઓએ શુક્રવાર
આખો દિવસ અને શનિવાર પહેલાંની આખી
રાત્રી ટેલીફોન ઉપર બેસીને કામ સંભાળ્યું
હતું. અને વારે વારે સ્ત્રીય ઓડ ઉપર તેઓ
મુઠાં પાંખી ઢળી પડતી હતી. ત્યાં ફરજ પર
રહેલી સ્ત્રીઓને પોલીસના રક્ષણ હેઠળ ઘેર
પહોંચાડવામાં આવી હતી.

ઓગસ્ટની ૧૬ મી તારીખે બપોર પછી
બરા બજાર એકસલેન્ડ ઉપર, હસ્કરી પહેરેા
ગોઠવી દેવામાં આવ્યો હતો. કામ પર આવતી
તરણીઓને આખે રસ્તે વેરાયેલા અનેક
ઠાઠી ગયેલા મુઠાંઓ વટાવીને ચાલવું પડ્યું
હતું. તેમને સ્વચ્છવવામાં આવેલું હતું કે
તેઓએ આખા મીની લઈને અને નાક બંધ
કરીને ચાલવું તથા રસ્તે તે જે કંઈ જુએ
તે વિશે કંઈ પણ બોલવું નહિ

કલકત્તામાં રમખાણ દરમિયાન હાથ
અચાચારોની વધુ વિગતો પ્રકાશમાં આવી
પાત્રી છે. મેન્ટલ કલકત્તામાં પોતાના આચારો
જે બન્યું હતું તેનો અહેવાલ
૧૬ વર્ષની બેગરી ગયેલી
હતું કે અમારા કુટુંબમાં
૨૬ માણસો હાર થયા
અમારા મકાનને છોડી
બાંગી નાખ્યો હતો
હતી અને

ઉતારી લીધા હતા. પણ પાછળથી ધરના પુરોએ તેઓને દાંડી કાઢ્યા હતા. બીજે દિવસે સવારે ૧૦૦ ગુંડાઓની એક ટુકડીએ ફરીને અમારા ઘર ઉપર હુમલો કર્યો. તેઓએ સરખાતમાં પહેલાં બોંપતળિયા પરના ઝોર-ડામાંથી કપડાં અને વાસણો હુટ્યાં અને ત્યારબાદ લાડીઓ અને ખંજરોનો ઉપયોગ કરતા તેઓ ઉપર ચઢ્યા. ધરના કેટલાક માણસોને ઠાર કરવામાં આવ્યા અને બીજા કેટલાકને બહાર રસ્તા પર ઢસડીને કેંડી દેવામાં કે પછી કદાચ મારી નાખવામાં આવ્યા. ધરના એક માણસે અંધારાનો લાભ લઈને વરસાદના પાણી જવાની નળી વાટે ઊતરીને પોલીસ મથકે પહોંચી મદદની માંગણી કરી પણ કોઈ મદદ મળી નહિ. મારા સહિત બે સ્ત્રીઓને સહજ ઈજા થવા પામી હતી. અમે શમોની વચ્ચે બેઠાન બનીને પડી હતી. સવાર પડી તે પહેલાં બધાં શમોને ગુંડાઓ દાઘ-ગાડીમાં ઉઠાવી ગયા અને સરક્યુલર રોડ પર ઢમલો કર્યો. હું શમો વચ્ચેથી બહાર નીકળી ગઈ અને પોલીસ ટુકડી પાસે જઈ પહોંચી. શમોમાંથી બે બીજા સ્ત્રીઓને પણ ઉગારી લેવામાં આવી. તેઓને હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવામાં આવી ૩૫ માણસના કુટુંબમાંથી ૬ જથ્થા જ ઊગરી શક્યા છીએ; આમાં પણ કેટલાકને ઇજાઓ થયેલી છે.

કોથુતોલા વિસ્તારમાં ઓગસ્ટની ૧૭ મીએ સંખ્યાબંધ ગુંડાઓએ ધરના છાપરા પર ચઢ્યા અને બીજા માળની બારી તોડીને લોઅર ચિત્તપુર રોડ પર પાસેના ઘરમાં દાખલ થયા. ધરના મુખ્ય માણસોએ ગુંડાઓને હાથ જોડીને આજીજી કરી કે મારા અને મારા કુટુંબના માણસોનાં જીવન ન લેશો. એમનું કુટુંબ આ રથાનમાં ૧૦૦ વર્ષથી રહેતું હતું અને એના બદલામાં તોફાનીઓ જે કાંઈ માગે તે આપવાની ઇચ્છા બતાવી હતી. પણ ગુંડાઓએ એનાં આંગળાં ઠાપી નાખ્યા, અને

માથામાં લોખંડી સળાઓ મારીને એને જમીન પર પટકાવી દીધા. તેઓએ એની આસપાસ વીંટાઈને એના આખા શરીરમાં ખંજર દુલાવી દીધાં.

દરમિયાન બીજા ટોળકી જે નીચે ગઈ હતી, તેણે એક નોકર અને રમોઈયાને ઠાર કર્યો; બીજા બે માણસો જે આગે જ દિવસે ધરમાં આવ્યા હતા તેમને પણ ઠાર કરવામાં આવ્યા. દરમિયાન વિચાળ અને બેકામ પ્રમાણમાં હુટ્યાજી ચાતુ રહી. આ કરપીણતાઓ થતી હતી ત્યારે એક ગૃધપત્ની પોતાના સાત બાળકો સાથે એક ઝોરડામાં હતી તે બહાર આવી અને તેણે ગુંડાઓને આજીજી કરી કે ધરના માણસોની જિંદગી ન લો. એના બદલામાં તેની પાસે જે કાંઈ પૈસા અને ધરેણાં સહિત બીજા મત્તા હતી તે આપવા જણાવ્યું. પણ માંડાતુર બનેલા ટોળાં પર એની કાંઈ અસર ન થઈ. ગુંડાઓએ એક આઠ વર્ષની બાળાને ખુચવી લીધી અને એના ઉપર અમાનુષી ઘાતકીપણું વર્ત્યું. એના શરીરમાં સંખ્યાબંધ ઠેકાણે ખંજરો દુલાવી દેવામાં આવ્યા અને લોહીથી તરબોળ હાલતમાં મુકીને ચાલતા થયા. તુરંત બે ગુરખા સૈનિકો ત્યાંથી પસાર થતા હતા તેઓની મદદથી બાકીના ઉગરેલાઓએ લાલ બગ્ગર પોલીસ મથકમાં આશરો લીધો.

એક દાખલામાં એમ બન્યું કે સુરક્ષીમ ગુંડાઓની એક ટુકડી ત્રણ દિવસ છાકરીઓને સાત નગન કરી, તેમના પર અત્યાચાર અને બળાતકાર આદરી લગભગ મૃતપ્રાય સ્થિતિમાં મેડીકલ કોલેજની હોસ્પિટલના ગર્ભદાર આગળ લાવ્યા. આ શરીરોને લઈ જવાનું દાક્તરોને પકકારી તે ટુકડી ચાલી ગઈ. શરીરમાં હજી પ્રાણ હોવા એટલે એક દાક્તરે આ દેહ સત્વર મેળવવા માટે પોલીસની સહાયતા સાર લાલ બગ્ગર પોલીસ-રેશને ફોન કર્યો. સામે સવાલ પૂછાયો: “આ દેહ દાક્તરોના રહેણાણ

આગળ પડ્યા છે કે બીજે કંઈ ? ” શય ત્યાં તો નકોતાં જ. એટલે જવાબ મળ્યો કે કશું નહિ થઈ શકે. અને જવાબદારીના સંપૂર્ણ બાન સાથે હું કહું છું કે આ સમયે વડા પ્રધાન મી. મુહરરવદી આ પોલીસ સ્ટેશનને હાજર હતા અને આ ઉત્તર તેમના કહેવાથી આપાયો હતો.

કલકત્તાના રમખાણમાં અક્ષીપુરના સેશન્સ જજ શ્રી. મણીન્દ્રનાથ બેનરજી ન્યારે રમ-રમખાણને દિવસે પોતાના મકાનની બહાર નીકળ્યા ત્યારે એક છોકરો તેમને વળગી પડ્યો અને ગુંડાઓથી બચાવવા તેમને વિનંતી કરી. શ્રી. બેનરજીએ આ છોકરાને બચાવી લીધો પણ ગુંડાઓએ તેમના પેટમાં એક અણીદાર ભાલો ઘોંચી દીધો તેથી તેઓ મરણ પામ્યા. મરતી વખતે છેલ્લા સંદેશો આપતાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે મારા દેશમાંથી માટે આ કોમી રમખાણ ઉત્પન્ન જ હશે !

કલકત્તાના રમખાણની ખીજ બાજુના પરરપર કોમના ભાષ્યચારાના અનેક પ્રસંગોમાં નીચેના પ્રસંગ યાદગાર છે. મુસ્લિમ લતામાં રહેતા એક હિંદુ કુટુંબ ઉપર ન્યારે ગુંડાઓએ ધસારો કર્યો ત્યારે કેટલીક મુસ્લિમ સ્ત્રીઓ પડદાને ત્યાજ કરીને ઘરની બહાર ધસી આવીને ટોળાને કહેવા લાગી કે એમને વાળ વાંકો કરતાં પહેલાં અમને મારી નાંખીને પછી જ આગળ જાઓ. ટોળાને આખરે તેમની મામણી આગળ નમવું પડ્યું. એક હિંદુ લતામાં રહેતા મુસલમાન કુટુંબના રમખાણ-સોના હિંદુઓએ જન બચાવવાનો દાખલો પણ નોંધાયો છે.

કલકત્તાના રમખાણ દરમિયાન જમ મુસ્લિમ લતામાં મુસલમાનોએ હિંદુઓને રક્ષણ આપ્યું હતું તેમ હિંદુઓએ પણ મોટી સંખ્યામાં મુસ્લિમોને આશ્રય આપ્યો હતો. પાછળથી પોલિસોએ હજારો મુસ્લિમોને સુરક્ષિત રીતે હિંદુઓનાં મકાનોમાંથી બહાર આપ્યા હતા. હિંદુઓએ પોતાના જનમાલના જોખમે પણ જાણીતા અને અજાણ્યા મુસ્લિમોને મકાનોમાં રાખ્યા હતા. એક હિંદુભાષ્યે તો એક મુસ્લિમને સહીસલામત પોલિસવાળા પર ચૂકી આવવાનું સાહસ કર્યું હતું, પરંતુ પાછા આવતાં કરકસુ નિયમોના ભંગ થવાથી, તેમના પર ઝાળીબાર થયેલો, છતાં હજારે ગોળીથી તેને બચાવી લીધો.

વિવેકાનંદ રોડ ઉપર આવેલી મુસ્લિમ વિદ્યાર્થીનીઓની સુનિવસિંદી હોસ્ટેલમાંથી મુસ્લિમ છોકરીઓને અત્યાચારમાંથી હિંદુઓએ જ બચાવી લીધી હતી. અને આમ કરવા જતાં એક હિંદુ સખત રીતે બાયલ થયો હતો.

એક જગરે જોનારે નરી અમાતુષી કથા રજુ કરી છે. એણે જણાવ્યું છે કે ઉત્તર કલકત્તામાં એક વસવાટને આગ લગાડી. એ પછી કુમાડાની ગુંગળામણ થતાં પ્રથમ છોકરાઓ બહાર દોડી આવ્યા, એક પછી એક, એ છોકરીઓને ઉંચકીને એ જવાણામાં હોમવામાં આવ્યાં. આ બાદ મોટરોમાં હાથ જોડી આજીજ કરતાં બહાર આવ્યા અને એ બધાને લાડી વડે ફટકારવામાં આવ્યા અને આગમાં ધકેલી દેવામાં આવ્યા. સૌ છટકી ગઈ, તેને બીજી કોમના તરફથી રક્ષણ આપાયું.

વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૫) પરદેશ માટે.

સ્ત્રી-જીવન કાર્યાલય, અવેરીવાડ,



પ્રશ્નોત્તરી

એક બાઇ કાગળમાં લખે છે:—“તમે હરિજન કેમના ઉદ્ધારને માટે તમારાથી યાચ તેટલો બધો પ્રયત્ન કરો છો. અને તેટલા ખાતર તમારો કિંમતી વખત હરિજનવાસમાં ગાળો છો, એ બહુ જાણીતી વાત છે. પણ હું તમને ખાતરીથી જણાવું છું કે, હરિજન કેમની દગ્ગરે દેવદાસી સ્ત્રીઓ અને કન્યાઓ મુનમ અને પૂનામાં વેચાઓ તરીકે જીવે છે. આયું શા માટે હોય? એ બધી બહેનો હવજી નાતની છે અને તેમને નૈતિક અધઃપતનને માર્ગે દોરી જવામાં આવે છે એટલા જ ખાતર સમાજ તેમને અનાદર કરે છે અને નામોશી મધુ વેચાજીવન માળવું પડે છે?”

આ એક મદવતો અને તાકીદે ધ્યાન આપવા જેવો સવાલ છે. એમ કહેવામાં હું વાનગી નથી? મદુરામાં અને મદ્રાસમાં ઇન્ડિયન પીનલકોઝ એટલે દિંદના કૌશલદારી કાયદા મુજબ મદ્રાસ સરકારે ઠરું તેમ મુનમ પ્રાંતમાં આ ગેરકાયદે રીતે અટકાવી ન શકાય?”

• ગાંધીજી તેનો જવાબ આપે છે:—

“દેવમદિરો અથવા બીજા ધાર્મિકમાં ચાલતી દેવદાસીઓ રાખવાની રીતમાં રહેલી નામોશીને વિષે આજ પહેલાં મેં અનેક પ્રસંગોએ લખેલું છે. ‘વેચ્યા’ શબ્દ સામાન્યપણે હલકા ચરિત્રની સ્ત્રીને માટે વપરાય છે. પણ જે પુરોવાં ચરિત્ર હલકું છે અને જેઓ બિભિચાર કરે છે, તે પણ જે સ્ત્રીઓને લજાખરા

દાખલામાં વેચિયું ગેળવવાને ખાતર પોતાનું શરીર વેચવું પડે છે, તેમનાથી વધારે નહિ, તો તેમના જેટલા જ ‘વેચ્યા’ નામે ઓળખાવાને પાત્ર છે. આ અનિષ્ટ રીતે ગેરકાયદે જાહેર કરવી જોઈએ. પણ એને અગે કાયદાની મદદ અમુક હદથી વધારે કામ નહિ આપે. કાયદો હોવા છતાં આ બધી બધા દેશોમાં ચોરીદુપીથી ચાલ્યા કરે છે. જાહેર જનતાનો સજાગ અભિપ્રાય જેમ કાયદાને અવરોધે છે તેમ તેને સદાય પણ કરી શકે.”

*

એક બહેન લખે છે:—

“મામાપ આમદ રાખે કે, એમની દીકરીએ કાં તો પરણી જવું અથવા તેમનું ઘર છોડી દેવું. એ સંજોગોમાં પરણવા પ્રુદી ન હોય તે કન્યાએ શું કરવું? પોતાની રાજી કમાઈ શકે, એવી જોગવાણી તેને ન આપવામાં આવી હોય, તો તે કેને આચરે જઈને પડે?”

ગાંધીજી લખે છે:—

“આ સવાલ વાંચીને દુઃખ થાય છે. પોતાની દીકરીઓને પરણવાની ફરજ પાડવામાં મામાપો તફન ખોટું કરે છે. વળી પોતાની રાજી કમાવા જેટલી જોગવાણી તેમને નથી આપતાં, તે પણ ખોટું છે. દીકરી પરણવાની ના પાડે તેટલા ખાતર તેને ઘર બહાર કાઢી મૂકવાનો કોઈ મામાપને અધિકાર નથી. આવાં ધાનકી મામાપો બહુ ઓછાં હશે, એવી આશા રાખીએ. આવી મુઠવણમાં આવી પડેલી કન્યાને મારી સલાહ છે કે, હાથે થઈ શકતી કોઈ પણ પ્રકારની મજુરીને, ઠેક ભગીકામ સુધીની મજુરીને પણ તેણે પોતાની આજરને હાનિ કરનારું હવકું કામ ન માનવું. પોતાના રક્ષણને માટે સ્ત્રીઓ પુરોવાં આધાર શા માટે લે? પ્રાચીન કાળમાં દ્રોપદીએ રાખ્યો હતો, તેમ તેમણે કેવળ પોતાની શક્તિ અને ચારિત્ર્યની શુદ્ધતા પર અને ઉશ્વર ઉપર જ આધાર રાખવો.”

*

દક્ષિણના એક બ્રાહ્મણને પોતાની બ્રાહ્મણ પત્નીથી ત્રણ પુત્રો થયા હતા. પણ એ બ્રાહ્મણને એક શત્રુ સ્ત્રી સાથે સંબંધ થયો હતો ને એની સાથે એણે લગ્ન સુદાં કરી લીધેલું એમ કહેવાય છે. એ લગ્નથી એને એક પુત્ર પણ થયેલો. તે પછી એ બ્રાહ્મણ મરી જતાં પેલી શત્રુ વિધવા અને તેના પુત્ર પેલી બ્રાહ્મણ વિધવા અને તેના પુત્રો સાથે દાવો માંડ્યો, પોતાના પતિની મિલકતમાંથી બરણપોષણ જેટલું મેળવવા વાસ્તે, ન્યાયમૂર્તિ સોમૈયાએ આ સંબંધમાં એવો નુકસાન આપ્યો છે કે, એકવાર માનો કે બ્રાહ્મણે એ શત્રુ સાથે ખરેખર લગ્ન કરેલું; તથાપિ કાયદાની દૃષ્ટિએ એ પ્રકારનું લગ્ન ખરાબ છે અને અમાન્ય છે, કેમકે યુગો ધર્મા, આ પ્રકારનાં લગ્નોનો ચાલ નીકળ્યા ગયો છે. વળી એ શિષ્ટાચારની વિરુદ્ધ છે અને પુરાણોએ પણ આ પ્રકારનાં લગ્નોને દક્ષિણ માટે સર્વથા નિષિદ્ધ ઠરાવીને પોતાની રૂપદ અસંમતિ દર્શાવી છે.

રાત્રે આઠ વાગ્યાને સુમારે એક શખ્સ ધરમાં પ્રવેશીને પારકાની પરણેતરની કરેલી સત્તામણીને લગતો એક કીસ્સો થોડા વખત ઉપર ઝુંઝપની ઠાટમાં રળી થયો હતો. તે વેળા વલાયતખાન જલાલખાન નામના શખ્સને ઉપલા યુનાસર ભીમો કરવામાં આવ્યો હતો. સેમીગટન પોલીસના જણાવ્યા મુજબ આરોપી ફરિયાદી સ્ત્રીના મકાનમાં ઘુસ્યો હતો. અને તેણીને બહાર ખેંચી લાવીને છત્રીવતી માર માર્યો હતો. તે વેળા ફરિયાદી સ્ત્રીનો ધણી ધરમાં નહેતો. ફરિયાદી આરોપીને જોળખતી નથી. તે કહે છે કે, આરોપીએ તેણીના ધણી સંબંધી પૂછપરછ કરી હતી. અને તેણી તે સંબંધી જવાબ આપીને બારણું બંધ કરવા જતી હતી ત્યારે આરણીને ધક્કો મારીને તે અંદર ધુસી ગયો હતો. આરોપીએ ફરિયાદીને માર

ન્યાયની

અદાલતમાં



મારીને તેની સત્તામણી કરી હતી, એટલામાં મજકર મકાનનો એક બાકુત ત્યાં આવી પહોંચતાં તેણે ફરિયાદીને બચાવી હતી.

ઠાટે આરોપીને ચોદ દિવસ પોલીસના તાબામાં રાખવાનો હુકમ કર્યો હતો.

લંડનમાં કલારનવેલ પોલીસ ઠાટમાં આપ્પરીન રોમીલ નામની અંગ્રેજ છોકરીએ તેના ધણી મહમદ ગુલામ સામે પોતાના અને એ બાળકોના બરણપોષણ માટે એક દાવો માંડ્યો. હતો.

મીસ રોમીલ ઇંગ્લેંડમાં પતની ખાતે આવેલી એક મરિજમાં ૧૬૩૬માં પરણી હતી. અને ગયા ઓક્ટોબર લગી તે તેના ધણી સાથે રહેતી હતી. પછીથી માલમ પડ્યું હતું કે આ મરિજ રજીસ્ટર થયેલી ન હોવાથી ત્યાં થયેલાં લગ્ન કાયદેસરના ગણાય નહિ.

મહમદ ગુલામે બાળકોનો ખીના હોવાની બીના કણુલી હતી અને તેઓને પોષણ આપવા ખુશી દેખાડી હતી, પણ તેનાં લગ્ન કાયદેસરનાં ન હોવાથી તે હવે બીજી વાર પરણ્યો હતો.

મુંબઈના એક મરાઠી પત્રમાં 'મુક રીડરનું' કામ કરતા પદમાકર કેશવ ચાચર નામના એક સખ્સને સોગ વડેની વચની તેની નવરૂપ ચારિત્ર્ય પર ચંકા આવતાં, તેણે તેની ચરિત્ર પર છત્રીના બાર જખમ પાછળથી તે પોલીસને શરૂ પાછળથી તે પોલીસને શરૂ હોકરીની દાક્ત દેવપીટલ

કેટલાક સાચા કિસ્સાઓ

*

હાસરા તાલુકાના સંઘવાન ગામે રામ-
આળાથી દમોક જેટલાં દોર મરી જવા પામેલાં,
આથી ગામના હરિજનોએ ટૂંકમાં ક્યાંના
વહેમે રથાન લીધું. પરિણામે ગામના સોથી
ખસો માણસોનાં ઠોળાંએ હરિજનવાસ ઉપર
લાકડીઓ વગેરે હથિયાર લઈ હુમલો કર્યો.
એક બિમાર અને વૃદ્ધ હરિજન બાપ મોઢી
ને બીકને લીધે કોઠીમાં સંતાઈ ગઈ હતી તેને
બહાર બેઠી કાઢીને લીમડે બાંધવામાં આવી,
અને પછી કેસોની છાંટી એના મોં અને
બીજાં અંગો પર સળગતાં છાણાં ચાંપવામાં
આવ્યાં. વળી લખી નામની બાકને પણ
માર મારવામાં આવ્યો. આ દુઃખ સાંજે
જવાબદાર વ્યક્તિઓ સામે કેસ કરવામાં
આવ્યો છે.

*

લાહોરના શ્રીરાઝપુર વિસ્તારમાં રાત્રિના
સમયે એક જૂન ફરે છે એ અડવાથી સ્ત્રી
વર્ગમાં ખળભળાટ પેદા થવા પામ્યો છે આ
જૂન રાત્રે સ્ત્રીઓને ગભરાવતાં ભારે જૂમરાણુ
મચતું અને લોકો ભેગા થતાં, પણ જૂન
જેવામાં આવતું નહિ કેટલાક એમ માને છે
કે તે વ્યક્તિ જૂન છે જ્યારે કેટલાક તેને
ખંગાળા જાદુગર માને છે. પોલિસે આ અંગે
એક લશ્કરી માણસની ધરપકડ કરી છે પણ
હજી સુધી ગભરાયેલા માણસો આ માણસને
ઓળખી શક્યા નથી.

*

અદલાખાદ જલ્લાના ધૂમાઈ ગામમાં
જૂખથી પાગલ બની જઈને એક માણસે
પોતાની પત્નીનું ખૂન કરી નાખ્યાનું કહેવાય છે.

એમ કહેવાય છે કે, આ માણસ કેટલાય
દિવસોથી તેની પત્ની અને બે બાળકો સાથે
જુખમરાની રિયનિમાં દિવસ ગુજારી રહ્યો
હતો. એકદા ગમે તેમ કરીને તેણે આણેલા
લોટમાંથી તેની પત્નીએ બનાવેલી ત્રણ 'ચપા-
ટીઓ'માંથી બે તેણીએ તેનાં બે જુખ્યાં
બાળકોને આપી અને કુવાનું દુઃખ સદન ન
થતાં, એક તે પોતે ખાઈ ગઈ, ત્યારે સ્થિતિ
છેક છેલ્લે પાટલે પડેલી ગઈ.

મજૂરી પરથી પુરવ પાડો કર્યો અને તેને
પોતાની જૂખ સંતોષવા કશું ન મળતાં
મિત્રજ બોધ બેઠો. કોપથી ગાંડાતૂર થયેલા
પુરવે પત્નીને લાત મારી અને કહે છે કે, એ
જોરદાર લાતથી તેની પત્નીના રામ રમી ગયા.

*

વર્ધાના રામરામ પાટીલની છોકરી મંજુ-
બાકને તેની મારી અંજનીબાકને ત્યાંથી કરી-
જુદાન અને જેમુદીન ઇંદોર ઉપાડી ગયા. તેઓ
જુમામસ્જીદની ઓરડીમાં પાંચેક દિવસ રહ્યાં.
કરીજુદીન મંજુ સાથે નીકા પઢવા ઇચ્છતો
હતો તેના તે છોકરીએ વિરોધ કર્યો. તેથી
તેના ઉપર છૂરીને ધા કરવામાં આવ્યો. લામ
જેમ મંજુ ભાગી છૂટી અને ઇંદોર સ્ટેશન
પરેડો ત્યાંથી એક રીટાઈડ રેલ્વે ક્લાક
તેને ઇંદોરના અગળાથમમાં પહોંચાડી છે.

*

ખર્મોગદામમાં રહેતા એક ૩૫ વર્ષના
દિંદી મુસ્લીમ મી. શુભામુદીનને ૨૫ વર્ષની
પોતાની યુરોપિયન પત્નીનું ખૂન કરવાના
તકોમત હેઠળ પોલિસપરેરામાં લેવામાં
આવ્યો છે એમ કહેવાય છે કે, શનિવારે બપોરે
જ્યારે પોલીસ તેને ઘેર આવી પરેડો ત્યારે
તેની પત્ની ડોરીસનું માથું ઘડથી લગભગ
જુદું પડેલી દયામાં પડેલું હતું. ઉત્તર ઇંગ્લાં-
ડના કેટલાંક ગામોમાં વધુ તપાસ કરવાની
જરૂર પડે તેમ હોવાથી છુપી પોલીસની માં-
ગણીથી કેસની સુનાવણી મુલતવી રખાઈ છે.

સુરતના ચંદ્રમુખલાલ અતિમુખલાલ
વીમાવાળા તથા તેમના પત્ની શ્રી પુષ્પા
હરિપુરા ગુજ્જર ફળિયાની સોમનાથ મહા-
દેવની શેરીમાં સોમેશ્વર હનનલાલને ઘેર રહેવા
માટે ગયાં હતાં, અને ત્યાં સામાન મૂક્યો
હતો પરંતુ પાછળથી વિશ્વાસઘાત કરી સોમેશ્વરે
તેમને અટકાયત કરતાં મેશ્વરેટ્ટે ધણી-ધણી-
આણીને ગુનેગાર ઠેરવી દરેકનો ૫૦ રૂપિયાનો
ફંડ કર્યો.

સૌરભ



સુરતના સીડી મેશ્વરેટ્ટની અદાલતમાં
ત્રીસ વર્ષની જાડી નામની એક ગોલણુ યુવ-
વતીના પ્રેમનો કિસ્સો રજુ થયો હતો. આ
યુવતી પરિણીત છે અને તેનો આગયો પતિ
હયાત છે, છતાં તે કોઈ બીજા યુવક સાથે
પ્રેમમાં પડી હતી અને તેની સાથે રહેવા
છાજતી હતી. યુવતીને કોર્ટમાં રજુ કરવામાં
આવતાં મેશ્વરેટ્ટે તેનું નિવેદન લીધું હતું અને
તે સગીર ન હોવાથી તેની છાજા મુજબ
તેને બીજા મનપસંદ યુવક સાથે રહેવા
જવાની રજા આપવામાં આવી હતી.

‘હિંદનમાં વીસ વર્ષ નીચેની ઉંમરે
પરણુનારી દશ છોકરીઓમાંથી ચાર તેમના
લક્ષના દિવસે ગર્ભવતી હોય છે’—એ પ્રમાણે
‘મેરેજ ગાઇડ’સ કાઉન્સિલના ડૉ. મેસ
જણાવે છે અને તે કહે છે કે ‘કદાચ યુદ્ધ
દરમિયાન સંતતિનિપમનનાં કૃત્રિમ સાધ-
નોના ઉપયોગને લક્ષને, એના ટકા આજી
થયા હોય.’

—રોયલ વીકલી

લક્ષ વિષેની મૂળ ભાવનામાં ફરક યોગ્ય
જવાથી સાથે આપોઆપ કેવો રથૂલ પરિ-
ણામે ઓમાંથી કુટતાં જાય છે એનો એક
દાખલો આ ગણાય. સંસ્કૃતિ અને શિક્ષણ
સારાંશ ને કહે છે તે એ જ છે, મનુષ્યમાં
અંતર્ગત ને પશુભાવ તેને પાળીને મનુષ્ય-

ભાવ તરફ લેવા મળે છે. સંસ્કૃતિ તેના પર-
પરા જોરથી મુગ્ધ અસર કરે છે, પણ તે
કરે જ છે અને અચૂક. શિક્ષણ જ્ઞાનપૂર્વક
તે ઉપર કામ કરે છે. સમાજના આ બે પ્રબળ
સાધનો ને વાપરે છે અને ઘડે છે તેઓને આવી
હકીકતો, પવનની દિશા કંઈ તરફ છે, તે
બતાવી શકે.

એ લેખક કહેતો નથી કે, હિંદનના ગોરા
સમાજને આ કેવું લાગે છે; પણ દેખીતું જ
છે કે, તેને કાંઈકેય માફું તો લાગે જ છે.
હિંદમાં લોકોને આ કેવું લાગે એ કહેવાની
જરૂર નથી.

બાકી ટાપુનો ક્યારેક રાજકારભારી કારેલ
ઓઠર હોવાનું જાણીઓએ તે ટાપુ લીધો
એટલે કે પક્ષાયેયો, તે હમણાં છૂટ્યો છે.
તેણે આ વાત કહી:

‘જાણી લશ્કરે બાકી કમળે કર્યું કે
તેનો પડેયો સરકારી હુકમ એવી માગણીનો
હતો કે, સેકડો કુવારી યુવતીઓ લશ્કરને
માટે કરી દેવામાં આવે. બાકીનો વનની રાજ
અનાક અંગુગે લાગ્યો જ હુકમ બહાર
પાડ્યો કે, ટાપુ ઉપર નેટલાં કુવારા યુવક
યુવતીઓ હોય તે બધાં એક ઝપાટે પરણી લે.’

હેવાલ કહે છે કે આ યુક્તિએ કામ ક્યું. શું કરશે એ વિશે કશું જોમને વિશે ન દલી શકાય એવા વિચિત્ર જાપાનીઓએ બાધીની આમ પરણેલી વધુઓના ઓચિંતા ફાલને પગલ્યો નહિ. — રાયઝ વીકલી

આપણે ત્યાં રજાપૂતકાળમાં બાળકઓ ખૂબ થવા લાગ્યાં તેમાં આવું જ કંઈક કારણ ઇતિહાસકારો આપે છે. હિપરની વાત ખરી હોય તો, જાપાનીઓ સ્ત્રીપુરુષ સંબંધમાં સાવ પશુ જેવા છે એમ ચીતરાય છે, તે સાવ સાચું નથી. રાવજીની રાક્ષસી સંસ્કૃતિમાં પણ સ્ત્રીનું હરણ થઈ શકતું, છતાં તે સ્ત્રી પરણવા ન ઇચ્છતી હોય તો એક વર્ષ બાદ બળાતકારે પરણી શકાય એવા નિયમ હતો ને ? 'શિક્ષણ અને સાહિત્ય'માંથી

*

એક દિવસ એક સર્જનને ત્યાં ચિકિત્સા માટે આવેલી એક સ્ત્રીને જોનાં જણાયું કે તેના નાકની નીચેના અને હોઠની ઉપરનો ભાગ એકદમ કાળો હતો. તેના પર હળમતના એક બે દિવસ પછી દેખાય તેવા કડક વાળ ૨૫૫૫૫૫૫૫ જોઈ શકાતા હતા. ખડ્ડે જોતાં મૂંઝવાળી સ્ત્રીઓ આશ્ચર્યની વસ્તુ નથી કારણ કે ગોરા હોઠ પર કાળા ઈવાટીથી મૂંઝો જેવું લાગે છે. પણ સ્ત્રીઓને દાઢી પણ હોય છે તે વાતમાં કોઈ જલદી વિશ્વાસ નહિ મૂકે. એકાદ બે વાળ નહિ પણ આખી દાઢી પર એક એક આંગળ લાંબા વાળવાળી સ્ત્રી પણ નથી હોતી તેમ નાહ.

આવી દાઢીવાળી સ્ત્રીઓનું સૌથી પ્રસિદ્ધ અને પ્રાચીન ઉદાહરણ 'રોસિની માર્ગેટ મુથર'નું છે. તેને ખૂબ ગીચ દાઢી અને મૂંઝો હતો. તેનું મરણ ૧૭૩૨માં ડ્રેસડેનની એક હોસ્પિટલમાં થયું. બીનામ નામના એક સુપ્રસિદ્ધ સરકસવાળાના સ્ટાફમાં 'પણ એક આવી સ્ત્રી હતી. તેને પણ મોટી દાઢી અને મૂંઝો હતો.

'વાયસ દસેન' નામની એક ફ્રેંચ સ્ત્રીને ખૂબ ગાઢ વાળ, કાળા કાળા દાઢી અને લાંબી મૂંઝો હતી. તેનો જન્મ જિનેવામાં ૧૮૩૪માં થયો હતો. બારમા વાદર્સની સેનામાં એક એવી સ્ત્રી હોવાનું કહેવાય છે કે જેને દાઢી અને લાંબી દાઢી હતી. પસ્ટાવાના યુદ્ધમાં તે કે પકડાઈ હતી અને ૧૫૨૪માં ઝારને બેઠકે આપવામાં આવી હતી.

સંત પોલા નામની એક સ્પેનિશ સાધ્વીના સંબંધમાં કહેવાય છે કે તેને દાઢી હતી. કહેવાય છે કે એકવાર કોઈએ તેના પર બળાતકારનો પ્રયત્ન કરતાં તે નાસીને કોસ પાસે ગઈ અને પ્રાર્થના કરી જેથી અકસ્માત તેને દાઢી-મૂંઝો જોગી આવ્યાં અને તે પોતાની જાતને છુપાવી નાસી શકી. આવી જ કથા કેટલીક અંગ્રેજ સાધ્વી સંબંધમાં કહેવાય છે.

એક અમેરિકન સ્ત્રી શ્રીમતી ટેલરને જુદાવસ્થામાં લાંબી દાઢી જોગી નીકળી હતી. ડોક્ટર હેરિસલિસ્ટને ૨ જુન ૧૮૬૪ના ખ્રિટિશ મેડિકલ જર્નલમાં દાવડીળા સ્ત્રીઓની વાત લખી છે. આ ત્રણે સ્ત્રીઓ માંડી હતી. જર્નલ ઓફ મેડિકલ સાયન્સના જુલેાઈ ૧૮૮૬નાં અંકમાં પણ એક દાઢીવાળી સ્ત્રીનો ઉલ્લેખ જોવા મળે છે.

— 'ભારતી'

*

'નેશનલ હેરલ્ડ' માં 'કંટાળેલો' એ તખ્તલુસથી નીચેનું લખાણ છે:—

દરેક ગુરવાર એ લકનોના ભરથક રાજ-માર્ગના ચોકમાં સો-દર્શન પ્રદર્શન તરીકે જાળખાવાતા મિથ્યાભિમાન અને લ'પટતાના પ્રદર્શનનો દિવસ છે. એ દિવસે લખનોની વારાંગનાઓનું સઘળા આડંબરો સાથેનું સર-ધસ નીકળે છે. મોખરે વાજિત્રો, વચ્ચે વૃત્ત અને પાછળ પ્રશંકાનું મોઢું-ટાળું હોય છે. પતિત બહેનોને ભરથકરમાં આણું સરધસ કાઢવા દેવામાં આવે છે એ જ જાહેર પ્રજાની

શિષ્ટતા કે તેનો અભાવ તેમ જ સામાન્ય સભ્ય જીવન ટકાવી રાખવા માટે જવાબદાર સત્તા-ધીશોની બેપરવાઈ બતાવી આપે છે.

સરખસ જેવા સોનાચાંદી જગ્ગરમાંથી ધસી આવતા દલાલો અને વાણીઆઓ ધરોના ઝડપા અને છાપરાં પર જમા થતી નરનારી-ઓની હલકટ કુલ્લકલટ્ટિ, ટાંગાવાળાઓ અને કુકાનદારોની ટગર ટગર મંડાઈ રહેલી મીઠ વગેરેનું દ્રશ્ય ગુસ્સો ઉપજાવનારું હોય છે. ઇસુના ૧૯૪૬મા વર્ષમાં એવો કોઈ નથી કે જે પાટનગરના ક્ષોથી વધુ ધમાલવાળા વિસ્તારમાં કુચીબોતો ધંધાદારી પ્રચાર કરવાનાં આવા હલકટ પ્રદર્શન અટકાવી શકે !

પંજબ પ્રાન્તિક સુરક્ષીય લીગના પ્રમુખ ખાન ઇફતીઆર હુસેને એક અપીલ બહાર પાડીને સુરિયમ મહિલાઓને પ્રાથમિક સારવારનું શિક્ષણ લેવાનું જણાવ્યું છે. તેઓ કહે છે કે તમારે લડતમાં બિતરવાનું નથી પરંતુ તમારે લડાઈમાં ધાયલ ધ્યેયાઓની સારવાર માટે તૈયાર થવું જોઈએ.

જીસમાનતાના પ્રચાર માટેના આંતર-રાષ્ટ્રિય પહેલા પક્ષના યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના પ્રતિનિધિ શ્રીમતી આઇરીસ રોજર્સ આજે લંડનમાં આવી પહેાંચ્યાં છે. પેરિસમાં મળતી શાંતિપરિષદમાં જીએને સ્થાન આપવાની માંગણી કરવાનો એમનો હેતુ છે. પ્રખ્યાત પ્રખની મહિલાઓનું શાંતિપરિષદમાં સ્થાન હોવું જોઈએ એવું એમનું મંતવ્ય છે. પુરૂષ નેટલો જ મનાધિકાર જીને ત્યાં મળે અને જગતના ભાવિમાં એટલો જ અવાજ મહિલાનો રહે નેટલો પુરૂષનો રહેવાનો છે, એવી એમની માંગણી છે. લંડનના નિવાસ દરમિયાન શ્રીમતી રોજર્સ ભારતસચિવનાં પત્ની અને પહેલાં મહાપુદ્ધ પહેલાંના જીરવાતંત્ર આદિલનનાં પ્રમુખ અગ્રણી લેડી પેથીક લોરેન્સને મળશે.

*

બિલાડીના બગ્યાના નેટલા કદનું અત્યાર સુધીની માહિતી પ્રમાણે નાનામાં નાનું એક માનવબાળક ન્યુયોર્ક સ્ટેટના ન્યુ રોપેલમાં સુરવારે રાતના અવતર્યું છે. હવે તે જીવે છે. તબીબી ઇતિહાસમાં જન્મ બાદ આટલા નાના કદનું બાળક જીવતું રહાનો આ પહેલો કિસ્સો હોવાનું સાવચેતીપૂર્વક કહેવામાં આવે છે.

બે મહિનાના આ વહેલા અવતરેલા બાળકની માતાની સુવાચ કરનાર સર્જનો જણાવે છે કે, તેનું વજન એક રતલનું જ છે, જો કે તેનું વજન કરી શકાયું નથી. તરત જ તેને ગરમ રાખવાના કામખામાં મૂકવામાં આવ્યું હતું.

બાળકની માતા ૨૩ વર્ષની છે, પિતા તેથી સહેજ મોટા છે. બધી રીતે તે સાધારણ બાળકના જેવું જ છે અને તે જીવશે તેવી ધારણા છે.

*

નોકરી કરી પગાર મેળવી કમાણી કરતી, કુંવારી કન્યાઓ પોતાની કમાણીનો મોટા ભાગ વસ્ત્રાલંકાર, ખોટા મેળજોશખ તેમ જ કપડાંની સગવડ ઇત્યાદિ પાછળ ખર્ચે છે. પોતાની કમાણીનો સ્ત્રીઓ ખોટા ખર્ચાઓમાં દુરુપયોગ કરે છે. તેમાંના અસ્પર્શ પોતાના ઘરમાં આપવામાં આવે છે. તેમને તેમના આગેવાનો કે વડા અધિકારી કે ઉપરી તરફથી લાડ લડાવવામાં આવે છે. તેમના તરફ મીઠી નજરે જોવાય છે. તેમનાં તરફ પુરૂષનોકરી કરતાં રહેમ દષ્ટિ વધારે રખાય છે. કેટલીક વખત તેમના પ્રત્યે ખોટા સન્માનનો અભિનય પણ કરવામાં આવે છે. તેમ બંગાળપદો કવચિત્ તેમને દમનગીરી પણ મૂંઝે મોઢે સહેલી પડે છે. તેમના પ્રત્યે દાંય પણ દાંખવામાં આવે છે. તેમની એક જ માત્ર મુખ્યત્વે મુરદા હોય છે, અને તે તેમના વડાઓ કે ઉપરી સાથે લગ્ન કરવાની; પરંતુ તે હિન્દુઓના યુગવાડા

બર્મા, છટાછેડાના કાયદાના પરિણામે અસક્ય બને છે.

પોતે સ્વતંત્રપણે કમાણી કરતી હોવાથી તે તુમાખી રાખી, મમરૂખીબરી અને સ્વેચ્છાચારી બની સ્વચ્છંદપણે પોતાના ધરમાં વર્તે છે.

"Air-I"ના રાક્ષસી હાથે સંસારવાડીમંત્રી ખીલતી ગુલાબ કળીસમી ફેટલીક કુંવારી કન્યાઓને ઉખેડી નાંખવામાં આવે છે!

આવી યુવતીઓને માટે માયુ' સ્થાન તો પતિની સહચરી-પત્ની બનીને ગૃહિણી થવાને માટે હતું. તેઓ પોતાના યૌવનસૌંદર્યથી ખીળના મોજશોખનું સાધન બનવા કે ખીળને ખુશ કરવા જન્મી નથી. પરંતુ તેઓ પોતાના રાષ્ટ્રની ગૌરવશાળી માતાઓ બનવાને જ જન્મી છે.

કન્યાઓએ પણ યૌવન ખીલતાં લગ્ન મંચિથી જોડાવું જ પડે છે. અને તેમણે વિલાસ ધન પ્રાપ્ત કરવા વેદી પર પોતાના અમૂલ્ય યૌવનને હોમી દેવું જોઈએ નહિ. તેમના શિરે સદાને માટે તલવાર લટકતી જ હોય છે. જો તેઓ નોકરી કરે તો તેમણે નોકરી છોડી દેવી પડે છે. આમ છતાં એમ સાબિત થઈ ચૂક્યું છે કે જો પરણેલી નારી પોતાના ગરીબ ઘરને પોષવા ને પોતાના પતિને આર્થિક મદદ આપવા નોકરી કરે તો અવશ્ય ગૃહ ઉન્નતિ કરી શકે.

‘ટાટા બુલેટીનમાં’થી

*

વીસ-પચીસ વર્ષની ઉંમર વટાવી ગયેલી અમેરિકન છોકરીઓ સમક્ષ પરણવા અંગેની મોટી સમસ્યા ખડી થઈ છે. તેમની પરણવા માટેની યોગ્ય વય યુદ્ધકાળ દરમ્યાન વીતી ગઈ છે અને જેમની સાથે લગ્નનું નક્કી કરેલું તેવા યુવાનો દેશમાં પાછા ફરીને કાંતો એ છોકરીઓની વધારે જીવન બહેનો સાથે પરણી ગય છે, કાંતો તેઓ મુદ્દલ પરણતા જ નથી. વીસ-પચીસની વય વટાવી ગયેલી આવી લાખખે

છોકરીઓ કાંઈ લગ્ન કર્યા વગર રહેતી હોય તેવું નથી, પરંતુ ખીજ લાખખે છોકરીઓને અપરિણીત જ રહેવું પડશે. પેન્ગીલેનિયા રેટ કોલેજના લગ્નો અંગે સલાહ આપનારા મંડળના ડીરેક્ટર ડો. કલીફર્ડ એડમ્સ જણાવે છે કે સમાજશાસ્ત્રીઓના અંદાજ મુજબ ૨૦ થી ૩૫ વર્ષની વયગેની આશરે ૪૦ લાખ અમેરિકન સ્ત્રીઓને અપરિણીત રહેવું પડશે.

તેમની આ દશા માટે ઘણે અંશે યુદ્ધની જવાબદારી છે. પહેલા વિશ્વયુદ્ધ કરતાં ખીજ વિશ્વયુદ્ધમાં અમેરિકનોની ખુવારી લમભગ છ ગણી થઈ છે. ખીજ વિશ્વયુદ્ધમાં આશરે ૩૦ લાખ અમેરિકન પુરો માર્યા ગયા છે અને લગભગ તેટલી જ સંખ્યાના પુરોને એવી સખ્ત શારીરિક કે માનસિક ઈજા થયેલી છે કે સંભવતઃ તેઓ કદાપિ લગ્ન કરી શકશે નહિ.

ડો. કલીફર્ડ એડમ્સ એક ખીજ વારત-વિકાસ તરફ લક્ષ્ય ખેંચે છે. તે એ કે હમરો અમેરિકનો જ્યારે સૈન્યમાં હતા તે સમયે તેઓ પરદેશી સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરી ચૂક્યા છે. અને હજી અનેક અમેરિકન સૈનિકો પરદેશમાં છે. પરંતુ અમેરિકન છોકરીઓ પાસેથી તેમના બાવિ પતિઓ છીનવી લેવામાં યુદ્ધ એક ખીજ રીતે પણ ભાગ ભગળ્યો છે તેનો ઉલ્લેખ કરતાં પ્રો. કલીફર્ડ એડમ્સ જણાવે છે કે પુરૂષ વયમાં જેમ જેમ મોટા થતો જાય છે તેમ તેમ તેનો ઝોક પોતા કરતાં ફેટલેક વર્ષે નાની હોય તેવી સ્ત્રીને પરણવા તરફનો રહે છે એ હકિકતનો અમેરિકન સ્ત્રીઓએ મુકાબલો કરવાનો છે. દાખલા તરીકે ૨૫ વર્ષના માણસ ઘણુંખડું ૨૩ વર્ષની સ્ત્રીને પરણે, પરંતુ ધારો કે લશ્કરમાં તેને ચાર વર્ષ સુધી પરદેશ રહેવું પડ્યું. આમ તેની ઉંમર ૨૯ વર્ષની થાય ત્યારે તે બહુધા ૨૫ વર્ષની, કે કદાચ ૨૩ વર્ષની સ્ત્રીને પરણવાનો.

મારાં હાથ થયે લગભગ દોઢ વર્ષ થયેલ છે. મારી પત્નીએ ગુજરાતી ચાર ધોરણ સુધી અભ્યાસ કર્યો છે. તેનાં માતાપિતાને ત્યાં કામકાજ વધુ હોવાથી અભ્યાસમાં પુસ્તકો સિવાય ઇતર વાંચન બિલકુલ વાંચેલું નહિ હોવાથી હાલ તેને બિલકુલ વાંચવાનો શોખ નથી. હું કહું છું, છતાં તેને વાંચવાનું બિલકુલ જમતું નથી. તો તે માટે મારે ક્યા વખતે અને કથી રીતથી અને શરૂઆતમાં કેવાં પુસ્તકો વંચાવવાં કે તેને વાંચવામાં રસ પડે? શરૂઆતમાં ક્યાં પુસ્તકો વંચાવવાં તેના નામ જરા લખી મોકલવા કૃપા કરશો. હાલ તે વાંચે છે તો વાંચવામાં બહુ જ વાર લાગે છે, માટે વાંચવામાં સરળ પડે તેનાં પુસ્તકોનાં નામ જરૂરથી લખશો. -જયંતિલાલ શાહ.

આપનાં પત્ની ગામડાનાં હશે એમ માનું છું. તેથી ચાર ચોપડી ભણ્યા પછી નિશાળ મુકી દીધી હશે અને ઘરકામમાં જોડાયાં હશે. અને ત્યાં તેમને ઇતર વાચન કાંઈ જ મળે નહિ ને વાંચવાનો શોખ નહિ, એટલે બહેનું કટાઈ ગયું હોય. જેથી તેમને હવે વાંચવાનું હાવતું નથી અથવા બહુ ધીમેથી વાંચી શકે છે.

હરોજ રાતના તમે એક કલાક તેમની પામે સરળ ભાષાનાં પુસ્તકો વંચાવો જેમાં મોટા ટાઇપ અને ચિત્રો હોય, તેવાં પુસ્તકો એમને જમશે. પરિક્યાઓ, પંચતંત્રની વાની, બાળવાનીઓ, આટીમીટી બાળવાતો,

સામાન્ય સમયમાં લગભગ દસ ટકા નોટલા અમેરિકન પુરો આગ્રહપૂર્વક અપરિણીત રહેવાનું પસંદ કરે છે. મુકને પરિણામે તેમની સંખ્યા ૧૫ ટકા નોટલી છે. આની વ્યવહારુ અસર એ થઇ છે કે દસ લાખ અમેરિકન ઓકરીઓની લગ્ન કરવાની તક ખુંચવાઈ ગઇ છે. મુકમાં પુરોની ખુસારી થઇ તેથી જે દસ લાખ સ્ત્રીઓની લગ્ન કરવાની તક ચાલી ગઇ

પુછપરછ

*

બકોર પટેલ વગેરે પુસ્તકો તેમને જમશે. જો કે તમે ખરીદવા માંડશો તો ખર્ચને પહોંચી નહિ વળે, માટે ત્યાંની ડાઘ લાયબ્રેરીના મેમ્બર બની, નાની નાની ચોપડીઓ તેમને રાજ લાવી આપો; ને એ રીતે વાંચનમાં રસ પડે તે પુસ્તક સંબંધી વાતો કરો. હાલ તેમને વાંચનાં કંટાળો આવે તો તમે પોતે એક પુસ્તક વાંચી જાઓ. પછી તેમથી એક સારી વાતો હોય તે ઘરનાં ઓકરાં અને તમારી પત્ની પાસે એક હોય ત્યારે ત્યાં રસ પડે એ રીતે કહો. એ રીતે તેમાં તેમને ઇતે-જરી ને રમ ઉત્પન્ન થયા પછી એ પુસ્તક તેમના હાથમાં આપી વાંચી વાંચી જવાનું કહેજો એટલે પછી આખું પુસ્તક જ એ વાંચી જવાનાં. મને લાગે છે કે આ રીતે તમે એમને વાંચનમાં રસ લેતાં કરી શકશો.

*

પૂછપરછ વિભાગમાં કેટલાક પત્રો બહેનોના અંગત જીવન સંબંધી પણ હોય છે, તેમાં કેટલાક પત્રોમાં નામકામ હોતાં નથી. એવા પત્રોના જવાબો અમે આપવા ઇચ્છતા નથી. અલપત, બકેરમાં એ નામ અને સરનામાં

અને પુરો લરકરમાં પરદેશો ખાને હતા તે દરમિયાન હિમર વધવાને લીધે પરણવાની તક ચાલી ગઇ તેની ૧૫ લાખ ઓકરીઓમાંની મંખ્યામાં હિપર જણાવેલા અપરિણીત રહેવા માંગના પુરોની સંખ્યા હિમેરીએ તો માત્રમ પડે છે કે અમેરિકાની કુલ ત્રીમેક લાખ હિપરાંત ઓકરીઓને લગ્નથી વંચિત રહેવું પડશે.

— 'પ્રજ્ઞા' પુઠાથી

હદી આપવામાં આવશે નહિ, પરંતુ એ સાચો પત્ર હોવાની સાબિતી માટે અમારી ખાતરી માટે લખનારે પોતાનું નામ અને શીરનામું પૂરાં લખી મોકલવા જ જોઈએ. અમે ખાતરીપૂર્વક જાહેર કરીએ છીએ કે એવાં નામ અને સરનામાં તદ્દન ખાતરી રાખવામાં આવશે.

પૂછપરછના પત્રોમાંની કેટલીક હકીકતો એવી હોય છે કે તેનો જવાબ છાપી શકાય નહિ, ત્યારે તે હકીકતનો જવાબ પૂછનારને પત્રથી જ આપી દેવા માટે પણ સરનામાની જરૂરીયાત જિમી થાય છે, અને કેટલીક વખત જે હકીકત એમણે લખી હોય તેમાં ખુલાસા માટે પૂછપરછ કરવાની પણ જરૂર પડે ત્યારે સરનામાની જરૂર પડે છે. માટે સરનામું પૂરું લખવા એમને વિનંતી કરીએ છીએ.

હમણાં જ એક પત્ર જૂઝથી લખેલો તે મોરબીથી પોસ્ટ કરેલો મળ્યો છે. પણ તેમાં નામ અને સરનામું નથી. એ પત્ર જૂઝથી બહેનનો લખેલ છે કે કોઈ બીજાએ લખીને કોઈ ઉપર આક્ષેપ કરવાના ઇરાદે લખ્યો છે તે સમજવું મુશ્કેલ છે એટલે અમે એ પત્ર છાપતા નથી. પણ એ બહેનમાં જે એટલી હિંમત ન હોય, અને એ પત્ર સાચો જ હોય, તો અમે થોડો ખુલાસો કરવાની અમારી ફરજ સમજીએ છીએ.

એ બહેને સમજવું જોઈએ કે શાએએ પણ જૂતકાળ ઉમેળવાની ના હકી છે. પણ હર્ષના આવેશમાં કે પ્રેમના અતિરેકમાં, પોતાની જૂતકાળમાં કોઈ જૂઝ થઈ હોય તો તે, કોઈને મોઢે પણ કહેવામાં હાનિ રહેવી છે. અવગત, તેમણે જાતે જ જે પૂછ્યા સિવાય પોતાના પતિ પાસે ખુલાસો પ્રથમથી જ કર્યો હોત તો બન્યું છે તેવો પ્રસંગ આવન નહિ.

મારા એક પ્રોફેસર મિને અને આવો જ કિસ્સો હોયો યાદ આવે છે. એક સ્ત્રી-કોલેજના

પ્રોફેસરે પોતાની પાસે બહુની વિદ્યાર્થીનીઓને કોલેજના સમય મિવાય એકસ્ટ્રા પીરીયડના બંદાને બોલાવી શીખવવાનું રાખેલું. તેમાં કન્યાઓ વડેલી મોડી પણ આવે. આવા દાખમે એક વહેલી આવેલી કન્યાનું તેમણે શિયળખંગ કરેલું, પણ વાન દબાઈ રહેલી. કન્યાએ લમ પછી સાસરે જઈને પ્રથમ રાત્રીએ જ પોતાના પતિ પામે આ હકીકત જાહેર કરી ને પોતે નિદોષ હોવાનું કહીને ક્ષમા માગી. પતિ ઉદાર હતા કન્યાની નિરાધાર સ્થિતિમાં કોઈ વાંક ગણાય નહિ એમ તેમને પણ લાગ્યું ને ઉદાર હિંમે પોતાની પત્નીને મારી આપી.

એટલે એ બહેનના પતિએ પણ મનમાં કોઈ જાતની શંકા રાખ્યા વગર પોતાની પત્નીના પ્રેમની કદર કરવી જોઈએ ને તેના પ્રેમનો પોને ખુલ્લા દિલથી પડઘો પાડવો જોઈએ. એથી તેમનું હાંપત્ય જીવન સુખી થઈને તેમનાં સંતાનો પણ સુંદર, સુધક અને તંદુરસ્ત થશે. શંકાનાં બીજ કોઈ દિવસ એવું બંધકર પરિણામ લાવે કે જીવન એર બની જાય.

એ બહેને પણ પોતાનો પ્રેમ જેમ તેમના પતિ તરફ જ વહે છે તેમ વહાળ્યે જવો. પરિણામે આજે નહિ તો કાલે જરૂર તેમની નિદોષતા સાબિત કરીને તેમના જીવનમાં જે થોડી પણ ચિંતાનું કારણ બન્યું છે તે નષ્ટ થશે.

*

બીજાં એ બહેનોએ પોતાના પતિને નાનપણમાં હસ્તદોષની કુટેવને કારણે શુભાવેશ પુરુષાર્થ સંબંધી પૂછપરછ કરી છે. તેમના પત્રો સ્ત્રીજીવનમાં છાપી શકાય તેમ નથી અને તેમણે પોતાનાં સરનામાં લખ્યા ન હોવાથી બારોબાર જવાબ મોકલવાનું શક્ય નથી, તેથી તેમના પત્રા ઉપરથી વેદરાજે જવાબ તૈયાર કરી મોકલ્યા છે તે જવાબો તેમણે સરનામા કરેલાં કવર મોકલી મંગાવી લેવા.

પુસ્તક પરિચય

અમાનંદ ઘર (લેખક: શ્રી. બેકાર. પ્રકાશક: શ્રી. હરિહર પુસ્તકાલય, ટાવરોડ, સુરત. પાકુ પુઠું ૫. ૨૪૦ કિમત રૂ. નવ) હાથ-રસના જાણીતા લેખક શ્રી બેકારનું આ પુસ્તક હાથરસનો ખજાનો વધારે છે.

હિંદુસ્તાની ચાલપાઘલ્લી (પ્રકાશક: નવજીવન કાર્યાલય અમદાવાદ કાચુ પુઠું ૫. પર કિમત ૦-૬-૦)

ઉર્દુ દોની શીખનાર માટે બનેલી લીપીમાં પ્રગટ થયેલ આ બાળપાઠાવળી મરાઠી અને બંગાળી જાણકારને ઉપયોગી થાય એ રીતે પાઠન એ ભાષાઓમાં અર્થપૂર્ણ આવેલ છે.

ભગવાન મહાવીરના યુગની મહા-દેવીઆ [લેખક: શ્રી સુશીલ પ્રકાશક: શ્રી. જૈન આત્માનંદ સભા, ખાર ગેટ, ભાવનગર પાકુ પુઠું ૨૬૦ ૫. કિમત રૂ. ૩-૮-૦]

ભગવાન મહાવીરના સમયની સતીઓનાં જીવન ચરિત્રોનો આ સંગ્રહ જૈન અને જૈન-તર બહેનોને માર્ગદર્શક થઈ પડે એ રીતે સમાજ પાસે જાણીતા લેખક શ્રી સુશીલે રજૂ કરેલ છે.

શ્રી. ગુર્જર અંધરત કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો; અમદાવાદ તરફથી

ભગવાન પરશુરામ (લેખક: શ્રી.

કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશી. પાકુ પુઠું. ૫. ૫૦૦ કિમત રૂ. ૫-૮-૦)

લોમકર્ષિણીના અનુમંધાનમાં પ્રગટ થયેલી આ સુંદર નવલકથા તેમની 'યુગરતનોનાથ' વગેરે નવલકથાઓ ઉપર કળા રૂપ છે.

જેલ ઓફિસની વારી (લેખક: શ્રી. અવેરચંદ મેઘાણી પાકુ પુઠું ૫ ૧૭૦ કિ. ૨-૪-૦) ત્રીજી આવૃત્તિમાં પ્રવેગતો આ વાર્તા-મંડળ જેલ-ખાખીઓનાં ધમકતા હૃદયની દુકીત વાચક ઉપર ઉંડી છાપ મૂકી જાય છે.

નિરજન (લેખક: શ્રી. અવેરચંદ મેઘાણી પાકુ પુઠું. ૫. ૨૫૬ ત્રીજી આવૃત્તિ કિ. ૩-૦-૦) આ સુંદર નવલકથા આજના નવયુવકો સમક્ષ સત્ય અને ફરજનો પ્રશ્ન ખડો કરી વિચાર કરતાં ફરી મૂકે છે.

સોરઠી વિભૂતિઓ (લેખક: શ્રી. મનુભાઈ બેઠાણી. પાકુ પુઠું. ૫. ૧૮૪ કિમત ૨-૪-૦) બીજી આવૃત્તિમાં નવી વાર્તાઓ સાથે સોરઠી લોકકથાઓનો સંગ્રહ

હઝીની હુતન ભૂગોળ (લેખક: શ્રી. માકંડરામ મહેતા. બોડ પુઠું. કિમત દશ-આના) હઝીની શાળાઓમાં રહેલ છોકરીઓ ઉપયોગી થાય તેવું આ ભૂગોળનું પુસ્તક શિક્ષકને વિદ્યાર્થીઓને ભૂગોળ શીખવવાની નવી દૃષ્ટિએ પ્રગટ થયું છે.

આવતો અંક વી. પી.

જે ગ્રાહકોના રેખર ઉપર નંબરની બાજુમાં N નીશાની કરેલ છે તેમનું લવાજમ આ અંકે પુરું થયું છે. તેમણે રૂ. પાંચ નવા વર્ષના લવાજમના તરત જ મોકલી આપવા. નહીં તો આવતો અંક વી. પી. થી આવશે તે સ્વીકારી લેવા વિનંતી છે. પરદેશના ગ્રાહકોએ દશ શીર્ડીંગ મોકલવા.

અમદાવાદના ગ્રાહકોએ ગુર્જર અંધરત કાર્યાલય કુવારા સામે

શનિવાર સિવાય બારથી ચારની વચ્ચે બરી જવા.

ત્રી-જીવન ઓફિસ : અવેરીવાડ : અમદાવાદ.



ભોમનીપુરની ફોન્ટેરી ડાઉન
મોન અઢેરી મામના રામ-
ચરણને તદ્દન નાની બાળકી
સાથે વ્યભિચાર કરવાના
આરોપસર સેશન કમિટ કયો.

*

બિહાર પ્રાંતના મોઢેગાંવમાં
કાશીઆષ નામની સ્ત્રી ઉપર
બળાતકાર કરી વ્યભિચાર
કરવા માટે બાલાધાટના સખ-
ધ-રેપેક્ટર સામે આરોપ
મૂકતો. પત્ર પ્રધાનમંત્રીને
મોકલાયો છે.

*

ટાકાઓમાં એક અમેરિકન
સૈનિકને પાંચ વર્ષની સજા
થવાથી તેની ગ્રેવસીએ પત્ર
લખ્યો કે પાંચ વર્ષ સુધી હું
તારી રાહ જોઈ શકું તેમ
નથી, તેથી તારા પિતા સાથે
મેં લગ્ન કરી લીધાં છે ને
તને માતા તરીકે આશીર્વાદ
મોકલું છું. આ પત્ર લશ્કરી
પત્ર 'સ્ટાફ' એન્ડ સ્ટાઇપ્સ'માં
પ્રગટ થયો છે.

*

હિંદીસરકારના અનાજ પુર-
વઠાખાતાના પ્રધાન સર. જી.
પી. ધીવાસ્તવેની પુત્રી શ્રી.
સાવિત્રી શ્રીવાસ્તવે સીનેમા
ધંધામાં જોડાવાનો નિશ્ચય

કયો છે તેઓ. નેશનલ સ્ટુડી-
ઓના સામાજિક ચિત્ર 'સરાય
કે બહાર' નામના ચિત્રમાં
બિશુકે કંપાની ભૂમિકા ભજ-
વવાનાં છે.

*

અમદાવાદ ચિથોસોદિકલ
શાળાના ઉપપ્રમુખ શ્રી ઇન્દુમતી
મહેતાએ ભરૂચમાં બે દિવસમાં
આઠેક જાહેર વ્યાખ્યાનો આપ્યાં

*

ઇદના પવિત્ર દિવસે તમામ
કોમોને પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા શ્રી.
સરોજીની નાયકુએ અપીલ કરી.

*

કર્નલ લક્ષ્મીને (મીસીસ
લક્ષ્મી નન્જુદારાવ) તેમના
પાત્ર શ્રી. બી. કે. નન્જુદારાવ
સાથેના છૂટાછેડા મદ્રાસ હાઇ-
કોર્ટમાં જરૂરી કલાર્ક મંજૂર
કયો. તેમનાં લગ્ન ઇ. સ.
૧૯૩૬ની ૧૫મી એપ્રિલે
મદ્રાસમાં થયા હતા.

કર્નલ લક્ષ્મીને પોતાના
આગલા પતિથી છૂટાછેડા
મળી ગયા હોવાથી મહિના
બાદ તેઓ કર્નલ સહમલ સાથે
ફરી ત્રીજું લગ્ન કરવાનાં છે.

*

કાઠિઆવાડમાં ઢોરમરવામાં
પડતાં વડેમથી હરિજનોનાં
વડુદીકરીઓને માર પડયાના
કિસ્સાઓ જન્યા છે.

પટણાના પરા દિનાપુર
નજીક મૂલપક મામમાં પચાસ
માણસોએ કરેલા હુમલાનો
સામનો કરનાર એક ધરડી
ડોશીને માર પડ્યો અને એક
છોકરીએ બચતી ચેતવણી
આપી હતી તેના ઉપર પણ
હુમલો થયો.

*

અમરેલી પ્રાંતના રતનપુર
મહાલના ફોન્ટેરી પ્રજની
વડુદીકરીઓને પોતાના ઘરના
આંગણે બળજબરીથી નાચ-
માન કરાવ્યાની ફરીઆદ થઈ છે.

*

મદ્રાસમાં જ્યોર્જ ટાઉન
વિભાગમાં એક ધરમાં રસોઈ
કરતાં રસોડામાં આગ લાગતાં
૪૮ વર્ષની એક સ્ત્રી, ૨૫
વર્ષની દીકરી અને ૨૦
વર્ષની પુત્રવધૂ સળગી ગયેલાં
મળી આવ્યાં. તે વખતે પુરુષ-
વર્ગ ધરમાં નહોતો.

*

મલખાર હીલ પર હુન્ગરવાડા
આગળ શનિવારે બે ગંધાતા
ઝાચળા ખોલતાં તેમાંથી એક-
વીસ વર્ષની યુવતીનું ખૂન
કરીને તેના અંગના ટુકડાઓ
બરેલા મળી આવ્યા હતા.
આ અંગે પોલિસ તપાસ
ચલાવી રહી છે.

રશિયામાં ૧૫ થી ૧૮ વર્ષની છોકરીઓને લશ્કરી તાલીમ આપવાનો કારન રદ થયો.

*

બાર હિંદી મહિલાઓ સહિત ડર્બનમાં કુ. મેરી બારની ગેરકાયદેસર પ્રવેશ અંગે ધર-પકડ કરવામાં આવી

*

સુરત મહિલા પરિષદ શાખાના આશ્રયે શ્રી. કમળા-બેનના ભજનોનો કાર્યક્રમ રખાયો હતો.

*

બીનમાંથી મેડમ ચાંચકાઈ રોક અને અમેરિકાથી શ્રી. પર્લે બેકે પંડિત જવાહરલાલ નહેરુને હિંદની નવી સરકારના વડા તરીકે અભિનંદન અને આશીર્વાદ પાઠવ્યા છે.

*

૬ આફ્રિકાના ઉમ્પીલો સત્યામહને રથળે તેમના ૧૨ હિંદી સ્ત્રી સાથીદારો સાથે ડર્બનના કુ. મેરીની ધરપકડ કરવામાં આવી છે. સત્યામહી તરીકે પકડાનારા તેઓ પહેલાં જ યુરોપિયન મહિલા છે. તેઓ પહેલાં હિંદમાં રહેલાં છે. કલેરુડ ખાતે આ ૧૩ સ્ત્રી સત્યામહીઓને વિદાયમાન આપવા હિંદીઓની એક જગી સભા મળી હતી સભામાં જેલની સજા ભોગ-વીને છુટેલા સત્યામહીઓએ પશુ ભાષણ કર્યો હતો.

મદ્રાસમાં બે હજાર સ્ત્રી કામદારોના સરઘસ ઉપર લાઠીમાર ચલાવું ને 'એક સગમો સ્ત્રી ઉપર તે બેભાન થઈ ગઈ' ત્યાંસુધી માર પડ્યાનું કહેવાય છે.

*

કલકત્તામાં તોફાન વખતે અલીપોરની સ્ત્રીઓની હોરપી-ટાલ ઉપર પશુ હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો.

*

મુખ્યમંત્રી મરીન ડ્રાઇવ ઉપર કોમી રમખાણની અંધા ધૂધીનો લાગ લઇને એક યુવતીને છરી બતાવીને લૂટી. લેવાનો બનાવ બન્યો હતો.

*

મદ્રાસની આગામી ધારા-સભામાં હિંદુ સ્ત્રીઓના વારસા-હક અંગેના કાયદામાં સુધારો કરવું બિન ધારાસભ્ય શ્રી રાડાલકમી તરફથી રજૂ થશે.

*

સુરત રાષ્ટ્રભાષા પ્રચાર મંડળના મંત્રો તરીકે શ્રી. લક્ષ્મીનહેન દેસાઈ ચૂંટાયાં ને વસુમતી ઠાકોર સભાસદ તરીકે ચૂંટાયાં.

*

માતર તાંત્રિકોના લોંબાસી ગામે ત્રણ બહેનો પાણી ભરવા ફૂલે ગઈ હતી તે વેળા મોટી બેનને બચાવના ત્રણ બેનો એક પછી એક અકસ્માતે ફૂવામાં પડી જવાથી મરણ પામી.

સીડનીમાં મહિલાઓના અધિકારો માટે એક પરિષદ ભરાઈ હતી આ પરિષદમાં હિંદના બે પ્રતિનિધિ થી મીકા અને કુ કપિલા ખાંડ-વાળાએ હિંદની વર્તમાન પરિ-સ્થિતિનો સચોટ ખ્યાલ આપ્યો હતો.

*

થાણા જિલ્લામાં ગોલવડ નજીકના મોરડી ગામમાં મામ-ડાના બાળકોને શારીરિક અને માનસિક કેળવણી આપવાના હેતુથી આમનાલશિક્ષાકેન્દ્રની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. આ સંસ્થાના મુખ્ય અધ્યા-પિકા તરીકે શ્રી તારાબેન મોડક રહેશે.

*

ધૂબયામાં એક સ્ત્રી તેમ જ ત્રણ ચાર સામ્યવાદી કાર્ય કરોની ૧૪મી કબજાનો ભગ કરવા માટે ધરપકડ કરવામાં આવી છે.

*

ઢાકામાં થયેલ રમખાણ અંગે શ્રીમતી લીલા રાયે બન્ને પક્ષને શાન્તિ માટે અપીલ કરી હતી

*

હિંદી લેખકોના હીતના રક્ષણાર્થે અષા વર્ષે રાષ્ટ્રકવિ બેલિલીસરણ ગુપ્તના પ્રમુખ પક્ષા નીચે અલ્હાબાદમાં સાહિત્યકાર સા સદની સ્થાપના થયેલી. તેના મંત્રી તરીકે શ્રીમતી મહાદેવી વર્મા ચૂંટાયાં છે.

મદ્રાસપ્રાંતમાં હિંદુ કાયદા દેહણ લગ્ન કરનાર વ્યક્તિયોના દિર્ઘપ્રય (દયાત પત્નીએ બીજું લગ્ન) કરવા સામે પ્રતિબંધ મૂક્યો અને છૂટાછેડાની છૂટ આપતો એક ખરડો ધારાસભાના એક ડેવિસવાદી સભ્ય રજુ કરનાર છે. છૂટા-છેડા લીધા પછી ૭ મહિને બીજું લગ્ન કરવાની છૂટ આ ખરડામાં છે.

* -

ન્યુ દિલ્હીમાં એક બહેને માધીછને પોતાની સોનાની ખંગડી બેટ ધરી; તેનું લીલામ થતાં રૂ. ૧૦૦ ઉપજ્યા.

*

એક્ષીસબ્રોજ રંગમંડળના આશ્રયે આક્રોશરતી શર-આનમાં રંગપૂર્તિ કરીશ યશે.

*

બ્રહ્મરેશના સ્ત્રીઓના સ્વનંત્ર લોગતા પ્રમુખ ડૉ. ખીન ગામના ધરમાથી એંસી દળર રૂપીઆની ઝવેરાનની ચોરી થઇ.

*

જેકેપુરમાં એક બોદતાના કારણે વાતાવરણ તંબ થતાં એક સાત વર્ષની છોકરીને છૂરી થોંચી દેશમાં આવી હતી. મુલતાનમાં પણ એક સ્ત્રીને છૂરી મારવામાં આવી હતી.

*

શ્રી. કપીલાબેન ખાંડ-વાળા મુખ્ય વિદ્યાપીઠના સેનેટમાં ચુંટાયા.

*

સુરત બેગમપુરાના ધાંત્રી કોમના અમણી સુધારકે પોતાની પત્ની તથા પતિ ૭ સંતાનો દેવાત છતાં બીજી સ્ત્રી સાથે લગ્ન કર્યાં.

*

વડોદરામાં સુભાષચંદ્રના નામથી લશ્કરી તાલીમ કેન્દ્ર આરંભ્યાં મહાવિદ્યાલયમાં શરૂ કરવાનું નક્કી થયું છે. આદોયા તાલિમી લેતી નુક-ડીનું નામ 'ઝાંસીની રાણી' રાખવામાં આવશે.

વડોદરા ધારાસભાના સ્ત્રી સભ્ય અને આરંભ્યાં મહા-વિદ્યાલયના પ્રાધ્યાપક, શ્રી. સુશીલા પંડિતે આ અંગે પતિ લાખ રૂપિયાની જનકેર માંગણી કરી છે. અને તેમાં શ્રી નારાયણલાલ બંસીલાલ અને શ્રી નોનજીભાઈ મહેતા એ દરેકે એક-એક લાખ રૂપિયા આપ્યા છે.

*

મધ્યસ્થ સરકારમાં ચૂંટા-થેમા સર શક્તિ અદમજીખાન ઉપર શુંડાઓએ કરેલ હુમલા સંબંધી તેમનાં બહેન ઉપર અનેક પૂછપરછના તારો આવ્યા છે ભેડી વેવમે પણ ટેલીફોનથી તેમની તબિયતના સમાચાર પૂછ્યા હતા.

*

આગાખી સાહિત્ય પરિષદ રાજકોટમાં બરાબ છે તેના પ્રમુખ તરીકે શ્રી. રામનારાયણ વિ. પાઠક ચુંટાયા છે.

રાજકોટમાં બોગેશ્વર મહા-દેવ નજીક કેટલાક શુંડાઓએ ખેડૂતની વાડીમાં પેસી ખેડૂત કુટુંબ ઉપર હુમલો કર્યો હતો. ખેડૂતની સ્ત્રીઓની છાતી કાપી નાખવાનો પ્રયત્ન કરતાં સ્ત્રીઓને મંબીર ઇજા થઇ છે.

*

ધંધુસરની મેરાણીઓ જૂનામઢમાં દૂધ વેચવા આવતી તેની રાજમહેલના નોકરો મશ્કરી કરતા હોવાથી ફરી-આવ થતાં તે નોકરોને શિક્ષા થવાને બદલે મેરાણીઓને જૂનામઢમાં દૂધ વેચવા આવવાની મનાઇ થઇ છે.

*

સંયુક્ત રાષ્ટ્રોની બેઠકમાં દિંદના પ્રતિનિધિ તરીકે શ્રી વિન્યાસદેવી પંડિત જશે.

*

સુંબઢમાં કાલખાદેવી ઉપર શુંડાઓએ મોટરમાંથી કરેલા ગોળાગરમાં એક આર વર્ષની નિર્દોષ બાળા મરણ પામી.

*

ઘીઝાંટા અમદાવાદમાં એક ૫૦ વર્ષના કમ્પીવણિક કાનજી આસુમાઇને બેકારી અને જૂખ-મગને કારણે ધર્મોત્તર કરવું હતું તે સામે વિરોધ કરનાર પોતાની જીવાન પત્ની માઇ માણેક અને તેના બત્રીજીનું ખંજર વતી ખૂન કરી ખૂની પોલીસ રેશને હાજર થયો.

આદિત્ય મહિલા સમાજના સભાસદ ડો. મીસ શારદા બહેને ડો. રમણલાલ ઊપાધ્યાયને એક પત્રી હયાત છતાં તેમની સાથે લગ્ન કર્યું તે સામે મહિલા સમાજે વિરોધ બહાર કર્યો છે.

* પોરબંદર ધારાસભામાં રજુ થયેલ વિધવા લગ્ન અને વૃદ્ધ લગ્નના ખરડા જોડી ગયા.

* આઝાદ મહિલા સંઘ તરફથી દેશસેવિકાઓના જનરલ કમાન્ડીંગ ઓફીસર શ્રીમતી સોશીઆવાન મુખ્ય છોડી જતાં હોવાથી શ્રી હંસાબહેનના પ્રમુખપદે તેમને વિદાયમાન આપવામાં આવ્યું.

* લગ્ન વખતે આપવામાં આવતા વાંકડાની પ્રથમ પર અંકુશ મુકવં ખીલ શ્રી. ડાબી મુખ્ય ધારાસભામાં રજુ કરનાર છે.

* કર્ણાટીમાં એકવીશ વર્ષની સગબાં ઔદિત્ય આઠાણુ પુવતીનું શકમંદ સંજોગમાં અવમાન થયાનું કહેવાય છે. કહેવાય છે કે તે બહાર ગઇ હતી ત્યાંથી આવતાં તેના દિયરે તેને મારેલી. તે મરી ગઇ ત્યારે તેના પતિ હાજર ન હતા. રમણનમાં તેનાં દેહ ઉપર લોહી હોવાનું કહેવાય છે.

* શાન્તિનિકેતનમાં મેડમ માંગ હાંમ શેક રીલીફ હોમની સ્થાપના થઇ.

દક્ષિણ હૈદરાબાદના હસન સાગર તળાવમાં ત્યાંની નવ વર્ષની સરસ્વતીબાઈ નામની છોકરીએ ૩ કલાક ને ૨૫ મીનીટમાં પાંચ માઇલ તરવાનો રેકર્ડ તોડ્યો છે.

* વોઇસ ઓફ ઇન્ડિયાના મુખ્યના પ્રથમ સ્ત્રી તંત્રી મીસ લીનેટ સોલોમને શ્રી. એસ. કે. યુબેરાય સાથે લગ્ન કર્યું.

ડો. ઉવાબહેન હમનલાલ શેક વધુ તબીબી અભ્યાસ માટે આયર્લેન્ડ ગયાં.

* સંતરામપુર (અસા-સોલ) ની કન્યાશાળાના મકાનનું છાપડું તૂટી પડતાં ત્રણ છોકરીઓ મરી ગઇ અને સાત ધાયલ થઇ.

* કલકત્તામાં અશાંતી દરમિયાન ડોઈ પશુ મુજરાતી બહેનને ઇર્ગ થઇ નથી. બધાને સહીસત્તામત ખસેડી લેવામાં આવ્યાં હતાં.

* મુખ્ય અનંતવાડી મહિલા મંડળનો વાર્ષિક હિત્સવ તા. ૧૩ મીએ ઉજવાશે.

* રોકેટલાંડની ૧૬ વર્ષની કળાકાર નાન્સીરેડને સ્ત્રીઓના ૨૨૦ અજ તરવાનો ૨ મીનીટ ને ૩૬ સેકન્ડમાં તરીને રેકર્ડ તોડ્યો છે.

જર્મનીમાં અંગ્રેજ ફોજો જર્મન સ્ત્રીઓ સાથે ઘણા કિસ્સામાં બળાટકાર કરતા હોવાથી બ્રીટીશ લશ્કરી અમલદારોએ પોતાના સૈનિકોને ઇશ્વરનો ડર રાખવા સૂચના આપી છે.

* નેહાન્સબર્ગમાં સીડી લોઠાના માઇલ લાંબા શાંત સરખસ ઉપર ૪૦૦ ગોરી પોલીસે ઘેરી લઇને ગોળીબાર કર્યો. હડતાળીઆઓએ ખસવાની ના કહી, એટલે તેમના ઉપર ગોળીનો વરસાદ વરસાવે ને ખૂનની નદીઓ વહાવી. આગેવાન આફ્રિકી નેતાઓને પકડી લેવામાં આવ્યા છે.

* દક્ષિણ આફ્રીકાના સત્યાગ્રહમાં પકડાયેલ મીસ ઝૈનાપ અરમત છૂટે છે. અને તે સત્યાગ્રહમાં ભાગ લેવા મીસીસ પેરમલ પીલાઇ અને કુમારી મણીમહેન સીતા વગેરે દશ બહેનોની એક કુકડી પ્રીટોરી આથી ૩૫૦ નવા નીકળ્યા છે.

* કુમારી કલ્યાણીદેવી કે જેઓને સ્ત્રી હોવાથી તેમજ આઠાણુતર વર્ષના હોવાથી બનારસ વિદ્યાપીઠમાં દાખલ કરવામાં આવ્યાં. નફોતા તેમને બનારસ વિદ્યાપીઠના વેદમધ્યમા વર્ગમાં દાખલ કર્યો.

પોતાની યુવાન પત્ની સાથે નાણાં અંગે ઝઘડો થતાં, પોતાને સાસરે જઈને તેનું ખૂન કરનાર લાલા જેરામની બોદાલી ગામેથી ધરપકડ થઈ છે. કહેવાય છે થી લાલા જેરામ લંડન પશુ જઈ આવેલ છે.

*

અમેરીકામાં રાક્ષસખરી ખાતે એક માણસે પોલીસ કચેરીમાંથી એવી પરખીટ માંગી હતી કે તેની પત્નીની સાથ-અલગત ખરાબ હોવાથી તેને કટકારવાની આજ્ઞા તેને મળવી જોઈએ, કારણ કે તેમ કરવાથી તે તેની પત્નીને મારમારીને સુધારી શકશે પરંતુ પોલીસે તેને પરખીટ આપવાનો ઇન્કાર કર્યો.

* હાકામાં નિર્દોષ સ્ત્રીઓ

ઉપર પશુ ખંજરખાણ અલાવવામાં આવે છે. એક આઠ વર્ષની બાળા તેનો ભોગ થઈ પડી હતી.

*

ઉમરેઠના શ્રી. ત્રંબકલાલ મણીલાલ શેક્તે (ખી. એ.) પોતાની પત્ની દયાત છતાં શ્રી. મણુપતરામ રામકૃષ્ણની દીકરી શારદા સાથે ફરી લગ્ન કર્યું છે.

*

સુરતના એન્યુ. ઇન્ડસ્ટ્રીઝ શ્રી. દેવીજીવનના ધરમાં ચોરી કરવાના ઇરાદે દાખલ થાવના આરોપસર પકડાયેલા આરોપીએ નિર્દોષ છૂટ્યા.

સુરતની મોઢ ધાંત્રી શાંતિ સમસ્ત પંચે એક સ્ત્રી દયાત હોય તો બીજી પત્ની નહિ કરવાનો ઇરાવ કર્યો.

*

સુરતમાં છીપવાડના તારા-મતી દયારાંકર સ્વયં ઉપર આ દરતાં દાગીને મરી ગયાં.

*

જલાલપોર તાલુકાના મટવાડ ગામમાં મોતલી નામની યુવતીનું તેના પતિએ ખૂન કર્યાનું કહેવાય છે. મોતલી પોતાના પીયરમાં હતી ત્યાં આરોપીએ આ કૃત્ય કર્યું છે.

*

આઝાદ ફાજવાળા કર્નલ બોક્સેને પત્ની શ્રી. ચારિકાબાઈ વડોદરામાં અવસાન પામ્યાં.

*

બ્યારામાં મદિલા મંડળ રથાપવા માટે શ્રી. જ્યોત્સના-બહેન શુક્લની સલાહ માગી છે.

*

રતલામ રાજ્યે ગોળીઆરમાં માપો ગયેલાઓની વિધવાઓને મદદ કરવા શ્રી. કૈનેયાલાલ મુનશીએ મહારાજને સલાહ આપી છે.

*

નાગપુરમાં સી. પી. ધારા-સભા પાસે કાળા વાવટાનો દેખાવ કરવા માટે ૧૪૬ સ્ત્રીઓને પકડવામાં આવી, પશુ સાંજે છોડી મૂકી હતી.

*

શ્રી. સરોજિની નામક એશીઆઈ પરિપદના પ્રમુખ નીમ્યાં.

*

ઝોટાવાની કેનેડા બેંકના અધ્યક્ષશ્રી મીસ અમાયાની રશીયન જસુસ હોવાના શકયી ધરપકડ થઈ.

*

મુંબઈમાં દુલ્હડ શરૂ થઈ તે દિવસે કેટલીક જૈન બહેનો ક્ષમાપના માટે બસમાં ફેરાસર જતી હતી. તે બસ ગાળપીઠા પાસે આવતાં પત્થર મારે શરૂ થયો. બહેનો ને બાળકોએ રડવા માંડ્યું. પહાણુ ફાયવરે બપ-ગૃસ્ત વિસ્તારને બદલે બસને હિંદુલતા તરફ પૂરે અડપે હાંકી મૂકી ને હાકુરદાર પાસે એ બહેનોને સહીસલામત ઉતારી મૂકી હતી.

*

જોહાન્સબર્ગની આફ્રી-કન પ્રકાશન પેટીએ ચોળેલી દરિયાઈમાં બે સ્ત્રી લેખિકા-ઓની નવલકથાઓ છનામ છતી ગઈ.

*

ચિટ્ટીરા ટ્રેડ યુનીયન કેન્સિ-સના પ્રમુખ તરીકે મીસ ફ્લો-રેન્સ હેન્કોક આવવા સંબંધ છે. આ પહેલાં એક વખત કેમ આન લોધીઅન નામના બહેન પ્રમુખ થઈ ગયાં છે

*



આ
તે

અચાલ બનાવ
અને આકર્ષક કેમ તમારા
ગહેરાની સુંદરતા અને
દેહી બંને વધારે છે.

મળી

અનુભાષ એન્ડ કં.
ગાંધીચોક (ચંચાળાળા) અમદાવાદ.

‘રીટા’ આકર્ષક વાળ ઉગારે છે.



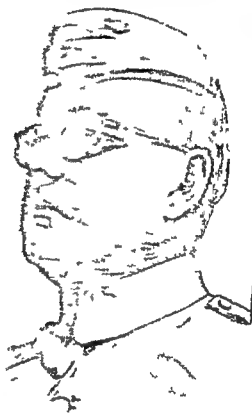
કેમ સમૃદ્ધિ માટે ‘રીટા’ એ એક નવો પ્રયોગ છે. ખાસ કરીને કેમના મુળમાં ખુરતી કાઢતી સ્ત્રીઓ તે પૂરાં પારે છે. તે ખોટો યતો અટકાવે છે, ઠાલ પડતી અટકાવે છે અને અનુપમ સોંદર્ય-વાળા લાંબા સુંદર વાળ ઉગારે છે. ભરપૂર વાળને તે ખૂબસુરત ચળકાટ આપે છે અને વાંકડીયા વાળ માટે ઉત્તમ છે. ‘રીટા’ની એક સીસી ખરીદી તમારા વાળને અનુપમ સોંદર્ય અર્પે. ભાટલી રીઠ ૧૫ આનાની કિંમતથી દરેક સ્થળે વેચાય છે.

REITA
HAIR TONIC



રીટા કંપની : લોન્ડન સ્ટીલ, મદ્રાસ-૧

શ્રી સુભાષ ચંદ્ર બોસ



તે
સુધા
પરમી
હાકા
ઉપર પથ
વનામાં આવે
વર્ષની બાળા તે
પડી હતી.

*
ઉમરેહના શ્રી. ત્રણ
મણીલાલ ગેવતે (બી. ૨
પોતાની પત્ની દયાલ છત
શ્રી અણુપતરામ રામકૃષ્ણની
દીકરી શારદા સાથે ફરી લગ્ન
ધર્યું છે.

*
સુરતના એન. ઇન્ડિયન
શ્રી. દેવીમહેનના ઘરમાં ચોરી
કરવાના ધરાદે દાખલ થાવના
આરોપસર પકડાયેલા આરો-
પીએ નિર્દોષ છુટ્યા.

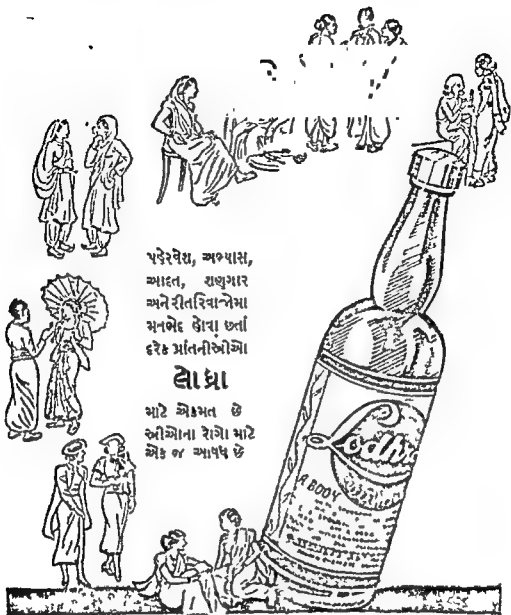
સભા

૫

૧૧

૧૫

૧૮



પરેવેસ, અખાસ,
આદત, રાજગાર
અને રીતરિવાજોમા
મનબેદ હોવા છતાં
દરેક માંતનીઓઆ

લોહી

માટે એકમત છે
ઓઆના રોગો માટે
એક જ આપણ છે

Mfgd. by KESARI KUTECRAM Ltd.

ચીફ એજન્ટ

ડી. એમ. વોરા

પો બો નં. ૩૩ હોલ્ડાપુર

૮ વિહસાસ રોડ, મુબઈ-૨

૧૮૪૦ મીની રોડ, અમદાવાદ

મુગ્ધતા કાર્યાલયના મુખ્ય એજન્ટ—

જી. મોહનલાલ

૧૮૪૦ માંડી રોડ, અમદાવાદ

જાહેરાત : મુબાઈ લાહોર એજન્સી : સુરપ્રસાદ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, પાલકુવા અમદાવાદ
૧૧લાજાસ પીસ સુરપ્રસાદ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, પાલકુવા દરવાજા બહાર, અમદાવાદ
ફૂટક નકલ બાર આના



નવા રૂપરંગમાં એક જ
અમૂલ્ય પુસ્તક

મહાત્મા ગાંધી

ચિત્રકાર કેતુ દેસાઈનાં સુંદર ચિત્રો અને
શ્રી બેરીઅર એડ્વીનના અગ્રણ્ય લખાણ સાથે

કિંમત રૂ. ૪ : પોસ્ટેજ જુદુ

કુમાર કાર્યાલય અમદાવાદ તથા
સર્વ જાણીતા પિટૅતા

શ્રી ધૂમ્ર

ચોલકય નવ
છઠ્ઠું પુસ્તક પ્ર

સિદ્ધ જય

કિંમત રૂ.

પોસ્ટેજ આ

બહારગામવાળા

મનીઆઈ

ગૂર્જર ગ્રંથ

ગાંધી રસ્તો,

કુમારો

પ્રવા

નવી આવૃત્તિ પ્ર

કિંમત રૂ.

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન

ગાંધી રસ્તો,



શ્રી ધૂમકેતુ ની

ચોલુક્ય નવલકથાવલિનું
છઠ્ઠું પુસ્તક પ્રગટ થયું છે

સિદ્ધરાજ જયસિંહ

કિંમત રૂ. સાડાચાર :
પોસ્ટેજ આઠ આના જુદું
બહારગામવાળાઓએ રૂ. પાંચ
મનીઆઈરથી ચાકલવા
ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય
ગાંધી રસ્તા, અમદાવાદ.

નવા રૂપરંગમાં એક જ
અમૂલ્ય પુસ્તક

મહાત્મા ગાંધી

ચિત્રકાર કેલુ દેસાઈનાં મુંદર ચિત્રો અને
શ્રી. ભેરીઅર એલ્પીનના અંગ્રેજી લખાણ સાથે

કિંમત રૂ. ૪ : પોસ્ટેજ જુદું

કુમાર કાર્યાલય અમદાવાદ તથા
સર્વે લશ્કીતા ચિકેતા

કુમારોની

પ્રવાસકથા

—:૦:—

નવી આવૃત્તિ પ્રગટ થઈ છે

કિંમત રૂ. દોઢ

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય

ગાંધી રસ્તા, અમદાવાદ



શ્રી ધૂમકેતુ ની

ચોક્કસ નવલકથાવલિદું
છઠ્ઠું પુસ્તક પ્રગટ થયું છે

સિદ્ધરાજ જયસિંહ

કિંમત રૂ. સાડાચાર :

પોસ્ટેજ આઠ આના જુદું
બહારગામવાળાઓએ રૂ. પાંચ
મનીઓઈરથી મોકલવા
ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય
ગાંધી રસ્તા, અમદાવાદ.

નવા રૂપરંગમાં એક જ
અમૂલ્ય પુસ્તક

મહાત્મા ગાંધી

ચિત્રકાર કેતુ દેસાઈનાં મુંદર ચિત્રો અને
શ્રી. બેરીઅર એલવીનના અંગ્રેજી લખાણ સાથે

કિંમત રૂ. ૪ : પોસ્ટેજ જુદું

કુમાર કાર્યાલય અમદાવાદ તથા
સર્વ જાણીતા વિકેતા

કુમારોની

પ્રવાસકથા

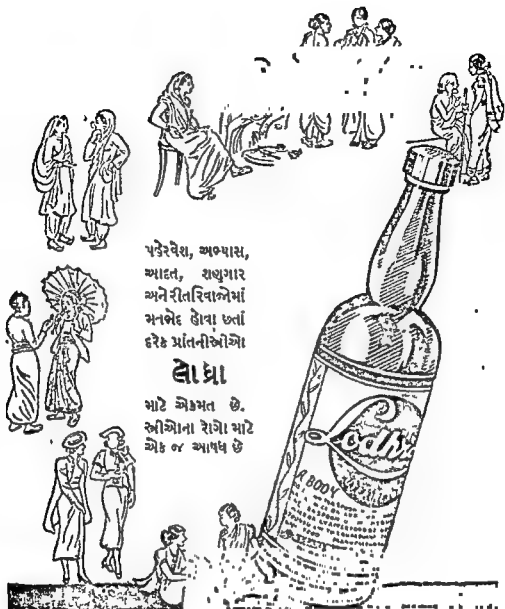
—૦૧—

નવી આવૃત્તિ પ્રગટ થઈ છે

કિંમત રૂ. દોઢ

ગુર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય

ગાંધી રસ્તા, અમદાવાદ



પડેરવેશ, અભ્યાસ,
આદત, શયુગાર
અને રીતરિવાજોમાં
મનબેદ હોવા છતાં
દરેક પ્રાંતનીઓઓ

લોહી

માટે એકમત છે.
સ્ત્રીઓના રોગો માટે
એક જ આપણ છે

Mfgd. by KESARI KUTEERAM Ltd.

ચીફ એજન્ટ

ડી. એમ. વોરા

પો. બો. નં. ૩૩ કોલ્હાપુર

૯ વિઠ્ઠલદાસ રોડ, મુંબઈ-૨

૧૯૪૦ ગાંધી રોડ, અમદાવાદ

ગુજરાત કાઠિયાવાડના મુખ્ય એજન્ટ—

જી. મોહનલાલ

૧૯૪૦ ગાંધી રોડ, અમદાવાદ

પ્રકાશક : મનુભાઈ લક્ષ્મણાઈ ભેપાણી : સુવર્ણપ્રકાશ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ : પાચકુવા અમદાવાદ.
પ્રદેશ : મણિલાલ લક્ષ્મણાઈ પટેલ, સુવર્ણપ્રકાશ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, પાચકુવા દરવાજા બહાર, અમદાવાદ



શ્રી ધૂમકેતુ ની

ઓલુકય નવલકથાવલિનું
છઠ્ઠું પુસ્તક પ્રગટ થયું છે

સિદ્ધરાજ જયસિંહ

કિંમત રૂ. સાડાચાર :

પોસ્ટેજ આઠ આના જુદું
બહારગામવાળાઓએ રૂ. પાંચ
મનીઓઈરથી મોકલવા
ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય
ગાંધી રસ્તા, અમદાવાદ.

નવા રૂપરંગમાં એક જ
અમૂલ્ય પુસ્તક

મહાત્મા ગાંધી

ચિત્રકાર કેતુ દેસાઈનાં મુંદર ચિત્રો અને
શ્રી. બેરીઆર એલવીનના અંગ્રેજી લખાણ સાથે

કિંમત રૂ. ૪ : પોસ્ટેજ જુદું



કુમાર કાર્યાલય અમદાવાદ તથા
સર્વ જાણીતા વિક્રેતા

કુમારોની

પ્રવાસકથા

—:૦:—

નવી આવૃત્તિ પ્રગટ થઈ છે

કિંમત રૂ. દોઢ

ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય

ગાંધી રસ્તા, અમદાવાદ



Mfgd. by KESARI KUTEERAM Ltd.

ચીફ એજન્ટ

ડી. એમ. વોરા

પો. બો. નં. ૩૩ કોલ્હાપુર

૯ વિઠ્ઠલદાસ રોડ, મુંબઈ-૨

૧૯૪૦ ગાંધી રોડ, અમદાવાદ

અનુરત કાઠિયાવાડના મુખ્ય એજન્ટ—

જી. મોહનલાલ

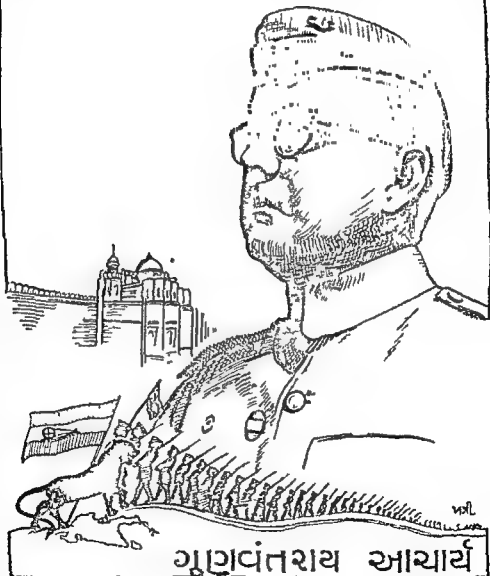
૧૯૪૦ ગાંધી રોડ, અમદાવાદ

પ્રકાશક : મનુભાઈ લક્ષ્મણભાઈ બેધાણી : સુચં પ્રકાશ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, પાચકુવા અમદાવાદ
 પ્રદેશ : મહિલાલ લક્ષ્મણભાઈ પટેલ, સુચં પ્રકાશ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, પાચકુવા દરવાજા બદાર, અમદાવાદ

નકલ ૧૨ આના

આઝાદ હિંદ ફોજના પ્રણેતા

શ્રી સુભાષચંદ્ર બોઝ



ગુણવંતરાય આચાર્ય

ખાદી કામળ ગૂર્જર મંથરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી સ્તો અમદાવાદ.

સૌન્દર્ય

૧૫૫૫

સંપાદક : મનુભાઈ બેઘાણી



[ચિત્રકર]

રામ નૃત્ય

[શ્રી કવિ દેસાઈ]

૫૫૫

અંક ૧૨ મે

આગે ૨૦૦૦

ઓક્ટોબર ૧૯૪૪

ગરબા અંક

આ અંકના સંપાદક : શાન્તિકુમાર પંડ્યા



બનારસનો નદિ કાંઠો

આ પ્રાચીન શહેરમાં હજારો યાત્રાળુઓ દરરોજ આવે છે. અને ગંગાજીના પવિત્ર જળમાં સ્નાન કરે છે.

હજારો માણસો દરરોજ હમામ સાથુ નહાવા માટે વાપરે છે. જેનાથી તાજગી આવે છે. કારણ તેનુ ફીલ્મ ઠંડક આપનાર અને સુગંધી હોય છે.



હમામ



THE King SOAP FOR YOUR BATH

ટામકો સેલ્સ ડીપાર્ટમેન્ટ લાલ હરવાળા અમદાવાદ.

આગ-મોટર

વગેરે દરેક જાતના અકસ્માતના વીમા માટે

હિંદુસ્તાનની સૌથી મોટી

ન્યુ ઇન્ડિયા

એશ્યુરન્સ કંપની લિમિટેડ

સંજીનતાના આંકડા

| | | |
|-----------------------------|---------|--------------|
| સત્તાવાર થાપણ | ...રૂ. | ૬,૦૦,૦૦,૦૦૦ |
| ખહાર પડેલી ,, |રૂ. | ૩,૫૬,૦૫,૨૭૫ |
| ભરાયેલી ,, | .. રૂ. | ૭૧,૨૧,૦૫૫ |
| શેરહોલ્ડરની જવાબદારી .. રૂ. | | ૨,૮૪,૮૪,૨૨૦ |
| કુલ ફ્રેન્ડ્ઝ |રૂ. | ૫,૦૦,૦૦,૦૦૦ |
| પ્રીમીઅમ તથા વ્યાજની | | |
| આવક (૧૯૪૨) . રૂ. | | ૧,૯૬,૬૩,૭૬૩ |
| ચુકવેલા દાવા |રૂ. | ૧૦,૦૦,૦૦,૦૦૦ |

વીમા અગર એજન્સી માટે લખો યા મળો —

પ્રાન્ય મેનેજર

શાંતિલાલ એમ. ફોજદાર

ગાંધી રોડ - પુવારા સામે - અમદાવાદ

તાર : NIASURANCE

રજિસ્ટ્રેશન—આર્દિસ ૨૨૨૫ ઘન ૭૩૧૩



સ્ત્રીઓ અને કન્યાઓની સ્વચ્છતા
સ્ત્રીઓ માટે આદર્શ આંતરિક પહેરવે

રેન્ટેક્ષ સેનીટરી ટોવેલ્સ

શરીરની સ્વચ્છતા માટે ઉત્તમ છે.

સોલ એજન્ટ

બી. જયંતિલાલની કું.

કેમીસ્ટ, ડુગીસ્ટ, પરક્યુમસ્ટ
૧૫ મંગળદાસરોડ, પ્રિન્સેસસ્ટ્રીટ-મુંબઈ-૨.
ફોન નં. ૨૬૭૯૨. ટેલીગ્રામ-Regent.

સ્ત્રીજીવનનું લવાજમ દેશમાં રૂ. પાંચ



કેટલું સુંદર બાળક!

કેવી સરસ નિદ્રા લે છે ? કારણકે 'મીરા ટીથીંગ નેકલેસ' એના ગળામાં છે
મા ચિંતામાં ગ્હેરા મારે છે; કારણકે એના પ્રિય બાળકને દાંત આવવા માંડ્યા છે,—
એ દાંત આવવાના સમયે બાળકને મંબીર દર્દો થઈ જવાનો સંભવ છે—એટલે 'મીરાં
ટીથીંગ નેકલેસ' બાળકને પહેરાવવાની દરેક માતા બલામણુ કરે છે—કારણ કે 'મીરાં
ટીથીંગ નેકલેસ' સાવાય કોઈ પણ દવા કે વસ્તુ આટલી અસહ્યક નથી—કે
સમયમાં એ સારીયે દુનિયામાં લોકપ્રિય બનવા પામી છે.

બાળકમાટે ચમત્કારીક **મીરા ટીથીંગ નેકલેસ**

તમામ દુકાનદાર પાસે મળશે.

સોલ એજન્ટ્સ—ટી. એમ. ઠાકોરની કું., ૪૩ ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ,
કોટ, મુંબઈ

શ્રીઓને ઉપયોગી ઉત્તમ પુસ્તકો

| | | | |
|--------------------------|--------|-----------------------|--------|
| કંકાવટી ભા. ૧-૨ (મેઘાણી) | ૨-૪-૦ | ઉપવન | ૨-૮-૦ |
| ચુંદડી ભા. ૧-૨ | ૧-૮-૦ | વિક્રમાદિત્ય હેમુ | ૫-૦-૦ |
| રઢિયાળીરાત ૧ થી ૪ | ૫-૦-૦ | સોરહી જવાહીર | ૩-૦-૦ |
| રશિયન નારી | ૦-૧૨-૦ | કાશીનાથ | ૨-૮-૦ |
| રાંધણકળા | ૦-૮-૦ | અપરાધી (મેઘાણી) | ૪-૦-૦ |
| પક્કવાનપોથી | ૩-૦-૦ | વેવિશાળ | ૩-૦-૦ |
| રાસમાલિની | ૧-૮-૦ | તુળશીક્યારો | ૩-૮-૦ |
| રાસરંજના | ૧-૮-૦ | નિરંજન | ૨-૮-૦ |
| રાસગંગા | ૦-૮-૦ | વૃંદાવન (શરદ્યાણુ) | ૨-૦-૦ |
| પરિણીતા | ૦-૧૨-૦ | અઠધીરસ્તે (મુંતશી) | ૩-૦-૦ |
| સૌભાગ્ય રાત્રિ ૧-૨ | ૪-૦-૦ | સીધાંચકાણુ ભા. ૧-૨ | ૧-૮-૦ |
| શ્રીકાંત ૧ થી ૪ | ૧૦-૮-૦ | વળામણાં | ૧-૪-૦ |
| સોળ સતી | ૧-૮-૦ | સા માટે બંધન ? | ૧-૪-૦ |
| શુક્તિદાર | ૧-૪-૦ | ધુવજન્મ | ૩-૦-૦ |
| અંગાર | ૧-૪-૦ | પચીસ પ્રમકથાઓ | ૨-૦-૦ |
| સુવર્ણ | ૨-૮-૦ | અરણ્યરજ | ૦-૧૫-૦ |
| કલ્યાણી | ૨-૦-૦ | ખાટીમીટી બાળવાતો | ૧-૦-૦ |
| રંભા | ૧-૪-૦ | જનપદ ભા. ૧-૨-૩ દરેકનો | ૧-૪-૦ |
| સમર્પણની કથાઓ | ૦-૬-૦ | શૌર્યનાં તેજ (મેઘાણી) | ૨-૦-૦ |
| ચોલાદેવી (ધૂમંગુ) | ૪-૦-૦ | પારકાજણ્યાં | ૧-૬-૦ |
| રાજસંન્યાસી | ૪-૮-૦ | સુશીલાનો દેવ | ૨-૪-૦ |
| કર્ણવતી | ૪-૮-૦ | વેણીનાં ફૂલ | ૧-૦-૦ |
| રાજકન્યા | ૪-૮-૦ | હાલરડાં | ૦-૧૦-૦ |
| મદિલકા | ૩-૦-૦ | સંસારની વાતો | ૨-૮-૦ |
| અજિતા | ૩-૦-૦ | અબળાની આત્મકથાઓ | ૨-૮-૦ |
| પરાજય | ૩-૦-૦ | મહિલાની મહાકથા | ૩-૮-૦ |
| તણખા ૧ થી ૪ | ૧૦-૦-૦ | વનિતાની વાતો | ૩-૮-૦ |
| રાજમુગટ | ૨-૮-૦ | સમાજની વેદી પર | ૨-૦-૦ |
| સ્વામી (શરદ્યાણુ) | ૧-૮-૦ | સ્નેહલક્ષ્મી | ૩-૦-૦ |
| દેવદાસ | ૨-૦-૦ | ધીખતો જવાણાચુખી | ૪-૮-૦ |
| બા | ૧-૮-૦ | ઘરેબાહિરે (અંગાર) | ૪-૦-૦ |

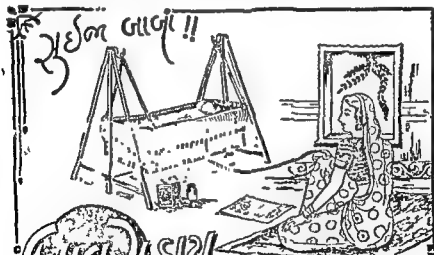
ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય : ગાંધી રસ્તો : અમદાવાદ.

ઉંઝા ફાર્મસીની-હાથી-છાપ

સુદરી સંજવની

અકસીર છે-કિં. શીશી ૧ ના ડા. સવા
મૂચના:-હાથી છાપ બેઠને ખરીદવી : દરેક સ્થળે દવાખાના
વેપારીઓ તથા ગાંધાઓ વેચે છે

ઊંઝા ફાર્મસી, લાખાટડ ઊંઝા. સોલ એન્ટ-એસ. રમણની ફ.
 ગાંધીરાડ, અમદાવાદ
 વધુ વિગતમાટે સચિપત્ર મહેન મગાવો



પ્રાચીન ઇવા તને પીવરાવી છે,
 જેનાથી દરેક બાળકોની ગુપ્તલેણ બીમારીઓ
 નાબૂદ થાય છે, તેવી જ રીતે તારી પણ બીમારી નાબૂદ થશે. જુ

विद्यायाः साधवद्विभूतिः

શ્રી-જીવનમાં ગૃહલક્ષ્મીના સંસ્કાર પૂરતું શ્રીગોપાલ માસિક



[વજ્રાદિપિ કઠોરાણિ, મૃદુનિ કુસુમાદિપિ]

વર્ષ ૫ મું: આસો ૨૦૦૦: ઓક્ટોબર ૧૯૪૪: અંક પારખો

હરિની દેવહંસલી

મહાકવિશ્રી ન્હાનાલાલ.



હું તો હરિની દેવહંસલી.
સાગર આંઝર પદે સોહામણાં રે,
માથે તેજના કિરીટ હો !
સૂર્ય સોમ અજવાળે આંગણાં,
મૂળ ત્રિકાળ માંહી મીટ હો !
હું તો હરિની દેવહંસલી.

એક પાંખે પૃથ્વીના પલવટો રે,
નિધિનીર બીજી પાંખ હો !
રતનાકરનાં મહારતનનાં
મહારે પીંચ લાખ-લાખ હો !
હું તો હરિની દેવહંસલી.

હરિના હો તે હરિજન આવળે રે,
ઉછળે દિલના દરિયાવ હો !
મોરલી વગાડી, શંખ પૂરિયા
હરિ ભરે હૈયાલાવ હો !
હું તો હરિની દેવહંસલી.
હાં રે, હાં રે, હું તો હરિની દેવહંસલી.

શુભ-પ્રેમ

શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી

[રાગ-પીતાહત્તા મહિનાનો]

*

દેવે પ્રાણુ ધરીને દીધો પ્રેમ,
રૂપ જ કાં દીધું નહિ ?
મારે પૂજનના અત કોડ,
પૂજું એને શું લઈ ?
પ્રેમ મનમાં ને મનમાં સમાય
દેખાડયો ન જાય
પિયુષની આગળે
તેથી દેવનાં પ્રેમિક લોક
પૂજે થોકે થોક
ઝીણે મારે ફૂલડે-૧

મારે થ'લી પિયુ ધર ખા'ર
જેવા પ્રાણાધાર
લેવા છાનાં મીઠકાં;
હુંથી પ્રીત પ્રગટ નવ થાય
દેખે તો શું થાય ?
રે'વા હું અદીઠકાં.-૨

મારે મનમાં ચાહી મરી રે'વું
પૂછે તો શું કેવું:
'તું કોણુ અભાગણી !'

મારે રૂંધી રૂદા કેરાં દ્વાર
રચી કારાગાર
આપે થાવું બદિની.-૩

પણ મનડાની માયલી પ્રીત, ઝાઝી જેમ ગોપવું
તેમ અવળા અંતરની રીત, ઝાઝા જોરે ફૂલવું !

જેમ કાળી વાદળડી ઘેર
પરભાતને પો'ર
ઝાંઝેરી ખીલી ઊઠે.

જેમ કાળુડી વનરાને ઉર
ઝાંઝેરી મધુર
કુસુમ-કળીઓ ફૂટે.-૪

જેમ કાળી રાતલડીને ખલકે

તારલ ઝાંઝો લળકે

મીઠપ મેલે આભમાં;

તેમ પ્રેમ પોતા કેરી વાણી

સુખડલે દેખાડી

પામે પૂરી ધન્યતા.-૫

એક મારા કાળજડાની કળીઓ

મોયાં વિણુ રે જતી;

મારા મનડાની મીઠી મંજરીઓ,

કાયાપે ન કોળતી.

એને દાખવવી પડે દેર,

જે પ્રીતડી દાખવું;

એથી ડરતી રહું છું દેર,

રખે એને ફલવું.

મારું સુખ નીરખવાને કાજ

મથે છે એ જે ધડી;

નીચાં દાળી દાળીને નેણ,

ખોતરતી હું લોચડી.

એને ઝોરા દેખી દેર થાઉં

પૂણે ને લપાઉં

આશા છુદી ઉરની,

પાછા ભાળીને લેસત ખાય

કેં પૂછવા ચાય

ખીકે મોહું છૂપવી.-૭

મારાં વેણુ ને નેણુની માંચ

પાછા વાંચી જાય

છવન કેરી વાતડી,

પાછા મનમાં વિચારે જો એમ

'આ શું જાણે પ્રેમ

કાળા મોની ફૂબડી !'-૮

એવો ફડકે રાખીને ફરં દેર

વિધાતા હું દૂર !

મારે કરમે થઈ.

મને પ્રાણુ ભરીને દીધો પ્રેમ

રૂપ જ કાં દીધું નહિ !

ઝવનની ધણી સમસ્યાઓ વિકટ હશે, પણ આ સંસારમાં દીકરીમાંથી વધુ ઝનવા જેવી એકે વિકટ સમસ્યા નહીં હોય. એમાંય શ્રીમંતાઇના દારમાંથી નીકળીને આવનાર દીકરીના ભાગ્યમાં કદાચ આથી વધુ કુદૈવ પણ કોઈ નહિ હોય.

શાણી, બણેલી, ગણેલી, પારિજાતકના છોડ સમી મુંદર સુવણીને આ મહાન રહસ્યનું જ્ઞાન આજે એકાએક થઇ આવ્યું.

રંગભરી રાતની એ પહેલી જ ઉપડતી ઉપા હતી. સુવણીએ મદભરી આંખે પયારીમાંથી બેઠા થઇ બગાડું ખાધું, ત્યારે સુવણીરંગી પ્રભાત આરે તરફ આહો પ્રકાશ વેરી રહ્યું હતું. એણે સાવધ થવા પોતાનો વિખરાયેલો મનસ્વામ કેશકલાપ હળવે હાથે સમાયો, પણ ઉઝાડે ઘેરાયેલી આખો આપમેળે ખીડાઈ ગઈ. સુવણી ફરીથી તંદ્રામાં પડી.

પ્રભાતનો તપસ્વી તપતો જતો હતો. એણે તો આખું જગત પ્રકાશમય બનાવી મૂક્યું હતું.

“રાણી સૂતાં છે કે ?” બારેક વર્ષની નાની નણુંદેનો અવાજ આવ્યો.

“હા, બા ! ઉપણુશી વધુ લાગે છે. અમે તો ક્યારનાં દેવમંદિરે જઈ આવ્યાં.” નાની નણુંદેને સદા સંતોષવાની ટેવવાળાં મોઢાં વહુએ સૂરમાં સૂર મિલાવ્યો.

“રસિયાં છે. રસની વાતોમાં જ રાત વિતાવી દીધી હશે.” એણે વધુ બોલેયું “શ્રીમંતનાં ઘરનાં દીકરી એટલે એ તો.....”

આ વાત એકાએક આટલે જ અટકી, કારણ કે ઘરના અંદરના ઔરડામાંથી-ઔડમાંથી કોઇ વાદળ ધૂપનાટો કરે તેવો અવાજ આવ્યો.

“શ્રીમંત થયાં એટલે શું ?” પૈસો તો આજ છે ને કાલ નથી. ખાતલાની કોનું નામ ? શ્રીમંત થયાં એટલે કંઈ વિવેકમર્પાદા બુલાય !

પારકા ઘરની લક્ષ્મી



શ્રી. ‘જયલિખ્ખુ’

વડુવારે આટલા વખત સુધી ઘોરે એ ક્યાંસુધી સારું દેખાય ? સસ્તિ, જા એમને જગાડ ! હમણાં સર્ગાવલાલાને ત્યાં જવું પડશે.”

આ શબ્દો એટલા કડોર અને એટલા ભારે હતા કે બીવતો આણસ પણ સફાળો જગી બેઠે, ત્યારે સુવણી તો અર્ધ નિદ્રામાં હતી. એણે સાસુજીના શબ્દો સાંભળ્યા. પણ એ સાંભળીને એકદમ બેઠી ન. થઈ જગાડ્યા. આજેથી સરિનાના હાથને તરછોડી, ઓશિકામાં મોં છપાવી, એ પડી રહી. એ વિચારતી હતી :

“વહુ થઈ એટલે શું ? મને પૂરી ઉપજનો ય હકક નહીં. આવી રીતે મારી સ્વતંત્રતા પર ત્રાપ પડે એ કેમ ચલાવી લેવાય ? મને અત્યારે કેટલા આરામની જરૂર છે, એ આ જડ જેવાં લોકો ક્યાંથી-કેમ કરીને સમજે !”

અને ખરેખર, સુવણીને ઈ-સાદ આપવા ખાતર એટલું તો કહેવું બોધએ કે, એનું નાણુક શરીર અત્યંત થાકેલું હતું. એના અંગ પ્રત્ય-અમાં ઝીણું ઝીણું કળતર જત્યું હતું. એના

વીજળી



વીજળી શરમાતી ચમકે વીજળી.
વીજળી મલકાતી ટમકે વીજળી.

ઢોડે આકાશમાં,
ઢોડભરી આશમાં,

વીજળી વાદળમાં લપકે વીજળી.
વીજળી ઝીણી ઝીણી ઝબકે વીજળી.

હમણું ઊગમણે,
હણુમાં આથમણે,

વીજળી કપ્પણાદી તોફાને વીજળી.
વીજળી દમકે ઇશાને વીજળી.

તેગ સમી ત્રાટકે,
છવ લેતી ઝાટકે,

વીજળી પ્રાણને પ્રળળતી વીજળી.
વીજળી આતમ અજવાળતી વીજળી.

ચળકે લલચાવતી,
પલકે મનલાવતી,

વીજળી મંદમાતી ફરકે વીજળી.
વીજળી શરમાતી સરકે વીજળી.

ઉમાશંકર જોધી.

કેમજ હાય યાદને શેષ દતા. એ ન બિહી,
ન બેઠી યથ, ન દર્શનવાન સરખો વાળ્યો !

એકચક્રી સામાન્યના દવભાવવાળાં સાસુજી
આ મદન કરે એ અશક્ય જ હતું. બેસતો રાત્ર
ને આવતી વદ, બન્નેને સ્નાનમાં સમજાવ્યા
વગર કેમ આવે ? સાસુએ ધીરેથી કહ્યું:

“અરે રે ! લાજ મર્યાદા નહીં. શું શ્રીમંત
બધાં આવાં જ હશે ! પણ એમાં દોષ કેને દેવો !
માથાપના શિક્ષણની જ ખામી. કૂવામાં હોય
તો દવાડામાં આવે ને !”

આ ગમ્મો માતાપિતાને પૂજ્ય માનનારી
સુવર્ણાથી ન સડન થયા. એ સદાગી બેઠી થઈ
ગઈ—મઈ બિહી:

“કેવાં વિચિત્ર ! આજથી માથાપને
બાંધવાની શરૂઆત કરી.”

સુવર્ણાના મિત્રજનો પારો જાયો ને જાયો
ચડતો બેઈ સદુ ચૂપ થઈ ગયાં. કોઈએ સામે
જવાબ ન દીધો. તે નિત્યક્રમમાં પરોવાઈ, પણ
એને ખજર ન હતી કે એણે આ રીતે પોતાના
બે વિરોધીઓ ખડા કરી દીધા હતા. આ બે
વિરોધીઓએ ખીજ પક્ષકારો મેળવીને સુવર્ણા
સામે જખરો મોરચો જમાવવાની શરૂઆત
કરી હતી.

તેઓએ એક ધંધો અખત્યાર કર્યો કે
વાતવાનમાં સુવર્ણાની ખોડ કાઢવી. સવારના
પહેરમાં રનાન કરી, તાજ વેણી ચૂંથી, એમાં
બહુજ પુષ્પની વેણી ઘાસી, એબહાર દેવદશને
જતી કે વિરોધીઓનો મધપૂડો ગણુગણી બિહીતો:

“હવે તે કંઈ દીકરી છે કે સાડી માથેથી
ખસી જાય તેવું બાન ન રહે ? અને રસ્તામાં
કોઈ મળ્યો કે ખડખડાટ હસી પડ્યું, એ સારા
ધરતી વહુને કેમ છાને !”

સુવર્ણા જે ધરમાં ગઈ હતી એ ધરનો,
અરે ! એ આખી જ્ઞાતિનો રિવાજ હતો કે
વહુએ કપડાં ક્યાં પહેરવાં, એની પણ અનુસાર
જોડાણી, નણુંદ કે સાસુ પાસેથી લેતી પડે. સુવર્ણા
આ રિવાજને અનુસરવા મથી, પણ એને પહેરે
પગલે જ વાંક પડ્યું. એક દલાડો સાસુજીએ
હકમ કર્યો:

“આ અટલસના પોલકા પર ધરચોણું

પહેરે, નહિ તો જામનગરી આંધણી ઝાઢો !”

આણું આસમાની રંગનું પોશકું, એના પર રાતું ચોળ ધરચોળું કે આંધણી કેવી રીતે શોભે ! સુવર્ણાએ કહ્યું : “આમમાની પોશકા સાથે આસમાની રંગની જ સાડી શોભે ! આ હીરાની વીંટી, આ મોતીનાં સુંદર એરીંગ ને કંકણો સાથે તો એ જ શોભે. આજે મેં વેણી પણ મોગરાની જ ચૂંથી છે, એટલે ધરચોળું ઝાઢું તો ખાસી મારવાણુ જ લાગું.”

“વહુ, જરા સંભાળીને ખાસો !” સાસુએ વાત દમ પર લીધી : “આ બધી મારવાણુ નથી લાગતી ને તમે એકલાં જ લાગો છો ! વાત કરતાં જરૂર શરમાઓ.”

“શરમ તો છે કોને ! મોં આખો દહાડો બિધાડું. દાંત તો બદાર ને બદાર ! આજ વેણી તો કાસે વળી કંઈ બીજું ! ભાભી, મારા ભાઈને તમે ગમેો છો; આ નખરાં નહોં કરો તો ય ચાલશે.” નણ્ણીએ સૂર મિલાવ્યો.

“નખરાં ! જીમ સંભાળો !” સુવર્ણાને મિત્રજ તપી ગયો. પરણીને આવ્યાનું ટાણું હતું, સુવર્ણા થોડા દિવસમાં પિયરજવાની હતી. સૌએ મુસદ્દીવટનું મીન બિચિત માન્યું.

[૨]

સુવર્ણા થોડા દિવસે ઘેર પાછી ફરી. સુવર્ણાનાં માતાપિતા શ્રીમંત હતાં, અને સુવર્ણા એમના દાંપત્ય જીવનનું પડેડું ફળ હતું, એટલે ખૂબ લાડકોડમાં બેઠેરી હતી. દરેક વાતમાં એને પૂરી છૂટ આપી હતી. એ સૂક્ષ્મમાં અગ્રેજી બચુવા માટે ગઈ, તોય તેમણે વાંધો ન લીધો, ઊલટું એમાં પ્રોત્સાહન આપ્યું. જ્યારે બધો સમાજ યુવાન પુત્રીને સાપનો ભારો સમજતો, ત્યારે આ માથાપે પુત્રીને બધી છૂટ આપી હતી. એ સીનેમાં જતી ને મોડી મોડી પાછી ફરતી. એ વેળા કવેળાએ બહાર ફરવા જતી, ગમે તે મિત્રો કરતી કે ગમે તેને પત્રો લખતી, પણ કોઈ વાંધો ન લેતું.

સુવર્ણા આ બધું મનજતી હતી. એને ખ્યાલ હતો કે આ અંસારતી બીજી છોકરીઓ

માઝમ રાત : ૫૭૩

માઝમ રાત



પૂજે બિપા ને અંજે સૂરજ ઢોઈ,
મારે હૈયે વસી રજનીની વાત;
હું તો સંધ્યા ને તારા ને પૂજું,
અંજુ અખંડ એક માઝમ રાત.

કે'એ ઉવાને કે થાતી અધીર મા
સૂરજને રાકજે તું પેલે રે પાર !
મારે નાવલિયા શું છાનેરા આજ તેના,
મુણવા છે મીઠેરા ઉરના ધળકાર !

કે'એ કુકડાને જઈને છાતું ઢોક,
સતું જગાડે ન આજે પડેઈ;
અજવાળે એક તો અનેક થતાં બાસે,
મારે તો બે મળી એક થવા ઢોક.
સ્નેહરશ્મી.

પોતાના નેટલી આઝાદી ભોગવી ચકતી નથી; પણ એક વસ્તુથી એ ભારે ત્રાસ પામી બેઠતી.

એના જ ઘરની સામે એક સાધારણ રિયનિનું કુટુંબ રહેતું હતું. પોતાની જ વયની એમને ત્યાં લક્ષ્મી નામની પુત્રી હતી. આ લક્ષ્મી પર માતાનો જખરો ત્રાસ હતો. એ એને વડેલી ઉડાડતી, આખો દહાડો ચાલે તેટલું કામકાજ મેંપતી, વાનવાનમાં ટોકતી, મહેણું મારતી.



આણુ અને વિરાટ

શ્રી માદિનીયંક

જડતાના અંતરમાં છૂપી રગરગ તારૂં મીન ભરે,
પળપળ શ્વાસોર્ધ્વાસ, પમરતો એક હરફ પણ નહિ ઉચરે;

જડત્ર મહીં તું ચેતનખાણુ

ને તેનું જીવન તુજ પ્રાણુ;

અંધ તિમિર ને ઘેર નરકનાં, અગણિત દુઃખો તું ખમનાર,
પિસાતો પિલાતો તોયે, સુવાસ ચંદનની ઝરનાર;

ચેતનહીનની તેજલ આંખ,

સચરાચરમાં હરદમ આંખ,

અચેતતાનાં ઉડાણોમાં, અવિરત તારો મંત્ર શુંજે,
શેમે શેમે પુલકિત વદને, ભાવભર્યા બોલો કુંજે;

ઉરઉરમાં સ્પંદન બાજે

રસમધુરા સૂરો વાગે;

નાનામોટા માટી કેરા, વિધવિધવણીં ઘાટ કયાં,
તારી લીલા પ્રકટે તેવા, તેમાં ઉજ્જવલ પ્રાણુ ભયો;

ને તેમાં તવ નામ તણાં,

શબ્દેશબ્દે ધ્યાન ઘણાં;

કોટી કોટી સૂરજ ને આંહા, કોટી કોટી તારકના વૃંદ,
અચર સંગ તુજ અંગ વસીને, રેલાવે અભિનવતમ છંદ;

જડ રૂપ હો ચેતન મુજ માટ !

તું આણુ ને તું વિશ્વ વિરાટ !

તું આણુ ને તું વિશ્વ વિરાટ !

જડ રૂપ હો ચેતન મુજ માટ !

લક્ષ્મી ખૂબ જ ડાહી ને સુશીલ હતી. એ બિચારી મૂંઝે મોઢે આખો દહાડો કામ કર્યો કરતી, છતાંમ કેક દહાડો વાંકમાં આવતી તો માતા એને વહતી ને મારઝૂક પણ કરતી.

સુવર્ણાથી આ સહન ન થતું એ એકદમ મદદે દોડતી અને કહેતી:

"લક્ષ્મીની બા, બિચારીને શા માટે મારે છે ? કેવી ક્ષમાગરી છોડી છે ? લક્ષ્મી તો ખરે-ખર તમારા ધરની લક્ષ્મી છે."

"સુવર્ણાબેન, દીઝરી ગમે તેવી સારી હોય તોય પારના ધરની લક્ષ્મી ! તમે તો ભણેલાં, ગણેલાં, સુખી, શ્રીમંત પણ અમારે એવું ન ચાહે ! એને તો પારકું ધર વસાવવાનું. આજથી નવરી બનાવીએ તો એની આખી જિંદગી ધૂળ ઘર્ષ જાય દીઝરીની જાત તો નેટલી દયાય, નેટલી કસાય એટલી સાગે."

"પણ તમે તો શોક્યની દીકરી જેવા ત્રાસ આપો છો."

"ભીનો આખો બવ ઓશિયાળો બડેન, આજે સહન કર્યું, તો આગળ જતાં એ જ મને આશીર્વાદ આપશે. ન જાણે કેરા ધરમાં દીકરીનાં અનજન હશે ! કંઈ કેટલી માથા-કૂટો ને કેવાં કેવાં માણુમે એના નસીબમાં લખાયેલાં હશે, જરા કડક સામરો મળી ને બડેન સુવાળાં હોય તો સુવર્ણાબેન, બવ આખો બગડે."

સુવર્ણા આ પુરાણમતની ભી માથે આથી વધુ ચર્ચા કરવા કદી તૈયાર ન હોતી આ પછી તો સુવર્ણા જીવનના ગતીપતી કરતા વાતાવરણમાં પ્રવેશી કેશાંને ફૂલ ને ગંગ બને લાખ્યાં. માથાપે આખી રાતિ તપાસી લીધી, પણ સારા શ્રીમંત ધરનો એકે મુગતીઓ ન મળ્યો. સુવર્ણા તો સુરજખુખી ફૂલની જેમ ખીલતી જ જતી હતી. એનાં અંગ પ્રત્યંગ રિંગધ ને ભરાવદાર બન્યાં હતાં. એની ચાલમાં કંઈ નવું ડાલન આવી ભરાયું હતું. આવી પુત્રી, એને ક્યાં આપવી !

મૂંઝવણ વધતી ચાલી, પણ એમાથી

માલિની



મહારે ઘરને આંગણ એક ન્હાનો શો બાગ, એ બાગની હું તો રસમાલિની ! એ બાગમાં વિરાળે વિવિધરંગી શુલાળ, મહારા બાગની હું તો રસમાલિની ટેકો

મહારા બાગની વચ્ચે મધુમાલતીની કુંજ, એ કુંજે ચૂલી રહ્યા ફુલડાંના પુજ :

મહારા—

અહીં ખીલી રહી રમ્ય પેલી નિશિગન્ધ, મહેક મહેકે ચોમેર એની મધુરી સુગન્ધ !

મહારા—

હિંદે કેવાં ભિંચે પુવારાંનાં પાણી, એ ઝીલીને સીચું હું રાતની રાણી !

મહારા—

અને રોપીને રીઝું ખીલ પુલ છોક; મહુને માલણ બનવાના કેદા'ડના કેડ !

મહારા—

જનાર્દન પ્રભાસ્કર.

એકાએક માર્ગ મળ્યો. સરદ નામનો રાતિનો એક જુનાન સડની નજરમાં આવ્યો શાંન, ફરેલ ને ગ્રેમાગ સુવર્ણાને પણ એ બતાવ્યો ને તેણે પણ સંમતિ આપી. માથાપને

જાગો !



[સારંગીની ધૂન]

વાય વેણુ પરોઢધૂન માંડી
ને નાચે છે નોખતની ઢાંડી :

હો દેવ ! આજ જાગો !

વેઢ શું છે છ'ંદ,
ગેય ગાળે પઠછ'ંદ,

મારા નયનોના નંદ :

—દેવ જાગો !

મારા મંદિરના દેવ, આજ જાગો !

મને રાખી અબણ,

હો રાજ કેટિ ભાણ,

આજ મનખાની આણ :

—દેવ જાગો !

મારા હૃયાના દેવ આજ જાગો !

નાથ ! જુગજુગનાં ઘેન આજ છાંડો,

સુનાં તલળે છે ઔઢે પ્રહાંડો,

પ્રેમમંગલ એ લોચનિયાં માંડો :

હો દેવ, આજ જાગો !

મારા માનવના દેવ, આજ જાગો !

વેણીસાઈ જ. પુરોહિત

પોપણમાં વપરાતી.

આખરે સુવર્ણા ને શરદનાં ખૂબ ધામધૂમથી લગ્ન થયાં. લગ્નનો તમામ ખર્ચ સુવર્ણાના પિતાએ આપ્યો હતો. બધાં ધારતાં હતાં કે આ રીતે ઉપકારના બોજ નીચે દબાયેલા નવા ધરમાં સુવર્ણા રાજ ભોગવશે, પણ થોડા વખતમાં જ એમને ખ્યાલ આવી ગયો કે સ્થિતિ તદ્દન જુદી બની છે. આ ધરમાં રાજગાદીનો વારસો — સત્તાનો ભોગવટો તો પ્રાચીન કાળના સ્થાપિત નિયમ મુજબ જ હતો.

આ ભોગવટા સામે સુવર્ણાએ મોરચો માંડ્યો. પોતાનામાં ક્યાં વાતની ખામી હતી ? અપાર રૂપ હતું. એક વેણી-ગુંથનની કળાથી જ એ રફલના હજારો વિદ્યાર્થીઓને દીવાના બનાવી દેતી. પૈસો પણ હતો, શિક્ષણ પણ હતું, નવ નવાં વસ્ત્રાલંકાર એના દેહ પર સ્વયં શોભી ઉઠતાં ને 'સ્તામ્ભ તો સુવર્ણાની' એમ બધા ખુસ્તું ખુસ્તું કહેતા.

શરદને તો બિચારાને સુવર્ણા આકડે મધ લાખ્યા જેવી હતી. માતા બપોરે કહેતી કે એને સારી રસોઈ નથી આવડતી, ત્યારે એ શાંતિથી માતાને કહેતો: 'શિખવાડળે, બધું આવડશે.'

બહેન ભાઈ પાસે ફરિયાદ કરતી કે, મારાં બાબીને તો ઊતરેડ રમતાં ૫ આવડતું નથી, કેવળ બિંધતાં ને ચિતરવાની ચોપડીઓ વાંચતાં આવડે છે: ત્યારે ભાઈ વાતને હસી કાઢે.

પણ આ વાતો સદા હસીને કાઢી ન શકાણી. સુવર્ણા ફરીથી સાસરે આવી ત્યારે છૂટથી એની સામે બોલાવા માંડ્યું. આંતર-કથક ધીરેધીરે પ્રગટવા લાગ્યો.

સુવર્ણાએ શરદને જીતેલા રાખવા માટે એની પાસે જે એક માત્ર સૌંદર્ય-સાલુગારની મૂડી હતી એનો ઉપયોગ કરવા માંડ્યો. સામા પહે રસોઈકળા, શિવલુકળા, સ્વચ્છતાનો અજ-માયશ કર્યો. આજે રસોઈ પૂરી ન રંધાય તો કાલે કાઢી જ હોય. ધરઆંગણું આજે અડધું મેલું હોય તો કાલે બધે ખાખીઓ બહુબહુલી હોય. ધર-અગવડ, આંતરકલહ ને ઈર્ષ્યાનું ધામ

લાગ્યું કે મુસીબતનો એક મોટો પહાડ માથેથી ખસી ગયો. માસિક ખર્ચને માટે સારી રકમ મળવા લાગી. આમ કરવાથી થોડી રકમ થયતી, જે શરદના કુટુંબના બરણ-

ડાંગર

શ્રી. રામપ્રસાદ શુક્લ



મેં તો બાવી તળાવને તીરે, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 બધે ચોપી છે ચોખૂટ કિનારે, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 મેં તો પેરી છે કચારડા ખેડી, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 એને સૂડા હોલાએ નથી છેડી, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 કૈંક પાણીના સેરડા બાળ્યા, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 કચાંક વહેતા ઝરાને ખાળ્યા, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 મહેંતો ટોચાઓ ત્રણ ત્રણ રોક્યા, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 એણે ઠાર હરાયાં હાંક્યાં, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 બધે લીલુડા છોડવા ટહેરાયા, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 બધે લીલમનાં લેરખાં વેરાયાં, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 ત્રણ માસે આવી છે જીંબી, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 એણે શરદની ચાંદની ચુંબી, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 મેં તો ઢગલા કીધા છે ધોળા, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 કણુ નાના ને સ્વાદમાં ખહોળા, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 મેં તો સગાં વાલાંને તેડાવ્યાં, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 ભાત ચૂએ પકવવા ચડાવ્યા, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 માગ વાંલાએ સાધને જમાડ્યો, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે,
 રાત આખી યે રાસડે રમાડ્યો, ડાંગર મારી નીરે ભરીરે.

બની ગયું.

આખરે સુસ્વાદી પદ્મ દાર્દ્યો પતિને
 એના કૂવગજરા, કામળ ની લજેવા લાય,
 સુંદર ડીલડીથી આપણ વ ન અણગમણું
 લાગવા માંડ્યું. કેટનીકલા સુસ્વાદી શગુન
 એમ ને એમ રહી જતો કેટનીકાર શરદ
 શાન્તભાવે ખેસી રહેતો ઘણીસાર એની આજો
 આંસુથી હલકારી જતી

સુસ્વાદી ને શરદ બને રડતાં આ સંસાર-
 ગૂચ ઉડેવવા તેમણે ધણા ધણા પ્રયત્નો કર્યો
 પણ એમ એમ પ્રયત્ન થતા ગયા, એમ એમ
 ગૂચ વલતી ચાની આખું ઘર અશાન્તિનું ધામ
 બની ગયું. ન સારું રધાય, ન સારાં કપડાં
 ધોવાય, ન ઘર બરાબર સ્વચ્છ થાય ધોડાના
 મોં પર ચડાવેલા તોજરાની એમ બંધાનાં મોં
 ક્યેનાં રહે. હાસ્યમંદિર જેવા ઘરમાં બધે



સાબરના અજંપા

શ્રી. બાલમુકુન્દ દવે

ફૂટે અંધારાને વાચા, અચાનક ફૂટે અંધારાને વાચા,
પૂછે સાબરને ઠાંઠા, સાબરને પૂછે સાબરના ઠાંઠા.
જાગો કાં નિંદર છાંડી ? અજંપા તમે જાગો કાં નિંદર છાંડી ?
વયોથી મીટ નથી માંડી, સાબર ! તમે વયોથી મીટ નથી માંડી.
બાલે સાબરનાં પાણી, ઘેરાં ઘેરાં ડાલે સાબરનાં પાણી,
વિતકની વાત વીરા છાની, અજંપાને નિરાંતે નિંદર શાની ?
આવે છે યાદ તને જૂની ? એ વાત હજી આવે છે યાદ તને જૂની ?
રે'તો તો એક અહીં ધૂની, લેખડપે રે'તો તો એક અહીં ધૂની.
ગાજ્યો પરચંડ એક રાતે, આતમ એનો જાગ્યો પરચંડ એક રાતે,
આસન ને યોગ બધું ત્યાગે, ધૂણીમાં ધખધખ અંગારા લાગે.
રેતીમાં વેદના ભારી, વીરા મારી રેતીમાં વેદના ભારી,
બાલ્યો'તો વેણ ટેકધારી, આશા મારી ફળશે જો મનની ધારી-
મળશું પાછા કોક દા'ડી, સાબર ! અમે ફરશું પાછા કોક દા'ડી,
નહિતરતો નિતની જુહારી, સાબર ! તને નિત નિત નિતની જુહારી.
આલ્યો એકલમલ આગે, શુભાએ ને હુખિયાને દેવ જાણે જાગે,
મનમાં મેલાણુ એ તો નાખે, મનખના મનમાં મેલાણુ એ તો નાખે.
સતિયાની જીઠી સવારી, વીરા ! હાંથી સતિયાની જીઠી સવારી,
ચોરાણી નિંદઈ મારી, તે દિની છે ચોરાણી નિંદઈ મારી.
પાત્રન એ પગલાં પખાણું, ફરી ક્યારે પાવન એ પગલાં પખાણું ?
ઝલની ઝટારમાં રમાડું, વીરા મારી અંતરની વેદના ઠાડું.

શમશાનીયા ડાહ્યોએ કળએ ક્યો !

શરદ પ્રેમભાગિની સુવર્ણને સંતોષ આપવા
ધ્રુવિષ્ણુ હોતો. માતાપિતાનો તો એ આત્માન્વિત
હોતો. હવે શું બને ?

[[૩]]

સંસારમાં સદા બને છે એમ આ પાણી-
પિતાને દેહાનમાંથી સદાની શાન્તિ માટે સુવર્ણ

અને શરદે ખરી જવાનું યોગ્ય ધાતુ. વહુ-
દીકરો જુદા થાય એ તો હિન્દુ સંસારના
ઘરોષરની કળિયા-કલાણી હતી, એટલે લોક-
દીકાનો વિશેષ સંભવ તો નહોતો જ. સુવર્ણ
સ્વતંત્રતામાં માનનારી હતી. સુકો રાટલો પણ
સ્વતંત્રતાથી ખાવો એ એનું જીવનધ્યેય હતું.
એને પોતાને માટે આ સુવર્ણ અવસર લાગ્યો



જૂનું ગાણું

શ્રી. અશોક હર્ષ.

ધરતી શું ધમકાર ભયુ' ને વ્યોમ શું હોજી વિશાળ,
માત સખુ' વળી વત્સલ હોજી અંતરંગીત ઉદાર;
ગાણું માફ કે'ં ચે નવું ના,
તો ચે જૂનું થાય કદી ના.

એ રે ગાણામાં સંચારાં મારે કાળ તણા ઉચ્છવાસ,
ફેલેલ હૈયાં માંલ સીએલા વેદનાના નિશ્વાસ,
ગાણું માફ કે'ં ચે નવું ના,
તો ચે જૂનું થાય કદી ના.

ગારાં એ જુગનાં ગીતડાં મારે જોનું હું ચે ફરજદ,
આતમ વેચી જે માળખે મોહું માંડીને પેલા કંદ;
ગાણું માફ કે'ં ચે નવું ના,
તો ચે જૂનું થાય કદી ના.

કાયલડી ને કુંજ પરાં રહો, દૂકો ન શબ્દ પ્રપંચ,
કૂમ કે કાંટાનું કામ નહિ, મુજ માનવ મોટો છંદ;
ગાણું માફ કે'ં ચે નવું ના,
તો ચે જૂનું થાય કદી ના.

લાખોની ભૂખની ભોમ તજીને, ભૂખી દુઃખી બેચેન,
કમ્પનાની મહોલાત ચણીને માણુવાં શાં મુખચેન;
ગાણું માફ કે'ં ચે નવું ના,
તો ચે જૂનું થાય કદી ના.

સચરાચરમાં પહેલો પિંજણ્યો આનમતત્વ અમોલ,
ફળ છાડીને ફેતરે મોલો આજ બોમો વણતોલ;
ગાણું માફ કે'ં ચે નવું ના,
તો ચે જૂનું થાય કદી ના.

કલ્પોથી મ્હોરેલ માનવ દેહે આતમનાંદ વિચીન,
સૂતાં રદિયાનાં આસન, સૂતાં નેણ, શો મનખો દીન;
ગાણું માફ કે'ં ચે નવું ના,
તો ચે જૂનું થાય કદી ના.

હેયું રડે તો ય હોક દસીને, દસી જરા તો ગા,
આજે હજુ ચે હામ દેયે જીલવા ટ્રાટિક ધા;
ગાણું માફ કે'ં ચે નવું ના,
તો ચે જૂનું થાય કદી ના.

સનની વાણીએ સોને જગાડી સાધવો પ્રેમ પ્રયોગ,
ખોલુ પડે સર્વસ્વ છતાં ના વેલો આતમવિયોગ;
ગાણું માફ કે'ં ચે નવું ના,
તો ચે જૂનું થાય કદી ના.

ધરતી શું ધમકાર ભયુ' ને વ્યોમ શું હોજી વિશાળ,
માત સખુ' વળી વત્સલ હોજી અંતરંગીત ઉદાર;
હોજી છોતે કે'ં ચે નવું ના,
તો ચે મોહિ' જૂનું થશે ના.

પણ શરદ માયે કપરી કસોટી હતી જે નાના
છોડને ઉઝેરીને માળીએ ધટાદાર વૃક્ષ બનાવ્યું,
ને એની છાંયામાં બેસવાનો ભારે વારો આવ્યો;
ત્યારે જ વૃક્ષે ધટા સંકેલી લીધી ! માનાએ
ખાનગી ભરતકામ કરી એને ભણાવ્યો હતો.
પિતાએ ધરના અર્ચને પડોંગી વળવા વૃદ્ધા-
વસ્થાના દાર મુધી લાકડીના ટેકે શેહની નોકરી
મેંચી હતી.

શરદના જુદા યવાના સમાચાર પિતાને મળ્યા.
પિતાના હાથમાંથી એ દહોડે મુજતી
લાકડી પડી ગઈ. ઓશરી પર એ હાથના ટેકે
બેસી જતાં એણે કહ્યું: “અરે! તમે બેરાંએ
મારી જિંદગીના દસ વર્ષ ઓછાં કરી નાખ્યાં.
વહુ તો શીમતના ત્યાંનાં ને નાનાં હતાં, પણ
તમારાં જ્યાં વળી પાણીમાં ગયાં?”
મામુજી સમાધાન માટે લેશપણ તૈયાર

નભની નીલેશ્વરી



નભની નીલેશ્વરી ! સોહાય શી સોહામણી,
વદને લલમણીના રાગ :
સંધ્યા ! શોધે સ્નેહના સોહાગ ?
ધીમી ધીમી ચાલ કેમ ઢોહતી ઉતાવળી ?
પ્રભુયનો તું વેરતી પરાગ :
સંધ્યા ! શોધે સ્નેહના સોહાગ ?
રિસામણી લઈને સૂઈ ઢોહયો નિજ મંદિરે,
કયો એણે તારો ત્યાગ ?
સંધ્યા ! શોધે સ્નેહના સોહાગ ?
મનામણીના લાવથી મનાયે તારો નાથ એ ?
ઉધાનો લાગિયો અનુરાગ :
સંધ્યા ! શોધે સ્નેહના સોહાગ ?
સ્મિત ભર્યું મુખડું ને કડુણા શી સ્પર્શતી,
નણુણો બાળતો શે આગ ?
સંધ્યા ! શોધે સ્નેહના સોહાગ.
મૂળજીભાઈ પી. શાહ

નડોતાં. પ્રભુની મરજી !

લાકડી ફરીથી મળ્યા પેકીને પિતાએ
નોકરી ચાલુ રાખી. શરદને આ સમાચાર
મળ્યા ત્યારે જાનો જાનો રડી પડ્યો. સુવર્ણને
તો નવા ધરની ધમાલમાં બીજી કરી સૂઝ

નડોતી. શરદ અને સુવર્ણએ તરું ધર વસા-
બાના સમાચારથી જૂના મિત્રો ફરીથી આવળ
દરવા લાગ્યા હતા. ફરીથી સુવર્ણની રટાઈલની,
એની વેણીની, એના ભૂલાયેલા કંઈની કંદર
થવા લાગી. પાર્ટીઓ, જલસા, મેળાવડા
યોગ્યવા લાગ્યા.

આ બધી ધમાલમાં ગમે તેમ પણ શરદ
ભૂલાતો હતો. સુવર્ણ શરદ તરફ બેદરકાર
બનતી હતી. એને માટે મૂકવાનું બિનું પાણી
કામ કરનારી મોડી આવે તો ન મૂકાય. શરદ
કંડા પાણીએ સ્નાન કરી ઓફિસે ચાલ્યો જાય.
ચામાં ખાંડ દૂધ તો વધતા એમાં ચાલુ જ
હોય. રમેશમાં નવીનતા કે મિષ્ટતા બાંધે જ
જોવા મળે. કેટલીકવાર ઢોહક, મોજ કે રેસ્ટોરાં-
થી પણ લાવીને બને ચલાવી લે, છતાં શરદનો
ન દાદ ન ફરિયાદ ! માથું દુઃખે તો રમાલ
બાંધીને પડ્યો રહે. પગ દુઃખે તો કદી કદી
દોરી બાંધી દે ! એ મનમાં ને મનમાં વિચારતો :

“હું તો ગમે તેમ ચલાવું, પણ સુવર્ણ
શ્રીમંતનું સંતાન. એ સુખી હોય તો પસંદ.”
પણ જે વાતને એ પતેલી માનતો હતો એ
વાત એમ ન પતી. એનું શરીર દિવસે દિવસે
ધસાતું ચાલ્યું. સળેખમ, ઉધરસ, કંઈક થોક
વરનાવા લાગ્યાં. દવાનાં ધીમમાં ચાલુ રહ્યાં,
એટલે નભતું રહ્યું.

સુવર્ણનો સુવર્ણ સંસાર વેણી, અલ્પકાર,
સીનેમાં ને પાર્ટીઓથી ભરેલો ચાલતો રહ્યો.
આનંદ, હાસ્ય ને ક્ષિણિકની એ દુનિયા !

[૪]

આનંદ બધો સંસારમાં આજ એક
વિશેષ આનંદ ઉમેર્યો. સુવર્ણના પિતાના
ધરની પડોશમાં રહેલી લખમી પરણીને આજે
આ જ ગામમાં આવી હતી, ને તેના પતિએ
સુવર્ણના ધરની સામે જ ધર લીધું હતું. શંભુ-
મેળા જેવું એનું કુટુંબ. બિયારી લખમી કદી
નવરી જ ન પડે. ઉપરથી સામુનાં મહેણાં,
નણંની ટીક ચાલુ જ હોય. વધુ દુઃખ તો

બીચારીને પતિ પણ એવો મળેલા કે વાતવાતમાં ધમકાવે.

કોઈક દહાડો દેવદર્શને જતી લખમી એને મળતી. સુવર્ણા તરત કહેતી: “અરેરે લખમી ! તારે તો ઘેર પણ મગૂરી ને અકી પણ મગૂરી !”

“બહેન, ઘર હોય તો કામ કરવું જ પડેને ! મુઠ્ઠા બિચારા આઠ આઠ દલાક પારકા શેઠની નોકરી કરે છે, ત્યારે આપણે તો આપણાં ઘરનાં માણસની કરવી છે ને !”

“ભલા કામ કરવા છતાં ઉપરથી મેણાં ?”

“ચાલતા ધોડાને જ સડુ ચાલુક મારે. એ તો ધીરે ધીરે સડુ સમજશે. રાહન ક્યાં વગર બહેન, સુખ ક્યાંથી ?”

સુવર્ણાને આ જવાબ ન ગમતો. એને સહન કરવાની આ ફિલસૂફીમાં શ્રદ્ધા નહોતી.

આનંદના આવા દિવસો પસાર થતાં વાર નથી લાગતી. આખો દહાડો ધમાક ! નવાનવા મિત્રોનો રાફડો ! આજ અહીં જવાનું તો કાસે ખીજે. ધણી-ધણીઆણીના જીવનમાં નિરાંતની એ વાતો પણ ન થતી. થની તો ફિલસૂફી સિદ્ધાંત કે માન્યતાની મોંઘાણુ ઉભી થઈ જતી.

શરદના સાસરીયામાં લખમીસંગ આવતાં સુવર્ણાને થોડા દિવસ માટે પિયર જવાનું થયું. શરદને વધુ રળ મળે તેમ નહોતુ. એ હેલા દિવસોમાં ત્યાં જઈને પાછો આવ્યો. ધણી દિવસે આવેલી સુવર્ણાને પિતાએ થોડા દહાડા વધુ રોકી.

શરદે આ બાબત વધિા ન લીધી. એને સુવર્ણાથી નેટલી સગવડ મળતી, એનાથી વધુ અગવડ નહીં મળે, એની ખાતરી હતી. શરદેમાં લોજના ક્યાં તોડા છે ? શરીરમાં કંઈક નરમા-ગરમી અવસ્થ રહેતી, પણ શ્રીમંતનું સંતાન સેવા પણ શું કરી શકે ? એ અર્ધી હોય કે ત્યાં એને મન સરખી હતી.

દવા ચાલુ રાખ્યા છતાં આજ રાતે તો શરદને ખૂબ ઉધરસ આવી. કંઈક તાવ જેવું પણ લાગ્યું. આખી રાત પચારીમાં એમી રહી.

શે ટળે રે ? : ૫૮૧

શે ટળે રે ?



લખૂંકે ચોદિશ ભડકા લોમમારે,
ગગને પહોંચે બાળ કરાળ :
સખિરી ! આગ બૂંડે શી રીતથી રે ?
લીપણુ ભવસાગર ભરતી ચડી રે;
ઉલટયાં પ્રલયકર ધમસાણુ :
તારક માતા ચોધું ક્યાં સખિ રે !
અણુ અણુ કંપી ઊઠ્યાં બ્રહ્માંડનાં રે,
ત્રાસે બ્યાકુળ જગનાં લોક :
સખિરી ! જન સંરક્ષક ક્યાં હશે રે ?
બાધી આંધીના વન વાયરા રે;
ઈંધે નેણુ, સૂંઝે નવ વાટ :
સખિરિ, પંથ બતાવણુ ક્યાં છૂપ્યો રે ?
દિલડું મળકે નયણું નીતરે રે,
દોમે દોમ ફંધામણુ થાય :
સખિરી, આત્મ-અવશતા શે ટળે રે ?

સીતારામ શર્મા

સવારે ધીરે ધીરે બેઠીને ચા કરવા પ્રાયમસ ચેતાવવા જાય છે, ત્યાં બારણે કોઈએ ટકોરા માર્યાં. જોયું તો લખમીની સામુ !

“શરદભાઈ, કંઈ આખી રાત ઉધરસ આવી ? વહુ અમારાં બહુ દયાળુ છે. સવારમાં જ મને કહ્યું કે અધક, શરદભાઈના ત્યાં કોઈ

કુંજલડી રે !

ઓ ઉડતી કુંજલડી રે !

સન્દેશો મહારો લેતી બજે !

સન્દેશો મહારો લેતી બજે !

ઓ ઉડતી કુંજલડી રે !

*

સાસુજીને તો કહેજે કુંજલ !

મહારાં પાયે લાગણાં :

ન્હાનાશા દેવરિયાને નહાલ કે'જે !

ઓ ઉડતી કુંજલડી રે !

સન્દેશો મહારો લેતી બજે !

*

જેઠાણીજીને કહેજે કુંજલ !

મહારાં પાયે લગણાં :

દેરાણીને તો આશીષ કે'જે !

ઓ ઉડતી કુંજલડી રે !

સન્દેશો મહારો લેતી બજે !

*

જેઠજીને માથલડે કુંજલ !

ફેરવજે હાથ ઘણાં :

ન્હાનીશી નણ્ણીને યાદ દેજે !

ઓ ઉડતી કુંજલડી રે !

સન્દેશો મહારો લેતી બજે !

*

પરણ્યાને કહેજે કુંજલ !

ઝાઝેરા તું મહેણલાં :

સાથે આવે તો તેડી લાવજે !

ઓ ઉડતી કુંજલડી રે !

સન્દેશો મહારો લેતી બજે !

રમણિક કિશનલાલ મહેતા.

*એક રાજધાની લોકગીતને આધારે.

નથી, તો તમે જઈ આવો ને! બિચારને અગવડ પડતી દશે. પટોશીધમં તો બંજવવો જોઈએને. "

" એ કેમ ન આવ્યાં ? "

" મેં તો કહ્યું કે તમે જાઓ. પણ કહે કે ઘરમાં બીજું કોઈ ગાઇ માણસ નહીં, એટલે મારાથી ન જવાય. "

આટલી મર્યાદા ! સુવર્ણા દી બાવી વાતને લક્ષમાં પણ ન લેતી. શરદને એ વિચાર પણ ન આવેતો. આખરમાં તો લખખી અજ્ઞાન ખરીને !

" લખખી બહેન બહુ ડાલાં લાગે છે. "

" હા બાઇ, લખખી તો અમારા ઘરની લખખી છે. પહેલાં તો બાઇ, એમનું ઘર સામાન્ય ને વહુવું બહુતર એણું એટલે અમારું મન જરા પાછું પડતું. વાતવાતમાં અમે તપી જતાં. પણ સામે અક્ષર કેવે ? શરદબાઇ, મારા નાના દીકરાને કંઈ દમનું નાનપણથી પાતું. પણ શું શેક, તાપ ને ઓસિડયાં વહુએ કર્યાં, કે સારો થઈ ગયો. મારી એક દીકરીને હાથની ખેડ. દીકરીની જાત ને વળા ખેડ. ખાંપણુ મારો તો જીવ બગી જતો. પણ વહુએ રોજ બાનબાતનાં તેલ ચોપડયાં ને ખેડ જતી રહી. એના સસરાને તો વહુના હાથની રસોઇ જ ફાવે. મને ને મારા પશવાને પહેલાં વહુ નહોતી ગમતી. હવે તો પશવો કહે છે: 'બા, દેવી છે દેવી'. વહુ મને તો ફૂલની જેમ જાણવે. કંઈ કામ કરવા ન દે. હું તપી જાઉં, પણ એ તો જાણે કંડા પાણીની માટલી. "

શરદ સાંભળી રહ્યો. એ પોતાનું દર્દ બૂલી ગયો. કંઈ જિંડા વિચારમાં ઊતરી ગયો !

" બાઈ, વહુ કહેનાં તો કે સુવર્ણાને જલદી તેડાવો લેજો. આટલી ઉધરસ ને કંઈ દવાદાર જ નહીં ! પીટયા દાકતર તો એમનાં ખિસાં બરે. બાઈ શરદબાઈ ઘરના માણસ જેવું કોઈ એમડ જ નહી. "

" એ ખરું, પણ બહેન ! ચાકીને એ મઈ છે તો બહે ચોડા દહાડા રહે. આજે કોઈ સારા

રાકતરની દવા લાવીશ, એટલે મટી જશે.”

—જે દર્દીએ મટવાનું માનતો હતો, એ દર્દી વધતું જ ગયું. પણ લખમી અને એનાં સાસુએ મેંચા કરવામાં કંઈ આટી ન રાખી. રોજ શરદ પાસે સુવર્ણીને તેડાવવા માટે કાગળ લખવા કહે. શરદ તેમની સામે કાગળ લખે, ને નાખવાના બહાને પોરટની પેટી પાસે જઈ ફાડી નાખે.

“આટઆટલા કાગળ છતાં ન આવ્યાં?”

“આજકાલમાં આવવાનું લખે છે.” શરદ જવાબ દેતો.

સહુ રોજ રાદ જોતાં. લખમી અને એનાં સાસુએ શરદના માતાપિતાને ખજર આપ્યા પિતા ઢોડી આવ્યો. બાપદીકરો આંસુની નદીઓ વહેવાવવા મિયાલ કંઈ ન કરી શક્યા.

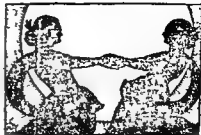
મોડી મોડી માતા આવી. કટાણું મોં ને મેણું મારતી આવી. શરદે માતાને નમસ્કાર કર્યો. મા કંઈ જવાબ આપ્યા વગર ચારે બાજુ જોતી ગઈ. શરદે માતાને પાસે બોલાવીને કહ્યું :

“મા, હવે વધુ ચિંતા કરીશ નહીં. હું તો થોડા દરોડામાં આ આંદામાનની જન્મ-દીપમાંથી છૂટીશ. રાકતરે ચોક્કસ કત્તું છે. પણ મા, થોડા કહે છે કે, ત્તી તો પારકા ઘરની લક્ષ્મી છે. તું અને સુવર્ણી : બંનેને જોઈને એ વાત કહી સાચી ન માનત. પુત્રને બરખનાર તારા જેવી માનાઓ જ્યાં હોય પતિને બરખનાર સુવર્ણી જેવી મુંદરીઓ ત્યાં હોય ત્યાં લક્ષ્મીદેવીનો વાસ કેમ સંભવે ? આ તો ડાકણો શાકણો, ચૂડેલોનો સંસાર છે.” શરદને ખાંસી મટી આવી. થોડીવારે ગાન્ટ ચતાં ફરીથી એણે મધાન્યુ :

“મા, મે કદી ગુરસો નથી કર્યો. પણ વગર વાંકે મને કાળા પાણીની સજ્જ કરનારાં તમને બંને જણાંને શું કહું ? એક તરફ સગી જનેતા, બીજી તરફ જીવનસાગિની, બંનેમાંથી એકેય મારા પરદ્યા ન આવી. એકેને નમતું આપવાનું ન સૂઝતું ? અરેરે, મને ઘરથી બહાર કાઢ્યો,

સહીયરોને : ૫૮૩

સહીયરોને



ધૂમે સાહેલીયો ધૂમે હો !
ખીલ્યા શારદ ચોકે વિશાળ,
સાહેલીયો ધૂમે, સાહેલીયો ધૂમે હો !

ધૂમે પ્રહાંડ ધૂમે તારલા !
ધૂમે સૂરજ ને શશીરાજ !
સાહેલીયો ધૂમે, સાહેલીયો ધૂમે હો !

ધૂમે રૂપેરી ચંદ્ર કિરણો
ધૂમે રજનીનાં મધુરાં હાસ !
સાહેલીયો ધૂમે, સાહેલીયો ધૂમે હો !

ધૂમે શીળી સમીર લહેરીઓ
ધૂમે વિશ્વ-સંગતનાં ગાન :
સાહેલીયો ધૂમે સાહેલીયો ધૂમે હો !

ધૂમે સાગર ઉર ઉમિંઓ
ધૂમે સરિતાનાં ઝરણાં-નીર :
સાહેલીયો ધૂમે, સાહેલીયો ધૂમે હો !

ધૂમે પૃથ્વી ને ધૂમે પાણીડાં
ધૂમે આકાશ વાદળ-વેત !
સાહેલીયો ધૂમે, સાહેલીયો ધૂમે હો !

ધૂમે સંસારે શીળી મુંદરી
ધૂમે ઉલટે આનંદ રાસ !
સાહેલીયો ધૂમે, સાહેલીયો ધૂમે હો !

જયુભાઈ રાવળ



શરદ્-રાસ

શ્રી. રઘુનાથ બ્રહ્મભટ્ટ.

શરદ્ નભમાં હિમાંશું ભે નાચી રહ્યો,
પ્રાણુ-પ્રાણુ એ ઉર્મિઓ નચાવી રહ્યો,
નયન-નયને નવલયોત્સના જગાવી રહ્યો.
શરદ્ ચંદનીના ચોક છે સોહામણા,
આવો સજની અમૃતનાં હળે છાંટણાં.
ત્રીલો ત્રીલો રસધાર એ વહાવી રહ્યો.—શરદ્
નવી ઉર નિર્મળ ચંદ્રિકા, જળ ઉર શરદ્ વેલ,
ઉર ઉર હંસ કલ્લોલતા, નયને અમૃત હેલ;
આવો અવનીની ઉત્તમવળ સૌદાગિનિ,
ભાવ ભીની એ ગુજરી-કોડામણી,
રાસ રમવા રસરાજ આજ આવી રહ્યો.—શરદ્
લજ્જની અંજલિ ભરો, લલ્લજી આ બાળ,
બહાલ-નિતરતાં વદનથી ઉજવો શરદ્ રસાળ,
તારા શી લલ્લયો સ્નેહલ સોહાગ છે,
તારે વદને પવિત્રતા પરાગ છે,
તારા ચેતન ચમકાર, તારા પ્રેરક હલકાર,
તું છે બ્યોતિ અવતાર, રાસ નિરખી રસેશ્વર,
ભે રાચી રહ્યો.—શરદ્

છતે માળાપે રમજીતો કર્યો. મુવજીને શું કહું ?
એને લાવતાં તમને કેવા ઝોરતા થતા હતા !
લાવીને નભાવી પણ ન સક્યાં ? આ અને
પત્ની : બંનેએ મારી નાવ ફાડી.

“આ લખમીબેનને ન બેધાં હોત તો હું
નારીને નરકની ખાણ માનત ! બરેબર, પારકા
પરની લક્ષ્મી તે આનું નામ. મા, હું ચાલ્યો.
મોટી પોકે સંસારને બતાવવા હવે રડજો.
મુવજીને સંદેગો મોકલજો કે તારી સ્વતંત્રતા

હવે અખંડ બની છે. સદુ આનંદો ! મારો
પણ આનંદનો દિવસ હવે નજીક આવ્યો છે.”

જીવનમાં કદી કોપી ન બનેલો શરદ્ છેલ્લી
ધડીએ કોપી બની ગયો. એના આસમાં કંઈ
બરાબ ગયો. એ કાઢવા બહુ મહેનત કરી,
પણ ન નીકળ્યો. એનું પ્રાણુપ્રાણુ બહુ
ગયું હતું.

સદુએ આકાશને ગળવી નામે તેવું કંઈપણ
કરી શક્યું.

મોંઘવારી

(હાસ્ય કટાક્ષ રાસ)

લોક લોકના જીવનમાં પલટા દેનારી બળી મોંઘવારી બળી મોંઘવારી.
 મેં તો મનને મનાવીને રામાને આજથી રજા દીધી,
 મેં તો કપડાં ધોવામાં બળી ને સાબુની કસર કીધી;
 મેં તો મદ્રાસી મોઢી છીકણીની ચપટી જોઈ લીધી:
 તોયે મારી નાણાંની થેલી ખાલી ખાલી, બળી મોંઘવારી બળી મોંઘવારી.
 મેં તો કોલસાની બૂકીને લેળવીને છાણના ગોળા કર્યા,
 મેં તો કેરોસીનના ડબ્બાને પાણીચું ઘઉં ને કોડિયાં બર્યાં,
 મેં તો કાગળના ડુઆને ઢીળી ઢીળીને ઘાટીલા મુંડલા કર્યા:
 ત્યારે પેલી શેઠાણીએ સ્ટવની લાણી કરી, બળી મોંઘવારી. બળી મોંઘવારી.
 મેં તો પાથેર દૂધમાંથી નવટાંકની નવ જણુની આ કીધી,
 મેં તો કારેલાંની છોલમાંથી લજ્યાં ને ઢોકળાંની વાનીકરી,
 મેં તો રેશનના ઘઉંના કાંકરાથી તળીયાની પોળ પૂરી;
 પેલા બંગલાવાળાને ઘેર મિઠાઈ કરી, બળી મોંઘવારી. બળી મોંઘવારી.
 બેન ! ઘંટી પીસવાની મળ તે આજ મારે બરડે બણી,
 બેન ! ખાંડવાની કેવી ધમક તે આજ મારે આવડે બણી,
 બેન ! 'પનિકારી'નાં ગાતો'તી ગીત તે આજ મારે હૈયે મા'ણી.
 માંડ ઘરમાંથી દવાની બાટલી છૂટી, બળી મોંઘવારી. બળી મોંઘવારી.
 એના કાકાના કોટને કાપીને બેળીનાં બળલાં કર્યા,
 જુના ઘાતિયાના ચીંદરડાં ફાડી 'બાબા' બાબોતીયાં કર્યા;
 જીણું સાડીને કાપીને કુપીને ગોઠડાં ને નવા બોશીકાં બર્યાં,
 પેલા માફીટવાળાને ઘેર ગાંસડી ભરી. બળી મોંઘવારી. બળી મોંઘવારી.
 મેં તો સગાં સંબંધીને શહેરમાં ન આવવા ચેતવણી દીધી,
 જતાં જત્રાએ 'કંકુ ડોસ્તીને' તારથી મેં ખમર દીધી;
 કહ્યું કોલેરાનો રોગ છે ભારી, કે લેએ ટીકીટ સીધી,
 તોયે છાછવારે એક-બેની આવક ખરી. બળી મોંઘવારી. બળી મોંઘવારી
 બાઈ, સરખી સમાણી મૌ આવે તો મુખદુઃખની વાત કરોએ,
 બાઈ, આવે તો કાળમૂળી મોંઘવારી કેરી મોંકાણુ માંડીએ;
 બાઈ, માને તો પાડ એમા જીવનની સાચી રીત શીખીએ,
 એમાં સાદા જીવનની છે સિદ્ધિ ભરી. બળી મોંઘવારી. બળી મોંઘવારી.
 શાંતિકુમાર પંડ્યા.

નાવલિયા ના'વ્યા.

શ્રી. રમણીકલાલ જયચંદ્રસાઈ દલાલ.

પૂનમ પગલે વાટડી જોતી
નાવલિયા ના'વ્યા,
હાં રે સખિ, નાવલિયા ના'વ્યા.
કાર્તિક ચમકે દેવદિવાળી
મંદિરિયાં અજવાળ્યાં;
દીપમાળના વિવડે દવડે
તે જ પ્રીતમનાં ઢાળ્યા;
હોય સખિ, નાવલિયા ના'વ્યા.
માગશરના શિશિર સુસવાટે
થર થર કંપાળ્યા;
સૂની એકલ રાતલડિએ
પળ પળ ચમકાળ્યાં;
હોય સખિ, નાવલિયા ના'વ્યા.
પોષે પોષક મદન સૂર્યનાં
સંકાતિ ટાણ્યાં;
પતંગ દોરે દિલના છાના
સદેશા માણ્યા;
હોય સખિ, નાવલિયા ના'વ્યા,
આંખા ડાળે મજરી મોરી,
વન વન બહલાળ્યા;
વસંતની વાયૂ લહેરીએ
નયણું તલસાળ્યાં;
હોય સખિ નાવલિયા ના'વ્યા.
ફાગણુ આવ્યો ફળિયે ફળિયે
ફાગળેલનો ખેલ્યાં;
રંગલીલામાં રસજસ યાતાં
રસિયાઓ રેલ્યાં;
હોય સખિ, નાવલિયા ના'વ્યા.
ઐત્ર પૂણિ'મા ઓઢ લોકનાં
અમૃત વરસાળ્યાં;

સરિતા કાંઠે અભિનવ રાગે
શમણાં સરજાળ્યાં;
હોય સખિ, નાવલિયા ના'વ્યા.
વૈશાખે ધરતી ધમધમતી
સૂરજને અકળાળ્યાં;
તણુખા ઝરતા તડકે ભડકે
દાવાનળ સળગાળ્યાં;
હોય સખિ, નાવલિયા ના'વ્યા.
જેઠ પૂનમની વાદળી દોડી
વર્ષાની છાયા;
નવસજનની લગન લગાડી
મીઠી 'લાગે માયા;
હોય સખિ, નાવલિયા ના'વ્યા.
માસ અપાટે વિજળી ઝપુકી
જલ-તાંડવ મંડાળ્યાં;
વિરહે જળતાં અંતર કાળે
મેઘ-મલહાર ગવાયા;
હોય સખિ, નાવલિયા ના'વ્યા.
આવી શ્રાવણી, બાઈ બહેનનાં
રક્ષણ બંધાળ્યાં;
જગપગથારે સ્નેહ બંધનાં
બહાણેનાં વાળ્યાં;
હોય સખિ, નાવલિયા ના'વ્યા.
ભાદ્રપદે પૂનમ વિસરાવી,
પર્વ ખીલાં અપનાળ્યાં;
હૃદય વિભૂતિ રાધૂ પ્રાણનાં
પૂજન મંડાળ્યાં;
હોય સખિ, નાવલિયા ના'વ્યા.
ખંસરી નાદે નંદકિયોરે
જીવન રાસ રમાડ્યાં;
શરદ પૂનમની ધન્ય ઘડીએ
પ્રીતમ પાસ પધાળ્યાં;
હાં રે સખિ, સૂતા સ્નેહ જગાડ્યા,
હાં રે સખિ, નાવલિયા આળ્યા.

એલ્યુમિનિયમનાં વાસણો

- ❖ સ્વાસ્થ્ય, સગવડતા, કરકસર અને સ્વચ્છતા માટે એલ્યુમીનીયમનાં વાસણો અત્યુપમ મનાયાં છે. કલાઈની અછતના જમાનામાં એલ્યુમીનીયમનાં વાસણો ઉપકારક બન્યાં છે.
- ❖ બીજા અનેક ઉદ્યોગોમાં એલ્યુમીનીયમ ખેંચાઈ જતાં અછત વધી; છતાં અછતના દબાણ સાથે અતિશય મોંઘવારીના જમાનામાં પણ તે ઉદ્યોગે એલ્યુમિનિયમનાં વાસણો વ્યાજબી ભાવે પ્રલને મળતાં રહે તેવી કાળજીશી ચોતાની પ્રસિદ્ધિ સ્થાપિત કરી છે.
- ❖ હવે પછી એલ્યુમિનિયમનાં વાસણો અને તેની બીજી ચીજો, દૂંઠ સમયમાં વધુ સસ્તા ભાવે છૂટથી મળતાં થશે. સારા માલની ગેરંટી જેવો કાઉન માર્કો જોઈ માલ લેશો.
- ❖ અમારી મુંબઈ, મદ્રાસ અને રાજમહેન્દ્રની શાખાઓએ કંટ્રોલની ચોજના પ્રમાણે પિત્તળના વાસણો સસ્તા ભાવે જથ્થાબંધ આપવા શરૂઆત કરી દીધી છે. કલકત્તામાં, અમે પિત્તળનાં વાસણો બનાવતા નથી.
- ❖ અપખંશ બનેલ સસ્તા એલ્યુમીનીયમથી સાવધ રહો; વાસણો તરીકે તેની વપરાસ હાનિકારક મનાયી છે.

સુવિખ્યાત



કાઉન માર્કોના

એલ્યુમિનિયમ તથા પિત્તળના વાસણો બનાવનાર તથા વેચનાર

જી વ ન લા લ (૧૯૨૬) લી મી ટે ૬

કલકત્તા • મુંબઈ • મદ્રાસ • રાજમહેન્દ્રી • દિલ્હી • એડન • રંશુન

કયાં છે એ લલનાઓ ?—

અજવાળી રાતે ગરબે ધૂમતી
શેરી મળવતી
ધૂળની ડમરીઓ ચડાવતી

અત્યારે તો નજરે ચડે છે કૃપાંમનાઓ.

કારણ ?

પ્રદર

લોહિવા : ઋતુદોષ

અને આવાં દહો તેમને ઘેરી વળ્યાં છે.

સ્ત્રી-સુ હા ગ

અનેક સ્ત્રીદહો માટે શ્રેષ્ઠ હિપાય પુરવાર થયેલ છે.

લખો : શુ જ રા ત આ યુ વે દિ ક ફા મં સી

૪૪૬, - કાલ્યાણેવી રોડ : સુ'ખ-૨

ગોધીરાડ : અંમદાવાદ. હાઈરોડ : સુરત. રાજકોટ, (કાઠિયાવાડ)

નેપચુન

એસ્ચુરન્સ કંપની લી.

પ્રમુખ : શેઠ અમૃતલાલ કાળીદાસ

ઉપપ્રમુખ :

શેઠ માંચેકલાલ ચુનીલાલ જી. પી.

૧૯૮૨ના કામકાજના આંકડાઓ

મજેલું કામ.....૨. ૨૭ લાખથી વધુ

પરચુ કરેલું કામ.....૨. ૨૩ લાખથી વધુ

વાર્ષિક આવક.....૨ લા લાખથી વધુ

લાઈફ ફંડ.....૧૬ લાખથી વધુ

કંપનીના ડીરેક્ટરોના મંડળમાં અરધા ડીરેક્ટરો

પોલીસી ધરાવનારાઓમાંથી લેવાના આને છે.

પોલીસી ધરાવનારાઓ પોતાના ઓડીટરની

નીમણુંક કરી શકે છે.

વાર્ષિક રીપોર્ટ અને બીજી માહિતી માટે લખો:

ધી નેપચુન એસ્ચુરન્સ કંપની લી.

નેપચુન બીલ્ડીંગ...હોર્નબી રોડ...મુંબઈ.

ચુનચેત કાઠિયાવાડ પ્રાંચ... પાંચકુવા...અમદાવાદ

તમે તોતડું બાલો છો ?

મળો

તોતડાનું

દવાખાનું

ચાર રસ્તા, પાંચકુવા

મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ સામે

અમદાવાદ

હળવે હાથે વતોળીને અમૃત નિપજાવ્યા છે તેવું ગુજરાતનું રાસ-ગરબા-રાસડા રૂપી અમૃત ધન વિશ્વના ઇતિહાસમાં પોતાનો કાળો મોંઢાવી રહ્યું છે.

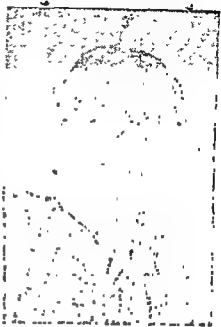
હળવા ફૂલ જેવો કવિ—હૃદયના અંતર— તલમાંથી સાંસરવે નીચળા જતો બોલ લોકકંઠે અમર રહ્યો છે. તેણે સમાજને જાગૃત અને ચેતનવંતો રાખ્યો છે; લોકજીભે ચઢી તેણે માનવરવભાવની સારી યા નરસી યાતનાઓ ગઈ છે ! સાસરીયામાં માવતરોને કંઠે સદેશ પાઠવ્યા છે. મોટા ઘરની રીતોમાં ગોરાદેએ જીવનમાં ઝેર પી, ઘરચોળાની લાંબી સોડચો તાણી હસતે મોઝે વિદાય લીધી છે, તે સુરેખ શબ્દ ચિત્રાવલીઓ માનવ અંતરની ગુફા બેદીને ઝોની લાગણીઓના તારને ઝંજીરાવે છે ! એ અજ્ઞાન કવિને કેમ શબ્દોની ગ્રંથણીમાં કે ભાષાની ચૂંચણીમાં ઉતરવું પડ્યું હતું ! તેના મનોમંથમાંથી કાઢ્ય ઝરણીઓની સરવણીઓ ફૂટતી ઘોધમાર વહીને સળંગ ચિત્રને જીવંત બનાવી દીધું છે.

તેવું બીજું મેના ગુર્જરીનું કોઈ લોકકવિનું ચિત્રણ ખરેખર અદ્ભૂત છે ! વીરાંગના મહા-શક્તિને જેમ આપે તેવું હૃદયગમ છે.

તેણે કરેલું ગર્જરીનું દેહ-સૌન્દર્યનું વર્ણન આપણી આગળ એ રજપૂત યુગની વીરનારીનો તાદ્રશ ચિત્રાર ખડો કરે છે. બાદશાહની બાદશાહ-તના પ્રયોગનથી અચળ રહી, તેના જડખાતોડ જવાબ આપનાર મેના—ગર્જરીને શબ્દદેહે અમરત આપનાર લોકકવિની એ સાચી કવિતા છે. લોકસાહિત્ય યુગોથી વારસામાં મળ્યે જાય છેઃ ઘંટી ટળનારી નણદે બાળીને કંઠે કરાણું છે, સાગી સાગી ખાંડનારી સાસુએ વડુને ઝીલાવ્યું છું, પાણીની હેલ ભરી લાવનારી સરખી સમાણી સહિયરોએ એક બીજને બોલ આપ્યા છે.

જીવનની એવી રૂપકા મનોઓ આવે છે કે તેમના આત્મા એ નિવેશો ઉગ્રવવા

હળવે હાથે



શ્રી. શાન્તિકુમાર પંડ્યા

તલખી રહ્યા હોય છે. નોરતાના નવ દિવસ તેમના જીવનમાં રસ રેલાવે છે ! રાતની રાતોમાં એ સરખી સમાણીઓ સ્વનંત્ર જગત સર્જે છે અને તે જગતમાં નિર્બંધ પછે વિહરે છેઃ રાસ-ગરબાની ધૂન મચાવે છે ! સાગી ય રાત એ તાલ-લય અને નર્તનમાં સારાય જીવનનો થાક વીસરી જાય છે !

ક્યાં એ લોકરાસ, અને ક્યાં એ ધોંગી મસ્ત જૂલંદ અજાગના પડખા પાડનારી ગાનારીઓ ! ગામડા મટીને હવે શહેરો વધ્યાં છે. નોરતાના દિવસમાં ચેરીઓ નિરતેજ સૂતી પડી લાગે છે. જાણે આપણું અમોલુ ધન પાણી હ્રાસ થતું હોય. તેમ લાગે છે. તેને વેચણીરણ થતું અડકાવવાને આપણા લોકકવિ શ્રી. મેઘાણીએ પાંચ છ ફૂલ-છાઓ ભરી છે. તેને પણ લોકજીભે રમતું કરવાની હવે જરૂર પડી છે. આપણા કવિઓ

દણુ તેના રૂપમાં કરતાં અચકાચ છે. કવિવર ન્દાનાલાલે તેમાંથી પ્રેરણા પીને નવા યુગને ધડતી રાખે આપ્યા છે, આગળના યુગે તેને ઝીંધ્યા છે. પણ તે પછી અનુકરણો કરી મંડૂલ શબ્દોથી લાગી, રાસની મદત્તાને ઘટાડી દીધી છે. ચંદેવી બરતીનો પાછો એક દયકામાં એટ આપ્યો છે. તેનાં કાવ્ય ઝરણુ સૂકાનાં જાય છે. આપણા કવિઓ હંદ બદ દયિતા તરફ એકલા ધર્યા જાય છે અને લાગે છે કે કાવ્ય ગસ યુગનું એક મોણું જ હતું.

ગુજરાતણે પણ તેમના પ્રિય ગસ ગરબા તરફ બેઠરકાર રહી લાગે છે. તેમના ગમાર-ભોમાં દવે અભિયન ગીતો અને નૃત્યોનું પ્રમાણ વધુ પડતું છે. તેમના મળાના કંદ કાંઈ એ ચારી લીધાં છે. તેમના દેવાનું હીર કાંઈ એ ચૂમી લીધું છે. નૃત્યોમાં અપૂર્ણ કૃત્રિમ રીતે દાવ-ભાવથી કાપાને પરાણે જૂઠાવી રહી દોય છે.

અને આપણા કવિઓ તો એક મેઘાણી કે ન્દાનાલાલની સરસ કૃતિ પમરાટ ફેલાવની દીડી કે તેના ઢાળમાં ભાગ તાલ સમજ્યા વગર દમ પંદર ગમ ધસી કાઢે છે. જે તેઓ અનુકરણથી પર રહી, આપણા શોકગીતોની ઢાળ રચના સમજવા પ્રયત્ન કરી, પોતાના સરસ, શબ્દોમાં રચના ઉતારે તો તેઓ જરૂર સફળ થશે. આગળના કવિઓને માર્ગ-દર્શની જરૂર છે તે કાંઈ શ્રી મેઘાણી કે સુન્દર નેના સફળ કવિઓ રામ-ગરબાની દોરવણી કરશે તે પાછા એ હલકવાળા સરળ અને અંતર વીધે તેવાં મનોરમ રાસ ગરબા રચાશે.

બાપી આજ તો આપણું ગસ સાહિત્ય અસ્તાચ્ચે જર્ણુ લાગે છે. નેને પ્રદાશમાં લાવવાનું કામ આગળના નવા યુગના કવિ પ્રતિનિધિઓના નાશમાં છે.

આ અંકમાં આવેલી લેખન સામગ્રીથી નેત્ર શકશે કે આ વર્ષે અપવાદ મિવાય

લગભગ મદાગુજરાતનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવના જુના અને નવા ગસકવિઓએ પોતાની મુંદર કૃતિ મોટાથી આપી છે. તે બદલ તેમનો આભાર માનું છું.

સરકારી ક્ષેત્ર પ્રમાણે કરાવેલ કામગીરી અંક વધારી સકાય તેમ ન હોવાથી દરેક લેખ ઉપર નોંધો જતી કરવી પડી છે.

કવિશ્રી ન્દાનાલાલની 'દલિની દંડકી' નામે સર્વોગ મુંદર કૃતિ રાસનું ચક્રતિ પદ જળવી રાખે છે. તેના મૂલ ભાવોને આપણે પકડી ચક્રવાના નથી. ત્યારે આપણા લોકકવિ શ્રી મેઘાણીએ કવિ સમાદ ગરિન્દ આપુના જંગાળી ગીતો તેમની લાક્ષણિક પદાવલીમાં ઉતારી ગુજરાતને કાળી બનાવ્યું છે. તેમની 'યુગ પ્રેમ'ની ગીતાવલી દિક્ષમાં મુંદર રહે તેવી મુંદર છે.

તે પછી આપણા નવી કવિનાના સર્જકો શ્રી ઉમાશંકર, શ્રી રમેશ્વરમી નયા શ્રી. ગમ-પ્રસાદ શુક્યે રાસગીતો સર્જવામાં કલમ ચલાવી છે. બાપુશ્રી મોહિનીચંદની એક સુંદર પ્રાર્થના આપણા નિત્ય જીવનમાં નિરંતર પાઠ કરી શકાય તેવી ભાવમયી છે. તેમજ શ્રી અરોહ દર્પનું "જુનું નાણું" નવુંયે નથી અને જુનું થવાનું નથી.

નવા નવા પ્રયોગ કરવામાં શ્રી. બાળમુકુદ દવે અને વેળીખાઈ જાણીના છે. તેમની 'જાગો' અને માગરના અર્ધપા સુંદર કૃતિઓ છે. તે સિવાય બીજા કવિઓની સુંદર કૃતિઓ નો જગ્યાના અભાવને લીધે ઉલ્લેખ કરી શકાય તેમ નથી. તેથી તેનો રસસ્વાદ વાચકો જ કરી લે

શ્રી કનુ દેસાઈનું નવું આલોખ

શ્રી લે ખા

(૨૭ અને રેખામાં અલોકિક)

૩-૦-૦

મૂર્તિરશ્મિચરણ કાર્યાલય

હિંદુ કાયદામાં સુધારણા

શ્રી. પ્રભુદાસ બાલુભાઈ પટવારી

બી. એ. એલ.એલ. બી. એડવોકેટ

હિંદુ જ્યારથી ગુલામ બન્યું ત્યારથી આપણે સમાજ રાજકીય સામાજિક આર્થિક વગેરે ક્ષેત્રમાં જે અધોચતિ અને કુદૃશમાં ધસડાઈ રહ્યો છે તેનું વર્ણન કરવું હવે ખીન-જરૂરી છે. આર્થ સંસ્કૃતિની તેજસ્વિતા અને પ્રભાવ ઓસરી ગયાં અને તરેહતરેહની રૂઢીઓ અને કુરિવાળે ધર્મ અને નીતિના નામે પ્રજામાં જડ ધાકી બેઠાં.

સમયના પ્રવાહમાં આપણે ત્યાં પ્રવર્તી રહેલી સામાજિક અસમાનતા દૂર કરવાં માટે અનેક પ્રયત્નો ચાલુ છે અને છેલ્લા દાયકામાં પ્રચંડ આંદોલનો થવાથી સરકારે પણ ચારેક વર્ષ પહેલાં ચાલુ કાયદામાં સુધારણા કરવા અંગે એક સમિતિ નીમી છે. એ સમિતિના પ્રમુખ કલકત્તા હાઇકોર્ટના જૂતપૂર્વ ન્યાય-મૂર્તિ સર બી. એન. રાવ છે. આ કમીટીએ આપણા સમાજના સળગતા પ્રશ્નો એકત્રિત કરી એક પ્રશ્નાવલિ બહાર પાડેલી હતી. તે પ્રશ્નાવલિ હિંદુઓમાં આ વિષયમાં રસ લેતા ધણાને મોક્ષવામાં આવેલી. અનેક સંસ્થાઓ અને વ્યક્તિઓએ એક રીપોર્ટ પ્રકટ કર્યો અને તેના ઉપર પણ નિબંધોતોના અભિપ્રાયો અને મંતવ્યો રજુ થયાં. પરિણામે હિંદુ કાયદાનો આ ખરડો પ્રજા સમક્ષ રજુ થયો છે. અત્યારે એના ગુણદોષની ચર્ચાને અવકાશ નથી. તે ખરડામાં શું છે તેનો સારાંશ આપણે જાણીએ.

આ ખરડો કામચલાઉ છે. રાવસમિતિ

જાણેતરમાં અમદાવાદની અનેક સંસ્થાઓના આશ્રય હેઠળ એન. શ્રી. અલેશ વાસુદેવ આવલ-કરના પ્રમુખસ્થાને અસંખ્ય સભામાં આપેલ બાપણ.

બહેરમત ગાંધી પછી હિંદના મુખ્ય શહેરોમાં પ્રવાસ કરી જરૂરી નિવેદનો લેશે અને ત્યાર બાદ વડી ધાગમબામાં ખગડો પસાગ કરવામાં આવશે.

હિંદુ કાયદાના શ્રુતિ, સ્મૃતિ રીતરિવાજો અને તેના આધાર પર અપાયેલા કોર્ટોના ચુકાદાઓ તથા કેટકે કટકે થયેલા અમુક ધારાઓનો ખતમો છે. રાવસમિતિએ નવેસરથી હિંદુ કાયદાને એક સમગ્ર ધારારૂપે (Codification) બનાવવાની દરખાસ્ત મૂકી છે.

આ હિંદુ કાયદાના ખરડામાં હિંદુની વ્યાખ્યા સૂચવવામાં આવી છે. તેમાં હિંદુ, શીખ, જૈન, બૌદ્ધધર્મી સૌને આવરી લેવામાં આવ્યા છે. સ્ત્રીધનની વ્યાખ્યામાં સ્ત્રીને વારસાથી, વહેચણીથી, બક્ષીસથી, ભેટથી, જાતમહેનતથી વગેરે મળેલી દરેક પ્રકારની મિલ્કતને સ્ત્રીધન તરીકે ગણવામાં આવી છે.

આ નવા કાયદામાં જે મદત્વના ફેરફારો સૂચવવામાં આવ્યા છે તેનો જ નિર્દેશ અહીં કરેલ છે.

વારસા-હક

વારસાહકમાં પુત્રીને પુત્ર મુજબ વાળમગર તરીકે સ્થાન અપાતું છે. પુત્રને જે દિગ્ગો મળશે તેનો અડધો દિગ્ગો પુત્રીને મળશે - ઉદાહરણ તરીકે એક વ્યક્તિ પાંચ દળગર રૂપીયા મૂકી મૃત્યુ પામે અને તેની પાછળ તેની વિધવા, પુત્ર અને પુત્રી દેવ નો વિધવાને જે દળગર, પુત્રને બે દળગર અને પુત્રીને એક દળગર રૂપીયા વારસાઈ હક્ક મળશે. અત્યાર મૃત્યુ પામનાર પેન્ટેન્સ કરી જાય તેના રૂ. ૨૦૦ ગોળાં મિલ્કતની દસ્તક વીતતી રહેશે.

‘ધૂમકેતુ’ની નવી નવલકથા

જ

વા. ચિ. ની દેવી

શરદ પૃષ્ઠિમાએ
પ્રગટ થાય છે.

૪-૮-૦

ગૂજર્ અન્ય રત્ન કાર્યાલય
ગાંધી રસ્તા : : અમદાવાદ

ડાંગરેનું
ખાલામૃત



છાકરાંઓ માટે પુષ્ટીકારક દવા છે.
તે નખળાં અને સુકાઈ ગયેલાં
છાકરાંઓને સાજાં કરે છે. આ
ખાલામૃતમાં છાકરાંઓનાં હાડકાં
મજબુત કરવાની ચીજો સમાયેલી છે

અનુસાર થશે.

વાગ્સાના કાયદામાં ખીજો મદત્વનો સુધારો
એ છે કે, ગુજરાતનાની મિલકત વારસદારોને
ઉત્તરાધિકારથી નહીં, પરંતુ વીલના અગર વીલ
વગરના વારસાઈ હક્કથી પ્રાપ્ત થશે. એટલે કે
અત્યારે સંયુક્ત કુટુંબમાં જન્મ થતાં જ પુત્ર,
પૌત્ર કે પ્રપૌત્રને હક્ક પ્રાપ્ત છે, ત્યારે આ
સુધારાથી વ્યક્તિના મૃત્યુ બાદ તે વખતના
વારસદારોને મિલકત મળે છે.

લગ્ન

નવા સુધારામાં બે પ્રકારના લગ્નની વ્ય-
વસ્થાની ભેગવાઈ કુવામાં આવી છે. સંસ્કાર
લગ્ન અને સિવિલ લગ્ન. જેને જે લગ્નપ્રથા
પસંદ હોય તે દ્વારા તે લગ્નપ્રથામાં ભેગાઈ
શકે છે. સંસ્કારલગ્ન દિંદુધર્મની વિધિઓ
અને રીતરિવાજો મુજબનાં લગ્ન છે, પરંતુ કોઈ
પણ પુરુષ એક પત્નીની હયાતીમાં ખીજું લગ્ન
કરી શકશે નહિ; મોળા વર્ષની ઉંમરની અંદ-
રની કન્યા હોય તો તેના પિતા કે વાલીની
સમમતી ભેઈજે. સિવિલ લગ્નમાં આવી વિધિ-
ની આવશ્યકતા નહિ રહે. તેમાં લગ્નના રજી-
સ્ટાર પામે સોમંદવિધિથી લગ્ન થશે. સિવિલ-
લગ્ન અંગેના નિયમો હાલના રેશિયલ મેરેજ
એક્ટના નિયમો જેવા જ છે.

તેમાં એક વિશેષ કથમ મૂકાઈ છે કે
હાલના પરિચિત યુગસૌ કે જેમને પોતાના
લગ્ન કાયદેસર છે કે નહિ તેની, અગર વિધિ
અનુસાર પરણેલાં હોવા છતાં જેમને સિવિલ
મેરેજ કરવાની ઇચ્છા હોય કે શંકા હોય તેવા-
ઓને સિવિલ મેરેજ કરવાની છૂટ રહેશે.

લગ્ન વિષે

આજે દિંદુ કાયદામાં અમુક ગતિઓ
કે નવાં છૂટાછેડાનો રિવાજ પ્રચલિત છે તે
સિવાય કોઈ ને લગ્નમાંથી છૂટા થવાનો હક્ક
નથી. નવા કાયદામાં લગ્ન નિરર્થક કરાવવા
અંગે તથા લગ્ન વિરૂદ્ધ અંગે પ્રતિબંધ કરવામાં
આવ્યો છે.

કોઈ પણ પત્ની અથવા પતિ કોઈ માર-

ફત નીચે જણાવેલા ડોઢ પશુ કારણ ઉપરથી
પોતાનું લગ્ન નિરર્થક કરાવી શકશે.

(૧) લગ્ન વખતે અને કેસ કરતી વખતે
સામાવાળા કલીજ હોય.

(૨) પ્રતિબંધિત સગાં તરીકે હોય.

(૩) લગ્ન વખતે ગાંડા કે અશુદ્ધ હોય.

(૪) એક પત્ની કે પતિની હયાતિમાં
બીજું લગ્ન કર્યું હોય.

અરજદાર સામાવાળા પાસે નીચે જણા
વેલા પૈકી ડોઢ પશુ કારણ ઉપરથી ડોઢ
મારફત લગ્ન વિરોધ કરાવી શકશે.

(૧) સાત વર્ષથી ઝોઢી નહિ એવી મુદ્દ-
તથી બ્રાંચિય થયેલ હોય.

(૨) ઉપર ડોટલી મુદ્દતથી રક્તપિત્ત હોય.

(૩) યોગ્ય કારણ વિના ઉપર નોટલી
મુદ્દતથી ત્યાગ કર્યો હોય.

(૪) ધર્મપદો કર્યો હોય.

(૫) ઉપર નોટલી મુદ્દતથી જાતીય રોગથી
પીડાતા હોય.

(૬) પતિએ રખાત રાખી હોય અગર
પત્ની કોઢની રખાત બની હોય.

દાયબો

અમુક કોમોમાં દાયબની અનિષ્ટ પ્રચાથી
ધણી વિકટ પરિસ્થિતિ ઉપરિથિત થાય છે તે
પ્રથા સામે ખૂબ ઉદાપોદ થયા કર્યો છે. નવા
કાયદામાં આ પ્રથાનો અંત લાવવાનો સ્વત્વ
પ્રયાસ થયો છે. દાયબની બંધી રકમ પત્નીના
દરરૂ તરીકે ફરજિયાત ગણવામાં આવશે.

દત્તકવિધાન

હિંદના જુદા જુદા ભાગોમાં દત્તક લેવાની
જુદી જુદી પ્રથાઓ છે અને તેથી અનેક
મુશ્કેલીઓ અને ઝઘડાઓ ઉભા થાય છે.
રાવ સમિતિએ કાયદામાં આ બંધી પ્રથાઓનો
અંત લાવી મમત દેગ માટે દત્તક વિધાનની
એક સરખી પ્રથાને જ અનુસરવાની યોગ્યતા
મૂકી છે. ઉપરાંત મુજબની હાઇકોર્ટ પ્રતિપાદિત
કરેલ વિધવાના દત્તક લેવાના હક્કને કાયદામાં
બહાલી આપી છે. મુજબ હાઇકોર્ટ અનેક
કેસમાં માનફત એવો નિર્ણય આપેલ છે

હિંદુ કાયદાની સુધારણા : ૫૮૩

કે, સંલુકા કુટુંબમાં એક કુટુંબજન પોતાની
પાછળ વિધવાને મૂકી અવસાન પામે તો તે
કુટુંબજનની વિધવાને મૃત પતિએ જો રખા
પ્રતિબંધ કર્યો ન હોય તો પોતાના પતિનો
વંશ ચાલુ રાખવા યોગ્ય વ્યક્તિને દત્તક લેવાનો
હક્ક છે. હાઇકોર્ટમાં આ વિષે મતભેદ છે.
નવા કાયદો મુજબના પ્રગતિકારક નિર્ણયને
કાયદાનું અમલી રવરૂપ આપે છે.

દત્તક બાળકમાં અનેક ઝઘડાઓ ઉભા
થતા હોય, કાયદામાં દત્તક વિધીને રજીસ્ટર
કરાવવાની થયું યોજના કરવામાં આવી છે.

વાલીપણા અને સગીરાના ચાલુ કાયદામાં
મહત્વના ફેરફારો કરવામાં આવ્યા નથી, પરંતુ
ચાલુ પરિસ્થિતિનું એકીકરણ કરવામાં આવ્યું છે.

આ રીતે રાવ સમિતિએ થકેલ હિંદુ
કાયદાની મુખ્ય કલમોનો સારાંશ આવી ગય
છે. બીજા નાના નાના થોડા ફેરફારો છે
પરંતુ તે બહુ મહત્વના નથી.

તરતજ મંગાવો : સુંદર પુસ્તક

લોહીનાં આંસુ

અને બીજી વાતો

લેખક :

શ્રી. છેલશંકર વ્યાસ

સમાજ અને રૂઢીની બીંસ વચ્ચે પીસાતી
વ્યક્તિઓની કથાઓ.

તમને નવી દૃષ્ટિ અને નવા વિચારો આપશે.

કિંમત રૂ. ૩-૮-૦

— લખો —

શા. ધનરાજ રા. કોઠારી

એન્ડ પ્રિન્ટર્સ.

દિલ્હી દરવાજા બહાર, બોળામરની વાડી.

અ મ દ વા દ.

મુંબઈનો

મેથિરો

સત્કાર

ગ્રીષ્મી

ગુજરાતના

પાટનગરને

પ્રેરણાનાં

પિયુષ

પાવા

આવી

રહ્યું છે.

કૃષ્ણભક્ત

બોડાણા

તેરમી સદીમાં

ગુજરાત ને

કાઠિયાવાડની

ધરતીને

દ્વિજવનારો

એક

ભક્ત ને

ભડવીર

નિર્માતા : નિર્દેશક

જે. ખી. એચ. વાડીઆ



વાડીયા પ્રિન્ટ

મનુભાઈ જોધાણી કૃત

પુસ્તકો

સોરઠી જવાહીર ૩-૦-૦

સોરઠી શૂરવીરો ... ૦-૧૨-૦

ખાટી મીઠી ખાળવાતો ૧-૦-૦

જનપદ ભા. ૧-૨-૩ ૩-૮-૦

શૌર્યનાં તેજ ૨-૦-૦

કુમારુ ૦-૧૨-૦

કાળિયાર ને બીજી પ્રાણી

કથાઓ..... ૧-૮-૦

સ્ત્રીજીવન આશીસ

અમદાવાદ

નવાં પ્રકાશનો

અવધૂત ગીતા ... ૧-૦

ત્રિદુર્ગીતિ ... ૦-૧૨

આવધિકલ્પતા ... ૦-૧૨

અષ્ટાવકગીતા-સરળ ભાષાંતર સાથે ... ૦-૮

મહર્ષિ દયાનંદ ... ૧-૦

દેવામી સહજાનંદ... ૦-૧૨

નાનક-અન્યનવ ગુરુઓના દ્ર્ષ્ટ પરિચય સાથે ૦-૧

ભગવાન મહાવીર... ૦-૧

પ્રભુમય જીવનનું પદ્ધતિ ... ૧-૦

દીવાને સાગર-દ્વંતર પદ્ધતિ ... ૪-૮

રામકૃષ્ણ કથામૃત-મે ભાગમાં... ૫-૦

અખાની વાણી

કમાશંકર જોશીના આશુખ સાથે ... ૩-૦

પરમાનંદની આસિ-મહાન વૈષ્ણવ મંથ ૧-૮

સાહિત્ય પ્રારંભિકા

દિ'મતલાલ મણેરાજ અંબરિયા ... ૧-૦

જીવનકૃતિ વિવેક-દેવામી વિદ્યારમ્ય ... ૧-૪

નુ' કોણુ ૧-દેવામી માધવગીર્થ ... ૨-૦

આત્મરત્નાવલ્લ ... ૦-૨૨

લિ'દના આર્થિક વિકાસની યોજના ૦-૮

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

ભટ્ટ પાસે-અમદાવાદ અને કાલનાદેવો-મુંબઈ-૨

મારા હાથના પંળ ઘણા મોટા હોવાથી
ચુડલી પહેરતાં ઘણી મુશ્કેલી પડે છે ને બંગડી
પહેરતાં તો કેટલીયે બંગડીઓ નંદવાઇ જાય
છે. તો બંગડી પહેરતાં પહેલાં હાથને કુણા
ખનાવવા માટે શું કરવું તે લખશો. -સરલા

ઘણી સ્ત્રીઓના હાથના પંળ ઘણા
મોટા હોય છે, તેટલું જ નહિ, કદાચ પણ
હોય છે. એવી સ્ત્રીઓ મોટે ભાગે ખીલી-
પાંખીઆળી ચુડલીઓ પહેરે છે. કેમકે મોટા
પંળને લીધે મોટી ચુડલી પહેરે તો કાંડા
ઉપર 'ડખળો' -મોટી પડે છે. અયોચન
બંગડી પહેરવાની ઈચ્છા આવી બહેનોને જતી
કરવી પડે છે. પણ જો બંગડી પહેરતાં પહેલાં
તેજ અને પાણી વતી હાથના પંળ ચીકટા
કરવામાં આવે તો ચુડલી કે બંગડી પંળ
નરમ થવાથી સહેલાઈથી ચડી જાય છે કેટલીક
બહેનો સાણવાળા હાથ કરીને પણ બંગડી
પહેરે છે તેમજ ગ્રીસીરીનવાળા હાથ કરી
પાણી વતી ઘસવાથી પંળ ચીકટા અને નરમ
થવાથી બંગડી કે ચુડલી સહેલાઈથી પહેરી
શકાય છે.

હું ગર્ભ દિવાળી ઉપર 'ટાઇફોઇડ'માં પડકાઇ
પડી હતી. એકાદ મહિને સાચુ થયું. તે પછી
ધીમે ધીમે શક્તિ આવ્યા પછી મેં કસરત
શરૂ કરી. તેથી હાડકામાં દરદ થાય છે. પહેલાં
માફ શરીર મુડાળ અને ઢેક પાતળી હતી
તે આ મંદવાઇ પછી શરીર ફુગળું ને કેટ
મોટી થઇ ગઇ છે. તો કસરત કરવી કે
નહિ તે લખશો તો આભારી થઇશ-પ્રમીલા

આ બધાનું કારણ નળગાઈ (કમળેરી)
છે. ટાઇફોઇડ તાવને લીધે ખૂબ નળગાઈ
આવી જાય છે અને આવી નળગાઈમાં કસ-
રત કરવાથી શરીરને લાભને બદલે નુકસાન
થાય છે. અત્યારે તો થોડું દહેલવાથી પણ
પૂરતી કસરત મળી રહે ને તે પછી શરીરમાં
શક્તિ આવતી જાય તેમ તેમ કસરત વધારે
પ્રમાણમાં કરતા જવું. શરીરમાં પૂર્ણ શક્તિ
આવી ગયા પછી આવી ફરીઆદ ગંહેશે નહિ.

પૂછ પરછ

*

મારા હાથ અને પગ ઉપર ખૂબ રૂંવાટી
થઇ છે. તેથી મને ખૂબ શરમ આવે છે ને
આખો દિવસ ઘરમાં પણ હાથપગ -હાંકીને
મેસી રહું છું. બહાર જતા તો લજવાઇ મરું
છું એ માટે કેઈ ઉપાય હોય તો જણાવશો.
-શિરીનબહેન

શરીર ઉપર નહાતી વખતે ખૂબ નહિ ધમ-
વાથી કે પછી હીલને સાફ કરતી વખતે બરાસર
શરીર ઉપર રૂમાલ ન ઘસવાથી રૂંવાટી થઇ
જાય છે. તમે હંમેશા તેલનું માલોસ કરી ખૂબ
ઘસશો તો રૂંવાટી ઓછી થતી જશે. નહાયા
પછી પણ ખૂબ રૂમાલ અથવા જડા કપડા
વડે શરીર ધોળી લૂંચું. બહાર જતાં કાંડા
સુધીની લાંબી બાંયનો કબજો પહેરવો ને હાથે
પગે મોખા પહેરવાં. ફેક-ચૂં ન પહેરતાં
સાડી-ચણીઓ પહેરવાં. એથી રૂંવાટી દેખાશે
નહિ ને બહાર જવાની મુશ્કેલી આછી થશે.

મારી દીકરીના માથામાં લીંબો ખુબ થઇ
છે, ને જૂઓ પણ ઘણી થઇ છે, ને આખો
દિવસ વલુચાં કરે છે. ખૂબ ઓળવા છતાં
જૂઓ ને લીંબો ઓછી થતી નથી. એ માટે
ઉપાય મુતવશો. -નાથીબહેન

નાની દીકરીઓ ને મોટી બહેનોએ માથું
હમેશાં સાફ રાખવું જોઈએ. માથામાં ખોડો
થાય તેમાંથી લીંબો થાય ને જૂઓ થાય
એટલે વાળમાં રોગ જેવું લાગે. વાળને છાશથી
ધોઈ નાખવાથી ખોડો જતો રહેશે. ગોળના
પાણીથી વાળ ધોવા, કાંસકાથી વાળ ઓળવા
ને પછી ન્હાઇને વાળ સુકવી નાખ્યા પછી
લીલાવાળ હોળી ગૂંચો લેસી નાખી, વાળ
સુકાવા દેવા. તે પછી માથામાં લીંબોળીનું
તેજ ઘસવાથી લીંબો ને જૂઓ ઝીણી કાંસકાથી
વાળ ઓળવાથી નીકળી જશે.

*



ઈટાલીમાં ફ્રેંચ મોરોક્કન સૈનિકોને લઈ જતી સૈન્યવાહક ટ્રેનમાં એક અતિ ક્ષણ અને સભ્ય જગતને શરમાવે તેવો ખનાવ થોડા વખત પર ખનવા પામ્યો હતો. ખનાવની વિગત ઇટાલીયન સમાજવાદી પત્ર 'આવાન્ડી'ના જણાવ્યા પ્રમાણે એવી છે, કે આ સૈનિકોની ટ્રેનમાં પાંચ બહેનો પોતાનાં આળખાયાં સાથે મુસાફરી કરતી હતી. રોમ પહોંચવાની લગભગમાં એ ટ્રેનના મોરોક્કન સૈનિકોએ એ બહેનો પાસે અસભ્ય માગણી કરી હતી, પરંતુ એમાંની ચાર બહેનોએ તે માગણીનો પ્રતિકાર કર્યો હતો. પરંતુ એ 'જંગલી' સૈનિકોએ એમની અસભ્ય માગણી નકારનાર ચારે બહેનોને એમનાં બચ્ચાં સાથે ચાલતી ગાડીએ ગાડી બહાર ફેંકી દીધાં હતાં. આમાંની એક બહેન એના મૃત બાળક સાથે ગાડીના પાટાની નજીકથી મરેલી હાલતમાં મળી આવી હતી. બીજી એક સ્ત્રી અને એક બાળક હોસ્પિટાલમાં ગુજરી ગયાં છે, બચ્ચાં એક મહિલા દણ રોમની સાનસી-ગોવાની હોસ્પિટાલમાં મારવાર તબ રહી છે.

ચાલુદેવજીના એક અધિકારીના યુવાન પુત્રે એક સાન વર્ષની બાળકી ઉપર બળાકાર કરવાના સમાચારે હોહા મચાવી છે.

જાણીતાં અમેરિકન લેખિકા મીસ પર્લ બેક અમેરિકામાંની ઇન્ડિયા લીગમાં જોડાયાં છે.

થોડા વખત પર સુરતના નસિંગ હોમમાંથી ગુમ થયેલ બાળક અમદાવાદમાં મળી આવ્યાનું કહેવાય છે.

સુરતના સૌ. હમુમતી દેસાઈએ ગાંધી જયંતિ પ્રસંગે 'સંત ચરણે' નામનો કાવ્ય-સંગ્રહ પ્રગટ કર્યો છે અને તેની આવક 'કરતુર આ રમારક ફંડ'માં જશે.

વડોદરા આર્થિકશ્યા વિલાસની વડોદરાની આર્થિકશ્યા સમાજની વાર્ષિક મહોત્સવ અંગે વૃક્ષ દરિદ્રાચાર્યનાર છે.

ઘાટકોપરમાં શ્રી. નર્મદા બહેન ટ્રસ્ટમાંથી ર. ૫૧૦૦૦ ઘાટકોપર ગુરુકુળ હાર્દિકુલને શ્રી.નાડીલાલ ચત્રજી ગાંધીએ ભેટ આપ્યો

ચાહપુર (યાણ) મહીલા સમાજના વાર્ષિક પ્રેમીડેન્ટ શ્રી. ઉર્મિલા ત્રિવેદીએ કરતુરના કાળામા લગભગ ચારસો રૂપિયા એ તાલુકાની ગુજરાતી સ્ત્રીઓ-માથી ઉધરાવ્યા અને કલકત્તામાં ગુજરાતી સ્ત્રીઓમાથી સૌ. સૌદામીની મહેતાએ ચાર હજાર ઉધરાવ્યા.

નાગપુરની ૧૮ વર્ષની એક હિંદી સુવતીએ વિમાની દળમાં જોડાવા મુદ્દ ખાતાને ચરણ કરી છે.

ભાવનગર મહિલા વિદ્યાલયના મકાનનું ખાત મુદ્દત ભાવનગરના મહારાણી સાહેબ શ્રી. વિજયકુંવરબાના હસ્તે થયુ. મકાનનું ખર્ચ ભાવનગર રોડેટ આપનાર છે.

શ્રીનગરમાં એક ખૂબ-સુરત બનુચી સુવતીએ પોતાની સાથે કરતી કરી ચીત કરનાર યુવાન સાથે લગ્ન કરવાની જાહેરાત કરી છે.

અમરેલી મહિલા ઉદ્યોગ-ગૃહને પચાસ હજાર રૂપિયાની મદદ મળી કુચ માંડવીમાં મહિલા વિકાસગૃહ શરૂ કરવાની તજવીજ ચાલે છે.

શ્રીઓની સર્વોત્તમ શક્તિની દવા

લો ધ્રા

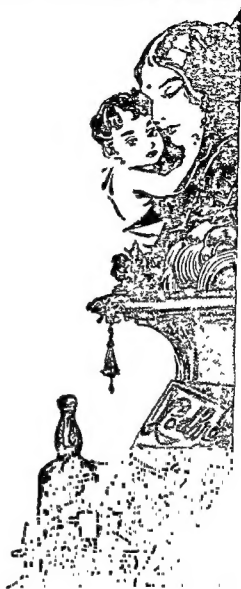
પ્રદર, લોહીવા, અનીયમીત અટકે વ
ગર્ભાશયનો મોળે, કમરનો હુ ખાવો,
વીગેરે અનેક રોગોની અકસીર દવા,

આ દવાના સેવનથી ઘણી
શ્રીઓએ માતા યવાતું
સુખ મેળવ્યું છે. માટે તમે
દવા ચાલુ કરી ભાગ્યશાળી
થાવ

PRODUCT
KESARI
KUTEEKAM LTD.

એજન્ટ :

ડી. એમ. વોરા
બટન, ઘડીયાળના પટા, મનીપર્સ
વગેરેના જથ્થાબંધ વેપારી.
લક્ષ્મીપુરી : કોલ્હાપુર



સોલ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર :

જ. મોહનલાલ

૧૯૪૦, ગાંધીરોડ અમદાવાદ
સ્ટોકીસ્ટ
મનુભાઈ જમનદાસ સંઘવી
ત્રણ દરવાજા, અમદાવાદ

પ્રકાશક : મનુભાઈ લક્ષ્મીભાઈ લેખાણી . સુચં પ્રકાશ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ પાચકુવા અમદાવાદ
મુદ્રક : અણિલાલ કલ્યાણદાસ પટેલ, સુચં પ્રકાશ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ પાચકુવા દરવાજા બહાર, અમદાવાદ :

સ્થુનેગોન

મારશ્વ અર્થ ગોડવણ, ઇસ્ટીસીયુ, હેલ્થ નો રોગ, ઉપયુગ ઉપર જુગ, શુદ્ધ તેમજ તાનતંતુઓના સર્વ દુઃખદર્દી માટે અપૂર્વ ઇલાજ



સ્થુનેગોન ઘણા તબીબી વિજ્ઞાનની એક અદ્ભુત શોધ છે. જાણે ૧૦ વરસો પછી આખી દુનીયાના ડોક્ટરો, હોસ્પિટલો, માધ્યમોના દવાખાનાઓ "સ્થુનેગોન" નો સફળતાપૂર્વક ઉપયોગ કરી રહ્યા છે. આંધળ અને "સ્થુનેગોન" એ અદ્ભુત શક્તિવાળું ટબાબ છે. મહે તેવા બધા દેશોમાં પણ "સ્થુનેગોન" ઉપર અસર કરે છે. એમાં તુલસાનકારક કે ફફડાવે બાજુના બનાવની ખાટક દવાઓ આવતી નથી એવું "પ્રીક્ષીપચન" તપન ગુલુ છે આપુનીકે ઉપવનની જ બધા મનને બચીત બનાવે છે માટે તેમાંથી મુક્તિ મેળવવા "સ્થુનેગોન"ની એક બાટલી લેવેલા થાય શયો. આરે લોહીના દબાવ (High Blood Pressure) માટે "સ્થુનેગોન" નાકડીર વગેરે બધું દવા છે. "સ્થુનેગોન" વિશે હવે મુક્તિ આપવું સુશીલ મત મનાવેલું છે. સરળા બાળકના દવાખાનાઓ લેવે છે

કેસીડ એન્ડ કેન્ટ
૧ ગાંધી, લોહીકેન્ડની સામે
લેન્ડલી રોડ, મુંબઈ

હૈયા ની હોજી ને કેમ બુઝાવશો?



આપને યોરે જો આપુનિકે ઉપવનને બધે મીઠી જાડ અને અનિચ્છીત આસીક આટીપી પીણ છે મરખ અને લીંબના ખાવાં આડી મીઠી અને મર્મપારણ માની લેમે છે અને લોકચલનારી અરેર જ્યારે પી આભવ મુકમા મરખ દવાઓ વાપરી લીધાની અને દેખાની પાલખાડી કરે છે અભ્યુત્થાં આપી શુદ્ધિ મેળવ ન બનવાપરે આને જોઈ નિશ્ચીત પ્રયત્ન છે એ એસીમ ડો ડે (ASCHEIM ZODDEK TEST) ના નવે એ જાણવા છે આ પ્રવે મધ્ય શરદાકે બીજા પેલામ મિલે લગભગ "કોન્ટ્રેક્ટ" કરવામાં આવે છે જે કોન્ટ્રેક્ટ પછી એ કસ્ટોમર્સ બીજાકે (Ovaries) તપાસી મેલમાં આવે છે એ બીજાકે પછી આડીકે રીપરી કસ્ટોમર્સ રેખાવ ને બ અભ્યુત્થાં મર્મ રહી છે

પણ આરેકે અર્થાત દેખાવી લગભગ કોન્ટ્રેક્ટ અભ્યુત્થાં મધ્ય પરીણામે બધામાંથી આટી (Amenorrhoea) ને મુકમા મર્મપારણ માની છે એ બધા આપીકે અને અનિચ્છીત આપીકેના કારણે વર્ણ છે પણ દેખાવ આરે મેલે છે એ દેખાવ આપે નાવખના નામે પ્રખ્યાત છે

જોખ આપે મેલે અભ્યુત્થાં અને જુડીકે રી રમખાસાની બનાવ છે કે જે બધ પરીકે આપીકે યોરે આવે આવ રત પી વગેરે કસ્ટોમર્સ આપુ લાવે છે અને આપીકે આટીકે બધાની સર્વ ફીલારી દુર કરે છે

"જોખ" એ મુદ્દા મુદ્દા રમખાસા આવે છે જે આપીકે આટીકેની બેટીકેની અનિચ્છીતનાના પ્રકાર અભ્યુત્થાં આવવામાં આવે છે સાથે રમખાસા રમખ પી અને દવાની બનાવકે રમખાસાની મેલ મા લીધા

૩૧ ૧૨૮ = અભ્યુત્થાં નાવખ આરે મેલે
રમખ પીકેની બનાવ, કોન્ટ્રેક્ટ મરખ
દવાની નીકેની આવેલા કેસ
આરે ૧૩ ડીસેમ્બરેની બાટલીકે
૩૧ ૧૧ =

ચેતવણી

જોખ મા બધામાંકે સાવ કસ્ટોમર્સ અદ્ભુત શક્તિ રહેશે
રોલાથી મર્મ રહેવાની રમખ પણ રહીકે રોજ લાવે લાવકેલ
દવાવનાર રમખાસા કસ્ટોમર્સની મરખાસા નોખમ લાવકેલો નહી

દરેક દવાવાખાઓ લેવે છે.
જોખ એટલે
કેસીડ એન્ડ કેન્ટ
૧ ગાંધી, લોહીકેન્ડની સામે, લેન્ડલી રોડ, મુંબઈ.

